

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

tom IV

Powstańcy wielkopolscy ...

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919

Autorzy not biograficznych:

Andruszowska Małgorzata

Białkowski Robert

Brembor Zenon

Czechowska Kamila

Czerwiński Bogdan

Drewnik Jerzy

Drewnik Sławomir

Dreżewski Zygmunt

Duda Zygmunt

Dziembowski Piotr

Fornalski Antoni

Główczyńska Cecylia

Grobelny Seweryn

Kamiński Mieszko

Kamińska Maria

Kamiński Daniel

Kościański Zdzisław

Kowalak Czesław

Latosińska Barbara

Łaniecki Sławomir

Majewski Jan

Małecki Jerzy

Matuszak Ewa

Mielcarzewicz Maria

Migasiewicz Iwona

Nowak Remigiusz

Pawuła Andrzej Hubert

Pietrowski Michał

Pilarska Angelika

Polak Bogusław

Pospieszalska Krystyna

Pyrchła Aleksander

Rakoczy Eustachy ZP

Rezler Marek

Rubas Mirosław Jan

Sander Wojciech

Stachecki Piotr

Śliwiński Eugeniusz

Tomkowiak Eligiusz

Tomkowiak Ewelina

Tomkowiak Malwina

Tuliszka Wojciech

Wojcieszak Bogumił

Wróbel Ireneusz

Wróbel Teresa

Zygnerska Anna

Powstańcy wielkopolscy ...

Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918/1919

Tom IV

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2008

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłóg, Marian Kadow, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłóg

zdjęcie na okładce:

Powstańcy Wielkopolscy Kompanii Witkowskiej po oswobodzeniu
Inowrocławia, 5-6 stycznia 1919 r. przed gmachem Teatru Miejskiego
w Inowrocławiu. (zbiory Eligiusza Tomkowiaka z Dopiewa).

ISBN 978-83-920103-9-5

wydano przy pomocy finansowej:

Marszałka Województwa Wielkopolskiego
Urzędu Miasta w Poznaniu
Starostwa Powiatowego w Poznaniu

Opalgraf Opalenica

PRZEDMOWA

*Czy chcecie porządku i spokoju?
Czy chcecie pokoju i chleba?
Czy chcecie prawdziwej wolności?
Jeżeli tak, zgłaszajcie się do wojska polskiego.
Ale zaraz!!.*

Na tę odezwę Polskiej Organizacji Wojskowej bohaterowie słownika „Powstańcy Wielkopolscy”, którego czwarty tom właśnie trafił do Państwa rąk, odpowiedzieli stanowczo: "tak", zapisując się w ten sposób na kartach historii Polski.

Od tego czasu upłynęło 90 lat. Sami Powstańcy, zanim odszedł ostatni z nich, nieustannie wracali myślą do zimy 1918 /1919, pisząc pamiątki i wspomnienia.

My - następne pokolenia - otaczamy pieczołowitą troską powstańcze pamiątki i pamięć o wszystkich uczestnikach walk. Popularność słowników biograficznych powstańców, których niniejsza publikacja jest znakomitym przykładem, świadczy o tym, jak szczególne miejsce wydarzenia sprzed 90 lat zajmują w wielkopolskich domach.

Czwarty tom słownika „Powstańcy Wielkopolscy” przynosi ponad 300 niepublikowanych dotąd biogramów. W dotychczas wydanych tomach udało się zgromadzić ich ponad 820. Na opracowanie czekają materiały do ponad 1200 not biograficznych.

Wszystkie słowniki z serii „Powstańcy Wielkopolscy” łączy jedno: przypominając postaci Powstańców, wskazują trwałe wartości, które decydowały o ich życiu - patriotyzm, odwaga, zmysł organizacji.

Dzięki takim wydawnictwom, dotychczas nieznani uczestnicy Powstania Wielkopolskiego zyskują w naszej pamięci należne im miejsce - wzbogacamy naszą wiedzę nie tylko na temat Powstania, ale także dalszych losów ludzi, którym dane było przeżyć.

Wszak dla wielu Powstańców udział w walce o niepodległość Polski nie skończył się wraz z sukcesem Wielkopolskiej Insurekcji. Część z nich kontynuowała narodowo-wyzwoleńczą walkę na Kresach Wschodnich i w powstaniach śląskich. Wielu zapisało wspaniałe karty, przeciwstawiając się hitlerowskiej agresji. Śledząc powstańcze losy, dostrzegamy, jak bardzo konsekwentna była droga wytyczona patriotycznym wychowaniem.

Biogramy pokazują jednak nie tylko żołnierskie losy. Dzięki nim postrzegamy Powstańców jako zwyczajnych ludzi, którym bieg historii powierzył role bohaterów.

Każdy z biogramów to konkretny człowiek - wszystkie razem składają się na barwny obraz zbiorowości, która uczestniczyła w powstańczych walkach i potrafiła odnieść pełne zwycięstwo.

Dziś, 90 lat od wybuchu Powstania Wielkopolskiego, publikacja słownika ma wartość szczególną. Dzięki jego lekturze można zbliżyć się do przeszłości i pełniej zrozumieć tych, którzy nie wahali się, dokonując najważniejszego prawdopodobnie wyboru w życiu. Być może przy lekturze słownika ktoś wzruszy się, odnajdując nieznane dotąd informacje o którymś z członków rodziny. Kogoś innego zachęci on do poszukiwań w rodzinnych archiwach.

Publikacja słownika wpisuje się w program uroczystych obchodów 90. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Wiążąc się ściśle z tą ważną dla wszystkich Polaków datą, jest symboliczną formą uhonorowania znanych i nieznanych bohaterów wydarzeń, które zdecydowały o miejscu Wielkopolski w niepodległej Ojczyźnie.

Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej cennej publikacji.

Marek Woźniak
Marszałek Województwa Wielkopolskiego

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

abp	arcybiskup	mszps	maszynopis
AK	Armia Krajowa	NKSL	(Nacz. K-da Straży Lud.) Naczelną Komendą Straży Ludowej
AM	Akademia Medyczne	NOW	Narodowa Organizacja Wojskowa
AO	Armia Ochotnicza	NRL	- Naczelną Radą Ludową
ap	akta personalne	ok.	około
AAP	Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu	org.	organizacja, organizacyjny
APL	Archiwum Państwowe w Lesznie	p.	pułk
APP	Archiwum Państwowe w Poznaniu	pac	pułk artylerii ciężkiej
baon	batalion	pal	pułk artylerii lekkiej
b. zab. prusk.(b. z. pr.)	były zabór pruski	pap	pułk artylerii polowej
CAW	Centralne Archiwum Wojskowe	PAU	Polska Akademia Umiejętności
ckm	ciężki karabin maszynowy	pchor.	podchorąży
cm.	cmentarz	PCK	Polski Czerwony Krzyż
dak	dywizjon artylerii konnej	PKP	Polskie Koleje Państwowe
d-ca	dowódca	PKU	Powiatowa Komenda Uzupełnień
dr	doktor	plut.	plutonowy
ds.	do spraw	płd.	południe
dyon	dywizjon	płk	pułkownik
Fr.Lit.-Biał.	Front Litewsko-Białoruski	płn.	północ
Fr.Włkp.	Front Wielkopolski	por.	porucznik
Fr.Ukr.	Front Ukraiński	POW zab. prusk. (z. p.)	Polska Organizacja Wojskowa
Fr.Woł.	Front Wołyński	zaboru	pruskiego
gen.	generał	pow.	powiat
GG	Generalne Gubernatorstwo	pp	pułk piechoty
hr.	hrabia	ppłk	podpułkownik
inż.	inżynier	ppor.	podporucznik
k.	koło	PPR	Polska Partia Robotnicza
kl.	klasa	PPS	Polska Partia Socjalistyczna
km	karabin maszynowy	PRL	Powiatowa Rada Ludowa
komp.	kompania	prof.	profesor
kpr.	kapral	psk	pułk strzelców konnych
kpt.	kapitan	psp	pułk strzelców pieszych
kpt. posp. rusz.	kapitan pospolitego ruszenia	p. strz. włkp.	pułk strzelców wielkopolskich
ks.	ksiądz	PTPN	Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
LOPP	Liga Obrony Powietrznej Państwa	p.uł.	pułk ułanów
m.in.	miedzy innymi	p. uł. włkp.	pułk ułanów wielkopolskich
mjr	major		
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych		

rez. - rezerwowowy, rezerwy	Wlkp., wlkp.
rkps - rękopis	Wielkopolska, wielkopolski
RP - Rzeczpospolita Polska	woj. województwo
rtm. - rotmistrz	wojsk. wojskowy
sierż. sierżant	WP Wojsko Polskie
SL Straż Ludowa	wsch. wschód
st. starszy	zach. zachód
strz. strzelec	Zarz. Zarząd
szer. szeregowy	ZBoWiD
T. P. W. Towarzystwo Powstańców i wojaków	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
UJ Uniwersytet Jagielloński	ZHP Związek Harcerstwa Polskiego
UP Uniwersytet Poznański	zm. zmarł
ur. urodzony	ZPW Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)
VM Virtuti Militari	ZWZ Związek Walki Zbrojnej
wg według	

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. - Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu

Grabów - Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbiorowa pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Kawalerowie ... - Kawalerowie Virtuti Militari 1792 - 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz.1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Paluszkiewicz, Szews: Słownik... - M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 - 1918. Poznań 2000

Powstańcy wielkopolscy... - Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słowniczek biograficzny. T. 1, Poznań 2001.

Słownik ... - Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 - 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Udział społeczeństwa... - Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 - 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka - Wieliczka: Od Prozny po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918 - 1919, Poznań 1931.

Adamkiewicz Sylwester (1900 – 1986), starszy sierżant WP. Ur. 24 grudnia 1900 r. w Koźminie z ojca Andrzeja i matki Rozalii zd. Krawiec. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu szewca. Kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, jako ochotnik 6 stycznia 1919 r. wstąpił do pierwszego batalionu koźmińskich powstańców. Przydzielony został do I kompanii i wziął udział w bitwach o Szymanów, Żołędnicę, Kawcze, Zieloną Wieś i Rawicz. Szczególnie wyróżniał się w patrolach zwiadowczych i bojowych. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 59 pp wlkp. Po jej zakończeniu pozostał, jako żołnierz zawodowy w Wojsku Polskim, służąc m. in. w Wejherowie, gdzie dosłużył się stopnia starszego sierżanta. We wrześniu 1939 r. wziął czynny udział w obronie Wybrzeża, gdzie został ranny i dostał się do niewoli niemieckiej. Po wybuchu wojny, żona z dziećmi, w roku 1940 wyjechała do Koźmina. W 1943 r. została wraz z nimi najpierw umieszczona na trzy miesiące w obozie przejściowym w Łodzi, a następnie wywieziona do pracy w Niemczech. Tam spotkała swego męża, więzionego w obozie. Po oswobodzeniu przez wojska angielskie wiosną 1945 r., cała rodzina została umieszczona w obozie przejściowym w Fallingb. W maju 1945 r. wszyscy wrócili do Koźmina.

Sylwester
Adamkiewicz

S. Adamkiewicz podjął pracę jako księgowy w Przedsiębiorstwie Przemysłu Leśnego w Walsrode k/Hannoweru Krotoszynie, gdzie pracował do emerytury. Przez wiele lat pełnił różne funkcje w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Za swe zasługi w okresie międzywojennym został odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz otrzymał (6 września 1925 r.) Odznakę Pamiątkową 59 Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Po II wojnie otrzymał: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1967), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958), Medal Zwycięstwa i Wolności, Medal za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r., Krzyż za Zasługi dla ZHP, Odznakę Grunwaldzką i Medal za Zasługi dla Rozwoju Środowiska Koźmińskiego. Ożenił się z Agnieszką Nowak, z którą miał troje dzieci: Eugeniusza (1931-1990), Anielę (ur. 1933) i Andrzeja (1934-1990). Zm. 16 stycznia 1986 r. i pochowany został na cmentarzu w Koźminie przy ul. Poznańskiej.

Opracowano na podstawie danych udostępnionych przez rodzinę.

Michał Pietrowski

Adamski Stefan (1899 – 1975), robotnik rolny, ur. 31 października 1899 r. w Lipinach k. Margonina. Rodzicami jego byli Michał i Antonina. Szkołę Podstawową ukończył w Margoninie. Walczył w powstaniu na froncie północnym. W 1940 r. wywieziony z całą rodziną do pracy przymusowej. W 1943 r. został aresztowany przez gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym w Buchen-

Stefan
Adamski

waldzie, a potem w Dachau (nr obozowy 29319). W 1945 r. pierwszym transportem wrócił do Kraju. Zmarł w Margoninie w 1975 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Budzynie. Za udział w powstaniu mianowany został podporucznikiem WP i odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1921 r. ożenił się z Katarzyną Golińską. Mieli czworo dzieci: Marianna (ur. 1922), Barbarę (ur. 1925), Irenę (ur. 1932) i Elżbietę (ur. 1937).

Archiwum rodzinne Andrzeja Rakoczego.

Eustachy Rakoczy ZP

Alkiewicz Jan Feliks (1896 – 1979), lekarz medycyny, dermatolog, prof. AM w Poznaniu. Urodził 26 marca 1896 r. w Osiecznej (k. Leszna), w rodzinie dr. medycyny Stanisława i Urszuli z Chrzanowskich. Świadcstwo maturalne uzyskał w gimnazjum w Lesznie, gdzie w latach 1914-1916 był przewodniczącym Towarzystwa Tomasza Zana. Medycynę studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Monachium. W grudniu 1918 r. przerwał studia i wrócił do Poznania. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego brał udział w rozbrajaniu Niemców na Placu Wolności i w walkach o gmach Prezydium Policji.

Transportował pierwszych rannych do punktu sanitarnego w hotelu Bazar. Później pracował w szpitalu przy ulicy Szkolnej i w Powstańczym Szpitalu Wojskowym we Wrześni. Dyplom lekarza medycyny i tytuł doktora uzyskał na Uniwersytecie Poznańskim (1923) i rozpoczął pracę w Klinice Dermatologicznej tej uczelni. W 1925 r. przebywał przez 6 miesięcy w Paryżu, na stażu naukowym z dziedziny dermatologii i mykologii. W l. 1929-1933 był asystentem w Zakładzie Anatomii Patologicznej UP. W 1934 r. został kierownikiem pracowni histopatologicznej w Klinice Dermatologicznej, równocześnie otrzymał stanowisko ordynatora oddziału dermatologicznego Szpitala Miejskiego im. J. Strusia, na którym (z przerwami) pracował do chwili przejścia na emeryturę. W 1937 r. habilitował się. Jako lekarz medycyny brał udział w wojnie 1939 r. Po ucieczce z niewoli niemieckiej wrócił do Poznania. W grudniu 1939 r. został wysiedlony do Warszawy. W l. 1940-1944 pracował w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie, był kierownikiem poradni i pracowni mykologicznej. Prowadził wykłady dla studentów medycyny w ramach Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego. Brał udział w powstaniu warszawskim. W l. 1947-1950 był także st. asystentem Pracowni Mykolo-

Jan Feliks
Alkiewicz

gicznej Państwowego Zakładu Higieny, a od 1956 r. adiunktem Zakładu Mykologii Lekarskiej AM w Poznaniu. W 1958 r. został krajowym konsultantem ds. zwalczania grzybic. W 1959 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Na emeryturę przeszedł w 1967 r. Był autorem ponad stu prac naukowych, współautorem podręcznika dermatologii, uczestniczył w licznych zagranicznych sympozjach naukowych (Stuttgart, Wiedeń, Zagrzeb, Belgrad i Sarajewo). Przewodniczył Sekcji Mykologicznej Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego, był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Aktywnie działał w PTPN. W 1964 r. został honorowym członkiem Jugosłowiańskiego, a w 1967 r. Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Był członkiem komitetów redakcyjnych polskich i zagranicznych czasopism medycznych – „Przeglądu Dermatologicznego”, „Mycopathologia et Mycologia” (USA) oraz „Mycosen” (RFN). Zmarł 25 marca 1979 r. w Poznaniu. Był odznaczony: Orderem Odrodzenia Polski IV kl., Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i in. Ożeniony z Barbarą Kolszewską, pozostawił syna Jerzego (ur. 1938).

CAW, Ar. 25.2.32 Nr 3603 SI; J. Alkiewicz, *Służba sanitarna w Powstaniu Wielkopolskim*, „Nurt”, R. 1977, nr 12, s. 7-8; J. Bowszyc, *Wspomnienie pośmiertne o prof. Janie Alkiewiczu*, (w:) *Spis kadr AM w Poznaniu w roku akademickim 1979/1980*; H. Namysłowska, *Jubileusz prof. dra Jana Alkiewicza*, „Kronika Miasta Poznania” R. 1952, nr 3, s. 107-110; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielko-*

polskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 20-21.

Eligiusz Tomkowiak

Alwin Franciszek (1879 – 1961), ur. 8 lipca 1879 r. w Wąsoszu k. Szubina. Rodzice Józef i Katarzyna z domu Goncarzewicz posiadali gospodarstwo rolne. Miał sześciu braci i siostrę Władysławę. Jako młody człowiek wyjechał do Berlina, gdzie kształcił się w zawodzie destylatora. W tym zawodzie, jako właściciel wytwórni wódki i likieru dorobił się znacznego majątku. Do pomocy w fabryce zatrudnił braci Władysława, Bronisława i Wita, którzy pracowali w trzech jego sklepach. Jego wyroby doczekały się uznania i na wystawie w 1909 r. w Berlinie otrzymał złoty medal za wyrób alkoholowy pod nazwą Chery Brendy. Poślubił Katarzynę z domu Grzezińską z Wąsosza (ur. 24 listopada 1885 r.). Małżonkowie doczekali się trójki dzieci. Córki Marii (ur. 10 sierpnia 1910 r. w Berlinie), syna Ludwika (ur. 22 sierpnia 1913 r.) i najmłodszego Edmunda (ur. 9 października 1916 r.). Po urodzeniu się pierwszego dziecka Alwinowie wyprowadzili się w 1912 r. z Berlina. Wrócił na ziemię szubińską i swój berliński majątek zamienił na Fabrykę Octu i Destylacji, Probierni Likierów. Za uzyskaną dopłatę Franciszek Alwin kupił w Szubinie cegiel-

Franciszek
Alwin

nie, ziemię i domy. Zamieszkał w obszernym domu przy ul. Św. Marcina, gdzie później prowadził także restaurację oraz handlował zbożem i węglem. Po pożarze destylarni, już jej nie odbudował ze względu na restrykcyjne prawo monopolowe obowiązujące w okresie międzywojennym. W listopadzie 1918 r. stał na czele ruchu wyzwolenieckiego w Szubinie. W tych dniach Franciszek Alwin wraz z Walerym Cerkaskim, Józefem Siuchnińskim, Władysławem Małkiem kilkakrotnie udawał się do Łabiszyna i Inowrocławia celem nawiązania kontaktów z istniejącą tam Radą Robotniczo-Żołnierską. Uczestniczył w wiecu w Domu Polskim 17 listopada, w tym dniu mieszkańcy Szubina zawiązali Radę Robotniczo-Żołnierską. W jego mieszkaniu zakwaterowane było komendantura dowództwa powstania po 11 stycznia 1919 r. Pracował w biurze sztabu jako kancelista. Na potrzeby powstania Alwin przekazał także magazyny, gdzie przechowywano broń. Wyposażał powstańców, między innymi przekazał Janowi Bratkowskiemu konia, karabin i amunicję. Zmieniającą się linią frontu dosięgnęła także dobra Alwina, którego dom został ogołocony ze sprzętów przez Niemców. Po Powstaniu Wielkopolskim prowadził działalność handlowo-przemysłową. Należał do najbogatszych mieszkańców powiatowego miasteczka. Zaangażował się w działalność Bractwa Strzeleckiego w Szubinie, którego był także prezesem. Działał w Spółce Łowieckiej, Towarzystwie Przemysłowców, Kupców, hodował gołębie pocztowe i konie. Wybuch II wojny światowej skazał rodzinę na poniewierkę. Od 11 listopada 1939 r. władze okupacyjne w Szubinie rozpo-

częły wyznaczanie zakładników. Jednym z nich był Franciszek Alwin, którego nazwisko umieszczono na plakatach rozlepianych w mieście. Zakładników nie izolowano od reszty społeczeństwa. Musieli dwa razy dziennie meldować się w gmachu Urzędu Skarbowego, gdzie przyjmował Würth von Würthenau. Za pobicie żołnierza niemieckiego groziło rozstrzelanie dwóm zakładnikom. Za zabicie żołnierza niemieckiego groziło rozstrzelanie pięciu zakładnikom. W listopadzie Niemcy zaczęli organizować wysiedlenia Polaków z ich domostw i gromadzenie wysiedleńców w Domu Polskim, który otoczono zasiekami z drutu kolczastego. Rodzina Alwinów dostała parę minut na spakowanie swojego dobytku i umieszczenie w obozie przejściowym w Domu Polskim wraz z rodziną Szubertowskich i Fierfasów. Obóz zlikwidowano wysiedlając wszystkich do Generalnego Gubernatorstwa. Rodzina Alwinów trafiła do Mielca. Po wojnie wrócił do rodzinnego Szubina gdzie część majątku została upaństwowiona. Po wojnie w 1961 r. Franciszek Alwin odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Franciszek Alwin zmarł w 9 września 1961 r. i pochowany został w rodzinnym grobowcu na szubińskim cm.

Strauchman S., O wolność Szubina, Szubin 1934; Dzieje Szubina, pod. Red. Mariana Biskupa, Szubin 1974 r.; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy, sygn. 5/252; Jankowski J. Swastyka nad Szubinem, Poznań 1961; Dokumenty rodzinne Alwinów ze zbiorów Muzeum Ziemi Szubińskiej; Akt zgonu, USC Szubin 141/1961.

Kamila Czechowska

Anasiewicz Hieronim (1894 – 1971), ur. 17 lipca 1894 r. w miejscowości Cienin koło Słupcy. Służył w wojsku austriackim. Był ochotnikiem w stopniu szeregowca w 6 pp. Legionów. Ukończył farmację na Uniwersytecie Poznańskim. Po studiach przyjął posadę asystenta farmacji, ale niska pensja szybko go zniechęciła i zmusiła do szukania innej posady. 27 marca 1923 r. Anasiewicz przybył do Szubina i zakupił od Bronisława Niedźwiedzińskiego aptekę, którą wzbogacił w nowe leki i prowadził z powodzeniem. Pracował społecznie w PCK. Zaangażował się politycznie po stronie Narodowej Demokracji. W wyniku wyborów do Rady Miejskiej w lutym 1939 r. został radnym. Od 1 czerwca 1926 r. był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie. Wybuch II wojny światowej zastał go w Szubinie. Trafił na listę dziewięciu zakładników. Za zranienie jednego żołnierza niemieckiego dwóch Polaków odpowiadało swym życiem. Za zabicie jednego Niemca pięciu Polaków traciło życie. Instytucje zakładnika zlikwidowano w połowie stycznia 1940. Wcześniej jednak Anasiewicz został aresztowany i osadzony w obozie przejściowym na terenie Zakładu Wychowawczego. W grudniu 1939 r. trafił na listę osób przeznaczonych do wysiedlenia do GG. Udało mu się zatrzymać w Warszawie gdzie prowadził aptekę. Po wojnie wrócił do Szubina i nadal prowadził aptekę. Zaangażował się prace PCK i został prezesem oddziału powiatowego. 10 maja 1945 r. jednemu mieszkańców Szubina powołało do życia Stronnictwo Demokratyczne. Prezesem został Anasiewicz, a spotkania Stronnictwa Demokratycznego odbywały się w jego aptece. Z ramie-

nia tej partii brał udział jako delegat w zjeździe krajowym. Wśród członków założycieli większość stanowili byli powstańcy wielkopolscy. Po uspołecznieniu apteki w 1951 r. pozostał nadal jej kierownikiem. W 1960 r. zmarła jego żona Janina, która pomagała mu w sprawach księgowych. Hieronim Anasiewicz zmarł 26 maja 1971 r. w Szubinie.

Kronika Apteki w Szubinie, MZS/A/10864; Jankowski J., Swastyka nad Szubinem, Poznań 1960; Dzieje Szubina, pod red. Mariana Biskupa, Warszawa 1974; Ewidencja Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie, MZS/A/20020.

Kamila Czechowska

Antczak Nepomucen Jan (1893 – 1968), ur. 29 marca 1893 r. w Koźminie z ojca Ignacego i matki Jadwigi zd. Borowska. Uczył się w Szkole Katolickiej w Koźminie, a następnie w Gimnazjum w Krotoszynie. Po jego ukończeniu praktykował w bankowości. W okresie I wojny światowej 10 stycznia 1915 r. został powołany do armii niemieckiej, w której szeregach służył do 15 października 1918 r., poczym powrócił do Koźmina. 3 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do 3 kompanii Baonu Koźmińskiego i służył pod dowództwem Stanisława

Jan Nepomucen
Antczak

Sowińskiego. Brał udział w walkach pod Rawiczem i Zdunami. W szeregach powstańczych pozostał do 10 kwietnia 1919 r., kiedy to został odkomenderowany do 12 p. strz. wkp. do plutonu łączności i jednocześnie mianowany kapralem. Brał udział w walkach o wschodnie granice RP. 22 maja 1919 r. został urlopowany i przeniesiony do rezerwy. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pracował dalej w bankowości, pełniąc funkcję dyrektora Banku w Gołańczy. Potem przeniósł się do Poznania i został kontrolerem bankowym (rewizor książkowy). Przez wiele lat był prezesem Bractwa Strzeleckiego w Gołańczy. Zarząd Bractwa 6 kwietnia 1924 r. mianował go prezesem honorowym. 26 listopada 1921 r. otrzymał patent nr A387 przyznający prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich 27.12.1918 – 21.08.1919. W 1959 r. uchwałą Rady Państwa został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Związek małżeński zawarł 20 kwietnia 1920 r. w Gnieźnie z Seweryną Grodzką, córką Władysława i Anny zd. Nowicka. Ojciec Seweryny prowadził zakład zegarmistrzowski w Koźminie. Zm. 15 marca 1968 r. w Poznaniu.

Opracowano na podstawie materiałów i pamiątek udostępnionych przez rodzinę.

Michał Pietrowski

Bajon Józef (1900 – 1977), ur. 9 marca 1900 r. w Radomierzu (daw. pow. babimojski) w rodzinie Michała, górnika i Józefy z Reimanów. Po zmianie miejsca zamieszkania szkołę powszechną ukończył w Perkowie, a następnie terminował w zawodzie

piekarza we Wschowie. W marcu 1918 r. został wcielony do armii niemieckiej, z której uciekł w grudniu tegoż roku i wrócił do rodziny. Na apel przemęckiego wikariusza ks. Stanisława Kuliszaka wstąpił 6 stycznia 1919 r. do oddziału powstańczego – kompanii przemęckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego. Uczestniczył w akcjach zbrojnych na froncie południowo-zachodnim powstania „Grupa Leszno” pod Zbarzewem, Włoszakowicami i Kaszczorem. Pod koniec lutego 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do oddziału, z którym wyruszył na odsiecz za Leszno do Waszkowa na odcinek „Poniec”. Kilka dni później został żołnierzem 6. kompanii (dowódca ppor. Talarczyk), 2. batalionu (d-ca por. J. Wróblewski), 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich (dowódca mjr B. Śliwiński). Po zakończeniu walk powstańczych uczestniczył ze swym pułkiem w przejęciu przez Polskę w styczniu 1920 r. miast Pomorza: Bydgoszczy, Świecia i Inowrocławia. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie ukraińskim, dochodząc aż do Kijowa w maju 1920 r. W czasie odwrotu naszych wojsk przed nawałnicą bolszewików był obrońcą Warszawy w bitwie, zwanej „Cudem nad Wisłą”. W 1921 r. zakończył służbę wojskową i powrócił do Perkowa. Od 1924 r. aż do wybuchu II wojny światowej prowadził w swej

Józef
Bajon

miejsowości prywatną piekarnię. Na początku 1940 r. został wysiedlony i skierowany do pracy przymusowej w piekarni u Niemca w Przemyście. Po zakończeniu okupacji prowadził w Mochach sklep należący do GS-u w Przemyście, a potem pełnił funkcję kierownika miejscowej spółdzielczej piekarni. W 1958 r. został rencistą. Zmarł 18 marca 1977 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Kaszchorze. Został odznaczony „Medalem Zwycięstwa i Wolności” (1945), „Odznaką Grunwaldzką” (1946), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem WP. Żonaty z Marianną Hewusz, miał dzieci: Józefa (1925-1982), Mariana (ur. 1923), Czesława (ur. 1933).

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD-u, sygn. 135; Akta Zarządu Powiatowego w Wolsztynie z lat 1968-1972; Głos Wolsztyński z 1969, nr 205, s. 1; Smoleń B., Zarys historii wojennej 60. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Warszawa 1930, s. 5, 8-10, 13-15; Informacje syna Mariana Bajona z Kaszchoru.

Antoni Fornalski

Balcerek Walenty (1899 – 1966), ur. 4 lutego 1899 r. w Słupi, w rodzinie Andrzeja i Franciszki zd. Gielnik. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. 28 grudnia 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich w Dopiewie. Walczył pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. 5 stycznia 1919 roku brał udział w walkach o Wolsztyn. W lutym 1919 roku

uczestniczył w walkach o Zbąszyń i Nowy Dwór. Jego dowódcą był por. Kosteński. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 18 września 1966 roku w Stęszewie. W 1921 roku w Tomicach zawarł związek małżeński z Stanisławą zd. Zimna, która zmarła 16 czerwca 1990 roku w Stęszewie i została pochowana na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Banaszak Jan (1899 – 1986), podporucznik WP, ur. w Koźminie 22 grudnia 1899 r., syn Wawrzyńca i Agnieszki zd. Maleszka. Powszechną Szkołę Katolicką ukończył w Koźminie, a następnie został pomocnikiem w kancelarii u B. Glemy. Kiedy osiągnął wiek poborowy został wcielony do armii niemieckiej w 1917 r. i służył w pułku piechoty w Kostrzynie n/Odrą, skąd został wraz z pułkiem skierowany na front zachodni. Kiedy w 1918 r. I wojna dobiegała końca wrócił do koszar w Kostrzynie i nadal

Jan
Banaszak

służył w wojsku niemieckim. Tam razem z grupą kolegów pod koniec listopada 1918 r. zorganizował ucieczkę (w pełnym oporządzeniu wojskowym tj. w mundurze, hełmie, z bronią i plecakiem) i w początkach grudnia 1919 r. wrócił do Koźmina. Musiał się ukrywać z uwagi na to, że był poszukiwany przez żandarmerię niemiecką. Kiedy na zamku koźmińskim rozpoczęła działalność sztab Baonu Koźmińskiego i rozpoczęto werbunek do powstania zgłosił się jako ochotnik z pełnym wyposażeniem. Przydzielony został do I kompanii, której dowódcą był Michał Lorkiewicz i walczył pod Rawiczem i Miejską Górką. Następnie wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., gdzie został ranny. Po powrocie do Koźmina podjął pracę w Sądzie w Jarocinie, gdzie został zatrudniony jako kancelista sądowy w kancelarii spraw karnych. Okupację spędził w Jarocinie, musiał się ukrywać, gdyż jako powstaniec wielkopolski był poszukiwany przez Gestapo. Po II wojnie światowej nadal pracował w Sądzie w Jarocinie jako sekretarz, aż do emerytury. Za swą działalność został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walcznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Medalem X-lecia PRL, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1926) oraz odznakami za Zasługi dla Rozwoju Województwa Poznańskiego i Kaliskiego. Związek małżeński zawarł w 1924 r. z Józefą Piechowską, z którą miał troje dzieci: Aleksandrę (1925-zmarła jako dziecko), Jana (1926-zmarł jako dziecko) i Krystynę (1927-2000). Zm. 11 grudnia 1986 r. i pochowany został na cmentarzu przy ul. Niepodległości w Jarocinie.

*Opracowano na podstawie relacji
bratanka – Cyryla Banaszaka z Koźmina i materiałów z Muzeum Ziemi
Koźmińskiej*

Michał Pietrowski

Baraniecki Kazimierz (1900 – 1940), członek Służby Straży i Bezpieczeństwa w powstaniu. Ur. 16 lutego 1900 r. w Opalenicy (pow. nowotomyski), w rodzinie kotlarza Piotra i Franciszki z Burdajewiczów, brat Ludwika (zob.). Szkołę powszechną ukończył (1914) w Opalenicy i rozpoczął dalszą naukę, którą w czerwcu 1918 r. przerwał z powodu powołania do służby w armii niemieckiej. W jej szeregach przebywał do 22 grudnia 1918 r.. Od 24 grudnia znalazł się w opalenickiej kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa. Brał czynny udział w walkach na froncie zach. pod Zbąszyniem i Międzyzchodem. W marcu 1920 r. wyjechał z 61 Pułkiem Piechoty Wielkopolskiej (5 kompania) na front ukraiński, gdzie brał udział w ofensywie na Kijów, do Berezyny, w odwrocie pod Warszawę i kontr ofensywie na Mińsk, aż do zawarcia rozejmu. St. szer. Baraniecki wyróżnił się szczególną postawą w ofensywie na Ukrainie, przede wszystkim przy ataku na dworzec w Berdyczowie (26 kwietnia 1920 r.) oraz podczas ofensywy na Białorusi (24 lipca 1920 r.), kiedy okazał dzielność, pozostając na

Kazimierz
Baraniecki

powierzonym mu stanowisku pod Wołkowyskiem do ostatniej chwili. Za czyny te 2 grudnia 1920 r. odznaczony został Orderem VM 5 kl. nr 314. Ukończył kurs szkolny podoficerów w Śremie i Bydgoszczy. Zwolniony ze służby wojskowej w 1921 r., zdał egzamin częściowy i otrzymał posadę nauczycielską w Podrzewiu (k. Szamotuł). W 1926 r. zdał egzamin dojrzałości, a w 1928 r. egzamin nauczycielski. W 1929 r. ukończył kurs dla oficerów piechoty w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie i awansowany został do stopnia ppor. rezerwy. Ćwiczenia rezerwy odbywał w 62 pułku piechoty i 57 pułku piechoty, awansując do stopnia por. rezerwy. 29 sierpnia 1939 r. zmobilizowany do 57 pp., ewakuował się z jednostką na wsch. 25 września osadzony w obozie jenieckim w Kozielsku, został zamordowany w 1940 r. w Katyniu (Lista Wywózowa 017/1 z kwietnia 1940 r., poz. 21). Był odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Medalem Niepodległości. Żonaty z Marią z Busslerów, pozostawił dzieci: Macieja (1935) i Katarzynę (1938).

CAW, Akta personalne 4824 i odnacenieniowe VM 54-435; Urzędowy wykaz niemiecki póź. rej. zwłok nr 519; Z. Kościański, *Baraniecki Kazimierz*, (w:) *Słownik...*, s. 26; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich)*, Bydgoszcz 1925, s. X; Z. Kościański, *Z kart historii*, „Echa Opalenickie” 1992, nr 12; tenże, *Nowotomyscy kawalerowie Orderu Virtuti Militari w okresie II Rzeczypospolitej*, „Wiadomości Nowotomyskie” 1992, nr 6–7; tenże, *Zapomniani*,

„Echa Opalenickie” 1989, nr 4-5; tenże, *Baraniecki Kazimierz* (16 II 1900-IV 1940), (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. II, cz. I, s. 14; K. Banaszek, W. K. Roman, Z. Sawicki, *Kawalerowie Orderu Virtuti Militari w mogiłach katyńskich*. Warszawa 2000, s. 21; Z. Kościański, *O tych Wielkopolanach nie wolno było pamiętać*, *Opalecica* 2008, s. 11, 12, 19; tenże, *Nowotomyskanie – ofiary zbrodni katyńskiej*, „Przegląd Nowotomyski” 2007 nr 4, s. 9, 12, 14; B. Wojcieszak, *Pro memoria. Opaleniczanie – ofiary zbrodni katyńskiej*, *Opalenica* 2008, s. 2, 4; *tablica pamiątkowa – na Szkole Podstawowej w Podrzewiu* (k. Szamotuł); *dokumentacja w posiadaniu rodziny*; *relacja Katarzyny Baranieckiej*.

Zdzisław Kościański

Baraniecki Ludwik (1897 – 1920), organizator Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Opalenicy, współorganizator kompanii opalenickiej, ppor. Wojska Polskiego. Ur. 25 lipca 1897 r. w Opalenicy (pow. nowotomyski), w rodzinie kotlarza Piotra i Franciszki z Burdajewiczów, brat Kazimierza (zob.). Ukończył Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu (1916). Wcielony podczas I wojny światowej do armii niemieckiej (24 lipca 1916-18 listopada 1918), 28 sierpnia 1916 r.

Ludwik
Baraniecki

wysłany na front wsch., przebywał na linii Stochod-Styr. Od 19 maja do 30 października 1917 r. walczył na froncie zach. (Flandria). 31 października awansowany na kpr., wysłany został na kurs podoficerski, po którym awansowano go (28 kwietnia 1918) na sierż. i skierowano na front zach. (ranny 17 sierpnia 1918 pod La Chavatte). 11 września 1918 r. przydzielony do baonu zapasowego 56 pułku piechoty armii niemieckiej i wysłany z transportem amunicji na front zach., pozostawił oddział i ruszył do kraju. 19 listopada dotarł do Opalenicy, gdzie zorganizował Radę Robotniczą i Żołnierską. Współpracował z E. Klemczakiem przy tworzeniu kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa. Był inicjatorem rozbrajania żołnierzy niemieckich przejeżdżających z frontu przez Opalenicę, m. in. 22 grudnia wystąpił na czele plutonu z bronią w rękę i powstrzymał pociąg wiozący oddział Heimatschutzu. Uczestniczył w bojach kompanii opalenickiej jako dowódca plutonu. Walczył na froncie zach. powstania wielkopolskiego i pod Zbąszyniem przebywał do rozejmu. Dekretem NRL nr 8 p, 16 (z 13 marca 1919) mianowany ppor. (ze starszeństwem od 1 maja 1919). Od 5 kwietnia 1919 r. objął dowództwo 5 kompanii 61 pułku piechoty. Był słuchaczem kursu gazowego w Warszawie (II czerwca–22 listopada 1919). Od 10 stycznia do 1 kwietnia 1920 r. brał udział w kursie aplikacyjnym oficerów piechoty w Rembertowie. Po jego ukończeniu skierowany (od 11 kwietnia) na front wsch. Brał udział w walkach na Ukrainie, Białorusi i w odwrocie znad Berezyny. Zginął 24 lipca 1920 r. pod Wołkowyskiem w czasie odwrotu pod Warszawę, dowodząc 7 kompanią 61 Pułku Piechoty Wiel-

kopolskiej. Pozostawił krótki opis wydarzeń listopadowych 1918 r. w Opalenicy, zamieszczony w pracy A. Biskupskiego. Był odznaczony Orderem Virtuti Militari V kl. oraz pośmiertnie Medalem Niepodległości. Rodziny nie założył.

CAW, *akta odznaczeniowe* – VM 23-1758, MN 17 III 1938; TU NRL nr 21 z 24 VI 1919 r., s. 114; Z. Kościański, *Baraniecki Ludwik*, (w:) *Słownik...*, s. 26-27; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich)*, Bydgoszcz 1925, s. 29 (fot); *Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego*, pod red. J. Świerżowicza, Nowy Tomyśl 1938, s. 52; Z. Kościański, *Z kart historii*, „Echa Opalenickie” 1992, nr 12; *tenże*, *Nowotomyscy kawalerowie Orderu Virtuti Militari w okresie II Rzeczypospolitej*, „Wiadomości Nowotomyskie” 1992, nr 6-7; *tenże*, *Zapomniani*, „Echa Opalenickie” 1989, nr 4-5; *tenże*, *Baraniecki Ludwik (25 VII 1897-24 VII 1920)*, (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. II, cz. I, s. 14; *dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja Katarzyny Baranieckiej*.

Zdzisław Kościański

Beszterda Antoni (1895 – 1971), ur. 11 maja 1895 r. w Mirosławkach, w rodzinie rolnika Andrzeja i Magdaleny zd. Kaczmarek. W 1914 roku został powołany do służby w wojsku pruskim. Walczył na froncie zachodnim. Podczas urlopu wstąpił do oddziału Andrzeja Kopy, a następnie uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do rodzinnej miejscowości i objął gospodarstwo rolne

po ojcu. Zmarł w 1971 r. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Antoniną Łukasik, ur. 24 lutego 1907 roku w Mirosławkach. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Biskupski Antoni (1890 – 1930), organizator oddziału Służby Straży i Bezpieczeństwa, dowódca baonu rogozińskiego, historyk powstania, mjr Wojska Polskiego. Ur. 12 grudnia 1890 r. w Rogoźnie, w rodzinie kupca zbożowego Franciszka i Antoniny z Magdzińskich. W czasie nauki w gimnazjum w Rogoźnie brał czynny udział w pracach Towarzystwa Tomaszana, za co był wielokrotnie prześladowany. Organizował w domu rodzinnym wykłady z literatury i historii polskiej oraz przedstawienia teatralne o treści patriotycznej. Po ukończeniu szkoły średniej poświęcił się kupiectwu. Odbił praktykę w „Rolniku” w Gnieźnie i Kruszwicy. Od 1909

r. przebywał w Warszawie, gdzie ukończył szkołę dramatyczną. W 1914 r. kierował przedsiębiorstwem ojca (do 4 października), kiedy powołano go do armii niemieckiej. Od 13 sierpnia 1916 do 17 stycznia 1917 r. przebywał na kursie oficerskim w Biedrusku (pod Poznaniem). W czasie wojny walczył na froncie zach. i wsch., był trzykrotnie ranny. Został mianowany sierż. Wybuch rewolucji w Niemczech oraz zawieszenie broni zastało go na urlopie w rodzinnym Rogoźnie. Zorganizował miejscową Radę Robotniczą i Żołnierską oraz oddział Służby Straży i Bezpieczeństwa, 1 stycznia 1919 r. w dowodzonym przez siebie baonie rogozińskim miał 300 powstańców, którzy wzięli następnie udział w walkach na terenie d. pow. obornickiego, czarnkowskiego i chodzieskiego. Z jedną z kompanii swego baonu walczył (od 24 lutego 1919) na froncie zach., na odcinku Łomnica-Pniewy, Dekretem Komisariatu NRL został mianowany (od 21 stycznia 1919) ppor. (ze starszeństwem od 1 września 1916). Od 16 marca 1919 do 23 sierpnia 1920 r. był dowódcą 1 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 61 pp), z którą wyruszył na front litewsko-białoruski i brał udział w wojnie 1920 r. Pełnił także funkcję adiutanta baonu rezerwowego (24 sierpnia-31 grudnia 1920) oraz w 61 pp (11-31 lipca 1921). Po zakończeniu wojny został oficerem zawodowym w randze kpt., w 1928 r. awansował do stopnia mjr. Pełnił kolejno funkcje: dowódcy kompanii 61 pp (1 sierpnia 1921-6 lipca 1923), oficera sztabu Dowództwa 15 Dywizji Piechoty (7 lipca 1923-25 marca 1926), oficera PW (26 marca 1926-16 listopada 1926), dowódcy kompanii 80 pp (17 listopada 1926-29 września 1927),

Antoni
Biskupski

oficera materiałowego i p. o. kwatermistrza (30 września 1927–25 kwietnia 1928), oficera sztabowego 80 pp (26 kwietnia 1928–5 lipca 1928), dowódcy baonu 80 pp (6 lipca 1928–31 marca 1929), oficera placu w Gdyni (31 marca 1929–29 maja 1930). Zm. tam 29 maja 1930 r., w wyniku ciężkiej choroby, pochowany został w rodzinnym Rogoźnie. Gromadził materiały do historii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (61 pp) i wydał monografię pułku, zawierającą organizację i dzieje w walce o zach. granice (1925). Nie objęła ona dalszych dziejów, które znaleźć się miały w tomie II. Pozostałością po tej pracy są ankiety powstańców, niestety nie w pełni zachowane, w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Badania te zapoczątkowały jednak w okresie międzywojennym dalsze prace nad dziejami powstania wielkopolskiego 1918–1919. Był odznaczony m. in.: Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości (pośmiertnie), Krzyżem Walecznych. Był żonaty z Marią Nawrocką.

CAW, Akta odznaczeniowe KN t. 94, VM 23-1756, KW 5/929, *personalne* 11297, 4299; TU NRL nr 8 z 6 III 1919 r., s. 40; TU NRL nr 21 z 24 VI 1919 r., s. 114; Z. Kościański, *Biskupski Antoni*, (w:) *Słownik...*, s. 35; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1 VI 1921 r.*, Warszawa 1921, s. 183; Z. Wygocki, *A. Biskupski (1890-1929)*, (w:) *PSB*, t. II, 1936, s. 111-112 (błędna data śmierci); „*Kurier Poznański*” 1930, nr 262; „*Dziennik Bydgoski*” nr 128 z 4 VI 1930 r.; „*Polska Zbrojna*” 1930, nr 151; *Rocznik Oficerski*, Warszawa 1923, 1924; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułk Strzelców Wielkopolskich)*, Bydgoszcz

1925; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie wielkopolskie 1918–1919. Zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1978, s. 11, 27, 171, 200, 227, 228, 245, 246; *informacje z Muzeum Regionalnego w Rogoźnie*.

Zdzisław Kościański

Bloch Ryszard (1900-1980), ur. 13 kwietnia 1900 r. w Przemęcie (pow. babimojski) jako syn Teodora i Amalii z Lorenzów. Rodzice prowadzili rzeźnictwo. Posiadał czworo rodzeństwa. Od 6. do 14. roku życia uczęszczał do miejscowej szkoły podstawowej. Po ukończeniu 16 lat terminował w zawodzie rzeźnika. W końcowej fazie I wojny światowej, 1 czerwca 1918 r. został przymusowo wcielony do wojska niemieckiego na front zachodni. Zdemonilizowany w stopniu kaprała na początku grudnia 1918 r. wrócił do rodziny. Od 6 stycznia 1919 r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim na odcinku „Grupy Leszno”. Wstąpił wówczas jako ochotnik do miejscowego oddziału powstańczego – kompanii przemęckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego, nauczyciela z Radomierza. Uczestniczył w zajęciu poczty i stacji kolejowej w Błotnicy, na której wywieszono polską flagę narodową. 11 stycznia 1919 r. brał udział w potyczce zbrojnej swojego oddziału pod Zbarzewem k. Włosza-

Ryszard
Bloch

kowic. Miesiąc później pod dowództwem ppor. Stanisława Michalskiego uczestniczył w wyzwoleniu Kaszczoru. Pod koniec lutego 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do oddziału, który wyruszył na odsiecz za Leszno, do Waszkowa na odcinek „Poniec”. Swą służbę wojskową kontynuował w 5 kompani 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich. W styczniu 1920 roku wraz ze swoim pułkiem uczestniczył w przejściu przez Polskę miast Pomorza: Bydgoszczy, Świecia, Tucholi i Inowrocławia. Po zakończeniu zwycięskiej epopei powstańczej, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej dochodząc do Kijowa w dniu 8 maja 1920 r. Uczestniczył w bitwie warszawskiej, w sierpniu 1920 r. a następnie w pościgu za uciekającym wrogiem aż do granicy Prus Wschodnich. W połowie grudnia 1920 r. przybył ze swym pułkiem do stałego miejsca zakwaterowania w Ostrowie Wlkp. odbywając nadal służbę wojskową, do grudnia następnego roku. Przeniesiony do rezerwy w stopniu kaprała pomagał rodzicom w prowadzeniu zakładu rzeźnickiego. Został członkiem miejscowego Koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. mjr J. Wróblewskiego. W grudniu 1940 r. wysiedlony z rodziną do Woli Jabłńskiej. Z polecenia władz okupacyjnych dokonywał skupu trzody chlewnej i zwierząt z okolicznych wiosek dla Bekonarni w Grodzisku Wlkp. Wiosną 1943 r. został wywieziony w głąb Niemiec, najpierw jako więzień obozu Dachau – Muhldorf, a potem skierowany do pracy u sąsiednich gospodarzy –bauerów. Do Polski wrócił dopiero w październiku 1946 r., kontynuując pracę w rodzinnym zakładzie rzeźnickim, aż do jego zamknięcia przez ówczesne władze w 1952 r.

Następnie znalazł zatrudnienie w Zakładach Mięsnych w Grodzisku Wlkp. jako asystent terenowy. W 1966 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 6 lutego 1980 r. Pochowano go w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Andrzeja. Został odznaczony Krzyżem Walczących, Wielkopolskim Krzyżem Powstańców i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Za udział w Powstaniu Wlkp. mianowany podporucznikiem. W 1932 r. poślubił Teofilę – córkę posła na Sejm II RP IV kadencji Jana Noska zam. w Białczu, z którą miał dzieci: Telesfora (1934-2000), Jolantę (ur. 1938, po mężu Nowakowska) i Ryszarda (juniora, ur. 1940).

Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiDu w Wolsztynie z lat 1970 -1975; Bloch R., Życiorys – rękopis rękopis autora; Bloch R., Mój szlak wojenny – maszynopis; Bloch R., Rogoziński S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy – maszynopis; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 83, 91-92; Informacja syna Ryszarda (juniora) oraz pamiątki rodzinne wnuczki Anny Szymanowskiej.

Antoni Fornalski

Bobkiewicz Stanisław (1886 – 1938), organizator drużyn powstańczych w wolsztyńskim, por. Wojska Polskiego. Ur. 10 kwietnia 1886 r. w Wielichowie (pow. śmigieński), w rodzinie Ludwika i Gabrieli. Od 1906 do 1908 r. służył w armii niemieckiej, także podczas I wojny światowej (od 1 sierpnia 1914 do 10 sierpnia 1918). Od października 1918 r. organizował oddziały zbrojne

Stanisław
Bobbiewicz

w wolsztyńskim, w listopadzie wybrany został przewodniczącym Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Wolsztynie. Napisano o nim, że *był człowiekiem energicznym i odważnym, doceniającym potrzebę podjęcia prac o charakterze wojskowo-niepodległościowym*. 2 stycznia 1919 r. wyruszył z drużyną powstańczą na Rakoniewice. Brał udział w walkach o Wolsztyn, gdzie odznaczył się walecznością (5 stycznia). Następnie walczył pod Kopanicą, Kargową i Babimostem. Od 5 stycznia był zastępcą dowódcy kompanii wielichowskiej. Dekretem Komisarjatu NRL (z 15 lutego 1919) został mianowany ppor. Rozkazem dowództwa frontu zach. przydzielono go do dyspozycji dowódcy 3 baonu 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Pełnił kolejno funkcje: dowódcy baonu zapasowego 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (12 kwietnia-29 lipca 1919), dowódcy kompanii szturmowej (29 lipca-3 listopada 1919), dowódcy taborów pułkowych (4 listopada 1919-28 stycznia 1920), oficera łączności pułku (29 stycznia-10 czerwca 1920). Od 10 czerwca 1920 r. chory na tyfus, potem na malarię, w październiku ponownie znalazł się w szeregach 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich jako dowódca kompanii. Zweryfikowany jako por. Po zakończeniu wojny był dowódcą kompanii sztabowej 15 Dywizji Piechoty, a od 7 maja 1921 r.

oficerem osadniczym tejże dywizji. 4 maja 1922 r. przeniesiony został do rezerwy. Zamieszkał w Pełczy (gmina Werbna, d. pow. dubieński), gdzie zm. 15 kwietnia 1938 r. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Walecznych. Był żonaty. Pozostawił troje dzieci.

CAW, Akta personalne 678; TUNRL nr 8 z 6 III 1919 r., s. 40; TU NRL nr 21 z 24VI 1919 r., s. 114; Z. Kościański, Bobbiewicz Stanisław, (w:) Słownik... s. 35-36; A. Biskupski, Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich), Bydgoszcz 1925, s. 31, 72, 87, IV; K. Szczesniak, Wielichowianie w walce o wolność, (w:) Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, 1938, z. I, s. 74 i n.

Zdzisław Kościański

Bobrowski Antoni (1902 – 1983), ur. 23 maja 1902 roku w Słupi pow. Rawicz. Był synem Jana i Katarzyny z domu Szkaradek. Tam ukończył szkołę podstawową. W latach 1919 – 1920 służył w 69 pp. Od 1921 do 1924 pracował jako strażnik kolejowy w Białosłiwu w woj. bydgoskim. Następnie przez dwa lata był uczniem Publicznej Szkoły Ogrodniczej w Koźminie. Po jej ukończeniu pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Od 1929 roku do wybuchu drugiej wojny światowej przebywał na rencie wojсковой (75% inwalidztwa) i zamieszkiwał w Rawiczu. W czasie okupacji był robotnikiem w firmie Godlewskiego w Tarnobrzegu, a następnie jako nadzorca leśny w firmie leśnej „Wilhelm Fiszer” w Hucie Komorowskiej pow. Kolbuszowa. Po zakończeniu drugiej wojny światowej osiedlił się

Antoni
Bobrowski

w Legnicy, gdzie podjął pracę na stanowisku majstra w Fabryce Wyróbów Srebrnych. W okresie 1949 do 1954 roku z powodów politycznych został osadzony w więzieniu w Sztumie. Po odbyciu kary do czasu przejścia na emeryturę pracował w Zakładzie Ogrodniczym PGR w Legnicy i w Chojnowie na stanowisku ogrodnika. Zm. 13 listopada 1983 roku i spoczywa na cmentarzu komunalnym w Legnicy. Inskrypcja na płycie nagrobkowej informuje, że tu leży „Powstaniec Wielkopolski”. Od 1922 r. żonaty z Katarzyną z domu Pielach, wychował troje dzieci: Jan, Henryk, Wanda.

Składnica Akt Agencji Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy we Wrocławiu, Administracja Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, Wierzchowice 39, gmina Gaworzyce.

Czesław Kowalak

Bogusławski Edmund (1880 – 1940), dowódca pniewskiego oddziału powstańczego, ppor. Obrony Krajowej. Ur. 19 października 1880 r. w Podpniewkach (pow. szamotulski), w rodzinie mistrza ślusarskiego Teofila i Marianny z Kijewskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pniewach, pracował w biurze tamtejszego adwokata. W 1902 r. służył w armii

niemieckiej (46 pp w Poznaniu). Następnie rozpoczął naukę w zawodzie krawca konfekcji męskiej. Jako krawiec pracował w Berlinie i Poznaniu (do 1910), po czym usamodzielił się w Pniewach. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. 2 sierpnia 1914 r. został wcielony do armii niemieckiej. Początkowo brał udział w walkach we Francji, m. in. pod Verdun, a od 1 maja do 16 lipca 1915 r. pod Gorlicami i Przemyślem, gdzie został kontuzjowany. Po wybuchu rewolucji w Niemczech wrócił do Pniew. 5 stycznia 1919 r., po zorganizowaniu oddziału powstańczego, udał się pod Międzychód. Objął odcinek frontu od Kamionnej do Kolna. 16 stycznia prowadził na tym posterunku ciężkie walki z nieprzyjacielem. Do 27 marca był sierż. sztabowym w I Baonie Grupy Zachodniej. 28 marca został mianowany oficerem Straży Ludowej. Od 1 kwietnia był instruktorem, a od 1 maja adiutantem przy komendzie Straży Ludowej na pow. Poznań-Miasto, Wschód i Zachód. Następnie pełnił funkcję dowódcy 10 kompanii I Pułku Garnizonowego Obrony Krajowej oraz dowódcy 3 baonu tegoż pułku. 2 maja mianowano go ppor. Obrony Krajowej. Zwolniony do rezerwy (29 marca 1921), zamieszkał w miejscowości Wyszecino, gdzie pracował jako urzędnik;

Edmund
Bogusławski

naczelnik więzienia w Brodnicy (n. Drwęca). Zm. 10 listopada 1940 r. w Bydgoszczy. Był odznaczony m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Żonaty z Franciszką z Mizgalskich, pozostawił dzieci: Halinę, Kazimierę i Teofila.

CAW, Akta odznaczeniowe MN; Z. Kościański, Bogusławski Edmund, (w:) Słownik... s. 37; Z. Głębocki, Wskrzeszenie Rzeczypospolitej Polskiej (rękopis odczytu z 23 XI 1919 r.), s. 29, 33, 35, 37; A. Biskupski, Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułk Strzelców Wielkopolskich), Bydgoszcz 1925, s. 25; A. Hanyż, Ziemia Szamotuńska w walce o wolność 1793-1919, Szamotuły 1939, s. 62; informacje córek – Haliny Grabowskiej i Kazimieri Łujewskiej.

Zdzisław Kościański

Bratborski Jan (1895-1973), porucznik WP. Ur. 20 listopada 1895 r. w Rozdrażewku w powiecie krotoszyńskim. Był synem rolnika Jana i Marianny zd. Rybka. Po skończeniu szkoły powszechnej uzyskał wykształcenie średnie rolnicze. W 1914 r. został zaciągnięty do armii niemieckiej, a po wybuchu I wojny światowej wraz ze swoją jednostką skierowany na front zachodni – brał udział m. in. w bitwie pod Verdun. Został ranny w 1917 r. i po pobycie w lazarecie został zwolniony z wojska. Na wieść o przygotowaniach powstańczych wstąpił jako ochotnik do kompanii rozdrażewskiej Straży Ludowej. Wziął udział w 2-tygodniowych krwawych walkach na odcinku zdunowskim. Po

zakończeniu walk powstańczych brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej uczestnicząc m. in. w wyprawie kijowskiej w oddziałach kawalerii. W wojsku polskim w randze porucznika kawalerii służył do 1922 r. Następnie wraca do Rozdrażewka i przejął rodzinne gospodarstwo rolne. Obok działalności rolniczej zajmował się działalnością przemysłową; ze swym kuzynem Stanisławem prowadził mleczarnię w Rozdrażewie. Nabył też cegielnię w Rozdrażewie, a od 1937 r. został dzierżawcą cegielni i składu materiałów budowlanych w Koźminie Wlkp. Od 1938 r. zamieszkał w Koźminie z uwagi na prowadzoną tu działalność gospodarczą. W okresie okupacji został wysiedlony wraz z rodziną do Skierniewic, gdzie pracował jako urzędnik aż do zakończenia wojny. Po wojnie wrócił do Koźmina i wznowił działalność rolniczą i przemysłową. W latach 1945-1953 stopniowo, na skutek nacjonalizacji tracił majątek. Od 1953 r. do 1963 r. utrzymywał się z rolnictwa, prowadząc kilkunastohektarowe gospodarstwo rolne. W 1963 r. przeszedł na emeryturę. Zm. 8 lutego 1973 r. i pochowany został w Koźminie przy ul. Poznańskiej na cmentarzu św. Trójcy. Za swą działalność został odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1923 r. poślubił Marię zd. Krzesiek, z którą doczekał się sześciorga dzieci: Wandę

Jan
Bratborski

(1924-1991), Danutę (1925-2000), Janusza (1927-1991), Zbigniewa (1929-1976), Marię (ur. 1930) i Tadeusza (1933-1997).

Opracowano na podstawie danych udostępnionych przez córkę Marię Szmidt i wnuka – Macieja Bratborskiego

Michał Pietrowski

Brenienek Stefan (1888 – 1968), ur. 30 sierpnia 1888 r. w miejscowości Zaborowiec powiat Wschowa, jako syn Józefa i Katarzyny z d. Pytlik. W latach 1895-1903 uczęszczał do szkoły elementarnej. Następnie w l. 1905-1908 uczył się kowalstwa u majstra Bernharda Scharte we Wschowie i złożył egzamin czeladniczy przed Komisją Cechową, który został potwierdzony przez Izbę Rzemieślniczą w Poznaniu. W 1908 r. został wcielony do armii niemieckiej i służył w kawalerii. W czasie I wojny światowej w l. 1916-1918 został ponownie zaciągnięty w szeregi wojska pruskiego; służył jako woźnica w niemieckiej kolumnie amunicyjnej, gdzie został poważnie ranny. Po zakończeniu wojny 8 grudnia 1918 r. wrócił do rodzinnej wioski i 5 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo w szeregi powstańcze. Przydzielony został do Straży Ludowej w Zaborowcu pow. Wschowa, której komendantem był były plutonowy

Stefan
Brenienek

z I wojny światowej Jan Rękoś. Brał czynny udział w patrolach zwiadowczych, gdyż 4 km od Zaborowca przebiegała ówczesna granica. Walczył z niemieckimi oddziałami Grenschutzu, które starały się zdobyć Zaborowiec. W maju 1919 r. został zwolniony do cywila, gdyż jako inwalida wojenny niezdolny był do służby wojskowej. W okresie międzywojennym pracował w cegielni parowej Schayera w Koźminie, a następnie jako maszynista w rzeźni miejskiej w Koźminie. W 1935 r. został zwolniony z pracy na skutek redukcji. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości został uznany przez Zarząd Główny Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919 weteranem Powstania Wielkopolskiego i wciągnięty do kartoteki archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wlkp. pod nr 9434. Od 1935 r. był członkiem Związku Powstańców Wlkp. Koło Koźmin. Przez całą II wojnę światową pracował w firmie niemieckiej Alfreda Franka w Koźminie. Po 1945 r. aż do emerytury (1953 r.) pracował przy budowie Nasycalni Podkładów Kolejowych w Koźminie. Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Koźmin. W 1921 r. ożenił się z Bronisławą Skrzypkowiak, z którą miał pięcioro dzieci: Irenę (1922-1999), Stefanę (1924-1987), Józefa (1927-2005), Teresę (ur. 1939) i Andrzeja (ur. 1935). Zmarł 20 marca 1968 r. i pochowany został na cmentarzu przy ul. Poznańskiej w Koźminie.

Dokumenty udostępnione przez córkę Teresę Warkocką.

Michał Pietrowski

Bross Janina (1896 – 1983), organizatorka opieki medycznej podczas powstania wielkopolskiego. Ur. 25 czerwca 1896 r. w Inowrocławiu w rodzinie adwokata Józefa Panieńskiego i Teresy z d. Węclewskiej. W 1916 ukończyła gimnazjum w Poznaniu i podjęła studia na wydziale lekarskim uniwersytetu w Berlinie, a następnie w Poznaniu, uzyskując doktorat wszech nauk lekarskich (1924). Była uczestniczką konspiracyjnych kół samokształceniowych w Berlinie i członkinią organizacji harcerskiej w Poznaniu. 16 IX 1918 r. poślubiła dra Kazimierza Brossa (zob. biogram), praktykującego lekarza w Opalenicy i osiadła w tym mieście. W grudniu 1918 r., zorganizowała w Opalenicy koło Czerwonego Krzyża i wraz z mężem, przeprowadziła kilkudniowe szkolenie medyczne, w prywatnym mieszkaniu, zajmowanym w ówczesnej posesji Ignacego Gronostaja (obecnie Rynek nr 25). Jak podkreślała we wspomnieniach Władysława Gmerek, jedna z absolwentek tego kursu: *wiadomości tam zdobyte bardzo się przydały przy pielęgowaniu rannych i chorych powstańców*. Ponadto przy dworcu kolejowym założyła punkt zaopatrujący powstańców w żywność. W Opalenicy działał też, zorganizowany przez małżeństwo Brossów, szpital pomocniczy, który mieścił się w tzw. „ochronce” przy ul. Grodzkiej (obecnie ul. 3 Maja). W czasie wojny polsko-radzieckiej pełniła ochotniczą służbę sanitarną w szpitalu wojskowym w Mińsku Litewskim. Po zakończeniu działań wojennych wróciła do Opalenicy i zajęła się organizacją polskiego życia kulturalnego oraz działalnością charytatywną. Tytułem przykładu, jak zanotowano na łamach lokalnej prasy

w dniu 25 XII 1919 r. zorganizowała przedstawienie „Betlejem polskie”... *z którego dochód po równych częściach przeznaczono dla biednych miasta i Czerwony Krzyż w Opalenicy*. Z kolei dochód z przedstawienia „Górą nasi” odegranego 3 X 1920 r. przeznaczono na zakup bielizny dla żołnierzy. Po przeniesieniu się do Poznania należała do Zjednoczenia Polskich Lekarzy Katolików oraz do TPTN (od 1924). Publikowała artykuły w „Medycynie Praktycznej”, tłumaczyła też wiele prac z zakresu medycyny m. in. na łamach „Patologii” (1925-38). Po wybuchu wojny, zgodnie z organizacją Wojskowego Przysposobienia Kobiet otrzymała przydział do Szpitala Powiatowego w Kole (2 IX 1939 r.). Po kilku dniach szpital, wraz z chorymi, przenieszczono do Kutna. W czasie bitwy nad Bzurą niosła pomoc rannym i chorym. Po zakończeniu bitwy dotarła do twierdzy Modlin i... *nie zważając na nieustanny ostrzał artyleryjski twierdzy oraz brak podstawowych leków i materiałów opatrunkowych z poświęceniem niosła pomoc rannym i chorym żołnierzom*. Po zakończeniu walk obronnych wraz z rannymi i chorymi żołnierzami została wywieziona do rejonu Jabłonna – Legionowo. Za udział w obronie Modlina została wyszczególniona w rozkazie dziennym dowódcy obrony Modlina (28 IX). W latach okupacji

Janina
Bross

została zesłana do Niemiec. Pracowała kolejno w szpitalach Gardelen, gdzie prowadziła oddziały dla obcokrajowców zakaźny, następnie w Wernigerode na oddziale zakaźnym i wewnętrznym, a od sierpnia 1944 przydzielona została w charakterze lekarza obozowego do obozu pracy w Lemsdorfie k. Magdeburga. Po oswobodzeniu przez wojska amerykańskie w maju 1945, pracowała w szpitalu w Druette (od lipca 1945), po czym objęła nadzór nad szpitalem przejściowym w Königslutter (od września 1945). Następnie była naczelnym lekarzem Szpitala Polskiego w Brunshwiku (do października 1946), Szefem Sanitarnym PCK na strefę brytyjską (od kwietnia 1947) i Naczelnym Lekarzem PCK na Niemcy. W grudniu 1947 powróciła do kraju pracując przez kilka miesięcy jako adiunkt w Państwowym Instytucie Przeciwrakowym w Gliwicach, a następnie jako ordynator oddz. wewnętrznego Szpitala Wojewódzkiego w Opolu (1948-55). Później pracowała w Powiatowym Wydziale Zdrowia w Opolu. Przez wiele lat pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Kontroli Zdrowotnej oraz prezesa PTL w Opolu. Zmarła 13 maja 1983 r. pochowana na cmentarzu w Opolu-Półwsi.

Basiński J., Udział lekarzy polskich w pracy narodowościowej pod zaborem pruskim i w przygotowaniu do Powstania Wielkopolskiego (1815-1918). „Archiwum Historii Medycyny” T. XXXVIII: 1975, z. 1, s. 48; Dombek L., Bross Janina (1896-1983), w: Inowrocławski słownik biograficzny, t. 1, Inowrocław 1981, s. 15-16 (fot.); Drążkiewicz K., Kronika kompanii opalenickich powstańców, s. 8, 24 (mps w zbiorach autora); Zygmunt

Duda, Znane i nieznane (wywiad z Władysławą Gmerek), „Echa Opalenickie” 1983 nr 6; Markowski W., Szewko W., Sylwetki farmaceutów i lekarzy, obrońców Modlina, „Archiwum Historii Medycyny” R. XLIII: 1980, z. 3, s. 249-250 (fot.); Opalenicki słownik biograficzny pod red. Bogumił Wojcieszaka, t. II, aneksy; Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa-Poznań 1982, s. 138; Z. Ziółek Z., Od okopów do barykad, Wspomnienia 1939-1944, Warszawa 1973, s. 33-34, 42; „Nowiny Lekarskie” 1925 s. 386; „Orełdownik Powiatowy” 1920 nr 5 z 24.01, nr 83 z 18.10; Relacja Tadeusza Śledzikowskiego z 5 stycznia 1996 r. (w zbiorach autora).

Bogumił Wojcieszak

Bross Kazimierz (1894 – 1939?), lekarz, wydawca czasopism medycznych. Ur. 4 lutego 1894 r. w Witkowie k. Gniezna, jako najstarszy syn nauczyciela Konstantego i Heleny z Knastów. Naukę w gimnazjum rozpoczął w Trzemesznie, świadectwo maturalne otrzymał (1913) w Gnieźnie. Należał do Towarzystwa Tomasza Zana. Medycynę studiował we Wrocławiu, Monachium i Berlinie, gdzie 23 marca 1918 r. zdał państwowy egzamin lekarski, a 8 maja uzyskał doktorat. W okresie studiów był członkiem Grupy Narodowej; pracował w klinice laryngologicznej. Ogłosił wówczas swoje pierwsze prace naukowe. Następnie, jeszcze jako student, podjął pracę w Zakładzie Anatomii Prawidłowej Szpitala Klinicznego w Charite. 1 sierpnia 1916 r. został powołany do armii niemieckiej i służył w baonie zapasowym 12 Pułku Grenadierów we Frankfurcie n. Odrą;

baonie zapasowym 35 pp i obozie dla jeńców cywilnych w Karelbergu. Od 8 czerwca do 7 lipca 1918 r. pracował na stanowisku lekarza wojskowego w Zakładzie Ortopedycznym przy Uniwersytecie Berlińskim. Po powrocie do kraju prowadził prywatną praktykę lekarską w Opalenicy. 28 grudnia 1918 r. ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych, był członkiem tamtejszej Rady Ludowej. Z kompanią opalenicką brał udział w zajmowaniu Nowego Tomyśla, następnie w walkach pod Zbąszyniem. Od lutego do kwietnia 1919 r. był lekarzem oddziałów ochotniczych z pow. grodziskiego i nowotomyskiego oraz Powiatowej Komendy Uzupełnień i kompanii garnizonowej w Nowym Tomyślu. W maju i czerwcu dodatkowo pełnił służbę medyczną w 1 Wielkopolskie Eskadrze Lotniczej w Wojnowicach. 19 lipca przeszedł do 2 baonu 1 p. strz. wlkp., od 10 sierpnia walczył pod Leszmem. Przez miesiąc był lekarzem baonu zapasowego 1 p. strz. wlkp. W listopadzie wrócił do Nowego Tomyśla i objął obowiązki lekarza przy Urzędzie Likwidacyjnym, Powiatowej Komendzie Uzupełnień i kompanii wartowniczej oraz dodatkowo przy Kolumnie Samochodowej w Buku. W kwietniu 1920 r. otrzymał rozkaz wyjazdu na front litewsko-białoruski i kolejno był przydzielany do szpitala polowego przy 14 Dywizji Strzelców Wlkp., 1 p. uł. i do szpitala załogi Mińsk. 20 maja został lekarzem ordynującym szpitala wojskowego Czerwonego Krzyża w tym mieście. Przez kilka miesięcy był chirurgiem w szpitalach przy 2 Dywizji Piechoty Legionów. Ze względu na stan zdrowia wrócił przez Lublin, Radom, Kielce do Poznania i przez rok (do 31 paź-

dziernika 1921 r.) pełnił służbę w Szpitalu Okręgowym. 19 grudnia 1921 r. przeszedł do rezerwy. Zamieszkał w Poznaniu i objął stanowisko adiunkta w Zakładzie Anatomii Patologicznej UP, z zadaniem zorganizowania prosektorium. Został członkiem PTPN, współpracował z redakcją „Nowin Lekarskich”. Organizował i prowadził z żoną tzw. Poznańskie wieczory lekarskie, na których wygłaszano referaty o dużej wartości naukowej, przeznaczone dla lekarzy praktyków oraz redagował i wydawał dwa czasopisma lekarskie („Medycyna Praktyczna” oraz „Patologia”). Był sekretarzem Towarzystwa Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 i członkiem redakcji czechosłowackiego czasopisma „Praktyky Lekar” oraz członkiem założycielem paryskiego Towarzystwa Hematologicznego. Ogłosił kilkadziesiąt prac z dziedziny patologii, interny i zagadnień społeczno-lekarskich. Powołany do wojska w sierpniu 1939 r., zaginął bez wieści we wrześniu. Był żonaty z Janiną Panieńską. Małżeństwo to było bezdzietne.

CAW, *Akta personalne 8024*; S. Łoza, *Czy wiesz*; WSB; J. Jankowiak, *Życie i działalność społeczno-naukowa dra med. K. B., maszynopis; informacje brata Wiktora, rękopis*;; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 42.

Eligiusz Tomkowiak

Brychczyński Jan (1902 – 1984), ur. 20 grudnia 1902 r. w Przysiecu pow. Wągrowiec, w rodzinie kołodzieja Stanisława i Agnieszki zd. Donaj.

Mieszkał w Rudzie Koźlance koło Mieściska. Szkołę powszechną ukończył w Podlesiu Kościelnym i następnie pracował jako robotnik rolny. Po ukończeniu 16 roku życia podjął naukę w zawodzie kowalskim. Od 29 grudnia 1918 r. do 25 lutego 1919 r. brał udział w walkach powstańczych przeciwko Niemcom w pierwszej kompanii wągrowieckiej pod dowództwem Tadeusza Nieżyehowskiego, walcząc o Chodzież i Szamocin. Na początku stycznia 1919 roku przydzielony do 1 pap w Poznaniu na Sołacz. Jego baterią dowodził porucznik Jan Heinc. Wkrótce żołnierze ci rozpoczęli walki o Noteć. Po zakończeniu walk oddelegowany na kwatery zimową do Siernik pow. Wągrowiec, a następnie wraz z pułkiem dowodzonym przez płk Niemirę przeniesiony został na front północny pod Chodzież, celem obsadzenia wyznaczonego terenu, obejmującego m. in. Osiek, Kaczory, Krostkowo i Białośliwie. Jakiś czas później przez kilka dni zakwaterowany w koszarach artyleryjskich w Inowrocławiu i stamtąd, na początku marca 1920 roku przeniesiony na front wschodni. 20 kwietnia tegoż roku będąc żołnierzem 15 pal pod dowództwem pułkownika Niemiry wziął udział m. in. w ofensywie na Kijów oraz 15 sierpnia 1920 r. w Bitwie Warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą”. Zdemobilizowany 16 stycznia 1921 r. i przydzielony do 15 pap w Bydgoszczy. W roku 1923 złożył egzamin czeładniczy i pracował w różnych zakładach kowalskich. W latach 1927-1930 był pracownikiem Zakładów Hipolita Cegielskiego w Poznaniu, skąd został zwolniony za przynależność do KPP. Następnie podjął pracę jako ślusarz w Spółce Akcyjnej „Samolot Ławica”

w Poznaniu, gdzie pracował do roku 1931, czyli do chwili zwolnienia spowodowanego brakiem pracy. Przez trzy lata pozostawał bez pracy. W 1934 r. podjął pracę w majątku Zbietka pow. Wągrowiec. W latach pięćdziesiątych pełnił funkcję prezesa Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Mieścisku, a także przewodniczącego gromadzkiej Rady Narodowej w Mieścisku oraz kierownika warsztatu PGR Zespół Mieścisko. W roku 1957 ze względu na stan zdrowia przeszedł na rentę inwalidzką. Pozostawił po sobie kilkunastostronicowe wspomnienia ze szlaku bojowego w latach 1919-1920 i walk ...*przy wskrzeszaniu naszej Ojczyzny, która od ostatniego zaboru przez trzech zaborców (...) była przez 123 lata pod ich okupacją.* Spisał je w roku 1979 dla swoich potomnych, ...*aby w przyszłości mieli obraz tamtych walk wyzwoleniczych...* i uzupełnił o dwie kolejne strony na dwa lata przed śmiercią, w roku 1982. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany do stopnia podporucznika rezerwy WP. Zm. 13 lutego 1984 r., pochowany został na cm. parafialnym w Mieścisku. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1971). W roku 1934 zawarł związek małżeński z Anną Gruszką. Miał pięcioro dzieci: Zenona, Krystynę, Pawła, Irenę i Michała.

Wspomnienia Jana Brychczyńskiego, rkp.; kartoteka znajdująca się w Urzędzie Gminy w Mieścisku oraz informacji rodziny (syna-Pawła Brychczyńskiego i wnuczki-Justyny Kaczmarek).

Iwona Migasiewicz

Brzeziński Michał (1894 – 1981),

ur. 28 sierpnia 1894 r. w Tłokach (daw. pow. babimojski) w rodzinie Michała i Magdaleny z domu Stachowiak. W latach 1900-1908 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. Po jej ukończeniu, będąc jeszcze osobą niepełnoletnią, wyjechał za zgodą rodziców z bratem Franciszkiem do Nadrenii w Niemczech w poszukiwaniu pracy. Otrzymał zatrudnienie w jednej z miejscowych kopalń. W 1914 r. został powołany do wojska niemieckiego. Walczył na froncie zachodnim na terytorium Belgii i Francji. 4 kwietnia 1918 r. został ranny. Po okresie rekonwalescencji dalszą służbę wojskową – aż do zakończenia I wojny światowej odbywał w 1. Pułku Grenadierów w Berlinie. Po powrocie z frontu do rodziców wstąpił 3 stycznia 1919 r. jako ochotnik do oddziału powstańczego ppor. Stanisława Siudy. Uczestniczył w walkach o wyzwolenie Rakoniewic, Rostarzewa, Wolsztyna, Kopanicy, Grójca Wielkiego, Chobienic, Babimostu i Nowego Kramska. W marcu 1919 r. został wcielony do 7. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 61. Pułk Piechoty Wielkopolskiej) i brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W sierpniu 1920 r. został ranny podczas obrony Warszawy. Po wyleczeniu w wojskowym lazarecie został odesłany do garnizonu w Gnieźnie, w którym 15 listopada 1920 r. otrzymał zwolnienie z odbywania dalszej służby wojskowej. W okresie od 22 sierpnia 1921 r. do 31 lipca 1933 r. był zatrudniony jako strażnik w oddziale Straży Granicznej w Mochach. Następnie, po przejściu w stan spoczynku, zamieszkał na stałe w tej miejscowości i prowadził restaurację oraz stał się właścicielem nieczynnej już fabryki cygar. W czasie II

Michał
Brzeziński

wojny światowej został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec. Po powrocie z wygnania wykonywał w swej miejscowości pracę „ogładcza” mięsa z uboju domowego. Zmarł 8 maja 1981 r. Spoczywa na cmentarzu w Mochach. Został odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1919-1921, Medalem 10-lecia, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem WP. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich, a potem do ZBoWiD-u. Żonaty z Marianną Żak, miał troje dzieci: Kazimierza (1923-1983), Wiktorię (1927-2007) i Władysława (1932).

Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD-u w Wolsztynie z lat 1971-1973; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD-u, sygn. 479; „Głos Wolsztyński” nr 145, luty 1964, s. 3; Informacje córki Władysława Kaczmarek i Józefa Gorzelniaka z Moch.

Antoni Fornalski

Bujewski Michał (1891 – 1949),

ur. 8 września 1891 r. w Jaroszewie k. Żnina. Rodzice Franciszek Bujewski i Rozalia z domu Kurek wspólnie prowadzili gospodarstwo rolne w Jaroszewie. Michał pochodził z rodziny wie-

łodzietnej, miał czworo rodzeństwa; braci Ludwika, Franciszka, Józefa i siostrę Pelagię. Od najmłodszych lat pracował w gospodarstwie rodziców. Jaroszewo, w którym mieszkał znajdowało się w zaborze pruskim więc nauczanie powszechne rozpoczął w szkole niemieckiej stąd też język ten opanował biegle. W domu rodzinnym uczył się po polsku, polskiej historii i geografii, o ile pozwalał mu na to czas, gdy nie pracował przy zwierzętach, czy pomagał przy żniwach i wykopach. W 1914 r. został powołany do wojska pruskiego. Przydział mobilizacyjny otrzymał do Inowrocławia, a następnie w 1915 r. do Szczecina, skąd przeniesiono go w 1916 r. do Chełmna Pruskiego. Koniec pierwszej wojny światowej zastał go w Poznaniu. Zrzucił mundur pruski i wspólnie z innymi Polakami brał udział w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich. Co ciekawe jak mawiał: *rozbrajani Niemcy chętnie składali broń, mieli już dość wojny, wojny przegranej, chcieli jak najszybciej wrócić do domów i rodzin*. Razem z innymi powstańcami walczył w oddziałach w Gołańczy, a następnie dotarł do rodzinnego Jaroszewa. Uważał siebie za pierwszego, który oznajmił mieszkańcom Jaroszewa, że należą już do wolnej Polski. Zadowolony jeździł na koniu i głośno krzyczał, że *Polska zwyciężyła, jesteśmy wolni...* Wspólnie z innymi oddziałami walczył o wyzwolenie Kcyni i Szubina w 1919 r. Po zwycięstwie powstania powrócił do rodzinnego Jaroszewa, ożenił się z Katarzyną Światała. Jak zawsze wspominał ślub był skromny, ale udział w nim wzięli koledzy z czasów walk powstańczych, którzy zrobili młodej parze szpaler z karabinów, pod którym przeszli po wyjściu z kościoła. Po zakończonych walkach

i założeniu rodziny rozpoczął pracę na kolei w Żninie, skąd został przeniesiony do Damasławka i pracował na stanowisku torowego. Bardzo interesowały go sprawy polityczne 20-lecia międzywojennego. Mijały lata, urodziło mu się sześćoro dzieci, do dziś żyje trójka: syn Henryk i dwie córki Teresa i Irena. W 1936 r. Michał otrzymał pracę na stacji kolejowej w Szczepicach, gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej. Ten czas wspominał jako dobry okres, gdyż kierował pracą grupy kolonistów niemieckich, chłopów – robotników kolejowych, którzy pracowali powoli, ale sumiennie i dokładnie. Gdy wybuchła II wojna światowa Michał Bujewski pozostał, nie wyjechał, został oddelegowany do zabezpieczania dworca kolejowego w Kcyni. Po zajęciu Wielkopolski przez Niemców pozostał na kolei, jako robotnik kolejowy. Po zakończeniu II wojny światowej nadal pracował w Kcyni w kolejnictwie. Zm. w wieku 58 lat, 28 kwietnia 1949 r. w Kcyni na zawał serca i pochowany został na miejscowym cm.

Dokumenty ze zbiorów rodziny.

Kamila Czechowska

Burzyński Franciszek (1895 – 1980), pracownik PKP. Ur. 30 listopada 1895 r. w rodzinie Jana i Katarzyny

Franciszek
Burzyński

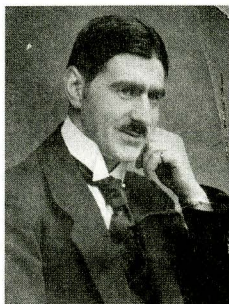
z d. Kobyłka. Naukę pobierał w szkole niemieckiej, polskiej ortografii uczył się prywatnie dopiero po powrocie spod Kijowa. Z zawodu kolejarz. Początkowo pracował na stacji PKP w Rogoźnie Wlkp, później w Poznaniu, a od 1936 r. w Międzychodzie. Podczas I wojny światowej wcielony został do armii pruskiej (1915 r.). Brał udział w walkach na terenie Francji. Przed zamieszkami w Niemczech w listopadzie 1918 r. był ordynansem u n/n pułkownika w Głogowie. Stamtąd wrócił (z bronią) do Rogoźna. Na miejscu, wraz z bratem Stanisławem przyłączył się do Powstania Wielkopolskiego; brał czynny udział w walkach na terenie Międzychodu i okolic. Po powstaniu walczył z bolszewikami na terenie Ukrainy. Pełnił w wojsku funkcje telegrafisty. W okresie międzywojennym nie należał do żadnych organizacji. Po powrocie z frontu F. Burzyński rozpoczął pracę na PKP w Rogoźnie, później w Poznaniu. W wyniku częstych napadów Niemców na stacje kolejowe na linii Międzychód – Zbąszyn wraz z innymi czterema kierownikami pociągów został przeniesiony na tamte tereny. Podczas II wojny światowej Niemcy zatrudniali polskich kolejarzy przy naprawach torów. W miejsce kolejarzy niemieckich wysyłanych na front osadzano polskich. Tak było w przypadku F. Burzyńskiego. Po wojnie nadal był pracownikiem PKP w Międzychodzie. Nie należał do żadnych organizacji ani partii politycznych. Zmarł 3 lipca 1980 r. w Międzychodzie. Odznaczony został m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Grunwaldzką. Żona: Leokadia Burzyńska z d. Stawska. Dzieci: Halina, Zofia (ur. 1930).

Z relacji córki Franciszka Burzyńskiego, Haliny Burzyńskiej. Pamiątki rodzinne. Fotografie i biogram znajdującą się w Muzeum Regionalnym im. Wojciechy Dutkiewicz w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Cerkaski Walerian (1887 – 1939), ur. 15 października 1887 r. w Mogilnie. Miał brata Romana i dwie siostry Helenę i Marię. W 1910 r. przeniósł się do Szubina gdzie wraz siostrą Heleną otworzył sklep galanterijny. Następnie kupił dom przy dzisiejszej ulicy 3 Maja i założył firmę „Rolnik”, która zajmowała się skupem i sprzedażą zboża, nasion i nawozów. Przez pewien czas prowadził także drukarnię i roszarnię zajmująca się przetwarzaniem słomy lnianej lub konopnej na włókna. W 1919 r. poślubił Florentynę Redelbach z Szubina, z którą doczekał się syna Henryka. W listopadzie 1918 r. stał na czele ruchu wyzwolenczego w Szubinie. W tych dniach Cerkaski wraz z Franciszkiem Alwinem, Józefem Siuchnińskim, Władysławem Małkiem kilkakrotnie udawał się do Łabiszyna i Inowrocławia celem nawiązania kontaktów z istniejącymi tam organizacjami podziemnymi. Uczestniczył w wiecu w Domu Polskim 17 listopada, w tym dniu mieszkańcy Szubina zawiązali Radę Robotniczo-Żołnierską. Podczas jej zebrania 28 listopada 1918 r. Walery Cerkaski zażądał od burmistrza Blocka złożenia urzędu. Po wybuchu powstania w Poznaniu Cerkaski znalazł się w grupie tzw. *młodych*, którzy nie chcieli układać się z Niemcami. To nastawienie doprowadziło do pierwszych starć powstańczych w Szubinie 2 stycznia 1919 r. Następnie jako powstaniec służył w piechocie w stop-

Walenty
Cerkaski

niu szeregowca i brał udział w walkach o Szubin i okoliczne miejscowości na odcinku frontu północnego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Walery Cerkaski zaangażował się w pracę Rady Miejskiej w Szubinie. W 1929 r. wszedł w skład Rady Miejskiej obok Hipolita Walkowskiego, Jana Piaseckiego, Walentego Dypczyńskiego i innych. Jak większość powstańców był członkiem Narodowej Demokracji. Należał do aktywnych działaczy endecji w Szubinie. Był członkiem, a następnie prezesem Bractwa Strzeleckiego w Szubinie, w 1937 został królem kurkowym. Do Towarzystwa Powstańców i Wojaków wstąpił 17.09.1922 r. Wojska niemieckie wkroczyły do opustoszałego Szubina w wtorek 5 września 1939 r. Niepewny los czekał byłych Powstańców Wielkopolskich, którzy byli dobrze znani mniejszości niemieckiej z okresu międzywojennego. Powstańcy zostali zatrzymywani i trafiali do obozu, który Niemcy urządzili na terenie Wojewódzkiego Zakładu Wychowawczego w Szubinie. Po aresztowaniu więźniów przesłuchiowano. *Badanych wpuszczano pojedynczo, sprawdzano personalia, po czym przystępowano do normalnej ceremonii: bicia po głowie, twarzy rękach, kopania, nakazów klęczenia z podniesionymi rękami, przysiadów itp. Najbardziej maltretowano członków Towarzystwa Powstańców*

i Wojaków, wspominał nauczyciel Jan Jankowski z Rynarzewa. Walery Cerkaski został aresztowany i umieszczony na terenie obozu po Zakładzie Wychowawczym. Jego los był przesądzony, a dopełnił się na żydowskim cmentarzu w Żninie. Śmierć przyszła 24 listopada 1939 r. Jankowski wspomina: Tego dnia wywieziono nową grupę w liczbie dziesięciu osób, złożoną przeważnie z powstańców wielkopolskich. Wyjazd tej grupy nastąpił nagle. Odwołano ich od pracy, do której rano wyszliśmy, nie przeczuwając nic złego. Grupę tę w szybkim tempie załadowano na samochód i wywieziono w kierunku Żnina. Za Dąbrówką Słupską samochód ciężarowy zastąpiono trzema samochodami osobowymi, którymi dowieziono ich do Żnina i tam na żydowskim cmentarzu rozstrzelano. Po przybyciu na miejsce wszyscy musieli się położyć twarzą do ziemi. Na rozkaz trójka podnosiła się, podchodziła na krawędź grobu, zdejmowała marynarki i kamizelki, po czym zniecka pojedynczo oddawano do nich serię strzałów z rewolwerów. Egzekucji dokonało gestapo. Grób wykopali więźniowie żnińscy. Grobów tych z czasem przybyło w Żninie więcej, jednak grób szubiniaków był od innych oddzielony. Na osobne podkreślenie zasługuje cynizm, z jakim gestapo powiadomiło o rozstrzelaniu rodziny, dopytujące się o los wywiezionych. Zainteresowanym wysyłało zaświadczenia, w których najspokojniej stwierdzano, że dana osoba zmarła. Zwłoki rozstrzelanych polewano dla zatarcia śladów wapnem gaszonym, powodującym szybki rozkład. Walerian Cerkaski został zamordowany wraz z Walentym Dypczyńskim – kowalem z Szubina, ziemianinem Michałem Szulczewskim z Chwaliszewa, Michałem Szramkow-

skim budowniczym z Szubina, Władysławem Szulcem rzeźnikiem z Rynarzewa, Wacławem Kalką rzeźnikiem z Szubina, Rudolfem Erdmannem blacharzem z Szubina. Wszyscy oni byli ostoją polskości, a ich udział w Powstaniu Wielkopolskim był szeroko znany w grodzie pelikana. Żona Florentyna wraz z synem została wysiedlona do GG w okolicy Muńska Mazowieckiego. W rodzinne strony wrócili po wojnie. Gdy zaczęły się niepowodzenia niemieckie na wszystkich frontach oprawcy rozpoczęli akcję zacierania śladów po swoich zbrodniach. Ekshumowano zbiorową mogiłę, następnie przewieziono ciała do Zielonowa i tam spalono na stosie. Po wojnie zbiorowa mogiła została ekshumowana. Zwłoki zostały przeniesione na szubiński cmentarz i uroczyscie pochowane w lipcu 1945 r. Dzisiaj odwiedzając szubińską nekropolię warto zatrzymać się na chwilę zadumy przy pomniku ofiar II wojny światowej w Szubinie. Wśród nazwisk jest także nazwisko wspaniałego patrioty, Powstańca Wielkopolskiego z Szubina Walerego Cerkaskiego.

Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy, sygn. 5/252; Dzieje Szubina, pod red. Mariana Biskupa, Warszawa-Poznań 1974 r.; Ewidencja Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie, MZS/A/20020; Jan Jankowski, Swastyka nad Szubinem, Poznań 1961; Relacja synowej Dominiki Cerkaskiej.

Kamila Czechowska

Ciszewski Józef (1901 – ?), syn Adama i Franciszki z domu Skuraczewska, ur. 26 listopada 1901 r. w Straszewie w dawnym powiecie

wągrowieckim. Pochodził z rodziny robotniczej, zajmującej się do prac na folwarkach. W Straszewie jego rodzice pracowali u Johanna Kunze, później w Konarach u hrabiego Zygmunta Potulickiego oraz w Rybowie u rodziny Neuzelle. Od 1908 r., aż do śmierci mieszkał w Konarach. Czteroklasową szkołę powszechną ukończył w 1915 r. w Rybowie i najął się do pracy na folwarku w Konarach. Ze względu na swój wiek, nie został powołany do niemieckiego wojska, stąd oświadczenie nie zaznał życia koszarowego i frontowego. Ale kiedy wybuchło powstanie wielkopolskie i w Gołańczy zorganizowano kompanię powstańczą, młody Ciszewski zgłosił się na ochotnika w jej szeregi. Po kilkudniowym podstawowym przeszkoleniu, jakie przeszedł w Gołańczy, w początkach stycznia 1919 r. skierowany został na front północny powstania i brał udział w potyczkach oraz bitwach z Grenzschutzem m. in.: pod Nakłem, Szubinem, Kcynią, Rynarzewem, Margoninem, Szamocinem, a po ustaleniu granicy rozejmowej, pełnił wartę w Kowalewie. Po zakończeniu działań powstańczych i organizacji armii wielkopolskiej, znalazł się w 4 p. strz. wlkp. w Gnieźnie, z którym przeszedł cały szlak bojowy, aż do chwili demobilizacji. W sierpniu 1919 r., pułk wyruszył na front litewsko-białoruski, gdzie brał udział w zajęciu Bobrujska. Tam przebywał aż do czerwca 1920 r., kiedy włączony został do działań na froncie polsko-bolszewickim. W bitwie warszawskiej znajdował się w grupie uderzeniowej gen. Edwarda Rydza – Śmigłego. W pościgu za cofającymi się czerwonoarmistami, dotarł do granicy Prus Wschodnich. Uczestniczył w bitwie nad Niemnem. Działania bojowe zakończył w dniach 10-11

Józef
Ciszewski

października opanowaniem Kojdanowa w rejonie Mińska. Ciszewskiego przeniesiony do rezerwy w początkach 1922 r. Po powrocie do domu, ponownie zatrudnił się, jako robotnik na folwarku w Konarach. W tym czasie dojrzały już w nim poglądy socjalistyczne. W sierpniu 1922 r. wziął udział w głośnym w tym czasie strajku rolnym pracowników majątku w Konarach. Domagano się podwyżki płac. Wkrótce wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do piechoty i otrzymał przydział do Torunia. W kampanii wrześniowej dostał się do niewoli pod Iłowem. Przebywał w kilku jenieckich obozach przejściowych, by w końcu trafić do obozu w Kassel, znajdującego się niedaleko granicy francuskiej. Przez cały okres okupacji pracował na roli. Do domu powrócił dopiero po zakończeniu wojny. Jako przedwojenny działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, Ciszewski szybko zaangażował się w pracę partyjną i został delegowany przez partię do Gminnej Rady Narodowej w Gołanicy, którą to funkcję pełnił przez 10 lat. Wytypowano go również do komitetu folwarcznego, który uczestniczył w pracach nad parcelacją miejscowego majątku ziemskiego. Sam w 1946 r. z reformy rolnej, otrzymał działkę rolną liczącą 14 ha. W 1953 r. wstąpił do organizowanej w Konarach Spółdziel-

ni Produkcyjnej. Kiedy Spółdzielnia uległa rozwiązaniu, nie mając już sił do samodzielnej pracy na roli, zdał ziemię na rzecz Skarbu Państwa. Za swoje zasługi dla Państwa, oddane na polu walki, Józef Ciszewski awansowany został w latach 70-tych XX w., do stopnia podporucznika rezerwy. W dniu 30 kwietnia 1975 r. otrzymał też Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołanicy.

Sławomir Łaniecki

Cyms Leon (1885 – 1931), proboszcz w Gryżynie, kapelan powstańczy. Ur. 19 lutego 1885 r. w Gąsiorkach (Gonschorken) w powiecie starogardzkim (Pr. Stargard). Był synem Leona, nauczyciela i Pauliny z d. Komorowskiej oraz bratem powstańców: Adolfa Cymśa (1897-1919) i Pawła Kazimierza Cymśa (1894-1949). Maturę zdał w roku w 1910 r. w Gnieźnie. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i w Gnieźnie przyjął 19 XII 1914 r. święcenia kapłańskie. Pracował na wikariatach w Komornikach, Michorzewie i Grodzisku Wlkp. Podczas pobytu na wikariacie w Michorzewie, u boku prob. ks. Aleksandra Żmizdińskiego (zob. biogram w niniejszym tomie), działał w Katolickim Towarzystwie Robotników Polskich. W KTRP był czynny także podczas pobytu na wikariacie w Grodzisku (u boku prob. Tadeusza Styczyńskiego, zob. biogram w niniejszym tomie), ponadto zajmował się Towarzystwem Czeladzi Katolickiej. W obu tych organizacjach... *krzewił patriotycznego ducha*. W okresie wybijania się na niepodległość był

członkiem powołanej w Grodzisku Wlkp. (16 XI 1918 r.) konspiracyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej. W jej ramach zajmował się, m. in. organizowaniem pieniędzy na zakup broni. Gdy powołano II kompanię grodziską objął w niej obowiązki kapelana. W 1921 r. objął probostwo w Gryżynie, gdzie pełnił obowiązki duszpasterskie do śmierci. Zmarł nagle, na udar serca, 23 sierpnia 1931 r.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu: SD 139, KA 126; – Adamczewski J., Powstanie wielkopolskie 1918-1919 na terenie ówczesnych powiatów grodzkiego i nowotomyskiego, Poznań 1973, s. 14 (mps w zbiorach autora); Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, pod red. B. Polaka, Grodzisk Wlkp. 1990, s. 77, 90; Ziemia grodziska w walce o wyzwolenie narodowe 1918-1919, Grodzisk 1978, s. 22, 37; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1931, s. 199 (nekrolog).

Bogumił Wojcieszak

Czajkowski Florian (1899 – ?), syn Antoniego i Anny z domu Maciejewska, ur. 19 listopada 1899 r. w Czerlinie, w dawnym powiecie wągrowieckim. Pochodził ze starej, zasiedziałej od kilku pokoleń w Czerlinie rodziny Czajkowskich. Ojciec jego posiadał we wsi gospodarstwo rolne o obszarze 30 ha. Szkołę powszechną rozpoczął w Czeszewie. Brał udział w strajku szkolnym, i mimo tego, że na niego, kolegów i całe polskie rodziny spadły represje ze strony władz niemieckich, przez całe swoje życie był dumny ze swojej i rodziny postawy, gdyż tylko w taki sposób mógł wówczas przeciwstawić się zaborcy i protestować przeciwko uciemnieniu ojczyzny. Szkołę

powszechną ukończył w 1913 r. w nowo powstałej katolickiej szkole w Czerlinie, a następnie zaczął pomagać rodzicom na gospodarstwie. W czerwcu 1917 r., jako 18-letni młodzieniec, powołany został do armii niemieckiej i trafił do artylerii polowej w Olsztynie. Po półrocznym przeszkoleniu wysłano go na front zachodni. Nie zdążył wiele powojować. Był świadkiem stopniowego rozprzężenia w armii, a po wybuch niemieckiej rewolucji, także przyglądał się rozruchom, jakie zapanowały w wojsku. W tych okolicznościach zastał go koniec wojny. Po wycofaniu się z Francji, jego macierzysty pułk skierowano do Gdańska i stąd Czajkowski otrzymał 7-dniowy świąteczny urlop. Przyjechał do rodziców do Czerlina, gdzie spotkał się z ppor. Włodzimierzem Kowalskim, który nie pozwolił mu już wracać do gdańskich koszar, lecz nakazał pozostać na miejscu, bo niebawem tacy jak on, będą potrzebni odradzającej się Polsce. 29 grudnia 1918 r. Czajkowski uczestniczył w wielkim wiecu w Gołanczy, który odbył się w sali Kowalewskiego, gdzie zapadła decyzja o utworzeniu kompanii gołanieckiej. Zgłosił się do niej, jako jeden z pierwszych ochotników. Wspominał po latach, iż na wiecu głównym mówcą był ppor. Włodzimierz Kowalski, który mówił na temat powstania, jakie wybuchło w Pozna-

Florian
Czajkowski

niu. Nawoływał, aby żołnierze będący na urloпах, nie wracali do swoich jednostek, bo z Niemcami jest już koniec, a Polacy będą potrzebni tu na miejscu do wyzwania polskiej ziemi spod jarzma pruskiego. Po tej uroczystości wypadki potoczyły się już szybko. 31 grudnia 1918 r. Florian Czajkowski brał udział w wyprawie na Kcynię. W następnych dniach znajdował się ze swoim oddziałem nad Notecią, najczęściej w okolicy Nakła i Paterka. Po reorganizacji sił powstańczych i powołaniu pułków wielkopolskich, początkowo otrzymał przydział do 6 p. strz. wlkp., a następnie trafił do pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, z którą to jednostką przeszedł szlak bojowy na wschód. Z wojska zwolniono go w 1922 r. Powrócił do Czerlina na gospodarstwo rodziców. W 1931 r. ożenił się i objął w posiadanie 20 hektarowe gospodarstwo rolne w Szubiankach, gdzie mieszkał aż do swojej śmierci. W okresie międzywojennym niewiele udzielał się społecznie w organizacjach kombatanckich, za to był aktywnym członkiem Kółka Rolniczego w Czeszewie, a później w Panigrodzu. Po wojnie został członkiem ZBoWiD-u. Wielokrotnie go wyróżniano i odznaczano. 16 marca 1973 r. otrzymał Wielkopolski Krzyż Powstańczy, natomiast 30 kwietnia 1975 r. Rada Państwa nadała mu Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gotańcy.

Sławomir Łaniecki

Czekała Franciszek (1895 – 1977), ur. 22 marca 1895 r. w Wielichowie pow. Kościan. Był synem Stanisława

i Marianny z domu Słomińskiej. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Wielichowie. Brał czynny udział w strajku szkolnym, za to spotykały go kary cielesne. W 1913 roku w poszukiwaniu pracy przebywał w Poznaniu. W sierpniu następnego roku został wcielony do armii niemieckiej. W 1918 roku opuszcza szeregi armii niemieckiej i wraca w rodzinne strony. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego uczestniczył w wielu bitwach m. in. o Wolsztyn, Kopanice i Kargową. W walce o tę ostatnią miejscowość – 12 lutego 1919 r. – dostał się do niewoli niemieckiej, a w dwa miesiące później stanął przed sądem wojskowym. Za dezercję z armii, podburzanie do powstania i walkę z bronią został skazany na 8 lat więzienia. Przez następnych kilka miesięcy przebywał w więzieniu żagańskim. W październiku 1919 r. wrócił do kraju i wstąpił do straży granicznej, w której służył do 1939 r. Po najeździe niemieckim na Polskę brał czynny udział w kampanii wrześniowej. W walkach nad Bzurą dostał się do niewoli i został osadzony w obozie jenieckim. Po zakończeniu drugiej wojny światowej w lipcu 1946 roku osiedlił się w Legnicy. Najpierw pracował w Legnickich Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, następnie do czasu przejścia na emeryturę w Legnickich Zakładach Przemysłu Odzieżowego.

Franciszek
Czekała

Zm. 18 lipca 1977 r. i jest pochowany na cmentarzu komunalnym w Legnicy. Za działalność niepodległościową, pracę społeczną i zawodową odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Niepodległości i innymi wyróżnieniami. W 1933 roku zawarł związek małżeński z Aleksandrą z domu Romanówna, z którego urodziło się dwoje dzieci.

Dokumenty Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta w Legnicy oraz Kronika działalności Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Oddział w Legnicy.

Czesław Kowalak

Czub Jan (1892 – 1961), ur. 24 lutego 1892 r. w Słupi, w rodzinie rolnika Bartłomieja i Agnieszki zd. Sternal. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. 28 grudnia 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Walczył pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. W 1920 roku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 5 lutego 1961 roku w Słupi i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1931 roku w Słupi zawarł związek małżeński z Franciszką Rybarczyk.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Jakub
Czubala

Czubala Jakub (1893 – 1972), uczestnik wydarzeń grudniowych 1918 r. w Poznaniu. Ur. 14 lipca 1893 r. we wsi Jeziorki (pow. poznański), w rodzinie listonosza Marcina i Marianny z Kowalczyków. Po ukończeniu nauki w zawodzie ślusarza-kowala, powołany został w 1914 r. do armii niemieckiej. W szeregi powstańcze wstąpił w Poznaniu 28 grudnia 1918 r. Brał udział w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich na Dworcu Głównym, a następnie zdobywał koszary przy ul. Grunwaldzkiej i walczył o lotnisko na Ławicy. Przydzielony do 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich w stopniu kpr., brał udział w walkach pod Gołańczą, Kcynią, Szubinem i Rynarzewem. Po likwidacji Armii Wielkopolskiej podjął pracę w PKP, jako ślusarz-kowal w warsztatach kolejowych w Poznaniu. W sierpniu 1939 r. powołany został do 57 pp. W pierwszej fazie podkuwał konie, naprawiał wozy, a następnie walczył nad Bzurą i w obronie Warszawy. Od listopada 1939 r. pracował jako ślusarz na Dworcu Głównym w Poznaniu aż do 1958 r., czasu przejścia na emeryturę. Był odznaczony m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Przodujący Kolejarz. Był żonaty z Marią z Nizielskich i miał dwóch synów – Józefa (ur. 1922) oraz Janusza (ur. 1924).

Z. Kościański, Czubała Jakub, (w:) Słownik... s. 63; Relacja syna Janusza; pamiętki rodzinne.

Zdzisław Kościański

Dąbrowicz Leon (1901 – 1955), restaurator, ur. 3 lutego 1901 r. w Wyszynach pow. Chodzież. Rodzicami jego byli Wojciech i Maria z d. Pieiflerów. Przez całe powstanie walczył w Kompanii Budzyńskiej. Szczególnie zaznaczył się w akcjach w Budzynie i pod Chodziężą. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Pod Matecznym został ranny. Zmarł w Budzynie w 1955 r. i pochowany został na tamtejszym cmentarzu parafialnym. W 1927 r. ożenił się z Pelagią Żurek. Mieli dzieci: Henryka (ur. 1928), Eugeniusza (ur. 1930) i Teresę (ur. 1946).

Archiwum rodzinne Henryka Dąbrowicza i Andrzeja Rakoczego.

Eustachy Rakoczy ZP

Leon
Dąbrowicz

Dirbach Józef (1872 – 1940), lekarz medycyny, pułkownik WP. Ur. 17 lutego 1872 r. w Bralinie (ówczesny pow. sycowski), w rodzinie rolnika Józefa i Anieli z Ziętkowskich. Po ukończeniu szk. powszechnej rozpoczął naukę w gimnazjum, początkowo w Kępnie, później we Wrocławiu,

gdzie 3 czerwca 1892 r. uzyskał świadectwo maturalne. Medycynę studiował na uniwersytecie we Wrocławiu; w styczniu 1897 r. zdał państwowy egzamin lekarski, 1 lutego podjął pracę jako asystent na oddziale chirurgicznym w szpitalu Bonifratrów we Wrocławiu. W roku następnym doktoryzował się. 1 lipca 1900 r. objął stanowisko dyrektora i ordynatora oddziału chirurgicznego Szpitala Miłosierdzia w Marysinie (k. Gostynia). Powołany (30 grudnia 1914 r.) do wojska niemieckiego, przez pierwszy rok był szefem i ordynatorem w Marysinie, jednocześnie pełnił funkcję naczelnego chirurga w szpitalu wojskowym w Gostyniu. Od stycznia 1917 r. był ordynatorem stacji chirurgicznej w Lesznie i Rawiczu, w czerwcu został przeniesiony do szpitala nr 122 i brał udział w walkach na froncie francuskim i belgijskim. Od maja do grudnia 1918 r. był lekarzem przy kompanii sanitarnej nr 24. Do oddziałów powstańczych wstąpił ochotniczo; 10 stycznia 1919 r. zorganizował w Marysinie szpital wojskowy, do którego przyjmowano pierwszych rannych powstańców z Grupy „Leszno”, walczących pod Leszkiem i Rawiczem. Osobiście, bezpośrednio na polu walki udzielał pomocy rannym; pomógł przygotować punkt sanitarny w Drobinie (dr Weiss). Przyczynił się do wysłania z Poznania kolum-

Józef
Dirbach

ny dezynfekcyjnej do szpitala w Miejskiej Górcie, dzięki czemu zapobiegł szerzeniu się epidemii duru plamistego. Organizował pomoc lekarską dla rannych w Kołaczkowicach. Od 7 kwietnia do 18 maja 1920 r. był ordynatorem szpitala wojskowego w Ostrowie Wielkopolskim. 19 maja został mianowany dowódcą szpitala w Kościanie; stanowisko to zajmował do 6 października 1921 r. Przez trzy kolejne miesiące był kierownikiem referatu rent przy Powiatowej Komendzie Uzupełnień, jednocześnie zaopatrywał kwaterującą tam kadrę 55 pp. W lipcu 1922 r. został przeniesiony do rezerwy. Zweryfikowany (8 lutego 1924 r.) w stopniu mjr. Lekarza (ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r.). W okresie międzywojennym prowadził prywatną praktykę, był też lekarzem Ubezpieczalni Społecznej w Kościanie. Pracował też społecznie: był radnym miejskim, prezesem koła PCK i działaczem harcerskim. Jako ochotnik brał udział w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r. Po kapitulacji zamieszkał w Radomiu, gdzie nagle zmarł 16 czerwca 1940 r. i tam został pochowany. Był odznaczony Medalem 3 Maja. Z małżeństwa z Jadwigą Michalską pozostało czterech synów: Marceli (ur. 1901), Marian (ur. 1901), Witold (ur. 1904) i Olgierd (ur. 1921).

CAW,teczka personalna 2308;teczka odznaczeniowa MN t. 539; K. Brożek, *Polska służba medyczna w powstaniach śląskich i Plebiscycie*, Opole 1973; *informacje syna Marcelego, mpis*; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 67-68.

Eligiusz Tomkowiak

Stanisław
Dolata

Dolata Stanisław (1896 – 1919), powstaniec kompanii gostyńskiej. Ur. 1 kwietnia 1896 r. we wsi Oporówka (pow. leszczyński), w rodzinie rolnika Ignacego i Elżbiety z Małeckich. W czasie I wojny światowej służył w marynarce niemieckiej. Po powrocie z wojny wstąpił w szeregi powstańcze (grudzień 1918). Był współorganizatorem kompanii gostyńskiej. Brał udział w walkach m. in. o Kąkolewo i pod Osieczną. Następnie po wcieleniu kompanii do 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (marzec 1919), skierowany został na odcinek międzychodzki frontu zach. powstania. Był kpr. 6 kompanii tegoż pułku. Podczas utarczki z patrolem niemieckim 25 września 1919 r. pod Nową Kaliską (ówczesny pow. międzychodzki) został ciężko ranny i w wyniku odniesionych ran zmarł tegoż dnia. Pochowano go 30 września 1919 r. w Krobi (pow. leszczyński), we wspólnym grobie powstańczym. Rodziny nie założył.

Księga zmarłych kościoła rzymskokatolickiego w Krobi nr 93/1919; Z. Kościański, *Dolata Stanisław*, (w:) *Słownik...* s. 69 T. Jabłoński, *Lista strat*, Warszawa 1936, s. 15; *informacje rodzeństwa: Anieli Andrzejewskiej i Mikołaja Dolaty*.

Zdzisław Kościański

Drecki Jan (1888 – 1970), lekarz medycyny, działacz społeczny. Ur. 2 czerwca 1888 r. w Miłosławiu (k. Wrześni), w rodzinie budowniczego Franciszka i Kazimiery z Szymańskich. Katolicką szkołę ludową ukończył w Miłosławiu. W latach 1899-1905 pobierał naukę w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, później w gimnazjum w Gnieźnie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. Aktywnie działał w Towarzystwie Tomasza Zana. Medycynę studiował w Lipsku, Berlinie i Kilonii. Należał do Tajnej Organizacji Woskowej. Państwowy egzamin lekarski zdał 24 stycznia 1917 r., a 10 kwietnia uzyskał dyplom dra medycyny. Służbę wojskową rozpoczął 1 kwietnia 1910 r. w 106 Królewskim Pułku Piechoty w Lipsku jako ochotnik. 30 września przeszedł do rezerwy w stopniu st. szer. sanitarnego. Ponownie został powołany w sierpniu 1914 r. do zapasowej kompanii sanitarnej nr 19 i skierowany na front Zach. (Francja). W listopadzie jako lekarz asystent przeszedł do 3 baonu 6 Zapasowego Pułku Piechoty. Ranny, przez 3 tygodnie przebywał w szpitalu wojskowym i jako ozdrowieniec wrócił do kompanii sanitarnej nr 19. W lutym 1915 r. otrzymał przydział do szpitala dla nerwowo i umysłowo chorych. W grudniu z kompania pionierów przeszedł na front wschodni. Awans na ppor. lekarza otrzymał

14 kwietnia 1916 r. Następnie kolejno służył przy: dowództwie wojsk samochodowych 17 Armii jako lekarz baonu; 3 baonie 11 Pułku Piechoty Obrony Krajowej i oddziałach okupacyjnych na Białorusi. W grudniu 1918 r. został zwolniony z wojska pruskiego. 4 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił do 4 p. strz. wlkp. i przydzielono do (10 stycznia) sztabu gen. Grudzielskiego. Brał udział w walkach na froncie póln., był kierownikiem i jedynym lekarzem szpitala w Kcyni. Wrócił do szpitala w Gnieźnie (22 stycznia) i został lekarzem komisji poborowej przy Komendzie Uzupełnień. Otrzymał przydział (12 marca) do 3 p. uł. wlkp., z którym został skierowany na front póln. Później walczył na froncie wsch. w ramach Wielkopolskiej Ochotniczej Kompanii Sanitarnej. Od grudnia 1920 r. pracował w szpitalu wojskowym Czerwonego Krzyża w Pruszkowie, następnie przy baonie wartowniczym w Ostrzeszowie. W styczniu 1921 r. w ramach Kompanii Sanitarnej nr VII otrzymał stanowisko lekarza przy 61 pp i Powiatowej Komandzie Uzupełnień w Gnieźnie, a od 15 listopada przy 69 pp. 27 maja 1922 r. przeszedł do rezerwy. Zweryfikowany został 8 lutego 1924 r. w stopniu kpt. lekarza (ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r. i lokatą 613). Do sierpnia 1939 r. pracował jako lekarz w Gniewkowie (k. Inowrocławia). 24 sierpnia 1939 r. zgłosił się do czynnej służby wojskowej w ramach kompanii zapasowej 8 Szpitala Okręgowego. We wrześniu brał udział w obronie Warszawy. Po zwolnieniu z niewoli niemieckiej, z żoną i córką zamieszkał w Błoniu k. Warszawy. W okresie okupacji pracował w Zakładzie dla Umysłowo Chorych w Tworkach. Jako członek AK organizował pomoc sani-

Jan
Drecki

tarną dla oddziałów partyzanckich. Po wyzwoleniu wrócił z rodziną do Gniewkowa i na stanowisku kierownika ośrodka zdrowia pracował do śmierci. Był też lekarzem Państwowego Domu Dziecka oraz opiekował się uczniami miejscowych szkół. Zmarł 15 stycznia 1970 r. w Gniewkowie i tam został pochowany. Był odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i in. Żonaty z Marią Hoffman, miał córkę Janinę (ur. 1924). Jedną z ulic Gniewkowa została nazwana jego imieniem.

CAW,teczka akt personalnych 1544; teczka odznaczeniowa, Odrz. 28.11.1938; dokumenty ze zbiorów rodziny; informacje córki Janiny Kaczor i Salomei Majchrzak; Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 74-75.

Eligiusz Tomkowiak

Drewnik Cecylia (1891 – 1983), ur. 31 października 1891 r. w Poznaniu, córka Jana. Od 1915 r. razem z siostrą Pelagią były członkiniami drużyny skautowskiej im. Królowej Jadwigi, gdzie została przeszkolona na sanitariuszki. Następnie w organizacjach bojowo-niepodległościowych „Unia” i POW wykonywała czynności wywiadowcze, była łączniczką. Brała udział w manifestacji 15 października 1917. Razem z braćmi, Ignacym, Stefanem i siostrą Pelagią przechowywała broń w mieszkaniu rodziców na Chwaliszewie. W okresie Powstania Wielkopolskiego należała do grupy zaopatrzeniowo-żywnościowej Intndentury Powstania przy ul. Solnej (koszary niemieckiego 20 pułku artylerii polowej). W okresie międzywojennym

była pracownikiem Poczty Polskiej. W okresie okupacji niemieckiej mieszkała w Poznaniu w mieszkaniu rodziców na Chwaliszewie. Po zakończeniu II wojny światowej z powrotem podjęła pracę jako urzędnik Poczty Polskiej. Zmarła 27 września 1983 r. w Poznaniu i pochowana została na cmentarzu junikowskim. Odznaczona była: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jerzy Drewnik i Sławomir Drewnik

Drewnik Ignacy (1896 – 1983), ur. 30 lipca 1896 r. w Kłyszynie w powiecie poznańskim, syn Jana. Ukończył szkołę elementarną i 3 letnią uzupełniającą w Poznaniu. 15 września 1915 r. został wcielony do wojska pruskiego. Po przeszkoleniu jako strzelec walczył na froncie wschodnim (od 05 lipca 1916 do 11 września 1917), a w okresie od 21 lutego do 6 kwietnia 1918 r. na froncie zachodnim we Francji, gdzie został ranny w lewą nogę. 17 maja 1918 r. odznaczono go Krzyżem Żelaznym II klasy. Po powrocie do Poznania włączył się w działalność niepodległościową i od czasu założenia Straży Ludowej był jej członkiem. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie w grudniu 1918 i styczniu 1919 roku brał czynny udział w walkach o Poznań. Następnie do 20 maja 1919 r. pełnił służbę jako dowódca warty w Komendzie Straży Ludowej dzielnicy II na Chwaliszewie. Był bardzo czynny przy organizacji Armii Wielkopolskiej. 20 maja zgłosił się jako ochotnik do 62 pp (8 p. strz. wlkp.)

i pracował w biurze kompanii, a później w kancelarii III batalionu. W wojnie polsko-bolszewickiej walczył na froncie ukraińskim i białoruskim. 18 stycznia 1920 r. awansowany na stopień starszego szeregowca; 15 czerwca na kaprała, a 27 lipca na plutonowego. Dowodził plutonem karabinów maszynowych. W czasie ofensywy bolszewickiej w czasie walk pod Równem dostał się do bolszewickiej niewoli. Życie uratował mówiąc że jest robotnikiem rolnym. Na drugi dzień odzyskał wolność wymieniony za jeńców, których Polacy wzięli wcześniej do niewoli. 27 stycznia 1921 r. został bezterminowo urlopowany z 62 pp, a 5 czerwca 1923 r. przeniesiony do rezerwy. W okresie międzywojennym pracował w Magistracie Miasta Poznania początkowo, na próbę jako asystent, 1 grudnia 1923 r. otrzymał nominację na sekretarza miejskiego wydziału XIII/2. Z dniem 28 sierpnia 1933 r. Prezydent m. Poznania Cyryl Ratajski powierzył mu kierownictwo Miejskiej Kasy Podatkowej. W okresie międzywojennego udzielał się społecznie, był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych koło Poznań Dębiec. Uczestniczył także w ćwiczeniach rezerwy w 57 pp. Brał udział w Wojnie Obronnej z Niemcami we wrześniu 1939 r. 15 lutego 1940 r. rodzina została przez Niemców wysiedlona najpierw w kieleckie, potem do Dębicy. Dzięki znajomości języka niemieckiego i doświadczeniu w pracy urzędniczej dostał pracę w niemieckim Starostwie Powiatowym w Dębicy. Gdy zdobył zaufanie Niemców pracę swoją wykorzystywał do niesienia pomocy rodakom-zmniejszał i usuwał najbardziej znikom rolnikom kontyngenty ustalone przez okupanta, ostrzegał przed aresztowaniem. Mając klu-

cze do magazynu z mieniem po pomordowanych przez Niemców Żydach, razem ze stróżem wykradali i rozdawali rzeczy najbardziej potrzebującym, głównie przesiedleńcom. Zbigniew Drewnik starszy syn Ignacego w wieku niespełna 16 lat wstąpił do A. K. Brał także udział w tajnym nauczaniu i zdał egzamin maturalny przed Komisją Egzaminacyjną „Kuźnice”. Po wielomiesięcznym, ciężkim szkoleniu wojskowym i udziale w akcjach bojowych i dywersyjnych uzyskał stopień podchorążego Armii Krajowej. Podczas przeprowadzanych dla nowych żołnierzy ćwiczeń wojskowych placówki Dębica, ćwiczących wypatrzył będący akurat na polowaniu starosta niemiecki, który zawiadomił żandarmerię niemiecką. Zbyszek został ujęty przez Niemców, gdy wraz z dwoma kolegami osłaniał odwrót grupy. Pomimo brutalnego śledztwa prowadzonego przez Gestapo zachował godną postawę nie wydając nikogo. Został osadzony w obozie w Pruszkowie, potem przewieziony pod Berlin, a w końcu w okolice Monachium. Gdy wraz z grupą więźniów w przeddzień wyzwolenia obozu przez Amerykanów uciekł z obozu i próbował wrócić do Polski, został w lasach koło miejscowości Kirschhof postrzelony przez Niemców i zmarł z ran w nocy z 3 na 4 maja 1945 r. Po powrocie do Poznania od marca 1945 Ignacy Drew-

Ignacy
Drewnik

nik pracował najpierw jako kierownik, później jako starszy inspektor podatkowy Urzędu Skarbowego w Poznaniu. Po przejściu na emeryturę (31 lipca 1961 r.), na prośbę Urzędu Miasta od 1 sierpnia 1961 r. do 31 lipca 1963 r. pracował jako starszy inspektor finansowy wydziału prawno-podatkowego. Będąc na emeryturze prowadził księgowość firmom prywatnym. W marcu 1972 r. został awansowany na stopień podporucznika rezerwy WP. Zmarł 5 marca 1983 r. w mieszkaniu przy ul. Wspólnej 37 i pochowany został na cm. junikowskim. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 (1929), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), srebrnym (1939) i brązowym (1938) Medalem Za Długoletnią Służbę, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1929) i Odznaką Pamiątkową 62 pp (1938). 2 października 1926 ożenił się z Bożeną Groszczyk i zamieszkał w Poznaniu na ul. Wspólnej róg Saperskiej, a po otrzymaniu przydziału zamieszkał w nowo wybudowanym na ul. Wspólnej domu komunalnym pod numerem 37. Miał dwóch synów: Zbigniewa (ur. 1927) i Jerzego (ur. 1933).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jerzy Drewnik i Sławomir Drewnik

Drewnik Stefan (1899 – 1974), ur. 1 września 1899 r. w Poznaniu, syn Jana. Przed Powstaniem Wielkopolskim przechowywał broń w mieszkaniu na Chwaliszewie. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim i wojnie 1920 r. Należał do Związku Ociem-

niałych Żołnierzy R. P. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 grudnia 1971 r. awansowany na stopień podporucznika rezerwy WP. Zmarł 19 października 1974 r. w Jarogniewicach, pochowany został na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jerzy Drewnik i Sławomir Drewnik

Dreżewski Antoni (1899 – 1975), ur. 12 czerwca 1899 r. w Poznaniu w rodzinie Władysław i Marii z domu Flisiak. Po uk. 7-klasowej szkole powszechnej, w 1913 r. podjął naukę w zawodzie kupieckim w firmie Kużaj, podczas której uczęszczał przez 3 lata do Miejskiej Szkoły Handlowej. W 1917 r. został powołany do służby w armii niemieckiej, z której szeregów uciekł po zawieszeniu broni w 1918 r. i wrócił do Poznania. Od 27 grudnia 1918 r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do WP i ewidencyjnie przynależny do Komendy Uzupełnień Poznań-Miasto, w której organizowaniu czynnie uczestniczył. 8 lutego 1919 r. przeniesiony do 2 pac (późniejszy 15 pac)

Antoni
Dreżewski

Poznań-Sołacz, gdzie pełnił funkcje ogniomistrza-szefa 6 baterii. Brał udział w przejmowaniu Pomorza. Później służył w 3 baterii 30 Syberyjskiego Dywizjonu Artylerii Ciężkiej. Uczestnik wojny polsko-sowieckiej. 15 sierpnia 1921 r. zdemobilizowany w Starogardzie Pomorskim i przeniesiony ewidencyjnie do kadry zapasowej 15 pac w Bydgoszczy. Do sierpnia 1939 r. pracował zarobkowo na stanowisku starszego ekspedienta w prywatnych firmach w Poznaniu na Starym Rynku. 28 sierpnia 1939 r. zmobilizowany do 2 pac-u w Chełmie Lubelskim (w stopniu ogniomistrza-szefa). Po 17 września 1939 r. wzięty do niewoli sowieckiej, z której wraz z kilkoma innymi Polakami zbiegł. Przedostał się na tereny zajęte przez Niemców i wrócił do Poznania. 10 listopada 1939 r. wysiedlony wraz z całą rodziną z mieszkania przy ul. Śniadeckich 3 przez Niemców, przebywał w obozie przejściowym przy ul. Głównej w Poznaniu (do dnia 3 grudnia 1939 r.). Później wywieziony do Ostrowca Świętokrzyskiego w GG. Rodzina straciła cały swój dobytek. Do połowy czerwca 1940 r. rodzina żyła w skrajnym ubóstwie. W czerwcu 1940 r. A. Dreżewski został przyjęty do pracy w charakterze pracownika umysłowego w Rejonowej Spółdzielni Rolniczo-Handlowej w Piasecznie k. Warszawy. W związku z podjęciem pracy A. Dreżewski wraz z rodziną przeprowadził się do tego miasta i zamieszkał przy ul. Nadrzyńskiej 13. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Piaseczna (17 stycznia 1945 r.) A. Dreżewski utrzymywał rodzinę z drobnego handlu i różnych zajęć. W lutym udał się pieszo do Poznania i po czterech dniach wędrówki dotarł do rodzinnego miasta, gdzie toczył się

jeszcze walki z Niemcami. Dom, w którym mieszkał przed wojną zajęty był przez Rosjan na szpital wojenny. Dzięki pomocy przyjaciół otrzymał mieszkanie przy ul. Śniadeckich 19, dokąd wkrótce sprowadził całą rodzinę. Po zakończeniu wojny, początkowo pracował dorywczo przy skupie zboża, a następnie w swoim zawodzie w sklepie bławatnym przy ul. Kramarskiej w Poznaniu (był jego współwłaścicielem). W 1951 roku, w okresie likwidacji t. zw. „prywatnej inicjatywy” sklep został mu zabrany, bez jakiegokolwiek odszkodowania. Następnie pracował zarobkowo w MHD i w „Galluksie”, aż do przejścia na emeryturę w latach sześćdziesiątych XX wieku. Był członkiem ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 31 stycznia 1972 r. został awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 7 czerwca 1975 roku w Poznaniu i jest pochowany w grobie rodzinnym na cm. junikowskim. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Był dwukrotnie żonaty: z Leokadią z Jarzemskich (1890-1936), a po jej śmierci ożenił się z Teresą Elżbietą z Krzyżagórskich (1902-1983). Miał dwóch synów: Stanisława (1924-1991) i Zygmunta (ur. 1928).

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów syna Zygmunta.

Zygmunt Dreżewski

Drożdżyński Stanisław (1894 – 1965), dowódca oddziału Straży Ludowej w Poznaniu. Ur. 3 października 1894 r. w Poznaniu, w rodzinie robotnika Michała i Michaliny Białas.

Uczestniczył w strajku szkolnym. Mając 15 lat podjął naukę w zawodzie krawieckim. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. We wrześniu 1914 r. powołany został do armii niemieckiej i wysłany na front zach. (Francja), 1 VII 1916 r. zwolniono go z wojska jako inwalidę (50% kalectwa). Od 1917 r. był członkiem POW ZP w Poznaniu. Za czynny udział w obchodach kościuszkowskich został ukarany grzywną (1918). Od 17 października 1918 r. był dowódcą kompanii Straży Obywatelskiej (Ludowej) Poznań-Śródmieście. Brał udział w oswobodzeniu Poznania. Uzyskał stopień ppor. Wysłany został przez Naczelną Komendę Straży Ludowych do Inowrocławia w celu zorganizowania powstania. Uczestniczył jako ochotnik Pułku Rybnickiego w powstaniu śląskim (21 sierpnia-16 października 1919). W okresie okupacji ukrywał się na terenie woj. warszawskiego. Po wojnie zamieszkał w Poznaniu. Zm. 7 października 1965 r., pochowany na cm. junikowskim. Był odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Śląskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Marią Rajewską, miał dzieci: Lucynę (ur. 1922), Zdzisława (ur. 1928) i Reginę (ur. 1931).

CAW, Akta personalne MN t. 849;
Z. Kościański, Drożdżyński Stanisław,

Stanisław
Drożdżyński

(w:) Słownik... s. 75; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja Zdzisława Drożdżyńskiego.

Zdzisław Kościański

Duczmał Stanisław (1899 – 1985), ur. 2 października 1899 r. w Głogowie pow. Krotoszyn w rodzinie chłopskiej. Był synem Jana i Jadwigi z domu Grzeszczyk. Szkołę powszechną 7 – klasową ukończył w Biniewie pow. Ostrów Wielkopolski. W 1917 r. został powołany do armii niemieckiej i wcielony do 155 pp w Pleszewie, a następnie przewieziony do artylerii górskiej w Kowarach. Po przeszkoleniu został wysłany na front macedoński, gdzie przebywał do zakończenia wojny. Po powrocie do garnizonu w Kowarach samowolnie opuścił szeregi wojska niemieckiego i powrócił w strony rodzinne. Tam wstąpił do tworzącego się wojska polskiego – do Kompanii Ostrowskiej w Ostrowie Wielkopolskim. Po wyzwoleniu miasta z rąk niemieckich w styczniu 1919 r. brał udział w walkach na odcinku Krotoszyn – Zduny oraz w rejonie Ostrzeszowa i Kępna w składzie 12 p. strz. wlkp. W grudniu 1919 r. odbył kurs podoficerów sanitarnych i został skierowany do szpitala w obozie jenieckim w Szczypiornie. Tam przebywał do września 1921 r. Po zlikwidowaniu szpitala został przeniesiony do 7 Kompanii Sanitarnej w Poznaniu, następnie

Stanisław
Duczmał

do głównej apteki wojskowej w Poznaniu, gdzie pracował w charakterze pomocnika do 1922 roku. Stąd został skierowany do 56 pp w Krotoszynie z przydziałem prowadzenia apteki w garnizonowej izbie chorych. W 1927 roku został mianowany szefem izby chorych. Od roku 1934 został przydzielony do 25 p. a. l. w Kaliszu na równorzędne stanowisko. Z chwilą wybuchu II wojny światowej brał udział w walkach w charakterze podoficera sanitarnego pułku. W Puszczy Kampinoskiej został wzięty do niewoli i przetransportowany do Chodakowa, gdzie po utworzeniu szpitala polowego dla rannych polskich żołnierzy pełnił funkcję szefa szpitala. Po reorganizacji jednostki został zwolniony do domu. W czasie okupacji przebywał w Kaliszu i pracował w Spółdzielni Rolniczo – Handlowej. W 1942 roku jako były żołnierz zawodowy został aresztowany przez gestapo i przez dwa miesiące więziony. Po drugiej wojnie światowej w czerwcu 1945 r. przybył do Legnicy, gdzie zaangażował się w organizację pierwszego szpitala miejskiego. Tam później podjął pracę na stanowisku intendenta. Od 1953 r. do czasu przejścia na emeryturę pracował w charakterze laboranta w stacji sanitarno–epidemiologicznej w Legnicy. Zm. 19 lipca 1985 r. w Legnicy i tutaj został pochowany na cmentarzu komunalnym. Odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był żonaty z Józefą z domu Olejnik. Miał czworo dzieci: Helenę, Czesławę, Stefanię i Tadeusza.

Akta osobowe archiwum Urzędu Miejskiego w Legnicy.

Czesław Kowalak

Duda Stanisław (1901 – 1974), powstaniec kompanii opalenickiej. Ur. 25 października 1901 r. w Opalenicy w rodzinie Jana i Antoniny z d. Wolna. Szkołę elementarną ukończył w Rudnikach pod Opalenicą. Pracował następnie w majątku ziemskim jako robotnik. 28 grudnia 1918 r. zgłosił się jako ochotnik do kompanii opalenickiej, formowanej w lokalu Piotra Liszyńskiego, gdzie mieściła się komenda. W tym samym dniu, w pięcioosobowym składzie patrolu powstańczego, udał się do Rudnik, gdzie w dobrze mu znanych magazynach zarekwirovano znajdujący się tam sprzęt wojskowy. Wozami konnymi przewieziono całą zdobycz do Opalenicy. Zabezpieczał ważne miejsca w mieście. Podczas kontroli furmanek ze zbożem, na przejeździe kolejowym, odkrył, że Niemcy z pobliskich Łęczyc przewozili ukrytą broń. Broń tę zajął i przekazał do komendy powstańczej w Opalenicy. Brał udział w walkach na froncie pod Zbąszyniem, Łomnicą, Strzyżewem. W powstaniu brał udział do końca lutego 1919 r. następnie został przydzielony do 55 pułku piechoty w Poznaniu. Służbę w Wojsku Polskim zakończył w sierpniu 1922 r. w stopniu starszego szeregowego. Wrócił do pracy w majątku Rudniki. Od 1929 r. należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914–1919 Koło Opalenica. W latach 1930

Stanisław
Duda

– 1945 pracował w Cukrowni Opalenica jako robotnik. W 1938 r. z Dowództwa Okręgu Korpusu VII otrzymał zaświadczenie, że brał czynny udział w walkach o niepodległość Państwa Polskiego, które posłużyło do ubiegania się o pracę w fabryce. W Cukrowni, podczas okupacji hitlerowskiej należał do konspiracji. Po jej ujawnieniu został wraz z rodziną (żona i 8 dzieci) wyrzucony z Rudnik na bruk. Po II wojnie światowej objął poniemieckie gospodarstwo rolne o powierzchni 10 ha. W latach 1945 – 1949 pełnił funkcję sołtysa w Rudnikach, organizował tam życie społeczne i gospodarcze. W latach 1945- 1960 był radnym Powiatowej Rady Narodowej w Nowym Tomyślu, działał w komisji rolnej. W okresie 1950 – 1952 pełnił funkcję przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Opalenicy. Był założycielem i pierwszym prezesem Kółka Rolniczego w Rudnikach, do 1966 r. W Rudnikach założył (1950) Koło Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i pełnił funkcję prezesa Gminnego Komitetu Wykonawczego ZSL w Opalenicy. Od 1 marca 1947 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 Koło Opalenica, następnie należał do ZBoWiD, pełnił tam funkcję przewodniczącego komisji rewizyjnej. Odznaczony był Brązowym Krzyżem Zasługi (1937), Medalem Polska Swemu Obrońcy, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz awansowany na stopień podporucznika. W małżeństwie z Walentyną z Marciniaków, zawartym 18 lipca 1922 r. miał 8 dzieci: Henryka, Kazimierę, Helenę, Stanisława, Stefana, Kazimierza, Marię, Zdzisława. Zmarł 15 kwietnia 1974 r. Został pochowany na cmentarzu w Michorzewie k. Opalenicy.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Opalenicy; Dzieje Opalenicy, Praca zbiorowa pod red. Cz. Łuczaka, Opalenica 1993, s. 251; G. Łukomski, B. Wojcieszak, Powstańcze tradycje Opalenicy, Opalenica 2000, s. 114, 240; Imię i nazwisko umieszczone na pamiątkowej tablicy w Opalenicy przy pomniku powstańczym; K. Drążkiewicz, Kronika kompanii opalenickich powstańców 1918 – 1919, Poznań 1968 (maszynopis); Opalenicki słownik biograficzny pod red. B. Wojcieszaka, t. I, Opalenica 1993, s. 122; Opalenicki słownik biograficzny, pod red B. Wojcieszaka, t. II Opalenica 1994, s. 179; Dokumenty i pamiątki w zbiorach syna Zdzisława w Opalenicy.

Zygmunt Duda

Dwornicki Walenty (1881 – 1942), organizator konspiracji niepodległościowej. Ur. 29 stycznia 1881 r. w miejscowości Wilkowyja pow. Jarocin. Uczył się w gimnazjum gnieźnieńskim, gdzie należał do konspiracyjnej organizacji uczniowskiej. Po zdaniu matury (1906) podjął studia seminaryjne w Poznaniu i w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich (30 stycznia 1910) został skierowany do Michorzewa k. Opalenicy, gdzie wspierał w pracy pozaduszpasterskiej proboszcza ks. Aleksandra Żmiznińskiego. Był tu wicepatronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich i brał udział w pracy kółka rolniczego. Podczas pobytu na wikariacie w Buku (od 1913) założył tajne towarzystwo niepodległościowe, jednak brak bliższych informacji o tej działalności. W 1921 r. przeszedł na wikariat w Tulcach, a od roku 1925 był wika-

riuszem w Otorowie. Od roku 1928 był administratorem parafii w Rogalinie, w powiecie śremskim. W okresie międzywojennym był członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Po wybuchu wojny aresztowany 18 X 1939 r., osadzony w obozach przejściowych Bruczków i Lubiń, następnie więziony w Forcie VII w Poznaniu, osadzony w obozach koncentracyjnych Buchenwald (od 16 VIII 1940 r.) i Dachau (nr obozowy 21937), gdzie zmarł 4 maja 1942 r.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, KA 12721; – W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, t. I s. 60-61; *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Warszawa-Poznań 1982, s. 151; – Wojciechowska M., *Materiały do dziejów katolickich towarzystw robotników polskich w Wielkopolsce*, „Poznańskie Studia Teologiczne” t. 6: 1986, s. 408; Paluszkiewicz M., Szews J., *Słownik biograficzny członków tajnych Towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918*, Poznań 2000, s. 60;; *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Archidiececesis Gnesnensis et Posnaniensis pro Anno Domini... 1912-1938*; – *Informacje od dr. Zdzisława Kościańskiego (na podstawie kwerendy w CAW)*.

Bogumił Wojcieszak

Dziembowski Jerzy Adam (1892 – 1958), h. Pomian, kierownik Wydziału Lotniczego Dowództwa Głównego w Poznaniu, dowódca eskadry, kpt.

Wojska Polskiego. Ur. 17 marca 1892 r. w Poznaniu, w rodzinie adwokata Zygmunta (1858-1918) i Walentyny z Kisielnickich h. Topór (1863-1930). Ukończył tam Gimnazjum Fryderyka Wilhelma, uzyskując (1 marca 1912 r.) świadectwo dojrzałości. W latach 1912-1914 studiował na politechnice w Berlinie. Jako rekrut wcielony (18 sierpnia 1914) do Oddziału Zapasowego Taborów w Poznaniu, 13 października z kolumną amunicyjną skierowano go na front zachodni do Francji. 10 października 1915 r. mianowany ppor. Od 25 października 1917 r. do 18 września 1918 r. przebywał w szkołach lotniczych i ponownie skierowany na front zachodni, służył w oddziale lotniczym (nr 281). Zdemobilizowany 7 grudnia, od 15 grudnia był członkiem POW ZP. W Poznaniu związał się z grupą M. Palucha. 1 stycznia 1919 r. zgłosił się do dyspozycji mjr. S. Taczaka i otrzymał przydział do Wydziału Operacyjnego Dowództwa Głównego. Po zajęciu Ławicy (6 stycznia) był kierownikiem Wydziału Lotniczego Dowództwa Głównego. Mianowano go (18 stycznia) tymczasowo dowódcą Stacji Lotniczej na Ławicy. Na początku lutego został tam dowódcą szkoły i warsztatów, z prawami dowódcy pułku. Dekretem Komisarza NRL nr 20 poz. 75 (z 30 marca 1919) mianowano go porucznikiem. Powierzono mu (25

Jerzy Adam
Dziembowski

maja) sformowanie 4 Eskadry Lotniczej. Szkolenie prowadzono na kilku typach niemieckich samolotów myśliwskich. W lipcu z Francji nadszedł transport samolotów typu „Spad”. Eskadra nie brała udziału w walkach na froncie wlkp., stanowiąc rezerwę Dowództwa Głównego. W lutym 1920 r. skierowano ją do Bydgoszczy i podczas wojny 4 Eskadra, przemianowana na 15 Eskadrę Myśliwską 3 Pułku Lotniczego, wspierała działanie 6 Armii Wojska Polskiego. W sierpniu 1920 powstrzymywała armię Budionnego w okolicach Lwowa. Wg. opinii szefa Lotnictwa Armii Dziembowski: *Jako dowódca eskadry b. dobry organizator, energiczny lubiany przez podwładnych. Eskadra (...) może służyć jako przykład innym eskadrom. Jako pilot bardzo dzielny brawurowy. Lata chętnie i bardzo dużo (...). Charakter prawy, ustalony.* 22 września 1920 r. mianowany został kpt. Od 3 marca 1921 r. służył w 3 Pułku Lotniczym w dyonie zapasowym, następnie bezterminowo urlopowany dla odbycia studiów. Przeniósł się najpierw do Grudziądza, potem do Bydgoszczy, gdzie objął kierownictwo wytwórni tlenu i acetyleny. 7 marca 1925 r. przydzielony został do 4 Pułku Lotniczego w Toruniu. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., Orderem Odrodzenia Polski III kl., Krzyżem Walecznych (czterokrotnie). Posiadał fabrykę i sklep płyt gramofonowych w Bydgoszczy. Ślub Berlin 1930 z Marią Kroll (1896-1951); dzieci: Kazimierz Maria (ur. 1931) i Teresa Jadwiga Walentyna zameżna Kulka (ur. 1933).

Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich, pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka,

Poznań 2002 r., s. 82, (biogram opracowany przez prof. B. Polaka); CAW, Akta personalne 3870, Medal Niepodległości t. 324 (odrzuczone), Krzyż Walecznych t. 27; tamże, WBH 400.1058/5 rel. J. Dziembowskiego: tamże, I. 170,1, t. 1-2; TU NRL nr 3 z 4 kwietnia 1919 r., s. 12; Z. Bulzacki, Lotnictwo w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919r., (w:) „Kronika Miasta Poznania” 1969, nr 1, s. 25,27,30,32,35-36; Wojskowe aspekty (wg indeksu); Informacje rodziny.

Piotr Dziembowski

Dziembowski Walenty (1870 – 1933), ur. 24 stycznia 1870 r. w Buku, syn Józefa Marcina (1829-1915) i jego drugiej żony Katarzyny Skotnickiej (1831-1892); właściciel zakładu kołodziejskiego w Buku. Uczestnik powstania wielkopolskiego w szeregach kompanii bukowskiej pod dowództwem porucznika Franciszka Szulca. Walczył wraz z synami: Leonem i Władysławem na odcinku Zbąszyn – Kopanica – Przyprostynia – Nowa Wieś – Babimost. Członek Bractwa Kurkowego w Buku, m. innymi król strzelców Bractwa Kurkowego w 1912 i 1927, I rycerz w 1902, 1905, 1906, 1909, 1911, 1913, II rycerz w 1910. W latach 30-tych dzierżawca restauracji kolejowej w Wolsztynie. Zmarł w Wolsztynie 1 sierpnia 1933. Ślub w Grodzisku Wlkp. 13 lutego

Walenty
Dziembowski

1895 z Katarzyna Szajewską, córką Franciszka i Elżbiety Kubickiej; urodzoną Grodzisk Wlkp. 24 listopada 1874, zmarłą Grodzisk Wlkp. 1 marca 1944. Miał dzieci: Edwarda (1896-1907), Stanisława (1897-1940), Mariannę (1899-1901), Walentego (1900-1900), Zofię (1901-1901), Władysława (1902-1975), Leona (1903-1975), Adama (1904-1934), Józefę, zamężną Anders (1906-1986), Helenę, zamężną Samecką (1907-1993), syna (1908-1908), Emilię (1909-1909) i Janinę (1912-1993).

Dokumenty, pamiątki rodzinne.

Piotr Dziembowski

Dziembowski Władysław (1902 – 1975), podporucznik, dyplomowany drogerzysta. Ur. 4 maja 1902 r. w Buku jako czwarty syn Walentego (1870-1933, także uczestnika powstania) i Katarzyny Szajewskiej (1874-1944). Uk. 7 klas szkoły powszechnej w Buku. Następnie rozpoczął naukę i zdał egzamin na drogerzystę. W chwili wybuchu Powstania wstąpił w szeregi kompanii bukowskiej dowodzonej przez por. F. Szulca. Brał udział w oswobodzeniu Buku oraz walczył wraz z ojcem Walentym i bratem Leonem na odcinku Zbąszyn-Babimost. Zwolniony z wojska (jako małoletni) 25 maja 1919 r. W 1924 został powołany do odbycia służby wojsko-

wej. Po zwolnieniu z wojska pracował jako restaurator na stacji kolejowej w Wolsztynie. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., oraz walk o wyzwolenie Cytadeli Poznańskiej w 1945 (przy oswobodzaniu Cytadeli został ranny). W czasie okupacji prowadził drogerię przy Rynku Łazar skim w Poznaniu. Po wojnie do połowy lat 50-tych był współwłaścicielem firmy „Wytwórnia łątek do wulkanizacji dętek Szał i Dziembowski” w Poznaniu. Od 1955 właściciel sklepu drogerijnego. W latach 60-tych do przejścia na emeryturę w 1970 pracował w Poznańskich Zakładach Metalurgicznych POMET. Zm. 7 lipca 1975 r. w Poznaniu i pochowany na cm. górczyńskim. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Grunwaldzką, medalami: „Zwycięstwa i Wolności”, „Za udział w walce o poznańską cytadelę” oraz Honorową Odznaką miasta Poznania. Od listopada 1938 r. żonaty z Ludwiką Wojciechowską (ur. 20 sierpnia 1905 r. w Lewkowie, córką Ludwika i Elżbiety Krajewskiej, zm. 3 grudnia 1989 r. w Poznaniu). Miał dzieci: Zdzisława Władysława (ur. 1939), Lidię Annę zamężną Marciniak (ur. 1940) i Wiesławę Aleksandrę zamężną Goleńczak (ur. 1945).

Dokumenty, pamiątki rodzinne i informacje od córki Lidii i syna Zdzisława; materiały z CAW.

Piotr Dziembowski

Ebel Kazimierz (1876 – 1967), ur. 12 lutego 1876 r. w Łachowie niedaleko Szubina, w rodzinie Hieronima i Bronisławy. Podczas I wojny światowej służył w wojsku niemieckim,

Władysław
Dziembowski

w 2 batalionie saperów w Szczecinie. Na przełomie 1918/1919 r. przebywał w domu na przepustce wojskowej. 2 stycznia 1919 r. chciał wrócić do niemieckiej jednostki, ale nie kursowały już pociągi. Wracając z dworca kolejowego do domu w Łachowie spotkał Hieronima Dąbrowskiego, który poinformował go o mającym wybuchnąć powstaniu. Nie wahał się i jako ochotnik jeszcze tego samego dnia brał udział w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich w Szubinie. Po tej akcji wrócił do Łachowa gdzie zwerbował trzech ochotników – Franciszka Krupskiego, Stanisława Bleję i Stanisława Stefańskiego. Razem, uzbrojeni tylko w kije udali się do Szubina. Po drodze napotkali 8 osobowy oddział niemiecki. Odwaga Kazimierza Ebla doprowadziła do rozbrojenia Niemców, a zdobyczne karabiny przekazano Janowi Bembskiemu na potrzeby powstańców. Po zajęciu urzędu „młodzi” ruszyli by przejąć pozostałe urzędy w tym pocztę i dworzec kolejowy. Nieudała się natomiast próba rozbrojenia stacjonujących w Hotelu Centralnym w Szubinie żołnierzy pruskich, którzy zostali wcześniej ostrzeżeni. Miasto było wolne lecz Niemcy wsparci posiłkami z Bydgoszczy i wyposażeni w zapasy amunicji odbili miasto. Po opanowaniu miasta rozpoczęły się aresztowania wśród Polaków. Kazimierz Ebel wraz z Hiero-

nim Alwinem, Walentym Dypczyńskim, dr Podkomorskim, Kazimierzem Rózkowski, Franciszkiem Ciesielskim, braćmi Sobota, Janem Thielmannem,, Hieronimem Lisieckim, Romanem Staniszewski, Józefem Cyranowski zbiegli do Zalesia. Po zwycięstwie 11 stycznia 1919 r. wstąpił do Kompanii Szubińskiej i walczył w stopniu szeregowca do 3 czerwca 1919 r. (Ldz. 32348/38). Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego służył w 8 batalionie saperów. Za udział w powstaniu odznaczony został Odznaką Powstańca Broni (rr 5906). Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie i Związku Powstańców Wielkopolskich w Kołaczku. Przed II wojną światową w Gnieźnie została zorganizowana loteria fantowa. Główną nagrodą w tej loterii był koń z siodłem. Los uśmiechnął się do Kazimierza Ebla, który wylosował konia z siodłem. Był zasłużonym działaczem strażackim w Szubinie, do którego wstąpił jeszcze przed wojną w 1927 r. W 1952 r. uroczystości obchodził 25 lecie ofiarnej pracy na polu pożarnictwa. W okresie Polski Ludowej przechowywał w ukryciu kopię sztandaru z 1947 r., który ówczesne służby bezpieczeństwa chciały zniszczyć. Kazimierz nie doczekał przekazania sztandaru strażakom, natomiast uczyniły to jego siostry. Przedwojenny sztandar nie zachował się a kopia służy szubińskiemu OSP do dnia dzisiejszego. W czasie wojny z narażeniem życia wykuł z pomnika poświęconego Powstańcom Wielkopolskim akt erekcyjny wraz ze spisem wszystkich powstańców. Dzięki temu wielu z nich uniknęło śmierci. Z wykształcenia był mistrzem kołodziejskim. Prowadził warsztat kołodziejski, był też domokrażącym handlującym różnymi towar-

Kazimierz
Ebel

mi. Po wojnie obok kołodziejstwa pracował także w słodowni w Szubinie. Zamieszkiwał w Szubinie przy ul. Rzeźnej-dzisiejszej ul. Dworcowej. Poślubił Teresę z domu Stypczyńską z Jabłowa, z którą doczekał syna Ryszarda (ur. 1939). Zmarł w 1967 r.

Sygn. 38/1420; Relacja rodziny; Szkice Stanisława Śledzikowskiego; Dyplom OSP na nazwisko Kazimierz Ebel; Relacja Stanisława Jackiewicza.

Kamila Czechowska

Erdmann Florian (1894 – ?), syn Piotra i Agnieszki z domu Kamasa, ur. 7 sierpnia 1894 r. w Tomczycach, w ówczesnym powiecie wągrowieckim. Pochodził z zasiedziałej od pokoleń w Tomczycach rodziny chłopskiej. Czteroklasową szkołę powszechną ukończył w rodzinnej wsi w 1908 r. Jak po latach wspominał, najsilniej w pamięci z tamtych lat utkwił mu strajk szkolny. Było to w latach 1903/04, gdy przez okres 1/2 roku brał udział w szkolnym strajku. Jako jego uczestnik, w późniejszych latach, nie mógł uczęszczać do kolejnych klas szkoły powszechnej w Gołańczy, a przez to również do gimnazjum w Wągrowcu, o którym marzył. Trzeba było wówczas usilnych starań i znajomości, aby mógł się dalej kształcić.

Florian
Erdmann

W końcu ojciec ulokował go w szkole przygotowawczej w Margoninie, skąd następnie został przyjęty do Gimnazjum Męskiego w Nakle. Po ukończeniu dwóch klas nakielskiego gimnazjum, Erdmann przeniósł się do dwuletniej szkoły rolniczej w Chodzieży, a po jej ukończeniu podjął pracę, jako praktykant na folwarku gdzieś w Niemczech Zachodnich. Po odbyciu praktyki, awansował na urzędnika gospodarczego. Jesienią 1913 r. powołany został do czynnej służby wojskowej i trafił do artylerii w Bydgoszczy. Tam zastała go wojna. W walkach brał udział na froncie wschodnim i zachodnim. W marcu 1918 r. został poważnie ranny i do końca wojny przebywał w szpitalu. Wówczas to z gazet dowiedział się, iż na terenach Wielkopolski formował się Grenzschutz, a jeden z jego oddziałów m. in. zajął Wągrowiec. Na terenie Niemiec zaskoczyła go również informacja o wybuchu powstania wielkopolskiego. Wówczas poczynił starania o uzyskanie urlopu, aby mógł przyjechać w swoje rodzinne strony i wziąć udział w powstaniu. Nie udało mu się od razu uzyskać zwolnienia z armii, ale w początkach stycznia 1919 r., nie bez poważnych problemów, dotarł do domu i od razu zgłosił się w szeregi powstańcze. Skierowano go do oddziału dowodzonego przez jego brata, Alojzego Erdmanna, który w tym czasie znajdował się już pod Ślesinem. Jako artylerzysta w stopniu ogniomistrza, brał udział w walkach powstańczych pod Dębogórą, Szczepicami, pod Nakłem, o Paterek, nad Notecią, pod Lipinami, Kołaczkowem, a później pod Czarnkowem. Po zakończeniu powstania, powołano go do czynnej służby wojskowej w 1 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, na Sołacz. Z pułkiem

przeszedł cały szlak bojowy na froncie polsko-bolszewickim. Tuż po zakończeniu walk na wschodzie, zwolniono go z wojska w stopniu sierżanta. Będąc wykwalifikowanym zarządcą majątków ziemskich, pracował na różnych folwarkach, na Pomorzu, w powiecie międzychodzkiem i obornickim. Następnie przejął rodzinny mająteczek w Tomczycach. Tam zastała go wojna i okupacja. Jesienią 1939 r. aresztowała go niemiecka żandarmeria pod zarzutem rzekomych przestępstw w czasie ewakuacji wsi w dniu 1 września. Zwolniono go za kaucję, ale 22 grudnia ponownie aresztowano pod zarzutem usiłowania zabicia Niemki. Proces miał miejsce w Poznaniu na ul. Młyńskiej i mimo, że nic mu nie udowodniono, to jednak skazano na rok więzienia pod zarzutem działania „dla dobra Polski”. Po opuszczeniu więzienia powrócił do Tomczyc. Groziło mu jednak kolejne niebezpieczeństwo, gdyż ktoś doniósł mu, że jest na liście osób niebezpiecznych, kwalifikujących się przez władze okupacyjne do umieszczenia w obozie koncentracyjnym. Przy pomocy znanych mu osób wyjechał do Nakła i tam przebywał do końca okupacji. Jako gorliwy polski patriota został wciągnięty w szeregi Obwodu Wyrzyskiego Armii Krajowej, a ponieważ często pracował w terenie, został łącznikiem przenoszącym meldunki, rozkazy i inne materiały konspiracyjne. Po okupacji Florian Erdmann powrócił do Tomczyc na swoje gospodarstwo. Nie mogąc sobie jednak poradzić z dużym obszarem ziemi i nie mając w rodzinie odpowiednich rąk do pracy, zmuszony był gospodarstwo zlikwidować. Utrzymywał się z emerytury rolniczej i prac dorywczych. Udzielał się również społecznie, głównie w ZBoWiD-zie. Za

zasługi dla Państwa otrzymał wiele wyróżnień i odznaczeń, z których najbardziej cenił sobie nadany 19 lipca 1973 r. Wielkopolski Krzyż Powstańczy, a trzy lata później Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Awansowano go także na stopień podporucznika rezerwy.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Figaszewski Franciszek (1880 – 1957), ur. 30 grudnia 1880 r. w Miejskiej Górcie jako syn Józefa i Rozalii z Andrzejewskich. Ojciec jego był organistą w klasztorze ojców Franciszkanów w Goruszkach na przedmieściu Miejskiej Górki. Franciszek miał dwóch braci (Stanisław był kapitanem wojsk polskich w Gnieźnie i zginął w Katyniu, a Jan był z zawodu piekarzem oraz organistą w Miejskiej Górcie) oraz trzy siostry. Otrzymał staranne wykształcenie muzyczne. Mając niespełna 20 lat został zaciągnięty do armii niemieckiej. Kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Miejskiej Górcie i brał udział w walkach pod Rawiczem i Miejską Górką. Następnie wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, wraz z 15 p. uł. dotarł aż do Bobrujska nad Berezyną. Był kapelmistrzem 15 Pułku Ułanów

Franciszek
Figaszewski

Wlkp. 20 kwietnia 1921 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Nizwandowską i zamieszkał w Koźminie, gdzie prowadził sklep bławatów i galanterii. W 1923 r. został dyrygentem Koła Śpiewaczego w Koźminie, późniejszego Chóru im. Czesława Czypickiego, który prowadził do wybuchu II wojny światowej. Równocześnie był do 1937 r. organistą przy kościele farnym pw. Św. Wawrzyńca w Koźminie. W 1936 r. zmarła mu żona Jadwiga. Ponieważ Figaszewscy nie doczekali się potomstwa; w prowadzeniu sklepu i domu pomagały mu siostrzenice żony. Okupację spędził w Lublinie, dokąd został wysiedlony. Po II wojnie wrócił do Koźmina i do 1952 prowadził dalej własny sklep, do czasu, kiedy mu go odebrano i zakazano działalności handlowej. Po długich staraniach otrzymał rentę. W 1948 r. po reaktywowaniu Chóru w Koźminie został ławnikiem, a następnie honorowym dyrygentem. W uznaniu jego zasług Zarząd Główny Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych w Warszawie przyznał mu Srebrną Odznakę. Zm. 25 listopada 1957 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej w Koźminie.

Dokumentów i relacji siostrzenicy – Aleksandry Namysłak oraz Edwarda Namysłaka.

Michał Pietrowski

Flaczyński Stanisław (1893 – 1975), ur. w 1893 r., w rodzinie Melchiora i Pauliny zd. Sadowska. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Uczestniczył w walkach o Nowy Tomyśl, Rakoniewice, Wolsztyn. Dowódcą był

wówczas Antoni Szyfter z Wir. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 29 listopada 1975 roku w szpitalu w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Łodzi k. Stęszewa. Związek małżeński zawarł z Agnieszką Nowak, która zmarła 7 kwietnia 1985 r. w Trzebowie i pochowana została wraz z mężem na cmentarzu parafialnym w Łodzi k. Stęszewa.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Frankowski Józef (1896 – 1973), ur. 18 lutego 1896 r. w Świątkowie, w rodzinie Ignacego i Franciszki z domu Woźniak. Kiedy Józef ukończył 5 lat, razem z rodzicami i siostrą zamieszkał w Janowcu Wlkp. Ukończył siedmioklasową szkołę elementarną w Janowcu. Uczestniczył w strajku szkolnego, który był protestem przeciwko zakazowi używania w szkołach języka polskiego. W wieku 18 lat został przymusowo wcielony do armii pruskiej i służył w II baonie 149 pp

Józef
Frankowski

w Pile. Po 3-miesięcznym przeszkoleniu, został skierowany do 26 PP w Magdeburgu. Brał udział w walkach na froncie zachodnim; w jednej z bitew został ranny w rękę odłamkiem granatu i skierowany na leczenie szpitalne w Berlinie. W grudniu 1918 r. otrzymał przepustkę i na Święta Bożego Narodzenia przyjechał do domu w Janowcu. W końcu grudnia 1918 r. wstąpił do formującego się oddziału powstańczego w Janowcu Wielkopolskim. Brał udział w walkach w okolicach Żnina. 7 stycznia 1919 r. wraz z pozostałymi powstańcami z Janowca został wcielony do batalionu powstańczego we Wrześni, z którym uczestniczył w walkach o wyzwolenie Szubina i Rynarzewa. Po zakończeniu powstania zwolniony z wojska, pracował dorywczo do 1921 r. Następnie zgłosił się w Poznaniu do pracy w Policji Państwowej. Po przeszkoleniu, został skierowany do pracy w Bielicy, powiat Lida, województwo wileńskie. Pracował tam do 22 listopada 1935 r., kiedy za względu na stan zdrowia został przeniesiony na rentę inwalidzką. Wrócił do Janowca Wlkp. i do września 1939 r. utrzymywał się z renty. W latach 1939-1945 pracował jako robotnik w garbarni skór zwierzęcych w Janowcu. Po zakończeniu wojny podjął prace w Zakładach mięsnych w Janowcu i pracował tam do czasu przejścia na emeryturę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1972 r. awansowany na stopień podporucznika WP. Zm. 12 października 1973 r. w Janowcu Wielkopolskim i jest pochowany na miejscowym cm. parafialnym. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947). Od 8 lutego 1928 r.

żonaty z Marianną Łukomską, z którą miał dzieci: Wandę, zam. Kwiatkowska (ur. 1929), Izabelę, zam. Strojna (ur. 1932) i Witolda.

Dokumenty i pamiątki rodziny; informacje siostry Joanny Walkowiak i syna Witolda.

*Ewelina Tomkowiak
Małwina Tomkowiak*

Frydrych Bolesław (1900 – 1990), syn Franciszka i Magdaleny z domu Przybylska, ur. 6 grudnia 1900 r. w Łęgniszewie nieopodal Gołańczy. Jego ojciec był robotnikiem rolnym najmującym się do pracy na folwarkach. Jeszcze we wczesnym dzieciństwie, wraz z rodzicami, przeprowadził się kilka kilometrów dalej, do Laskownicy Małej, a po kolejnych czterech latach do Smolar, które należały do Bogdana Hutten-Czapskiego ze Smogulca. Szkołę powszechną ukończył w Gołańczy. W czerwcu 1918 r. wcielony został do armii niemieckiej i trafił do 54 pułku piechoty w Kołobrzegu. Nie zdążył jednak wziąć czynnego udziału w wojnie, bowiem dosłownie w przeddzień wysłania jego kompanii na front, w mieście wybuchła rewolucja. Żołnierze zostali w garnizonie. Stopniowo jednak zaczęli ukradkiem, pojedynczo lub grupkami, uciekać do domów.

Bolesław
Frydrych

Uciekł też Frydrych, by pod koniec grudnia 1918 r. dotrzeć do Smolar. Kiedy 29 grudnia 1918 r. organizowano w Gołańczy kompanię powstańczą, bez chwili wahania wstąpił w jej szeregi i wziął udział w wyzwoleniu Kcyni dnia 31 grudnia. W następnych dniach oraz tygodniach walczył w okolicach Szamocina, Margonina i na innych nadnoteckich odcinkach frontu północnego. W kwietniu 1919 r. trafił do 6 p. strz. wlkp. i wraz z jednostką, wysłany został do obrony miejscowości Wijewo, nieustannie zagrożonej atakami niemieckiego Grenzschutzu. Następnie stacjonował w Kościanie, a potem w Sierakowie. Później pułk znajdował się w odwodzie Dowództwa Głównego, a następnie w sierpniu zajął pozycje w okolicach Zbąszynia. 20 stycznia 1920 r. dawny 6 pułk, a w nowej nomenklaturze już 60 Pułk Piechoty Wielkopolskiej uroczyście wkroczył do Bydgoszczy, zajmując miasto i jednocześnie przyłączając je do odradzającej się Rzeczypospolitej. W kolejnych dniach pułk brał udział w zajęciu Koronowa i Tucholi, po czym powrócił znów do Bydgoszczy. W marcu 1920 r. pułk przerzucono na front wschodni, gdzie brał udział w wyprawie kijowskiej. Później brał udział w odwozie polskiej armii, natomiast w trakcie bitwy warszawskiej, wstąpił się zajęciem 21 sierpnia 1920 r. Komorowa i Stok w Ziemi Łomżyńskiej. Ostatnim aktem bitewnym pułku było zajęcie miejscowości Boczków w początkach października. Frydrych zdemobilizowany został 22 listopada 1922 r. i powrócił do Smolar. Tam ponownie zajął się pracą na folwarku. W 1932 r. został włodarzem w Chawłodnie. W 1939 r. otrzymał przydział do kompanii gołańskiej Batalionu Obrony Narodowej „Wągro-

wiec”, z którą odbywał częste ćwiczenia i manewry. Zmobilizowano go 25 sierpnia i od tej chwili, aż do bitwy pod Piątkiem, walczył w jego szeregach. Następnie trafił do niemieckiej niewoli, w której przebywał przez sześć tygodni. W czasie okupacji był magazynierem na folwarku w Chawłodnie i z racji tej funkcji, miał możliwość wspomagania zbożem czy mąką najbardziej potrzebujących. Cały czas istniała obawa, że jego działalność wyda się, za co groziły mu surowe represje ze strony hitlerowców. Po wojnie, przez niemalże rok, osobiście zarządzał majątkiem Chawłodno, po czym, w wyniku parcelacji, otrzymał 10 – hektarowe gospodarstwo. Bolesław Frydrych udzielał się także społecznie. Był prezesem miejscowego Koła Związku Samopomoc Chłopska, oraz wieloletnim radnym Gminnej Rady Narodowej w Gołańczy. Za swoją pracę na gospodarstwie rolnym i działalność społeczną, wielokrotnie wyróżniała go Wojewódzka Rada Narodowa w Poznaniu, Wojewódzki Zarząd Związku Samopomocy Chłopskiej, a nawet Zarząd Główny Związku Samopomocy Chłopskiej. Posiadał też szereg odznaczeń: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Brązowy Krzyż Zasługi i Odznakę Grunwaldzką. 22 czerwca 1972 r., za udział w Powstaniu Wielkopolskim, awansowany został na stopień podporucznika. Zm. 24 kwietnia 1990 r., jako ostatni z gołańskich powstańców wielkopolskich.

Dokumenty koła ZBoWiD w Gołańczy oraz materiały zebrane w latach 60-tych i 70-tych XX w. przez Stanisława i Karola Kabacińskich.

Sławomir Łaniecki

Galasiński Piotr (1899 – ?), syn Stanisława i Marty z domu Stróżyk, ur. 15 czerwca 1899 r. w Rybowie, ówczesnym powiecie wągrowieckim. Pochodził z rodziny robotniczej, która pracowała na sporym, niemieckim folwarku rodziny Neuzelle w Rybowie. Tam też w 1913 r. ukończył 4-letnią niemiecką szkołę powszechną. Natomiast języka polskiego, historii i polskiej tradycji uczył się na lekcjach religii w Grylewie oraz w rodzinnym domu, czytając m. in. polską prasę, w tym najpopularniejszą „Gazetę Grudziądzką”. Gazeta ta w polskich domach odegrała bardzo ważną rolę w kształtowaniu polskiej świadomości i ducha narodowego oraz w pielęgnowaniu ojczystego języka. Szczególnie w czasach, kiedy Galasiński uczęszczał do szkoły, gdyż jego edukacja przypadła na okres silnej germanizacji szkolnictwa powszechnego. W 1917 r., mając zaledwie 18 lat, został wcielony do wojska niemieckiego i odbył blisko sześciomiesięczne szkolenie piechoty w Kołobrzegu. Następnie wysłano go na front zachodni, gdzie dość szybko, w trakcie nalotu, ranił go pocisk karabinowy z samolotu. W szpitalu i na rekonwalescencji przebywał przez kilka miesięcy. Po powrocie do wojska, skierowano go do służby garnizonowej w Szczecinie. Tam też zastała go rewolucja niemiecka. Mimo najszczerzych chęci opuszczenia niemieckich szeregów, nie mógł się zwolnić, ani uciec

z wojska, ale udało mu się uzyskać 8-dniowy urlop i na początku stycznia 1919 r. udał się w drogę do domu. Pod Wieluniem rozbroiła go polska Straż Ludową. Po przyjeździe do Rybowa, szybko zorientował się w istniejącej sytuacji i natychmiast zgłosił się jako ochotnik do Wągrowieckiej Kompanii Powstańczej. Uzbrojony, natychmiast wyjechał na front zachodni pod Wieluń i wziął udział w walkach i potyczkach z Grenzschutzem pod: Wieluniem, Ryczywołem, Radwonkami, Podstolicarai i Budzynie. Później brał jeszcze udział w walkach na froncie północnym pod Nakłem, Paterkiem i Rynarzewem. Po zakończeniu powstania, jego wągrowiecka kompania, jako 1 kompania, zasiliła szeregi 4 p. strz. wlkp. z Gniezna, z którym przeszedł cały szlak bojowy. Pułk, niemal natychmiast po zakończeniu formowania, jeszcze w sierpniu 1919 r., wyruszył na front litewsko-białoruski, gdzie z marszu wziął udział w zajęciu Bobrujska. Tam przebywał aż do czerwca 1920 r., gdy włączył się do działań na froncie polsko-bolszewickim. W bitwie warszawskiej znajdował się w grupie uderzeniowej gen. Edwarda Rydza – Śmigłego i w pościgu za cofającymi się czerwonoarmistami, dotarł do granicy Prus Wschodnich. Wziął udział w bitwie nad Niemnem, a następnie działania bojowe zakończył w dniach 10-11 listopada opanowaniem Kojańowa w rejonie Mińska. Galasińskiego do cywila zwolniono pod koniec listopada 1921 r. Powrócił do Rybowa, podjął pracę jako robotnik w miejscowym folwarku. Kiedy Rybowo w 1926 r. rozparcelowano, zaczął pracować, jako pomocnik murarski w Rybowie, a później dorywczo dorabiał sobie, jako robotnik rolny. 24 sierpnia 1939 r. Galasiń-

Piotr
Galasiński

ski został zmobilizowany i trafił do batalionu wartowniczego 59 pp w Inowrocławiu. Z jednostką tą przeszedł kampanię wrześniową. W dniu 17 września 1939 r., po krwawej bitwie pod Iłowem, niedobitki polskich oddziałów musiały skapitulować. Wówczas Galasiński dostał się do niemieckiej niewoli. Przechodził kolejno obozy jenieckie w Ostrzeszowie i Opolu, skąd pod koniec grudnia zwolniono go do domu jako uczestnika i bohatera I wojny światowej. Imał się różnych dorywczych zajęć. W 1943 r. przeprowadził się z rodziną do folwarku Krzyżanki zarządzanego przez Niemców, a dawniej należącego do hrabiego Bogdana Hutten – Czapskiego ze Smogulca. Tam pracował na roli. W wyniku reformy rolnej i parcelacji w 1946 r. folwarku, otrzymał niewielką, 11,5 – hektarową działkę, którą uprawiał do 1967 r., kiedy to już nie mając sił do pracy ze względu na wiek, zdał grunty Państwu w zamian za rentę rolniczą. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Odznaką Grunwaldzką.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Graetz Czesław (1894 – 1940), ur. 29 października 1894 r. w Bydgoszczy, w rodzinie kupieckiej. Do gimnazjum uczęszczał w rodzinnym mieście, gdzie w 1913 r. zdał maturę. Następnie odbył studia seminaryjne w Poznaniu i w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich (18 II 1917 r.) skierowany do Międzychodu, działał tu

w Towarzystwie Kolonii Wakacyjnych „Stella”. W okresie wybijania się na niepodległość był w organizatorach ruchu polskiego w Międzychodzie, utrzymywał kontakt z niepodległościowcami z Pniew i Szamotuł. M. in. zawiadomił poufnie ks. Bolesława Kaźmierskiego o niemieckim zamiarze opanowania Sierakowa i wywiezienia tamtejszej stadniny ogierów. Dzięki tej informacji powstańcze oddziały pniewski i szmotulski opanowały 7 stycznia 1919 r. Sieraków i liczącą ponad 100 ogierów stadninę została uratowana. Obecność w Międzychodzie Heimatschutzu, represje w stosunku do Polaków i zagrożenie internowaniem spowodowały konieczność opuszczenia Międzychodu, a wówczas... *Polacy z Międzychodu i Sierakowa, straciwszy oparcie w dotychczasowym przywódcy, nie podjęli przygotowań wojskowych* (J. Karwat). Od 1922 r. był wikariuszem w Chodzieży, tu m. in. pracował jako katecheta w gimnazjum i był członkiem zarządu Banku Nadnoteckiego. Od 1926 był proboszczem w Ludomach (dekanat obornicki). Aresztowany 14 marca 1940 r. uwięziony został w Obornikach, następnie osadzony w obozie przejściowym Chludowo i obozach koncentracyjnych: Dachau od 24 V 1940 nr obozowy 11460 i Guzen od 2 VIII 1940, gdzie zmarł 20 października 1940 r.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu: KA 9333, SD 139; Jacewicz W., Woś J., Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, t. IV, s. 73; Michalski R., Polskie duchowieństwo katolickie pod panowaniem pruskim wobec sprawy narodowej w latach 1870-1920, Toruń

1990, s. 78; Orłowski Z., *Moje wspomnienie z powstania wielkopolskiego*, w: *Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników powstania wielkopolskiego. Wybór i opracowanie L. Gomolec i B. Polak*, Warszawa 1979, s. 139; Kącki F., *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971, nr 12, s. 64, 94, 104; Karwat J., *Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznańskim w latach 1887-1919*, Poznań 2002, s. 497; Kurpisz L., *Kronika kościołów chodziejskich*, Chodzież 1933, s. 121, 126, 129; Towarzystwo Kolonii Wakacyjnych „*Stella*”, spr. za rok 1918; „*Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych*” za rok 1924 (Chodzież); *Wspomnienie o niektórych kapłanach Archidiecezji Poznańskiej, którzy ponieśli śmierć męczeńską w hitlerowskich obozach zagłady*, „*Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej*” 1987, s. 143, 148.

Bogumił Wojcieszak

Grembowski Jan (1898 – 1962), ur. 24 maja 1898 r. w Koźminie, jako syn Tomasza i Julianny zd. Krawiec. W wieku 18 lat został wcielony do armii niemieckiej. W grudniu 1918 r. zdezerterował z armii i zgłosił się do sztabu powstańczego w Poznaniu, skąd został skierowany do swego miejsca zamieszkania. Początkowo wstąpił do Straży Ludowej przy Radzie Robotniczo-Żołnierskiej w Koźminie, a następnie 6 stycznia 1919 r. do I kompanii koźmińskiej dowodzonej przez Michała Lorkiewicza. Brał czynny udział w walkach o oswobodzenie Rawicza. Po zakończeniu powstania rozpoczął naukę, został murarzem i do

Jan
Grembowski

1939 r. pracował w tym zawodzie. W czasie okupacji hitlerowskiej, jako były powstaniec zgłaszać się musiał na policję w każdą niedzielę. W tym samym czasie został przez władze skierowany do pracy do niemieckiego przedsiębiorcy budowlanego – Wieczorka. Po wyzwoleniu Koźmina przez oddziały Armii Czerwonej 26 stycznia 1945 r. wszedł w skład utworzonego Komitetu Obywatelskiego, którego głównym zadaniem było zabezpieczenie porządku publicznego i aprowizacji. Należał do założycieli Spółdzielni Budowlanej w Koźminie. Ostatnie lata 1959-1962 pracował w swoim zawodzie u przedsiębiorcy budowlanego Jana Ryby. Zawarł związek małżeński z Marią Bomską, z którą miał troje dzieci: Sylwestra (1926-2004), Leona (1928-2006) i Leokadię (ur. 1929). Odznaczony był m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Zm. 28 października 1962 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej w Koźminie.

Informacji wnuczki – Grażyny Janowskiej, Szkiece Koźmińskie nr 38 z 2006 r., s. 4.

Michał Pietrowski

Grębowicz Stanisław (1902 – 1977), ur. 16 listopada 1902 r. w Stęszewie, w rodzinie Tomasza i Magdaleny zd. Danielak. 29 grudnia 1918 r.

wstąpił do oddziału powstańczego por. Andrzeja Kopy w Dopiewie. Brał bezpośredni udział w zdobyciu lotniska Ławica, gdzie przez pewien okres służył jako wartownik. 16 stycznia 1919 roku został wcielony do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich pod dowództwem porucznika Zieleniewicza. Za udział w Powstaniu Wlkp. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 9 kwietnia 1977 roku w Słuszczu i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. 5 stycznia 1926 roku zawarł związek małżeński z Anną Brzostowską, która zmarła 27 kwietnia 1980 roku i pochowana została wraz z mężem w grobowcu rodzinnym. Z tego związku urodziły się dzieci: Władysław, Kazimiera i Helena.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Słuszczu; zbiory: Muzeum Regionalnego w Słuszczu i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Gruszczyński Antoni (1875 – 1940), organizator powstania na terenie Powidza. Ur. 24 grudnia 1875 r. w Powidzu (pow. gnieźnieński),

Antoni
Gruszczyński

w rodzinie rolnika Józefa i Antoniny Stranz. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął pracę na roli, później zajął się handlem. Podczas ćwiczeń wojskowych w 1906 r. uległ wypadkowi, w wyniku którego został inwalidą wojskowym. Prowadził w swoim mieszkaniu polską bibliotekę. Był członkiem miejscowej Rady Robotniczej i Żołnierskiej. Zorganizował kompanię powidzką ppor. J. Bilskiego. Do końca marca 1919 r. organizował patrole i posterunki w okolicy. W okresie międzywojennym był aktywną miejscowego koła Powstańców, OSP, Kółka Rolniczego. Aresztowano go w październiku 1939 r. Przewieziony do Fortu VII w Poznaniu, został wyrokiem Sądu Specjalnego 13 marca 1940 r. rozstrzelany z 16 współwięźniami. Odznaczony był m. in. Brązowym Krzyżem Zasługi. Pierwszy związek małżeński zawarł z Martą Bartz, powtórnie ożenił się z Anną Radecką. Z obu małżeństw miał siedmioro dzieci.

CAW, Akta odznaczeniowe KN 25 X 1937, MN t. 478; Z. Kościański, Gruszczyński Antoni, (w:) Słownik... s. 118; pamiątkowa tablica – Pomordowani i zamęczeni w Forcie VII- Gruszczyński Antoni lat 64; relacje córki Genowefy Ormińskiej.

Zdzisław Kościański

Grygiel Antoni (1900 – 1992), powstaniec kompanii koźmińskiej, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 11 stycznia 1900 r. we wsi Borzęcice (pow. koźmiński), w rodzinie rolnika Michała i Marianny z Wojtkowiaków. Uczestniczył w strajku szkolnym w 1906 i 1907 r. Powołany do armii niemieckiej (3 września 1918), służył

w 19 Pułku Piechoty w Zgorzelcu. W wyniku samookaleczenia przeniesiony został do izby chorych, skąd wkrótce zdezerterował. Służył w szeregach kompanii kozłmińskiej (od 5 stycznia 1919), z którą walczył w rejonie Zdun, Kachelni. Po zawieszeniu broni na froncie powstańczym, przydzielono go do 12 kompanii 3 baonu 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 69 Pułk Piechoty). W 1920 r. walczył na froncie litewsko-białoruskim. W wyniku wyczerpania organizmu pod koniec lipca ciężko zachorował; jesienią znalazł się w kompanii ozdrowieńców w Śremie. Wiosną 1921 r. powrócił do 69 pp. Na przełomie 1921-1922 r. odkomenderowano go do Bydgoszczy na kurs aspirantów oficerskich, następnie ukończył tam szkołę oficerską, otrzymując (1924) promocję na ppor. Służył w 68 pp, KOP, 85 pp, 59 pp. W maju 1926 r. brał udział w obronie legalnego rządu RP. II wojna światowa zastała go na stanowisku zastępcy oficera MOB w 59 pp w Inowrocławiu. Z rezerwą tegoż pułku wziął udział w obronie Warszawy. Przebywał w obozach jenieckich w: Braunschweig i Woldenberg II C. Od 1945 r. do 1947 r. służył w Ludowym Wojsku Polskim; mianowany został mjr. Po zwolnieniu z wojska (marzec 1947) powrócił do pracy na roli (zajmował się sadownictwem i prowadzeniem pasieki pszczelar-

Antoni
Grygiel

skiej). Zmuszony sprzedać dom i sad (1971), zamieszkał w Białych Błotach. Dopiero w 1974 r. otrzymał emeryturę. 8 listopada 1972 r. został mianowany ppłk. rezerwy za udział w powstaniu wielkopolskim. Płk A. Grygiel zm. 24 kwietnia 1992 r. Pochowany został na cmentarzu komunalnym w Białych Błotach k/Bydgoszczy. Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Złotą Odznaką Polskiego Związku Pszczelarskiego. Związek małżeński zawarł z Krysztyną z Formanowiczów, z którego urodziło się dwoje dzieci.

Z. Kościński, Grygiel Antoni, (w:) *Słownik... s. 118*; „*Pszczelarstwo*” nr 2 (1958, 6) 1967; „*Profile*” z 29 IX 1985 r.; Z. Szabelan, *Pszczelarstwo i żołnierka*, „*Biuletyn Polskiego Związku Pszczelarzy w Kamiennej*” 1985, s. 16-17; „*Biografia wpisana w historię*” (w:) *Głos Białych Błot – listopad 1996*; *relacja pisemna A. Grygiela; informacje Mirosława Donarskiego.*

Zdzisław Kościński

Hałas Piotr (1901 – ?), ur. 1 października 1901 r. w Komornikach, w rodzinie robotnika rolnego Franciszka i Katarzyny zd. Rosadzińska. Jako siedemnastolatek włączył się do Powstania Wielkopolskiego. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica. Jego dowódcą był porucznik Andrzej Kopa. W 1921 roku zawarł związek małżeński z Ludwiką Skrzypczak i zamieszkał w Stęszewie. W czasie II wojny światowej za działalność niepodległościową był zmuszony do ukrycia się. Zaginął w czasie okupacji.

Data jego śmierci jest nieznana. Żona Ludwika po wojnie wyprowadziła się do Zielonej Góry. Data śmierci nieznana.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Idziak Franciszek (1900 – 1971), ur. 25 marca 1900 r. w Stęszewie, w rodzinie rolnika Pawła i Zuzanny zd. Szajek. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Uczestniczył w walkach o Nowy Tomyśl, Rakoniewice, Wolsztyn. Dowódcą był wówczas Antoni Szyfter z Wir. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 11 czerwca 1971 w szpitalu w Poznaniu, a pochowany został na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. W 1926 roku w Stęszewie zawarł związek małżeński z Anną Skarbowską.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Imbiorowicz Michał (1893 – 1971), syn Andrzeja i Katarzyny zd. Maciejewskiej ur. 15 września 1893 r. w Wylatkowie, pow. Gniezno. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do nie-

mieckiej szkoły powszechnej w Wylatkowie. W latach 1906/07 jako 13-letni chłopiec brał czynny udział w strajku szkolnym spowodowanym decyzją władz niemieckich o likwidacji języka polskiego w nauczaniu religii, a był to jedyny przedmiot nauczany po polsku. Rodzice i dzieci zdecydowały o walce. Polegała ona na tym, że dzieci nie uczyły się, nie mówiły w szkole po niemiecku, nie odpowiadały na pytania. Nauczyciele różnymi sposobami starali się złamać opór, ale bezskutecznie. Następnie ukończył szkołę kupiecką w Inowrocławiu, ucząc się zawodu w sklepie kolonialnym i tam też rozpoczął swoją pierwszą pracę. Od 1915 do 1918 r. wcielony do wojska niemieckiego brał udział w I wojnie światowej na froncie wschodnim (najprawdopodobniej w rejonie Kowna i Helsinek). Po zakończeniu działań zbrojnych z całym ekwipunkiem wrócił do domu pod Kościanem, gdzie mieszkali jego rodzice. Z chwilą wybuchu powstania w Wielkopolsce wstąpił ochotniczo 8 stycznia 1919 r. do 3 komp. II Baonu Garnizonowego w Poznaniu (utworzony 6 lutego 1919 r. jako Pułk Zapasowy „Grupy Zachodniej”, przemianowany 15 marca 1919 r. na 7 Pułk Strzelców Wielkopolskich, a 7 stycznia 1920 r. na 61 Pułk Piechoty). Brał czynny udział w walkach o wolność i nie-

Michał
Imbiorowicz

podległość Polski pod Grójcem Wielkim, Kopanicą i Nową Wsią w powiecie wolsztyńskim. Dowódcą 3 komp. był ppor. Lewicki, a Baonem dowodził ppor. Hądzlik. W początkach marca 1920 r. przetrzucony na front wschodni, brał udział w wyprawie kijowskiej, nacierając w kierunku Berdyczowa, walczył też na przedpolu Warszawy w składzie 1 Armii oraz w ofensywie wojsk polskich aż do wschodniej granicy RP. Został zwolniony z wojska polskiego 23 listopada 1920 r. Od 1921 do 1926 r. pracował w stopniu sierżanta jako celnik w placówce Straży Granicznej w Silnie. Następnie otworzył sklepy kolonialne w Silnie i we Wrześni. W 1924 poślubił Helenę zd. Giemza (1902-1935), z związku tego narodziły się: Teodozja (1926-1929), Kazimierz (1928-2007) i Teodora Maria (ur. 1932). Okres inflacji doprowadził sklep do bankructwa i rodzina Imbiorowiczów przeprowadziła się do Poznania, a później w 1933r do Żabikowa. Od tego czasu Michał Imbiorowicz pozostawał bezrobotny, wykonywał tylko prace dorywcze (w kampanii ziemniaczano-cukrowniczej w Luboniu, w biurze gminy Żabikowo). W 1937 roku ponownie się ożenił z Pelagią zd. Wenglewicz (1900-1997). Z tego małżeństwa urodziła się Janina (1939). W okresie okupacji pracował w Urzędzie Gminy Żabikowo prowadząc Wydział Stanu Cywilnego, a po wojnie (aż do przejścia na emeryturę w 1959 r) także w Referacie Podatkowym i Wojskowym. Był czynnym członkiem koła Powstańców Wielkopolskich w Żabikowie pełnił funkcję sekretarza. Zmarł 28 listopada 1971 r, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Żabikowie. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstań-

czym, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 1970 jednocześnie awansowany do stopnia podporucznika).

CAW, Akta Odznaczeniowe Michała Imbiorowicza: KN i MN 130-38799; Odpis Dyplomu Nr 5146 Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914-1919 uznający Michała Imbiorowicza za weterana Powstania Wielkopolskiego; Antoni Biskupski: Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wlkp.) Tom I. Bydgoszcz 1925, s. XVIII; USC w Luboniu, Akt zgonu nr 105/197.

Anna Bielawska

Jachmann Jan (1884 – 1946), dowódca 2 kompanii pniewskiej. Ur. 13 marca 1884 r. w Pniewach (pow. szamotulski), w rodzinie młynarza Franciszka Ksawerego i Marianny z Kau-thów (brat Walentego – zob.). Po ukończeniu szkoły ludowej terminował jako uczeń stolarski. Następnie pracował kolejno w Poznaniu i Berlinie. Brał czynny udział w życiu towarzysztw berlińskich, m. in. uczył dzieci języka polskiego. Od 11 kwietnia 1911 r. mieszkał w Pniewach, gdzie założył wspólnie z F. Frąckowiakiem Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”; pełnił w nim funkcję pierwszego naczelnika, a następnie prezesa. Pod-

Jan
Jachmann

czas I wojny światowej, od 13 marca 1915 r. służył w armii niemieckiej. Walczył m. in. pod Verdun. W lipcu 1917 r. został zwolniony z powodu choroby. Powrócił do Pniew, gdzie pełnił funkcję łącznika z Radą Robotniczą i Żołnierską w Szamotułach (z ks. Rosochowiczem z Lwówka). Był delegatem z obwodu pniewskiego na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (3-5 grudnia 1918). 27 grudnia stanął na czele kompanii pniewskiej, wchodzącej w skład miejscowego baonu. Z 6 na 7 stycznia 1919 r. wyruszył do Sierakowa w celu ochrony stadniny ogierów, następnie brał udział w walkach pod Kamionną. Po zakończeniu walk jego oddział pozostał w Sierakowie, pełniąc rolę aprowizacyjną (do 1 kwietnia). Od kwietnia 1919 r. przystąpił do organizacji Straży Ludowych. W czerwcu przebywał na kursie oficerskim Straży Ludowej w Poznaniu. W dwudziestoleciu międzywojennym prowadził własny zakład stolarski. Pełnił funkcję członka Zarządu Miejskiego oraz wielu towarzystw. Po zajęciu miasta przez okupanta hitlerowskiego był kilkakrotnym zakładnikiem. Wysiedlony do Jędrzejowa (3 grudnia 1939), powrócił do Poznania (kwiecień 1945) i nadal prowadził zakład stolarski. Zm. 31 października 1946 r., pochowany został w grobowcu rodzinnym. Był żonaty z Eleonorą z Morkowskich i miał dzieci: Jana (ur. 1922), Łucjana (ur. 1925), Marię (ur. 1927) i Elżbietę (ur. 1932).

CAW, Akta odznaczeniowe MN 689; Z. Kościański, *Jachmann Jan*, (w:) *Słownik... s. 129*; C. Kłóś, *Kalendarz Sokoli, Oberhausen 1911*, s. 80; Z. Głębocki, *Wskrzeszenie Rzeczypospolitej Polskiej (rękopis odczytu z 23 XII 1919)*, s. 23, 32, 33; dokumentacja

w posiadaniu rodziny; relacja syna Jana.

Zdzisław Kościański

Jachmann Walenty (1888 – 1919), organizator baonu pniewskiego, kpr. Wojska Polskiego. Ur. 21 stycznia 1888 r. w Pniewach (pow. szamotulski), w rodzinie młynarza Franciszka Ksawerego i Marianny z Kauthów (brat Jana -zob.). Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się zawodu stolarza u brata Antoniego; dyplom czeladniczy uzyskał 13 października 1906 r. Był współorganizatorem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na terenie miasta oraz członkiem koła śpiewaczego. Podczas I wojny światowej powołany do służby czynnej w armii niemieckiej, walczył na froncie od 1914 do 1918 r. Po powrocie z wojska, 11 listopada 1918 r. przystąpił do tworzenia pniewskiego oddziału Służby Straży i Bezpieczeństwa, jak również w Podrzewiu, Pobrojewie i Dusznikach. Skierowany został do Lwówka, gdzie przyczynił się do organizacji nowych oddziałów, które wzięły udział w akcji zbąszyńskiej. Poległ 11 stycznia 1919 r., prowadząc powstańców do ataku pod Zbąszyniem. Jego pogrzeb odbył się w Pniewach, w którym wzięła udział cała miejscowa społeczność. Był odznaczony pośmiertnie Krzyżem Niepodległości (21 czerwiec 1938). Rodziny nie założył.

Walenty
Jachmann

CAW, Akta odznaczeniowe – KN t. 373; Z. Kościański, *Jachmann Walenty*, (w:) *Słownik...* s. 129; T. Jabłoński, *Lista strat*, Warszawa 1936, s. 27, póź. 463; T. Grygier, *Sytuacja polityczno-wojskowa w zachodniej części Wielkopolski w dniach Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*, (w:) *Studia z historii Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*, pod red. Z. Kaczmarczyka, Poznań 1962, s. 71-72; Z. Głębocki, *Wskrzeszenie Rzeczypospolitej Polskiej* (rękopis odczytu z 23 XI 1919), s. 34-35; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja Jana.

Zdzisław Kościański

Jackowiak Józef (1900 – 1992), ur. 5 marca 1900 r. w Radomierzu jako syn Józefa (seniora) i Anny z d. Kamieniarz. Miał 11-cioro rodzeństwa: 8 siostr i 3 braci. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa. W czasie I wojny światowej w okresie od kwietnia do grudnia 1918 r. odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej na froncie zachodnim we Francji. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik w dniu 6 stycznia 1919 r. do miejscowego oddziału zbrojnego – Kompanii Przemęckiej. Brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim powstania

Józef
Jackowiak

„Grupa Leszno” pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Kaszczorem, Wieleńiem, Brennem, Wijewem, Pawłowicami i Kolankowem. Potem jako żołnierz 4 kompanii 6 p. strz. wlkp. (późniejszy 60 pp) uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W czasie odwrotu naszych wojsk przed nawałnicą sowiecką stanął w obronie naszej stolicy, uczestnicząc w bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą”. W połowie grudnia tegoż roku przybył ze swoim pułkiem do Ostrowa Wlkp., miejsca stałego kwaterunku tej jednostki, odbywając nadal służbę wojskową aż do listopada 1921 r. Po spełnieniu obowiązku wobec Ojczyzny wrócił do Radomierza i zajął się rolnictwem. W czasie II wojny światowej był wysiedlony z rodziną do województwa lubelskiego – miejscowość Leszczanka, pow. łukowski. Po powrocie z wygnania prowadził nadal gospodarstwo rolne. Zm. 12 października 1992 r. Spoczywa na cmentarzu w Przemęcie przy kościele św. Piotra. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym „Za Wojnę 1918-1921” oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem. W 1931 r. poślubił Józefę Przybylską, z którą miał czworo dzieci: Mieczysława (ur. 1932), Marię (ur. 1934), Władysława (ur. 1936) i Helenę (ur. 1938).

Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD w Wolsztynie z 1975 r.; Głos Wolsztyński z 1959 r., nr 2, s. 5; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu s. 84.; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Prze-

*męt 2004, s. 84.; Informacje praw-
nuczki Katarzyny Jackowiak.*

Antoni Fornalski

Jackowiak Ludwik (1895 – 1987), ur. 1 sierpnia 1895 r. w Chociczu powiat Środa, w rodzinie Stanisława i Jadwigi z domu Urbanowicz. Ukończył szkołę powszechną, dobrze posługiwał się językiem niemieckim. Od 1915 r. do 18 stycznia 1918 r. odbył służbę w armii pruskiej w szeregach piechoty oraz jako pielęgniarz frontowy. W dniu 3 marca 1919 r. został powołany do służby wojskowej przez Powiatową Komendę Uzupełnień w Środzie i wcielony do 62 pp i brał czynny udział w walkach z Niemcami m. in. w bitwach pod Nakłem nad Notecią oraz pod Nową Wsią. Do rezerwy przeniesiony 22 marca 1926 roku. W czasie II wojny światowej pracował jako robotnik folwarczny u niemieckiego właściciela w majątku Chocicza i Winnogóra. Po zakończeniu wojny w 1946 roku otrzymał na własność gospodarstwo rolne o powierzchni 9 ha w Starkówcu Piątkowskim powiat średzki, w który gospodarował do 1974 roku, a następnie przepisał je córce i zięciowi. Zmarł 14 sierpnia 1987 r i został pochowany wraz z żoną na cm. w Winnogórze. Związek małżeński zawarł 19 marca

1919 r. z Franciszką Krajną z Chociczy. Miał sześcioro dzieci: trzech synów i trzy córki. W kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cm w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej, którą odsłonięto 27 grudnia 2005r.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jerzy Małecki

Jagielski Władysław (1901 – 1994), syn Michała, ur. 10 maja 1901 r. w Ignacowie. Pracownik kolejowy – telegrafista a następnie dyżurny ruchu i naczelnik stacji w Pęcovie. W 1939 naczelnik stacji w Stęszewie pod Poznaniem. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych; walczył pod Szubinem. Później brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym członek Zarządu Związku Czwartaków przy 58 pułku piechoty i Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmobilizowany w 1939 roku, uczestnik Bitwy nad Bzurą i obrony Warszawy. Po kapitulacji stolicy wzięty do niewoli, wkrótce zwolniony pracował w swoim zawodzie. Od 1943 członek AK w strukturach kolejarzy. Po zakończeniu wojny pracował w kolejnictwie. Społecznie działał w Związku Powstańców Wielkopolskich, był

Ludwik
Jackowiak

Władysław
Jagielski

sekretarzem koła w dzielnicy Poznań – Jeżyce. Zmarł 26 marca 1994 r. w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu Junikowskim. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem „Za udział w Wojnie 1918 – 1921”, medalami: „Za Warszawę”, medalem „Zwycięstwa i Wolności” i in. Od 1921 r. żonaty z Reginą Ślaską, miał pięcioro dzieci: Bogdana (ur. 1923), Irenę (ur. 1926), Eugenię (ur. 1927), Sabinę (ur. 1931) i Jerzego (ur. 1933).

Informacje syna Bogdana, dokumenty i pamiątki rodzinne; Powstańcy wielkopolscy ... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. I, Poznań 2005, s. 76-77 (tu błędnie podane nazwisko: Jagilski).

Zenon Brembor

Jahns Antoni (1883 – 1960), dowódca oddziału Straży Ludowej. Ur. 11 grudnia 1883 r. w Poznaniu, w rodzinie pocztmistrza Józefa i Zofii Roesler. Ukończył 7 klas szkoły ludowej. Od 1904 r. pracował jako uczeń, a następnie pracownik biurowy w przedsiębiorstwie budowlanym. Brał czynny udział w pracach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” – był m. in. przodownikiem gimnastyki. W 1913 r. przeszedł przeszkolenie instruktorskie na terenie Galicji. W październiku 1912 r. organizował pierwszy zastęp drużyny harcerskiej im. ks. J. Poniatowskiego. Był jej pierwszym komendantem do czasu powołania do wojska. Od 1 marca 1915 do 9 listopada 1918 r. służył

w armii niemieckiej. Do Poznania powrócił 11 listopada, a 15 listopada wstąpił do Straży Ludowej. Zorganizował oddział w dzielnicy Chwaliszewo, którego został dowódcą. Należał do grupy ppor. Bobowskiego, która w grudniu 1918 r. wykraść miała tajne akta z biur niemieckich Wojskowej Komendy Generalnej Korpusu V w Poznaniu. Z kompanią brał udział w walkach na terenie Poznania (27 grudnia). 4 lipca 1919 r. mianowany został ppor., a 18 września 1919 r. – por. Od 30 maja do 30 lipca pełnił funkcję dowódcy V baonu Obrony Krajowej, natomiast od 1 sierpnia 1919 do 7 stycznia 1920 r. dowódcy baonu zapasowego Obrony Krajowej. 7 stycznia został urlopowany z wojska i objął stanowisko komisarza obwodowego w Bojanowie. Od 1929 r. do wybuchu II wojny światowej pełnił funkcję kierownika Referatu Wojskowo-Mobilizacyjnego w Starostwie Powiatowym w Gnieźnie. 4 września 1939 r. został ewakuowany do Warszawy. Po poddaniu się stolicy wrócił do Poznania. Ukrywał się, a dzięki sfabrykowanym dokumentom pracował jako księgowy. Po wojnie powrócił do Gniezna. Zm. 23 stycznia 1960 r., pochowany został na cmentarzu parafii św. Michała w Gnieźnie. Był odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych (27 grudnia 1921) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Elżbietą Spanier, pozostawił dzieci – Józefa (ur. 1922) i Tadeusza (ur. 1924).

CAW, Akta personalne 1586; Z. Kościański, Jahns Antoni, (w:) Słownik... s. 131; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja Józefa Jahnsa.

Zdzisław Kościański

Jankiewicz Marian (1897 – 1967), oficer broni w Dowództwie Okręgu V w Grodzisku Wlkp. Ur. 25 marca 1897 r. w Zbrudzewie (pow. śremski), w rodzime rolnika Władysława i Zofii z Fenglerów. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Zbrudzewie i Śremie, następnie do Miejskiej Szkoły Średniej w Kościanie i tam od 1911 r. rozpoczął praktykę w firmie zajmującej się handlem żelaza. Za pracę narodową w drużynie harcerskiej im. Jana III Sobieskiego w 1912 r. był szykanowany przez władze pruskie. W 1915 r. objął kierownicze stanowisko w firmie w Grodzisku. Pełnił tam również funkcję kierownika drużyny skautowej im. T. Kościuszki, którą (jeszcze jako członek drużyny kościańskiej) zaprzysiął w 1915 r. Podczas I wojny światowej powołany do armii niemieckiej (1917), służył w 52 Pułku Artylerii Lekkiej w Królewcu. W początku 1918 r. został skierowany na front zach. do Francji, gdzie był ranny. Po wyleczeniu przydzielono go do 56 Pułku Artylerii Lekkiej w Lesznie. Współpracował z tamtejszą Radą Ludową, organizując polskich żołnierzy w garnizonie leszczyńskim i przygotowując zbrojną pomoc w razie zajęcia Leszna przez oddziały powstańcze ze Śmigła i Kościana. Zagrożony aresztowaniem z powodu wykradnięcia niemieckich dokumentów wojskowych, uciekł z Leszna (6 stycznia 1919) i jako ochotnik wstąpił (7 stycznia) do kompanii bukowskiej, z którą wyruszył pod Zbąszyń (Łomnicę). Po kilkunastu dniach został przydzielony do Dowództwa V Okręgu Wojskowego w Grodzisku, gdzie pełnił funkcję oficera broni (do 30 czerwca). Od 1 lipca skierowany został do Intendenty Polowej w Poznaniu. W styczniu

Marian
Jankiewicz

1920 r. złożył egzamin na oficera kasowego i jako ppor. otrzymał przydział do Wojskowych Zakładów Gospodarczych (WZG) 17 Dywizji Piechoty, 1 lutego 1920 r. wyruszył z dywizją na wojnę polsko-radziecką, gdzie pełnił funkcję oficera kasowego. W styczniu 1921 r. powrócił do Biedruska, a następnie do Poznania, gdzie likwidował kasę WZG. 1 września został przeniesiony do rezerwy. Przyjął stanowisko kierownicze w Spółce Akcyjnej „Żar” (26 września), w 1922 r. uzyskał prokurę w tym przedsiębiorstwie, zaś od 1 lipca 1929 r. był członkiem zarządu. W okresie międzywojennym brał czynny udział w pracach wielu towarzystw, m. in. Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego oraz Związku Oficerów Rezerwy. Podczas II wojny światowej został wywieziony do Częstochowy. Powrócił po zakończeniu wojny do Nowego Tomyśla i podjął pracę w Fabryce Narzędzi Chirurgicznych „Chifa”. Zm. tam 13 września 1967 r. Był odznaczony m. in. Medalem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. Żonaty z Marią z Musiałów, miał córkę Alicję (ur. 1945).

CAW, Akta odznaczeniowe MN t. 107; AP Poznań, Akta Związku

Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, 382; Z. Kościański, Jankiewicz Marian, (w:) *Słownik...* s. 133-134; *Album Pamiątkowy Powstańców Ziemi Zachodnich*, 1938, nr 3, s. 75; „*Orędownik Urzędowy*” na pow. grodziski i nowotomyski nr 67 z 3 X 1923; *Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, Grodzisk Wielkopolski 1990*, s. 73, 92, 105; *dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja córki Alicji Piechockiej*.

Zdzisław Kościański

Janus Antoni (1891 – 1942), organizator powstania na terenie Grodziska Wlkp. i okolicy. Ur. 17 maja 1891 r. w Kobylnikach (pow. grodziski), w rodzinie robotnika rolnego Szczepana i Marianny ze Świderów. Przed 1911 r. pracował w Niemczech jako górnik. Od 3 października 1911 r. do 12 grudnia 1918 r. służył w niemieckiej marynarce wojennej. W listopadzie 1918 r. podczas urlopu w Grodzisku Wlkp. utworzył Radę Żołnierską. Brał udział w rozbrajaniu transportów niemieckich (m. in. w Grodzisku Wlkp. i Opalenicy). 27 grudnia 1918 r. zajął z oddziałem powstańczym ważne urzędy i gmachy w Grodzisku Wlkp. Szczególną odwagę wykazał podczas obrony dworca w Rakoniewicach (3 stycznia 1919), *gdzie* – jak napisano we wniosku o przyznanie mu Orderu Virtuti Militari V kl. – *z trze-*

ma druhami trzymał pozycje przeciwko 50-krotnie silniejszemu nieprzyjacielowi przez przeciąg dwu godzin. Brał też udział w walkach pod Wolsztynem. 9 stycznia 1919 r. wysadził w powietrze most kolejowy w Kopanicy. Podczas rozpoznania pod Jaromierzem dostał się do niewoli (10 stycznia 1919). W kwietniu 1919 r. we Frankfurcie nad Odrą skazany na potrójną karę śmierci i 15 lat forticy (za podburzanie do buntu, szpiegostwo i dezercję), zbiegł z pociągu podczas transportu do Luckenwaldu (2 maja). W 1920 r. wstąpił jako ochotnik do 17 Pułku Artylerii Ciężkiej, gdzie służył do 22 listopada 1920 r. jako ogniomistrz Wojska Polskiego. Po przejściu do rezerwy objął posadę woźnego w sądzie w Grodzisku Wlkp., później w Wyrzysku. W czasie wojny obronnej 1939 r. ewakuowany na wsch. Pierwszy okres okupacji spędził w woj. warszawskim, później przedostał się do woj. krakowskiego. Pod koniec września 1941 r. został aresztowany. Zm. 21 marca 1942 r. w hitlerowskim obozie masowej zagłady w Oświęcimiu. Odznaczony był m. in. Krzyżem Niepodległości. Żonaty z Gertrudą z Ratajczaków, miał dzieci: Urszulę (ur. 1920), Walerię (ur. 1922), Jadwigę (ur. 1924), Kazimierza (ur. 1927), Antoniego (ur. 1929), Teresę (ur. 1931), Gabriełę (ur. 1934), Kajetana (ur. 1936).

Antoni
Janus

CAW, Akta odznaczeniowe VM/87/8211; Z. Kościański, Janus Antoni, (w:) *Słownik...* s. 134-135; J. Urban, W. Kabsch, *Z walk narodowo-wyzwoleńczych miasta Grodziska Wlkp. i okolicy (maszynopis w Muzeum Ziemi Grodzkiej)*, s. 50-54; „*Orędownik Powiatowy*”, (Grodzisk Wlkp.) nr 40 z 20 V 1922; *Grodzisk Wielkopolski*.

Zarys dziejów, Grodzisk Wlkp. 1990, s. 87-92, 95-97, 104, 139, 187; dokumentacje rodzinne, relacje córek – Jadwigi i Gabrieli.

Zdzisław Kościński

Jaroszyński Sylwester (1886 – 1958), ur. 6 grudnia 1886 r. w Mieścisku pow. Wągrowiec, w rodzinie Hieronima i Nepomuceny z domu Gieryg. W czasie I wojny światowej otrzymał powołanie do służby w armii niemieckiej i walczył na froncie wschodnim w latach 1915-1917. W roku 1916 został ranny i po rocznym leczeniu oddelegowany na rehabilitację do Lotaryngii. Ponieważ leczenie nie przyniosło oczekiwanych skutków został przeniesiony do miejsca zamieszkania, czyli do Mieściska. Tutaj dowiedział się, że Niemcy ze względu na braki surowców do produkcji kul armatnich planują wykorzystać na ten cel kościelne dzwony. Wraz z Konradem Mączyńskim, Romanem Wyszyńskim, Stanisławem Widzińskim, Kazimierzem Szudarskim, Kazimierzem Napieczyńskim i Józefą Karolczak w nocy okresu wielkanocnego zdemontowali dzwony i ukryli je. Większy o imieniu „Michał” został zakopany przy wejściu do kościoła i dodatkowo zamaskowany darnią przez panią Karolczak. Drugi, mniejszy dzwon znalazł schronienie

w stodole Romana Wyszyńskiego. Wybuch powstania wielkopolskiego ogłosił mieszkańcom Mieściska i okolic właśnie Sylwester Jaroszyński, uderzając we wcześniej odkopany dzwon „Michał”. Tym samym stał się powstańcem wielkopolskim biorącym czynny udział w walkach powstańczych w okolicy Łopienna, Mieściska, Wągrowca i Kcyni. Po zakończeniu powstania pracował jako dekarz u barona von Springer (dobra Działyńskie) i należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków Koło Gnieźno. Zmarł 2 maja 1958 r. pochowany został na cmentarzu parafialnym w Mieścisku. Żonaty z Władysławą Szczepańską, z którą miał pięcioro dzieci – cztery córki: Stanisławę (ur. 1912), Janinę (ur. 1913), Alojzę (ur. 1916), Helenę (ur. 1923) i syna Romana (ur. 1918).

Relacje Elżbiety Zywert i Romana Jaroszyńskiego.

Iwona Migasiewicz

Jęsień Walenty (1895 – 1919), ur. 11 lutego 1895 r. w Przedmieściu (daw. pow. babimojski). Ojciec Franciszek był robotnikiem, a matka Marianna z d. Adamczewska zajmowała się prowadzeniem domu rodzinnego. Szkołę powszechną ukończył w swojej miejscowości w dniu 1 kwiet-

Sylwester
Jaroszyński

Walenty
Jęsień

nia 1909 r. Z chwilą wybuchu I wojny światowej został powołany do armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim, m. in. pod Verdun. Z wojny powrócił do rodzinnego domu w wigilię świąt Bożego Narodzenia 1918 r. Kilka dni później na prośbę swojej matki wstąpił w dniu 7 stycznia 1919 r. do miejscowego oddziału powstańczego – Kompanii Przemęckiej, którego dowódcą był ppor. Józef Wróblewski, nauczyciel z Radomierza. 11 stycznia 1919 r. uczestniczył w 6-cio osobowym patrolu zwiadowczym pod Włoszakowicami. W wyniku silnej mgły trafił wraz z kolegami na oddział niemieckich żołnierzy przyczajonych na skraju lasu pod Zbarzewem. Zginął na miejscu od kuli wroga. Był pierwszym poległym powstańcem z Kompanii Przemęckiej. Został pochowany na cmentarzu przy Kościele św. Andrzeja w Przemęcie w dniu 15 stycznia 1919 r. Pogrzeb w czasie którego zmarłego żegnał ks. Stanisław Kuliszak – kapelan miejscowej kompanii, przerodził się w dużą manifestację patriotyczną. Jego imię i nazwisko umieszczone jest na pomniku Pamięci Narodowej w Przemęcie, ul. Powstańców Wielkopolskich.

Księga zmarłych parafii Przemęt z 1919 r., nr aktu zgonu – 7; Świadcstwo szkolne W. Jęska (w:) Album świadectw szkolnych Szkoły Katolickiej w Przedmieściu 1904 – 1914, tłumaczenie tekstu niemieckiego – Józef Gorzelniak; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004 r., s. 54–58; Pamiątki rodzinne Patrycji Kulas z Radomierza.

Antoni Fornalski

Kaczor Jan (1895 – 1972), powstaniec wielkopolski, kawaler Orderu Virtuti Militari, społecznik. Ur. 7 czerwca 1895 r. w Górsku (daw. pow. babimojski) w rodzinie robotnika Jana i Franciszki z d. Wojtkowska. Miał czterech braci i jedną siostrę. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości terminował w zawodzie kowalskim u mistrza Franciszka Dekierta w Brennie. Dyplom czeladniczy uzyskał 20 grudnia 1912 r. po złożeniu egzaminu państwowego przed komisją Urzędu Rzemiosła we Wschowie. Pierwszą pracę otrzymał w warsztacie kowalskim u Franciszka Bednarczyka w Radomierzu. Zaprzyjaźnił się z córką swego pracodawcy – Jadwigą, przyszłą jego żoną. 15 maja 1915 r. został zmobilizowany do wojska niemieckiego. Walczył na froncie zachodnim pod Verdun, gdzie poległo jego dwóch braci. Służył w kompanii karabinów maszynowych. 24 stycznia 1919 r. został w stopniu st. szeregowego zdemobilizowany z wojska i wrócił do rodziny. Kilka dni później, 7 lutego 1919 r. wstąpił jako ochotnik do miejscowego oddziału powstańczego – Kompanii Przemęckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego, nauczyciela z Radomierza. Uczestniczył w walkach o Kaszczor, Wieleń, Gołanice i Trzebinie. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego jako żołnierz 60 pp brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, dochodząc ze swoją jednostką aż do Kijowa w dniu 7 maja 1920 r. W czasie odwrotu naszych wojsk przed napierającą nawałnicą bolszewicką, uczestniczył w słynnej bitwie warszawskiej w sierpniu 1920 r. Następnie brał udział w pogoni za uciekającymi żołnierzami sowieckimi na północ aż do granicy z Prusami Wschodnimi. W połowie

Jan
Kaczor

grudnia 1920 r. przybył ze swym pułkiem do stałego miejsca zakwaterowania w Ostrowie Wlkp. 31 grudnia 1920 r. w stopniu kaprała został przeniesiony do rezerwy. 26 stycznia 1921 r. poślubił Jadwigę Bednarczyk i zamieszkał w Radomierzu pomagając teściowi w prowadzeniu warsztatu kowalskiego. Uczestniczył aktywnie w życiu lokalnej społeczności. W 1926 r. został pierwszym prezesem utworzonego w swojej miejscowości Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Będąc kowalem przyczynił się do wykonania kutej bramy wjazdowej do kościoła farnego w Przemęcie. W czasie II wojny światowej, jako b. powstaniec wielkopolski ukrywał się przed Niemcami w specjalnie przygotowanym pomieszczeniu nad swoją kuźnią. Od 1930 r. był członkiem Banku Ludowego w Przemęcie. Od 10 marca 1938 r. z kolei współtworzył jego Komisję Rewizyjną. W dniu 4 kwietnia 1945 r. został członkiem nowo wybranej Rady Nadzorczej. Kilka miesięcy później, 25 listopada wszedł w skład nowo mianowanej 6-osobowej Rady Parafialnej parafii Przemęt. W tymże w 1945 r., zaraz po wyzwoleniu został radnym GRN w Mochach oraz przewodniczącym Rady przez I kadencję. Cieszył się szacunkiem i zaufaniem środowiska w którym żył. Zm. 30 maja 1972 r. Spoczywa na cmentarzu przy kościele św. Piotra w Przemęcie.

Z żoną Jadwigą miał dzieci: Marię (ur. 1922), Jana (ur. 1925), Janinę (ur. 1926) i Władysława (ur. 1928). Był odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militarii (w 1920 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 1969 r.), Krzyżem Walecznym (w 1921 r.), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (w 1958 r.), Medalem Pamiątkowym „Za Wojnę 1919-1921” (w 1924 r.). Ponadto za udział w Powstaniu Wielkopolskim uchwałą Rady Państwa został mianowany podporucznikiem.

Smoleń B., Zarys historii wojennej 60. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Warszawa 1930, s. 31; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 74 i 84; Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militarii, Koszalin 1977, s. 179; Wesołowski Z., Order Virtuti Militarii i jego kawalerowie, Miami, Floryda 1992, s. 264; Głos Wolsztyński z 1959 r., nr. 2 s. 5 oraz z lutego 1969 r., s. 1; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD w Wolsztynie, Teczka nr 7/1967; Archiwum Państwowe w Lesznie, Akta Banku Ludowego w Przemęcie, sygn. 83; Księga rejestru członków Banku Ludowego w Przemęcie w 1930 r., s. 35; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu s. 84; Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Radomierzu, Wydanie okolicznościowe, Radomierz 2004 s. 1; Ks. Urbanowski K., Kronika parafialna 1835-1959, Przemęt, s. 22; Książeczka wojskowa nr 218, PKU Kościan; Tłumaczenie tekstu niemieckiego – Damian Gorzelniak, tłumacz przysięgły; Informacje wnuków Jana i Piotra Kaczor oraz Leszka Anglarta.

Antoni Fornalski

Kalek Władysław (1897 – 1984), ur. 27 maja 1897 r. w Strykowie, w rodzinie rolnika Pawła i Katarzyny zd. Balcerek. W 1915 roku został powołany do odbycia służby wojskowej w wojsku pruskim. Brał udział w walkach na froncie zachodnim, we Francji. W 1918 roku przystąpił do tworzącego się oddziału powstańczego w Dopiewie, którym dowodził por. Andrzej Kopa. Po zakończeniu walk powrócił do domu rodzinnego. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 28 marca 1984 roku w Sroczku Małym i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Modrzu. W 1920 roku w Modrzu zawarł związek małżeński z Antoniną Bródka (ur. 16.05.1894 w Sroczku Małym, zm. 3.10.1975 w szpitalu w Poznaniu). Została pochowana w grobie rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Modrzu.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; informacje rodzinne.

Bogdan Czerwiński

Kamiński Edmund (1903 – 1939), ur. 26 października 1903 r. w Środzie w rodzinie Józefa Kamińskiego i Zuzanny z domu Borowskiej. Z zawodu był ślusarzem. Miał sześć braci i dwie siostry. 27 grudnia 1918 r. jako harcerz przeznaczony został do dyspozycji Powiatowej Komendy Powstańczej w Środzie, gdzie pełnił funkcję gońca i wartownika przy Komendzie do 7 lutego 1919 r. 8 lutego 1919 r. wstąpił jako ochotnik do organizującej się 4 Kompanii Średzkiej, której

dowódcą był aspirant oficerski Ignacy Nowak. 19 lutego 1919 r. wraz z Kompanią wyruszył na północny odcinek frontu w okolice Kcyni pod dowództwem por. Konrada Wolniewicza, gdzie 4 Kompania Średzka przydzielona została na pododcinek Ludwikowo – Kowalewko – Paulin – Weronika – Paterek. Po zluzowaniu Kompanii Wyrzyskiej (dowódca Maciej Koczowski) i Poznańskiej Kompanii Wywiadowczej (dowódca Janusz Kąkolewski) przydzielono 4 Kompanię Średzką do Baonu Średzkiego na odcinek północny Budzyń – Sypniewo – Podstolice – Trzydomy – Strożewo. Od 6 – 14 maja 1919 r. reorganizacja i odpoczynek we Wrześni. 14 maja 1919 r. przydzielony na front południowy do Jarocina (w rezerwie) i przydzielona służbowo do 8 p. strz. wlkp. pod dow. ppor. Feliksa Pamiana i ppor. Stanisława Pięknego (już jako 3 Kompania, dawniej 4 Kompania) przydzielona na odcinek Golejewo – Miejska Górka. Tam aż do przemianowania 8 p. strz. wlkp. na 62 pp brał udział w walkach. Po demobilizacji, do 1 września 1939 r. był pracownikiem Cukrowni Środa, był członkiem Federacji Związków Obrońców Ojczyzny w Środzie. Zginął podczas bombardowania Cukrowni przez niemieckie samoloty. Pochowany w zbiorowej mogile na Cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. Odznaczony: Wiel-

Edmund
Kamiński

kopolskim Krzyżem Powstańczym (nadany pośmiertnie w 1974 r.), Brązowym Krzyżem Zasługi, Odznaką Związku Weteranów Powstań Narodowych, Krzyżem Rady Ludowej Miasta Poznania. Żonaty z Marianną Maciejewską (31 styczeń 1905-31 stycznia 1980), absolwentką Szkoły Handlowej w Poznaniu. Dzieci: Gerwazy (1928-2003), Alicja (ur. 1929), Bogusława (ur. 1931).

Zaświadczenie z podpisami d-cy 4 Kompanii Średzkiej Ignacego Nowaka i z-cy d-cy tejże Kompanii, Stefana Namysłowskiego oraz pieczęcią Zarządu Powiatowego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny z 9 stycznia 1936 r.; odpis dyplomu nr. 13635 Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych, uznający wymienionego weteranem Powstania Wielkopolskiego (kartoteka archiwum referatu historycznego przy D. O. K nr 20983 z dnia 11 lutego 1937 r.; zaświadczenie i wniosek o nadanie odznaczenia niepodległościowego sygnowane przez kapitana 1 Batalionu pancernego, a byłego żołnierza 4 Kompanii Średzkiej Ignaszka z dnia 31 lipca 1937 r. oraz Prezesa Związku Weteranów Powstań Narodowych w Środzie, Jankiewicza oraz pieczęcią Powiatowego Związku Weteranów Powstań Narodowych w Środzie; Postanowienie o nadaniu Brązowego Krzyża Zasługi sygnowane podpisem Kierownika Kancelarii Prezydium Rady Ministrów z dnia 1 października 1938 r.; Legitymacja Krzyża Rady Ludowej Miasta Poznania nr 106.

Remigiusz Nowak

Kamiński Józef (1879 – 1971), ur. 25 marca 1879 r. w Środzie Wlkp., w rodzinie Wojciecha i Marianny

z domu Ziętkiewicz. Miał starszą siostrę i brata. Ukończył szkołę powszechną w 1893 r. Następnie podjął naukę u budowniczego Nikodema Pospieszalskiego. Od 1899 roku do 1901 służył w wojsku pruskim. Po zwolnieniu z wojska, pracował u Nikodema Pospieszalskiego, Richarda Gewiese i Telesfora Schmidta jako murarz. Od 28 października 1915 r. do 28 października 1917 r. ponownie wcielony do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej. Od 16 listopada 1918 r. brał udział w przygotowaniach do Powstania Wielkopolskiego współpracując z ks. Mieczysławem Meisnerem, na którego polecenie zwoływał grą na trąbce Powstańców Wielkopolskich na rynek średzki. Jako Powstańiec służył w I Kompanii Średzkiej i w dniu 28 grudnia 1918 r. wyjechał na pomoc walczącym Powstańcom w Poznaniu, skąd wrócił 31 grudnia 1918 r. Po przejęciu władzy przez Radę Ludową przejął służbę w policji wspólnie z innymi powstańcami, którą pełnił do 1922 r. Od 1922 r. do 1936 r. pracował w średzkiej cukrowni jako murarz, majster na dyfuzji i polier. Od stycznia 1937 r. prowadził własny zakład murarski do wybuchu II wojny światowej. 8 grudnia 1939 r. rodzina została wywieziona do Generalnej Guberni do miejscowości Żabieniec gmina Parysów, gdzie przebywał do zakończenia wojny. Po powrocie do

Józef
Kamiński

Środy podjął ponownie pracę w cukrowni i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę tj. do 1949 r. Był aktywny w działaniach społecznych. Brał czynny udział przy zakładaniu Kwatery Powstańców i budowie Pomnika ku Ich czci. Był chorążym i nosił sztandar I Kompanii Średzkiej podczas ważnych uroczystości państwowych i na pogrzebach swoich kolegów – Powstańców. Za działalność społeczną na rzecz Ochotniczej Straży Pożarnej i aktywności w kole wędkarskim otrzymał wiele dyplomów uznania. Zm. 7 stycznia 1971 roku, spoczywa w kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był żonaty i miał 7 synów i 2 córki; Marian (1902-1939), zginął na początku II wojny światowej; Edmund (1903-1939), najmłodszy Powstańca Wielkopolski, zginął 1 września 1939 r. podczas bombardowania cukrowni średzkiej, spoczywa w zbiorowej mogile na cmentarzu parafialnym w Środzie; Bronisław (1905-1985); Zdzisław (1907-1967); Feliks (1909 – 1939) w dniu 17 września 1939 r. rozstrzelany na Łakach Kijewskich, przed egzekucją zmuszony był wykopać swój grób; Stefan (1910-1973); Florian (1912-1985), Zuzanna (1914 – 2003), Helena (ur. 1917).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Maria Kamińska

Kaźmierczak Jan (1897 – 1972), ur. 8 stycznia 1897 r. w Nowejwsi k. Wroniek jako syn Stanisława i Franciszki Musiał. Naukę rozpoczął od szóstego roku życia w szkole

powszechnej w Nowejwsi. Po skończeniu 4 klas rozpoczął pracę dorywczą w majątku Nowawieś. Od stycznia 1913 r. pracował w kolejnictwie jako robotnik torowy. Na okres kampanii ziemniaczanej 1913 r. został zatrudniony w mączkarni we Wronkach; pracował tam do 14 lipca 1916 r. 15 lipca t. r. został powołany do armii niemieckiej, służył w 29 pułku saperów w Poznaniu. Jesienią 1916 r. został wysłany na front wschodni na Litwę, gdzie przebywał w okopach do 1917 r. Później jego pułk został odkomenderowany do Rumunii i tam walczył. W dniu 1 stycznia 1918 r. wrócił z Królewca do Wroniek. W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego przyłączył się do wronieckiego oddziału powstańczego pod dowództwem sierżanta Matuszewskiego; pełnił staż na punktach drogowych i moście. Po ogłoszeniu werbunku do wojska zgłosił się jako ochotnik do służby lotniczej w Ławicy; został przyjęty do II kompanii warsztatowej pod dowództwem porucznika Wiktora Pniewskiego. W lutym 1919 r. utworzono 1 Eskadrę Lotniczą Wielkopolski pod dowództwem porucznika Pniewskiego. W dniu 19 marca 1919 r. wyruszył z Poznania wraz z 14 Dywizją Wielkopolską pod dowództwem generała Konarzewskiego na odsiecz Lwowa, do której dołączona została 1 Eskadra Lotnicza. Dywizja powróciła do

Jan
Kaźmierczak

Poznania w czerwcu 1919 r., natomiast 1 Eskadra wyruszyła do Bobrujska w Białorusi na front, gdzie przebywała do czerwca 1920 roku, kiedy to nastąpiło jej wycofanie do Warszawy. Jako miejsce stacjonowania zostały wyznaczone Siekierki k/ Warszawy. W Siekierkach stacjonował do zakończenia wojny. Po demobilizacji, w lipcu 1921 r. powrócił do Wroniek. Rozpoczął pracę w mączkarni we Wronkach, gdzie pracował do 1948 r. W czasie okupacji zaczął chorować na zapalenie tęczy, co doprowadziło do całkowitej utraty wzroku w 1948 r. Zmarł we Wronkach 28 marca 1972 r. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1966); w 1972 mianowany na stopień podporucznika. Ślub w Koninku k/ Głuszyny 1923 z Pelagią Ignasiak, córką Kazimierza i Franciszki Bakoś, urodzoną Koninko k/ Głuszyny 10 lipca 1898 r., zmarła Szamotuły 1 czerwca 1965 r. Dzieci: Janina Maria (1924-2002) zamężna Lubik; Kazimiera Melania (1927-1995) zamężna Kaszkowiak; Wanda Maria (1931-1932) i Bożena (ur. 1942) zamężna Fot.

Na podstawie życiorysu J. Kaźmierczaka z 1963r. i materiałów rodzinnych przekazanego przez wnuka Bronisława Kaszkowiaka

Piotr Dziembowski

Klemczak Edmund (1886 – 1939), organizator i dowódca kompanii opalenickiej. Ur. 30 października 1886 r. w Miejskiej Górze (pow. rawicki), w rodzinie kupca Mikołaja i Rozalii ze Szwarców. Po ukończeniu tamtejszej szkoły podstawowej rozpoczął naukę w Rawiczu. Od 1901 r. kształcił się w zawodzie kucharza u hr. Skórzew-

skiego w Lubostroni, ale w 1902 r. zmienił miejsce pracy; pracował jako pomocnik kucharza w Paryżu, Brukseli, Frankfurtu n. Menem, Wrocławiu. Służbę wojskową odbywał w 11 Pułku Grenadierów we Wrocławiu w latach 1905-1907. Na początku 1909 r. otworzył we Wrocławiu własny hotel. W kwietniu 1912 r. przeniósł się do Opalenicy, gdzie wziął w dzierżawę hotel „Wiktoria”. Podczas I wojny światowej, będąc na froncie zach. we Francji, utracił tę dzierżawę. Po powrocie, w listopadzie 1918 r. sformował opalenicką kompanię Służby Straży i Bezpieczeństwa. Był także współorganizatorem sił zbrojnych w Buku oraz członkiem Rady Robotników i Żołnierzy w Opalenicy. Uczestniczył w rozbrajaniu transportów niemieckich przechodzących przez Opalenicę. Brał udział w zajęciu Nowego Tomyśla z 2 na 3 stycznia 1919 r. Podczas walk o Zbąszyń z 4 na 5 stycznia dowodził brawurowym atakiem powstańców opalenickich i chobienickich, który załamał się z braku posiłków. W następnych dniach bezskutecznie usiłował zebrać siły w celu natarcia na Zbąszyń. 8 stycznia 1919 r. powrócił z kompanią, do Opalenicy, aby zreorganizować oddział. Pod jego dowództwem kompania rozpoczęła drugą bitwę o Zbąszyń (10/11 stycznia 1919), jednak pod Strzyżowem została zatrzymana, a jej dowódca ranny. Obo-

Edmund
Klemczak

wiązki dowódcy kompanii opalencickiej, późniejszej 5 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich, pełnił do 5 kwietnia 1919 r. W 1920 r. wstąpił do Armii Ochotniczej, skąd został zwolniony na początku 1921 r. Po powrocie do Opalenicy przejął restaurację na stacji kolejowej. Czynił starania o skonsolidowanie powstańców, m. in. był inicjatorem budowy pomnika ku czci poległych powstańców. Od maja 1922 r. zamieszkał w Nowym Tomysłu, gdzie prowadził handel drewnem. W 1924 r. najbliższa jego rodzina wyprowadziła się do Chojnic. Wskutek niepowodzeń w interesach, bez środków do życia, zamieszkał w Poznaniu. Żył ze skromnej pensji za Order Virtuti Militari. W sierpniu 1939 r. zwrócił się o pomoc materialną do marszałka E. Rydza—Śmigłego. Zginął w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r. i pochowany został (wg przekazu ustnego) we wspólnej mogile. Niemcy nie chcieli wierzyć w jego śmierć i za żywego lub martwego wyznaczili kilka tysięcy marek nagrody. Prześladowania dotknęły także najbliższą rodzinę. Odznaczony był m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Posiadał tytuł honorowego obywatela Opalenicy. Ze związku małżeńskiego z Kaziemierą z Gawłowiczów miał synów: Mariana (ur. 1910), Stanisława (ur. 1925) oraz córkę Melanię (ur. 1913). Wokół jego osoby narosły liczne mity i legendy, które funkcjonują do dziś. W literaturze przedmiotu „watażka” Klemczak wymieniany jest często jako szer. lub ppor., w istocie posiadał stopień kpr. Przygotowywał do druku opis dziejów swojej kompanii. Praca ta, podobnie jak relacja złożona w Referacie Historycznym DOK VII

w Poznaniu, zaginęła w zawierusze wojennej.

CAW, *Akta odznaczeniowe VM* – 43—3349; *Archiwum Państwowe Poznań, Akta Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu*, 99, s. 119-120; *Archiwum Państwowe Poznań, Akta Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu*, 382, s. 28; Z. Kościański, Klemczak Edmund, (w: *Słownik... s. 157- 158*; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1978, s. 226, 269—270; *Zarys dziejów Nowego Tomysła*, Nowy Tomyśl 1986, s. 74, 76; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułk Strzelców Wielkopolskich)*, Bydgoszcz 1925, s. 29, s. V; A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie*, Poznań 1978, s. 234, 312, 314; Z. Kościański, *Problematyka wojskowa frontu zachodniego 1919 r. Stan badań, postulaty badawcze*, (w:) *Czyn zbrojny Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Koszalin 1984, s. 93-94, 96; E. Klemczak, *Raport ogólny do komisji likwidacyjnej POW ZP o zajęciu Nowego Tomysła*, „*Rzeczpospolita. Tygodnik Poznański*” 1920, nr 10; L. Gomolec, *Udział dzisiejszego pow. nowotomyskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Nowy Tomyśl 1968, nlb.; *Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników Powstania Wielkopolskiego, wybór i oprac. L. Gomolec, B. Polak*, Warszawa 1979, s. 102, 105-106, 108, 162, 163; „*Orędownik Powiatowy (Grodziski)*” 1922, nr 10 i 38; K. Bross, *Przyczynki do historii Powstania Wielkopolskiego*, Nowy Tomyśl-Zbąszyń 2/3 11919-7/811919, Poznań 1935; Z. Kościański, *Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-*

1919, Nowy Tomyśl 1988, s. 17-19; tenże, Edmund Klemczak, „Echa Opalenickie” 1989, nr 6/7; tenże, Edmund Klemczak (30 X 1886-IX 1939), (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. II, cz. 2; *dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacje synów: Mariana, Stanisława i córki Melanii oraz Janusza Kryszaka.*

Zdzisław Kościański

Kliem Michał (1898 – 1942), ur. 24 września 1898 r. w Przedmieściu (pow. babimojski) w rodzinie Edmunda i Elżbiety z d. Dekert. Miał 4 siostry. Jego ojciec był szewcem. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości terminował w zawodzie kowalskim u majstra w pobliskim Zieminie. W 1916 r. został wcielony do wojska niemieckiego. Służył w batalionie pionierów, czyli w oddziale specjalnym do wznoszenia fortyfikacji polowych, w Spandau pod Berlinem. Po zakończeniu I wojny światowej, w połowie grudnia 1918 r. wrócił do rodziny w Przedmieściu. Kilkanaście dni później z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Błotnicy, pod dowództwem podporucznika Stanisława Siudy. 4 stycznia 1919 r. brał udział w walkach o wyzwolenie Rakoniewic, a następnego dnia o wyzwolenie Wolsztyna i okolic. Potem uczestniczył w walkach o Kopanice, Chobienice, Kargowę i Babimost. Od września 1919 r. będąc, już żołnierzem 2 p. strz. wlkp. (późniejszy 56 pp), brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc m. in. pod Połockiem, Borujkiem i Swobodą. W czasie odwrotu naszych wojsk przed bolszewikami był

uczestnikiem słynnej bitwy warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą”. Po ustaniu działań wojennych wrócił ze swym pułkiem w dniu 24 grudnia 1920 r. do Śremu, miejsca stałego pobytu tej jednostki. Odbýwał nadal służbę wojskową aż do listopada 1921 r. Zdemobilizowany w stopniu kaprała rezerwy wrócił do rodzinnego Przedmieścia i prowadził nieduże gospodarstwo rolne. Był aktywnym działaczem społecznym. Należał do miejscowego Koła Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Wiejskiej oraz Towarzystwa Wojaków i Powstańców mjr. J. Wróblewskiego w Przemęcie. 28 grudnia 1930 r. został ponownie wybrany na komendanta tej organizacji. W maju 1940 r. aresztowany przez Gestapo i deportowany do obozu koncentracyjnego w Mauthausen – Gusen, w którym zginął w dniu 8 czerwca 1942 r. Był odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych, Pamiątkową Odznaką „56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej”, Pamiątkową Odznaką „Związku Powstańców i Wojaków”. Żonaty z Marią z d. Lewandowska miał 5-cio dzieci: Kazimierza (1929-1997), Ludwika (1931-1987), Hieronima (1934-1993), Mieczysławę (ur. 1937) – po mężu Koźlik oraz Józefa (1940-1999). Imię i nazwisko Michał Kliem jest umieszczone na pomniku Pamięci Narodowej w Przemęcie, ul. Powstańców Wielkopolskich.

Michał
Kliem

Orełdownik na powiat wolsztyński nr 146 z 29 grudnia 1930 r., s. 3; Tłumaczenie tekstów niemieckich – Hanna Sadowska; Informacje synowej Gertrudy, Dokumenty rodzinne wnuka Pawła i prawnuka Marcina Kliemów.

Antoni Fornalski

Klinik Józef (1890 – 1940), ur. 21 lutego 1890 r. w Bułakowie w byłym powiecie koźmińskim w rodzinie Michała i Barbary zd. Misiak. W okresie I wojny światowej służył w armii niemieckiej, a po jej zakończeniu wrócił do rodzinnej miejscowości. W listopadzie 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Pogorzeli, od stycznia 1919 r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, za męstwo został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po powrocie do domu 3 lutego 1921 r. wstąpił do Policji byłej Dzielnicy Pruskiej. Po jej połączeniu z Policją Państwową służył w komisariacie w Ostrowie Wlkp., gdzie 1 lutego 1937 r. został mianowany starszym posterunkowym. Po wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. wycofywał się na wschód i dotarł do Krzemieńca. 16 września 1939 r. widziano go jadącego samochodem na południe, w kierunku Stanisławowa. W nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie

Józef
Klinik

w Ostaszkowie. Wiosną 1940 r. został wywieziony z Ostaszkowa na podstawie listy NKWD nr 050/2 poz. 37 z 27 kwietnia 1940 r. i zastrzelony w budynku UNKWD w Kalininie (obecnie Twer). Jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w miejscowości Miednoje. Odznaczony był Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz Srebrnym i Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę. Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona Jadwiga zd. Majchrzak (1895-1921), miał z nią syna Jana (ur. 1920). Ponownie ożenił się 11 czerwca 1923 r. z Leokadią Krzyżan w Ostrowie Wlkp. Z małżeństwa tego miał syna Alfreda.

Informacja Cyryla Banaszaka z Koźmina Wlkp., Lista ostaszkowska, Szczytno 1993, s. 84 nr 2237, Ewa Gruner – Żarnoch, Maria Danuta Wołągiewicz, Słowa tęsknoty, Szczecin 1996, s. 253, Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 127, Naznaczeni piętnem Ostaszkowa, Warszawa 2000, s. 462, Miednoje – Księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 371.

Michał Pietrowski

Kobusiński Stefan (1899 – 1974), starszy sierżant WP. Ur. 27 sierpnia 1899 r. w Koźminie z ojca Wawrzyńca i matki Zofii zd. Szymczak. W Koźminie ukończył 6 – oddziałową szkołę katolicką. 10 stycznia 1917 r. powołany do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim do 13 listopada 1918 r. Po powrocie do Koźmina 29 listopada 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału Straży Ludowej przy Radzie Robotniczo-Żołnierskiej w Koźminie, a 7 stycznia 1919 r. przystąpił do

I baonu koźmińskich powstańców. Z powodu inwalidztwa z I wojny światowej pełnił funkcje administracyjne. Wykazał się dużą obowiązkowością i pracowitością zabiegając o należyte wyposażenie i uzbrojenie kompanii koźmińskich wyruszających na front. Od 3 marca 1919 r. do 27 stycznia 1920 r. przydzielony został jako kancelista do kompanii garnizonu w Śremie. 28 stycznia 1920 r. przeniesiony został do Państwowej Komisji Uzupełnień w Śremie, gdzie pracował do 19 kwietnia 1921 r. Następnie aż do 9 listopada 1928 r. pracował w Państwowej Komisji Uzupełnień w Kościanie. W międzyczasie, 25 marca 1927 r. złożył egzamin dla podoficerów zawodowych służby administracyjno-kancelaryjnej. Od 10 listopada do 31 marca 1930 r. przydzielony został do 7 Batalionu Administracyjnego, poczym przeniesiony został do rezerwy. 1 kwietnia 1930 r. wojewoda poznański mianował go adiunktem w Referacie Spraw Inwalidów Wojennych przy Starostwie Powiatowym w Kościanie, a 9 lipca 1930 r. kierownikiem Referatu Spraw Inwalidów Wojennych. Od 26 stycznia 1934 r., aż do 6 kwietnia 1937 r. pełnił funkcję adiunkta kancelaryjnego w Starostwie Powiatowym w Poznaniu. 7 kwietnia 1938 r. wojewoda poznański przeniósł go do Starostwa Powiatowego w Ostrowie Wlkp. W chwili wybuchu II wojny światowej został ewakuowany wraz z rodziną do miejscowości Streptów pod Lwowem, a po wejściu Rosjan przeniesiony do Przemyśla, skąd 27 lutego 1940 r. wrócił do Ostrowa, później do Koźmina. W Koźminie ukrywał się u swego ojca Wawrzyńca Kobusińskiego ponieważ znajdował się na niemieckiej liście do rozstrzelania. W 1940 r. dzięki Alfonsowi

Sękowskiemu i Sewerynowi Rzepczyńskiemu – polskiemu pracownikom urzędu udało mu się oficjalnie zameldować całą rodzinę. Podjął wtedy pracę w koźmińskim tartaku Witolda Wieczerskiego. Po wyzwoleniu Koźmina spod okupacji hitlerowskiej w lutym 1945 r. został mianowany pierwszym komendantem Milicji Obywatelskiej i z ramienia władz utrzymywał porządek w mieście. Za burmistrza Walentego Szewczykowskiego był sekretarzem Zarządu Miejskiego. Następnie pracował na stanowiskach pracownika umysłowego w Zakładach Mięsnych w Krotoszynie, Spółdzielni Mleczarskich w Krotoszynie i w Koźminie. W 1964 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 14 września 1974 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej w Koźminie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Brązowym Krzyżem Zasługi (1928), Srebrnym (1939) i Brązowym (1938) Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 (1928), Odznaką Zasłużony Działacz Ruchu Spółdzielczego (1966), Odznaką Honorową za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1971). 8 września 1923 r. zawarł związek

Stefan
Kobusiński

małżeński z Anną z d. Paula w Kościanie, z którego to małżeństwa urodziło się pięcioro dzieci: Edward (ur. 1925), Maria (ur. 1926), Zdzisław (ur. 1929), Tadeusz (ur. 1931), Andrzej (ur. 1940).

Materiały udostępnione przez córkę Marię Jaworowicz, red. Michał Pietrowski, Andrzej Wędzki, Monografia Koźmina Wielkopolskiego i okolic, Koźmin Wlkp. 2006, s. 520, Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Kobusiński Wojciech (1897 – 1982), ur. 31 marca 1897 r. w Góreczkach, w ówczesnym powiecie koźmińskim w rodzinie Piotra i Franciszki z d. Kubiak. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w zawodzie kołodziejskim. W okresie I wojny światowej 6 marca 1916 r. został powołany do armii niemieckiej do 1 kompanii 50 pułku piechoty. Tam po odbyciu szkolenia jako sanitariusz skierowany został na front zachodni do Francji, gdzie przebywał do 15 grudnia 1918 r. W początkach stycznia 1919 r. wrócił w rodzinne strony i wstąpił jako ochotnik 8 stycznia 1919 r. do 2 kompanii Baonu Koźmińskiego pod dowództwem sierżanta Wojciecha Kucharczyka, a w kilka dni później przydzielony został do oddziału karabinów maszynowych pod dowództwem Jana Jarzińskiego. W początkach lutego 1919 r. wziął udział w walkach o Rawicz, pełniąc jednocześnie funkcję sanitariusza. Po zakończeniu walk 10 lutego 1919 r. wstąpił także jako ochotnik do 11 p. strz. wlkp. Mając już doświadczenie jako sanitariusz, został skierowany na kurs sanitarny, który odbył się w Poznaniu w terminie od 30

Wojciech
Kobusiński

czerwca do 30 września 1919 r. Później uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej; był sanitariuszem przy szpitalu polowym w rejonie Łucka, Wilna i Warszawy. Z wojska został zwolniony 6 września 1921 r. i zamieszkał w Mokronosie k/Koźminą, gdzie pracował w majątku, którego właścicielem był Józef Modlibowski. Był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Koźmin, członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Koła Łowieckiego w Koźminie. Zmarł 9 października 1982 r. i pochowany został na cmentarzu w Mokronosie gm. Koźmin Wlkp. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Brązowym Medalem za Zasługi w Realizacji Zadań Polskiego Łowiectwa (1971). 4 lutego 1922 r. zawarł związek małżeński z Marianną Woźniak. Z tego małżeństwa urodziło się dwoje dzieci: Edward (1923-1992), Marianna (ur. 1928).

Pamiątki ze zbiorów Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Koczorowski Karol hrabia, h. Rogala (1884 – 1952), właściciel majątku Broniewo (pow. nakielski) i Rządkowo (pow. pilski). Syn hrabiego Józefa (1857-1937), wł. maj. Izabe-

la (pow. nakielski) i Izabelli z Zabłoc-
kich herbu Łada (1860-1947) wł. maj.
Rybno (pow. sochaczewski). Ur. 12
kwietnia 1884 r. w Rybnie k. Socha-
czewa. Do 14 roku życia nauki odbie-
rał w domu. W 1898 r. rozpoczął
naukę w tereji niższej w Realnym
Gimnazjum im. Schillera w Charlot-
tenburgu koło Berlina. Dwa lata póź-
niej przeniesiono go do Gimnazjum
im. Bergera w Poznaniu, gdzie przebył
cztery lata. Był jednym z ostatnich
uczniów pobierających oficjalne lek-
cje języka polskiego od hellenisty
prof. Trawińskiego. Potem przez
pewien okres uczył się też we Lwowie
i w Gimnazjum im. Słowackiego
w Krakowie. Jednoroczną służbę woj-
skową przeszedł w pierwszym pułku
ciężkiej kawalerii w Monachium, koń-
cząc ją w stopniu wicewachmistrza.
Praktykę rolniczą odbył w maj. Łęki
Kościelne (pow. kutnowski), należą-
cym do jego szwagra Józefa Czarnow-
skiego i w maj. Gułtowy (pow. średz-
ki), należącym do kuzyna Adolfa hr.
Bnińskiego. Przez jeden semestr
uczęszczał jako wolny słuchacz na
wykłady w Wyższej Szkole Rolniczej
w Hohenheim pod Stuttgartem.
W 1910 roku kupił maj. Rządkowo
(pow. pilski). Folwark miał gorzelnię,
a dwór był zelektryfikowany, miał tele-
fon i centralne ogrzewanie. Jednak na
skutek klęski żywiołowej i długów
stracił Rządkowo trzy lata później.
W 1910 roku należał do Związku Mło-
dych Ziemian i zaręczył się z posażną
Wandą Potworowską z Goli, jednak
małżeństwo to nie doszło do skutku.
Panna ta niedługo potem wyszła za
znanego rolnika Mieczysława Chła-
powskiego z Kopaszewa. Wkrótce
ożenił się z jej kuzynką Emilią Kurna-
towską z Gościeszyna. Od 1 lipca

1914 roku objął w posiadanie maj.
Broniewo, który kupił do ojca. W cza-
sie wojny 1914-1918 walczył w armii
pruskiej. W 1915 r. został ppor. Za
udział w Powstaniu Wielkopolskim
został aresztowany i osadzony w wię-
zieniu. Sąd w Lipsku zezwolił jednak
na zwolnienie z jednoczesnym inter-
nowaniem w Berlinie i za kaucją, któ-
rą w wysokości 40.000 marek, wyło-
żyła panna Maria hrabina Bnińska
z Samostrzela. W tym czasie oddział
niemiecki okupujący Broniewo zare-
kwirował dworską broń myśliwską, 10
koni, futra i wina. Łącznie straty
w maj. oszacowano na ok. 12.000
marek. Po uroczystym objęciu władzy
przez Wojsko Polskie (19 stycznia
1920 r.) Karol Koczorowski dostał się
w wir prac społecznych. Był sędzią
pokoju przez siedem lat, brał udział
w komisjach remontowych, został
przedstawicielem akcjonariuszy
cukrowni Baerwalda w Nakle n. Note-
cią. W 1924 roku przeniósł się do maj.
Izabela (pow. nakielski), należący do
jego ojca, a trzy lata później przepro-
wadził do Poznania, oddając Broniewo
w dzierżawę. W latach 1929-1936 pra-
cował jako wolontariusz w Bibliotece
Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zm. 13
września 1952 r. w szpitalu w Gdyni,
a pochowany został na cm. we Wrzesz-
czu. W 1981 roku szczątki Karola
Koczorowskiego zostały przeniesione
do grobów rodzinnych w Rybnie k.

Karol
Koczorowski

Sochaczewa. Karol Koczorowski ożenił się 24 czerwca 1913 r. w Gościeszynie z Emilią Kurnatowską herbu Łódzia (11.06.1894-30.06.1998), córką hrabiego Zygmunta, właściciela majątku Przysieka Stara (pow. kościański) i Gościeszyn (pow. wolsztyński), bohatera PSB i Marii z hr. Mielżyńskich herbu Nowina. Ich ślub był wielkim wydarzeniem towarzyskim, ze względu na bogatą oprawę, przyjazd biskupa Edwarda Likowskiego i ponad stu przedstawicieli ziemian ze wszystkich zaborów. Po rozwodzie (1937) ożenił się powtórnie z Haliną Plucińską, córką Karola i Alfonsy z Sawilskich. Dzieci: 1. Maria (1914-1944), za Andrzejem Dunajewskim herbu Sas (1908-1944), dr ornitologii, synem Stanisława i Zofii z Madeyskich, ich córka: Iwona (1942-1944), zginęła razem z rodzicami w czasie Powstania Warszawskiego, 2. Elżbieta Izabella (ur. 1915) żona Benedykta Musiała (1915-2004), oficera AK – pseud. „Karol Orlański”, 3. Gabriela Barbara (1918-1945), 4. Emilia (1919-1928), 5. Teresa (1921-1921), 6. Jadwiga (ur. 1923), dr geografii, mieszka w Poznaniu, 7. Anna (ur. 1925) za Zdzisławem Glogierem herbu Pracowoc (1909-1980), mgr prawa, oficerem AK – pseud. „Prot” i „Ney”, 8. Teresa (1926-1926), 9. Karol (1927-1945). Z drugiego małżeństwa: 10. Ryszard (ur. 1938).

D. Kamiński, Wielkopolski ślub ziemiański, (w:) „Wiadomości Ziemiańskie”, Warszawa 2005, nr 22, s. 13-18; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.

Daniel Kamiński

Koczorowski Maciej h. Rogala (1884 – 1928), właściciel dóbr Witośław (pow. nakielski), współwłaściciel majątku żony Pamiątkowo (pow. szamotulski). Syn Tertuliana (1857-1925) i Stanisławy Taczanowskich h. Jastrzębiec (1863-1911). Ur. 12 lipca 1884 r. w Dębnie k. Łobżenicy. Pierwszą edukację odebrał w domu. Następnie uczył się w Gimnazjum im. Bergera w Poznaniu. Egzamin maturalny zdał w Berlinie w 1904 roku. Służbę wojskową przeszedł w kawalerii. Praktykę rolniczą odbył w majątkach Pomarzanowice i Wronczyn, należących do Tadeusza Jackowskiego. Studiował początkowo we Fryburgu w Szwajcarii, a następnie przeniósł się na agromonię do Halle nad Saalą. W 1910 r. należał do Związku Młodych Ziemian. Po ślubie (1909) zamieszkał w odziedziczonym przez żonę Pamiątkowie (pow. szamotulski) i tam przychodziły na świat wszystkie ich dzieci. W okresie pierwszej wojny, na skutek „słabości zdrowia” uniknął wcielenia do armii pruskiej. W tym czasie podróżował po europejskich kurortach jak Weisser Hirsch czy Bad Pyrmont. 27 grudnia 1918 r. uczestniczył w hotelu Bazar, w wielkim bankiecie, wydanym na cześć przyjazdu Ignacego Paderewskiego do Poznania. Jeszcze tej nocy, razem z kuzynem Konstantym Bnińskim z Dobczyna zaciągnął się do szeregów formującej się polskiej siły zbrojnej. Zorganizował mieszkańców

Maciej
Koczorowski

Witosławia i Pamiątkowa i wystawił niewielki oddział powstańczy. W 1919 został dowódcą najważniejszej placówki nad Notecią – Paterka. Jego dowódcą na froncie północnym był gen. Kazimierz Grudzielski. Razem z nim brał udział w wyzwoleniu Szubina i Żnina, oraz zajęciu linii Noteci. Był drugim, po Aleksandrze hr. Szembeku Komisarzem Rządu Polskiego do wytyczenia granicy polsko-niemieckiej. Współpracował w tym względzie ściśle z gen. Charlsem Dupont, który był wyznaczony przez Komisję Francuską i sprawował nadzór nad całością tego planu. Brał także udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a za odwagę został odznaczony Krzyżem Walecznych. W czasach Wolnej Polski poświęcał czas unowocześnianiu majtku i hodowli koni półkrwi angielskiej. W czerwcu 1923 roku, na pierwszej w Poznaniu wystawie rolniczo-przemysłowej zdobył brązowy medal w kategorii „rodzina koni”. Był kilkuletnim prezesem kilku Kółek Rolniczych pod jego dewizą „Oszczędnością i pracą narody się bogacą”. Dzięki zachowanej księdze gości z Pamiątkowa wiadomo, że razem z żoną prowadzili ożywione życie towarzyskie. Urządzali bale, pikniki i wielkie polowania z chartami. Zarówno Witosław jak i Pamiątkowo odwiedzały całe rodziny, których nazwiska znane są z pierwszych kart historii. Jeszcze za życia ojca objął w posiadanie Witosław, jednak krótko na nim gospodarował, bo zginął 27 stycznia 1928 r. na skutek nieszczęśliwego wypadku. Przy nadzorowaniu pracy drwali w pobliskim Orlu przygniótł go konar spadającego drzewa. Zmarł kilka godzin później w Witosławiu i został pochowany w kościele w Orlu. Maciej Koczorowski ożeniony

8 czerwca 1909 r. w Ślesinie z Heleną hrabiną Morstin herbu Leliwa (28.08.1886-04.04.1966), właścicielką maj. Pamiątkowo (pow. szamotulski), córką Tadeusza, wł. maj. Strzelewo (pow. bydgoski) i Celiny z hrabiów Bnińskich herbu Łodzia, rodem z Pamiątkowa. Dzieci: **1.** Franciszek (1910-1939), ożeniony z Konstancją Kurnatowską herbu Łodzia, **2.** Tadeusz Jan (1911-1989), ożeniony z Marie Ann hr. Szapary herbu własnego I voto von Reibnitz, której córka z pierwszego małżeństwa Maria Christina jest obecnie żoną Michela ks. Kentu, a kuzyna następcy tronu brytyjskiego Karola Windsora, **3.** Zofia Stanisława Cecylia (ur. 1913) za Krzysztofem hrabią Morstinem herbu Leliwa, właściciela majątku Raciborsko (pow. wielicki), członkiem „Uprawy – Tarczy”, **4.** Stanisława (1916-1993), zakonnica Sacre-Coeur, **5.** Cecylia Anna (1917-1987) za Bogumiłem Buchowskim herbu Sas, **6.** Adolf Andrzej (1919-1989), ożeniony I voto z Aleksandrą Droste, a II voto z Barbarą Zychlińską herbu Szeliga.

T. G. Jackowski, W walce o polskość, Kraków 1972, s. 206, 285, 313; A. Kwilecki, Ziemiaństwo wielkopolskie, Między wsią a miastem, Poznań 2001, s. 128; S. Mianowski, Świat który odszedł, Wspomnienia Wilnianina 1895-1945, Warszawa 1995, s. 97-98; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.

Daniel Kamiński

Koczorowski Napoleon h. Rogala (1861 – 1930), syn Edwarda Koczorowskiego (1833-1880), właściciela majątku Piotrkowice (pow. kościański) i Henrietty z Jaraczewskich herbu Zaremba (1840-1905). Ur. 6 listopada

1861 r. w Goli k. Borku Wlkp. Pierwszą edukację odebrał w domu. Miał 19 lat, kiedy po śmierci ojca zamieszkał na stałe w Dreźnie. W 1885 roku był lejtnantem w saskiej armii w Borna w Saksonii. Po ukończeniu Wyższej Szkoły Kawalerii został awansowany do stopnia majora. Był także instruktorem szkoły jazdy w pułku huzarów królowej saskiej Karoliny w Dreźnie. Wśród jego uczniów byli jej synowie. Po ślubie (1896) kilka lat mieszkał w mieście Grimma i tam przychodziły na świat wszystkie jego dzieci. W 1906 roku dostał od króla saskiego krzyż rycerski I klasy orderu Olbrachta. Przed 1913 rokiem przeniósł się z rodziną do Wielkopolski i objął posadę dyrektora administracyjnego w majątku Dobiesławice k. Torunia, którego właścicielka Helena Kisielnicka-Gąsiorowska mieszkała na stałe w Nicei. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, początkowo w charakterze pułkownika dowódcy odcinka północnego Nakło-Rynarzewo. W 1919 r. był komendantem obozu warownego Grudziądz i jako pułkownik 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich witał przybyłego do Grudziądza gen. Józefa Hallera. Był też dowódcą Garnizonu Bydgoszcz i komendantem odcinków inowrocławskiego i kcyńskiego. Kawalerem kilku orderów. W Powstaniu Wielkopolskim służyli także jako ochotnicy jego synowie. W latach dwudziestych był członkiem

Napoleon
Koczorowski

Zarządu Wojewódzkiego Związku Wójtów w Poznaniu i został wójtem obwodu Dopiewo (pow. poznański). Zm. 23 lutego 1930 r., po operacji, jako pułkownik Wojsk Polskich w stanie spoczynku w Dopiewie i został pochowany na cmentarzu w Konarzewie. Ożenił się 15 lutego 1896 r. w Kotzenau (Saksonia) z Jadwigą von Schlittgen (8 września 1872 – 26 października 1922), córką majora Johana von Schlittgen i Wilhelmine z domu Wihard. Dzieci: 1. Maria Teresa (1900-1973), nauczycielka w szkole Gospodarstwa Domowego dla dziewcząt w Kuźnicy k. Zakopanego, 2. Elżbieta (1901-1980), żona Ignacego Głabisza (1901-1939), rozstrzelanego przez Niemców na rynku w Kostrzynie Wlkp., 3. Jan (1903-1965), ochotnik 16 p. uł. wlkp., ożeniony z Janiną Głabisz z majątku Klony (pow. poznański), 4. Antoni (1904-1936), ochotnik 16 p. uł. wlkp., odznaczony medalem Za wojnę 1918-1921.

Z. Grot, J. Pawłowski, M. Pirko, Wielkopolska w walce o niepodległość 1918-1919, Warszawa 1968, s. 161; Materiały archiwalne w zbiorach rodziny; Informacje rodziny.

Daniel Kamiński

Kończal Stanisław (1898 – 1958), syn Wojciecha i Antoniny z domu Olejniczak, ur. 10 października 1898 r. w Brodowie powiat średzki. Ojciec był właścicielem gospodarstwa rolnego, a Stanisław miał dwie siostry i pięciu braci. 27 grudnia 1918 r. wstąpił do Baonu Średzkiego i brał udział w Powstaniu Wielkopolskim do 04 lutego 1919 r. W okresie od czerwca 1919 r. do czerwca 1920 r. uczestniczył w wojnie przeciwko Niemcom i Rosji sowieckiej. Brał udział w waż-

Stanisław
Kończal

niejszych bitwach: Lwów, Leszno, Bobrujsk. Służył w 1 p. strz. wkp. (później 55 pp). W okresie od 2 czerwca 1920 r. do 30 sierpnia 1920 r. ranny przebywał w szpitalu w Bobrujsku. Później do 7 marca 1921 r. w W. W. Etap 3; następnie od 8 marca do 23 sierpnia 1921 r. w OZU Poznań. W 1924 r. ożenił się, zamieszkał w Murzynowie Leśnym i pracował w gospodarstwie rolnym teścia. W 1933 r. przeprowadził się do Środy Wlkp. i mieszkał tam do śmierci. W czasie II wojny światowej zesłany został na roboty przymusowe do Niemiec i w Bering Selbenhausen przebywał do czerwca 1944 r. Zm. 14 października 1948 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. w kwaterze Powstańców Wielkopolskich. Był odznaczony Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W 1924 r. poślubił Franciszkę Dydymską (1899-1973); z małżeństwa tego urodziło się siedmioro dzieci: Władysława (1924-1999), Kazimierę (ur. 1927), Jana (ur. 1928), Gertrudę (ur. 1932), Joannę (ur. 1933), Zofię (ur. 1937) i Cecylię (ur. 1939).

Dokumenty i pamiątki rodzinne

Cecylia Głowczyńska

Kopczyński Józef (1896 – 1979), dowódca kompanii grodziskiej, mjr Wojska Polskiego. Ur. 30 kwietnia

1896 r. w Bąkowie (pow. wyrzyski) jako syn kowala, późniejszego mistrza studniarskiego Jana i Franciszki z Dembińskich. Naukę szkolną rozpoczął w Osieku (n. Notecią). Świadcstwo dojrzałości uzyskał w Gimnazjum im. Bergera w Poznaniu. W czasach gimnazjalnych brał udział w pracach drużyny skautowej (1912), a później w POW ZP. W 1913 r. rozpoczął pracę w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu, a następnie w Zakładach Studniarsko-Wiertniczych, gdzie pełnił funkcję brygadzysty. W końcu 1915 r. został powołany do armii niemieckiej. Wysłano go w sierpniu 1916 r. na front wsch., a w następnym roku na front zach. Mimo posiadanego cenzusu oraz kursu oficerskiego uzyskał tylko stopień st. żołnierza. W listopadzie 1918 r. opuścił szeregi armii niemieckiej i z por. Jeziorkowskim rozpoczął prace przygotowawcze do powstania w Poznaniu. Brał udział w wydarzeniach 27 grudnia 1918 r. i zdobyciu Ławicy. 9 stycznia 1919 r. wyruszył pod Szubin i Rynarzewo, a w drugiej połowie stycznia 1919 r. został skierowany do Grodziska Wlkp., gdzie pełnił funkcję dowódcy kompanii powstańczej (późniejsza 5 kompania 56 pp). Był w Sępólnie, Bobrowce, Żatoni, Węgielnie, Miedzichowie, Kamionnie, Kolnie i Sierakowie. Podczas wojny 1920 r. odznaczył się w walkach o przyczółek mostowy pod

Józef
Kopczyński

K Bobrujskiem, a w walkach pod Samorazem dostał się do niewoli, z której szczęśliwie uciekł i powrócił do swojej 5 kompanii (kwietnia 1920). Po zakończeniu działań wojennych zajmował kolejno stanowiska adiutanta pułku i drugiego oficera sztabu 25 Dywizji Piechoty. W 1926 r. na własną prośbę przeniesiono go w stan spoczynku i mianowano kpt. Kierował robotami wiertniczymi i brał udział w pracach Zarządu Cechu Studniarsko-Wiertniczego w Poznaniu. W wojnie obronnej 1939 r. przebył szlak bojowy Armii „Poznań”. Podczas obrony Warszawy dostał się do niewoli. Przebywał w obozach jenieckich na terenie Niemiec: Nienburg, Itzehoe, Sandbostel, Woldenberg. Do kraju powrócił w listopadzie 1945 r. i podjął pracę w swoim zawodzie jako kierownik grupy robót wiertniczych. W 1957 r. na podstawie egzaminów uzyskał stopień inż. budownictwa sanitarnego w zakresie wiertnictwa wodnego. Na emeryturę przeszedł 27 kwietnia 1964 r. Był członkiem ZBoWiD-u, działał również w Środowisku Powstańców Śląskich i Wielkopolskich. 6 maja 1962 r. został przyjęty w poczet członków honorowych Koła ZBoWiD w Grodzisku Wlkp. 4 kwietnia 1974 r. awansowano go za udział w powstaniu wielkopolskim (1918—1919) do stopnia mjr. Zm. 3 kwietnia 1979 r. w Łodzi. Był odznaczony m. in. Orderem *Virtuti Militari* V kl, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie), Krzyżem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Złotym Krzyżem Zasługi. Żonaty z Ireną Głuchowską, miał synów – Tadeusza (ur. 1926) i Andrzeja (ur. 1930).

CAW, Akta odznaczeniowe – KW 53/2707; Archiwum Państwowe

Poznań, Akta Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, 101, s. 38; *TU NRL nr 3 z 4 IV 1919 r.*, s. 12; *TU NRL nr 23 z 24 VI 1919 r.*, s. 113; Z. Kościański, *Kopczyński Józef*, (w:) *Słownik...* s. 166-167; oświadczenie S. Nogaja z 23 IX 1969 r.; K. Bielecki, *Ziemia Grodziska w walce o wyzwolenie narodowe 1918-1919*, Grodzisk 1978, nlb.; „*Express Poznański*” 1985, nr 77, s. 1,3; S. Siuda, *Zarys historii wojennej 56 pp wlkp.*, Warszawa 1928, s. 17; Z. Kościański, *Niezapomniany bój Powstania Wielkopolskiego*, „*Wiadomości Nowotomyskie*” 1992, nr 1/2; tenże, *Major rezerwy Józef Kopczyński ~ głównodowodzący wojskami powstańczymi w boju o Miedzichowo*, „*Wiadomości Nowotomyskie*” 1992, nr 1/2; tenże, *Kopczyński Józef (30 IV 1896-3 IV 1979)*, (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. 2, s. 21, s. 73; *relacja syna Andrzeja*.

Zdzisław Kościański

Korbal Stanisław (1895 – ?), syn Jana i Konstancji z domu Walkowiak, ur. 17 sierpnia 1895 r. w Żarczynie nieopodal Żnina. Pochodził z rodziny robotniczej, a jego ojciec, nieposiadający własnej ziemi, najmował się do pracy na różnych folwarkach. W związku z tym młody Stanisław uczęszczał do szkoły powszechnej w Turzy, Dziewierzewie, Srebrnej

Stanisław
Korbal

Górze, czy Panigrodzu, natomiast po jej ukończeniu, jeszcze jako nastolatek, sam zaczął pracować na folwarkach, m. in. w Kopaninie. Stamtąd, w 1915 r., powołany został do wojska i trafił do 2 batalionu saperów w Szczecinie. Po niespełna czteromiesięcznym szkoleniu, w październiku 1915 r., Korbał został wysłany ze swoją jednostką wojskową na front zachodni do Francji. Tam brał udział w walkach pod Verdun i nad Sommą. Z tych najkrwawszych bitew I wojny światowej wyszedł cało, jednak w 1917 r., podczas walk pod Arras, został poważnie ranny. Stracił dwa palce u prawej ręki i otrzymał bolesną ranę nogi. Na kilka miesięcy trafił do szpitala w Belgii, jednak nie powrócił do pełni zdrowia, w związku z czym, po opuszczeniu szpitala, nie został już skierowany na pierwszą linię frontu, ale na dłużej urlopowany do domu. Tymczasowo powrócił do pracy na majątku w Kopaninie, a jakiś czas później, dzięki zabiegom właściciela folwarku, Waltera Freytaga, zwolniono go całkowicie z wojska. U swojego pracodawcy był stangretem. Gdy dotarła do niego wieść o wybuchu powstania wielkopolskiego w Poznaniu oraz o organizowaniu się ochotniczych oddziałów z okolic Damasławka – Kopaniny, Smuszewa, czy Mokronos, Stanisław Korbał, mimo swojego inwalidztwa, nie zwlekając, zgłosił się w Damasławku na ochotnika do formowanego tam oddziału. Szybko miejscowa kompania powstańcza osiągnęła stan około 200 ochotników. Uzbrojenie mieli niekompletne, głównie była to broń przywieziona przez niektórych powstańców jeszcze z frontu lub ewentualnie zdobyta niedawno na Niemczech. Pozostali powstańcy z niecierpliwością oczekiwali na dostawę, mające nadejść

z Poznania. Jeszcze nie dozbrojona, kompania postawiona w gotowość bojową została 8 stycznia 1919 r., gdy tylko dotarły niepojawające informacje o grożącym niebezpieczeństwie od strony Żnina. Następnego dnia nadeszła wyczekiwana już dostawa broni w liczbie około 100 karabinów, co okazało się stanowczo za mało, w stosunku do potrzeb. Mimo tych braków, kompania z Damasławka wzięła udział w następnych dniach w bitwie o Żnin. Korbał brał udział w dalszych walkach, w jakich uczestniczyła kompania damasławska, a które rozgrywały się głównie w okolicach Szubina. Później otrzymał przydział do kompanii wągrowieckiej, ale tam już nie pełnił funkcji liniowych, lecz stacjonował w samym Wągrowcu. Ze względu na swoje inwalidztwo, w chwili, kiedy rozpoczęto formowanie regularnych oddziałów wielkopolskich, 28 lutego 1919 r. Stanisław Korbał został zwolniony z wojska i zgłosił się do służby państwowej, ze wskazaniem na pocztę w Damasławku. Był listonoszem w różnych urzędach i agencjach pocztowych, obsługujących mieszkańców Mokronos, Damasławka, Juńcewa, Wapna, Łęgniszewa, Czerlina, Czeszewa oraz Gołańczy, w której osiedlił się na stałe w 1921 r. Jeszcze przed II wojną światową pobudował sobie niewielki domek, w którym mieszkał do chwili śmierci. W czasie II wojny światowej, cudem uniknął śmierci, ale jego żona trafiła do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie została zamordowana. Po wojnie Korbał ponownie powrócił do służby pocztowej i do czasu przejścia na emeryturę z końcem 1960 r. pracował, jako listonosz. W okresie międzywojennym nie udzielał się w organizacjach kombatanckich. Dopiero po II wojnie światowej

wej śmieiej zaczął opowiadać o swoich przeżyciach wojennych, głównie powstańczych. Był odznaczany m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Medalem X-lecia Polski Ludowej (1955) oraz Medalem z okazji 400 – lecia Poczty Polskiej (1958).

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Kranz Józef (1884 – 1939), uczestnik walk w Poznaniu i na froncie pñ. Ur. 20 lutego 1884 r. w Śniatach (pow. gnieźnieński), w rodzinie rolnika Eugeniusza i Rozalii z domu Siekierka. Po ukończeniu szkoły powszechnej terminował w zawodzie krawieckim w Trzemesznie. W latach 1904-1906 służył w armii niemieckiej. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zach., gdzie został ciężko ranny. Nie powrócił na front, zdezerterował. Od października 1918 r. służył w Straży Ludowej na terenie Poznania. 27 grudnia unieszkodliwił oficera 5 Pułku Grenadierów przy ul. 27 Grudnia. Rozbrajał żołnierzy niemieckich na Dworcu Głównym w Poznaniu. Następnie walczył w szeregach powstańczych, m. in. pod Rynarzewem. Uczestniczył w wyprawie gen. Żeligowskiego na Wilno. W okresie międzywojennym działał w licznych towarzystwach, m. in. był zastępcą Starszego Cechu Krawców. W 1939 r. został aresztowany przez hitlerowców i osadzony w Forcie VII w Poznaniu, gdzie zmarł w wyniku tortur. Był odznaczony m. in. Odznaką Wojska Wielkopolskiego. Żonaty z Michaliną Kędziora, miał dzieci: Janisława (ur.

1907), Maksymiliana (ur. 1908) oraz Stefanię Wandę (ur. 1910).

CAW, *Akta odznaczeniowe KN*, t. 558; Z. Kościański, *Kranz Józef*, (w:) *Słownik... s. 173*; "Tydzień" 1978, nr 52/53; *relacja syna Maksymiliana*.

Zdzisław Kościański

Kręczyński Franciszek (1885 – 1961), powstaniec kompanii chobienickiej. Ur. 29 stycznia 1885 r. w Chobienicach (pow. wolsztyński), w rodzinie robotnika Michała i Ewy z Jankowiaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyjechał do Niemiec, gdzie odbył służbę wojskową w latach 1905-1907. W międzyczasie pracował jako robotnik sezonowy. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej. We wrześniu 1916 r. zdezerterował. W szeregi powstańczej kompanii chobienickiej wstąpił 5 stycznia 1919 r. Walczył pod Wolsztynem, Kopanicą, Babimostem i Wielkim Grójcem. Po zakończeniu działań powstańczych przydzielono go do 7 p. strz. wlkp. (później 61 pp). 9 maja 1919 r. zwolniony do rezerwy. W listopadzie 1919 r. zamieszkał w mieście Zodyń Nowy i podjął pracę w PKP (Odcinek Drogowy Wolsztyn), 1 września 1939 r., na polecenie władz wojskowych, dokonywał zniszczeń na linii kolejowej Wolsztyn-Poznań. 3 paź-

Franciszek
Kręczyński

dziennika 1939 r. powrócił w rodzinne strony. W 1941 r. został wywieziony na przymusowe roboty w głąb Niemiec. Po zakończeniu działań wojennych powrócił (9 maja 1945) do Żodynia Nowego. Pracował w PKP do przejścia na emeryturę (1948). W 1960 r. zamieszkał u syna we wsi Szczaniec powiat świebodziński, województwo lubuskie. Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Zm. 10 października 1961 r. Żonaty z Marią Moder, miał dzieci: Helenę (ur. 1920), Stanisława (ur. 1921), Franciszka (ur. 1925), Józefa (ur. 1929).

CAW, Akta odznaczeniowe KK i MN 36-10 997; Z. Kościański, *Kręczyński Franciszek*, (w:) *Słownik... s. 174-175; dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja Janusza Kręczyńskiego*.

Zdzisław Kościański

Kroll Jan (1898 – 1996), ur. 6 października 1898 r. w Lusówku koło Poznania w wielodzietnej rodzinie (11 dzieci) tamtejszego kowala Jana (ur. 1865 r.) i Katarzyny z domu Stelmasyk. W miejscowości tej uczęszczał do szkoły powszechnej i pomagał ojcu w kuźni i gospodarstwie. W 1916 r. w wieku 18 lat został powołany do armii pruskiej do 2. Poznańskiego Pułku Artylerii Polowej Nr 56 (Liesse – Leszno). Pułk ten wchodził w skład

Jan
Kroll

10. Brygady Artylerii Polowej, 10. Dywizji Piechoty, V Korpusu Armijnego, 5. Armii (Posen – Poznań). Otrzymał przydział na Vorritera – jeźdźca pierwszej pary w sześciokonnym zaprzęgu działa. W 1916 r. wraz ze swoim pułkiem walczył pod Verdun. Za ocalenie działa wraz z zaprzęgiem i wyciągnięcie spod ostrzału, otrzymał Krzyż Żelazny 2 klasy. Wkrótce został ranny od odłamka artyleryjskiego. Przeżył tylko dlatego, że został przygnieciony przez zabitego konia ze swojego zaprzęgu. Leżał następnie w lazarecie. W 1917 r. otrzymuje telegram informujący o śmierci ojca. Od swojego dowódcy dostaje przepustkę i bilet na pociąg do domu. Wrócił następnie do swojego pułku. W 1917 r. brał udział w walkach pod Côtes Lorraines, Aisne, w Szampanii, Bône-Rücken, St. Bobin, Pion, St. Quentin, a w 1918 r. pod Montbérault, Chemin des Dames, Château-Thierry, Hartennes i Thiaucourt. Po zawieszeniu broni w listopadzie 1918 r. podejmuje samodzielną próbę powrotu z Francji do domu. Został jednak schwytany i osadzony w areszcie w twierdzy Sedan. Podejmuje ucieczkę jednak ponownie zostaje schwytany i osadzony w obozie w Żaganiu z którego ucieka. Złapany po raz kolejny tym razem zostaje osadzony w więzieniu w Czarnkowie, a następnie w Pile. Przewieziony do Berlina, gdzie oczekuje 2 tygodnie na powrót do Polski. W ramach wymiany jeńców został przekazany Wojsku Polskiemu w miejscowości Krzyż. Wycieńczony długotrwałym przebywaniem w kolejnych więzieniach i obozach trafił do szpitala, a następnie do upragnionego domu i rodziny. Po tygodniowym wypoczynku w 1919 r. głosił się do Wojska Polskiego. Początkowo przeniesiony do

Kościana, a następnie na Cytadelę do Poznania, gdzie służył jako radiotelegrafista. W 1920 r. w trakcie ofensywy wojsk bolszewickich przeniesiony na poligon do Torunia. Po zakończeniu działań wojennych powrócił ze swoją jednostką na poznańską Cytadelę. W 1921 r. został zdemobilizowany. Przez kilka miesięcy pozostawał bezrobotnym. W poszukiwaniu pracy udał się na Śląsk, gdzie znalazł zatrudnienie w kopalni Jaworzno przy obsłudze telefonów kopalnianych. Pracował tam przez 2 lata do roku 1923. Powrócił wówczas w rodzinne strony i znalazł pracę w majątku hrabiego Zygmunta Kurnatowskiego w Kotowie jako maszynista pług parowego. W roku 1923 r. w Granowie wziął ślub kościelny z Marianną Zajac (ur. 1902 r.). W majątku Kotowo pracował do IV 1938 r., kiedy to przeprowadzili się wraz z żoną do Grodziska Wlk. Znalazł zatrudnienie w mleczarni na stanowisku maszynisty maszyny parowej, gdzie pracował do sierpnia 1945 r. W latach 1945-1948 był następnie zatrudniony w Przedsiębiorstwie Maszyn Rolniczych i Traktorów w Grodzisku Wlkp., a w latach 1948-1963 w tamtejszych Zakładach Mięsnych jako operator maszyn chłodniczych. W 12.1963 r. przeszedł na emeryturę po przepracowaniu 43 lat. Ze związku z Marią urodziły mu się dzieci: Cecylia (ur. i zm. 1923 r.), Waleria (ur. i zm. 1930 r.), Genia (ur. 28 I 1926 r.), Bola (ur. 04 VI 1927 r.), Bożena (ur. 04 IV 1944 r.) Zmarł w Grodzisku Wlkp. w dniu 11 września 1996 r. w wieku 98 lat i spoczął na cmentarzu w tejże miejscowości.

Ungerstein, Schlemm, Das 2. Posen-sche Feldartillerie-Regiment Nr. 56 1914 bis 1918, Berlin 1927; Archiwum

Rodziny Kroll (dalej ARK). Wywiady z J. Krollem przeprowadzone przez G. Kruszyńskiego, Grodzisk 1988; ARK. Wspomnienia Genowefy Kucharczak z d. Kroll, zebrał i opracował B. Kruszyński, Grodzisk Wlkp. 2008.

Bartosz Kruszyński

Kruszka Leon (1897 – 1960), ur. w Słabomierzu 13 kwietnia 1897 r. w rodzinie chłopskiej jako szóste dziecko Wincentego i Józefy z domu Król. 21 stycznia 1914 r. powołany do armii pruskiej. Zwolniony do domu 12 grudnia 1918 r. Wieść o wybuchu powstania w Poznaniu szybko dotarła na Pałuki. Bracia Leon i Tadeusz Kruszka dołączyli do oddziału powstańczego organizowanego w Juncowie. Już w noc sylwestrową 1918-19 r. oddział osiągnął, gotowość bojową i podejął pierwszą nieudaną próbę oswobodzenia Żnina. Przybyli 10 stycznia do Damasławka kapitan Jan Tomaszewski reorganizuje wojsko powstańcze. Oddział juncowski oznacza jako kompania II Juncowska. Dowódcą został Stefan Kubiak, a zastępcą Tadeusz Kruszka. Leon Kruszka przeszedł cały szlak bojowy swego oddziału. Brał udział w walkach m. in. o Żnin, Szubin, Rynarzewo, Zamość. 16 czerwca 1919 r. wstąpił do 2 pp I Dywizji Strzelców Wielkopolskich. Po unifikacji armii był to III baon 56 pp Wlkp 14 Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. W wojnie pol-

Leon
Kruszka

sko-bolszewickiej przeszedł cały szlak bojowy swojego oddziału. W 1921 r. wrócił do domu. W okresie międzywojennym działał w kole Stronnictwa Narodowego w Słabomierzu. Od 1930r. prowadził własne 40-hektarowe gospodarstwo. W 1939 r. został powołany do Batalionu Żnińskiego Chełmińskiej Brygady Obrony Narodowej. Podczas działań wojennych, ranny w nogę dostał się do niewoli niemieckiej. Jako szeregowy żołnierz został szybko zwolniony i do grudnia 1939 r., kiedy to otrzymał nakaz opuszczenia gospodarstwa mieszkał w Słabomierzu. Wojnę spędził jako robotnik rolny u Niemca w odległym około 20 km Ruścu. Jego gospodarstwo obejmował Niemiec ze wschodu nazwiskiem Shlutz. Po zakończeniu wojny wrócił do Słabomierza. 22 kwietnia 1947r. wziął ślub z Anną Szymanek ze Słabomierza, z którą miał czworo dzieci. Dla władzy komunistycznej Leon Kruszką był kuliakiem z podejrzaną przeszłością. Kilkakrotnie więziony w Żninie, Trzeciewcu, Nakle, Strzelewie i Potulicach. Śledztwo prowadzone przez IPN wykazało, iż Leon Kruszką jest pokrzywdzonym w rozumieniu art 6 ust. z dnia 18 grudnia 1998r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Zmarł na zawał serca 29 grudnia 1960 r. w Żninie i został pochowany na cm. parafialnym w Gorzycach. Był odznaczony Krzyżem Walecznych (Rozk. Dow. 14 Dyw. nr. 83, z dn. 07.12.1920 r.), oraz Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 r.(rozkazem D. O. K. VIII. Nr. 8/32 z dn. 22.04.1932 r.)

Dokumenty ze zbiorów rodziny.

Robert Białkowski

Walenty
Księżniakiewicz

Księżniakiewicz Walenty (1892 – 1970), robotnik fizyczny, ur. 17 stycznia 1892 r. we wsi Sarbia pow. Wągrowiec. Rodzicami jego byli Jan i Regina z d. Stachowska. W powstaniu wstąpił do Kompanii Wągrowieckiej i walczył w okolicach Wągrowca, Szubina, pod Budzynie, Radwankami, Podaninem i Chodzieżą. W walce o Chodzież został ranny. Zmarł 21 lipca 1970 w Budzynie i pochowany został na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Ożenił się w 1919 r. z Ludwiką. Mieli sześćoro dzieci: Julianę (ur. 1921), Edmunda (ur. 1923), Stefana (ur. 1925), Gertrudę (ur. 1928), Bronisławę (ur. 1930), Kazimierza (ur. 1932) i Tadeusza (ur. 1935).

Wg relacji syna Edmunda Księżniakiewicza z 2007 r.

Eustachy Rakoczy ZP

Kulczyński Władysław (1898 – ?), syn Jana i Józefy z domu Lewandowskiej, ur. 17 czerwca 1898 r. w Żoniu niedaleko Chodzieży. Jego rodzina posiadała niewielkie, 10 – hektarowe gospodarstwo. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. Przez trzy miesiące brał udział w strajku szkolnym w Żoniu, za co musiał

uczęszczać do szkoły przez dodatkowy okres sześciu miesięcy. Po ukończeniu szkoły, Kulczyński pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Gdy w 1914 r. ojca zmobilizowano do armii niemieckiej i wysłano na front, jako 16-letni chłopiec musiał prowadzić samodzielnie gospodarstwo. Po osiągnięciu pełnoletniości, w grudniu 1916 r., Kulczyński powołany został do czynnej służby wojskowej w 27 pułku piechoty w Berlinie, a następnie w Magdeburgu. Po trzech miesiącach szkolenia, wysłany został na front zachodni do Francji. W pierwszej linii przebywał przez półtora roku. W wyniku odniesionych ran, w lipcu 1918 r. trafił do szpitala. Rany na szczęście nie były groźne, ale na rekonwalescencji przebywał do jesieni. Kiedy powrócił do pełni sił, ponownie trafił na front, ale działania wojenne zostały przerwane w wyniku rozejmu z Cambronne i jego oddział odtworzony został do Berlina. Kulczyński trafił na rewolucyjne rozruchy, opuścił szeregi wojska i potajemnie wrócił z końcem listopada do domu. Kiedy w dniu 29 grudnia 1918 r. zaczęto tworzyć w Budziniu oddział powstańczy, Kulczyński niezwłocznie zgłosił się w jego szeregi, biorąc następnie czynny udział w pierwszej wyprawie powstańczej na Chodzież w dniach 6-8 stycznia 1919 r. W kolejnych dniach pełnił służbę w okolicach Mar-

gonina i Sypniewa, poczym będąc już w węgrowskiej kompanii powstańczej, w połowie stycznia trafił na linię frontu pomiędzy Szubinem a Smogulcem. W lutym i marcu oddział, w którym znajdował się Kulczyński operował na przemian w okolicach Chodzieży, Czarnkowa, Bołajewa, Nowej Wsi, Smogulca i Nakła. W maju 1919 r. znalazł się w 3 kompanii, 4 batalionu, niedawno utworzonego 4 p. strz. wlkp. Ze względu na wcześniejsze rany, nie był żołnierzem liniowy. Po 2-tygodniowym urlopie, jeszcze pod koniec maja 1919 r., przydzielono go do 24 zapasowego batalionu w Gnieźnie, skąd następnie skierowano go do Wolsztyna, w celu szkolenia rekrutów. Tam przebywał przez półtora roku i w dniu 21 września 1921 r. został zwolniony z wojska. Po powrocie z wojska, jako inwalida i bez zawodu, miał poważne problemy ze znalezieniem pracy. Próbował różnych profesji. Po ukończeniu trzymiesięcznego kursu celników granicznych, objął placówkę w Brusach pod Chojnicami. Praca ta nie sprawiała mu satysfakcji i przy nadarzającej okazji, zgłosił się do pracy w administracji. Przyjął najpierw praktykę w magistracie w Szamocinie, skąd 1 lutego 1923 r. skierowany został do Gołańczy i przez dwa kolejne lata, pracował w miejscowym komisariacie. W 1925 r. objął funkcję sekretarza magistratu w Gołańczy, gdzie pracował do 1939 r. Jednocześnie udzielał się społecznie w różnych miejscowych organizacjach. W czasie okupacji, dzięki dobrej znajomości języka niemieckiego, był zatrudniony, jako pomoc biurowa w gołańskim komisariacie. Do pracy w administracji wrócił z początkiem 1945 r. Pracował przy odbudowie samorządu w Gołańczy. Najpierw został sekretarzem

Władysław
Kulczyński

Zarządu Gminnego, a od 11 marca 1945 r. sprawował funkcję burmistrza miasta Gołańczy. W 1950 r., po reorganizacji władz, został kierownikiem biura Miejskiej Rady Narodowej w Gołańczy, aż do czasu przejścia na emeryturę w 1973 r. Kulczyński także po wojnie angażował się w życie społeczne Gołańczy. Jego dużą zasługą była elektryfikacja miasta w latach 1945-1946 oraz rozbudowa miejscowej szkoły w latach 1946-1948. Był jednym z tych, którzy po wojnie reaktywowali Bank Spółdzielczy w Gołańczy. Aktywnie również angażował się w działalność Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Za swoje zasługi na polu działalności społecznej, zawodowej oraz w uznaniu zasług kombatanckich, był wielokrotnie wyróżniany i odznaczany m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967); Medalem Niepodległości (1937); Złotym Krzyżem Zasługi (1956); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957); Brązowym Krzyżem Zasługi (1938); Medalem Brązowym Za długoletnią służbę (1938); Odznaką Zasłużony Działacz Spółdzielczości (1959); Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego (1964); Honorową Odznaką Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1968).

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Stawomir Łaniewski

Kuliszak Stanisław (1882 – 1939), kapelan odcinka Boguszyn frontu zach. oraz Grupy „Leszno”. Ur. 22 września 1882 r. w Przylepkach (pow. śremski), w rodzinie oberżysty Jana i Agnieszki z Musiałów. W latach 1897-1898 był uczniem śremskiego

gimnazjum, a od października 1898 r. gnieźnieńskiego konwiktu arcybiskupiego. Przed egzaminem dojrzałości (1906) został wydalony z niemieckiego gimnazjum z powodu działalności w tajnej organizacji filomackiej, przysposobił się do matury w Berlinie, gdzie równocześnie uczęszczał na wykłady z filozofii. Jako eksternista zdał egzamin abituriencki 13 września 1907 r. w Poznaniu. Od 1907 do 1912 r. studiował teologię na uniwersytecie we Wrocławiu oraz w seminarium w Poznaniu i Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich pracował w Ujściu (k. Piły) jako wikariusz (1912-1914), gdzie skazany został przez prokuraturę za obrazę pruskiej szkoły. Od wykonania wyroku uwolnił go pobór do wojska niemieckiego, 1 stycznia 1915 r. został zwolniony dzięki sfałszowanym dokumentom i skierowany przez władze duchowne do Przemętu (k. Wolsztyna). W 1918 r. udał się z polecenia arcybiskupa Dalbora do Niemiec, w okolice Dortmundu, gdzie badał warunki życia polskich robotników. Z chwilą wybuchu rewolucji listopadowej w Niemczech zorganizował w Wolsztynie Radę Robotników i Żołnierzy. W czasie powstania wielkopolskiego ogłosił (6 stycznia 1919) w kościele zamiast kazania krótki rozkaz: *Po Mszy św. wszyscy byli żołnierze do zbiórki na rynku gotowi do boju o Ojczyznę*. Peł-

Stanisław
Kuliszak

nił odtąd funkcję kapelana odcinka Boguszyn, a następnie frontu zach. w Grupie „Leszno”, 1 marca 1923 r. powołany został na administratora w Zbarzewie, a 1 kwietnia 1924 r. na proboszcza nowo utworzonej parafii w Nowym Tomyślu. W tym czasie był członkiem wielu towarzystw społecznych m. in. Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Nowym Tomyślu, 1 lipca 1932 r. powołany został do Buku jako wikariusz adiutor, a od 5 grudnia 1932 r. administrował już samodzielnie parafią bukowską. Wskutek kłopotów zdrowotnych przewieziony (16 czerwca 1939) do szpitala w Poznaniu, zm. tam 20 czerwca 1939 r. Był odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Odznaką Pamiątkową Grupy Leszno, Odznaką Pamiątkową Pożyczki Odrodzenia.

CAW, *Akta odznaczeniowe KN 16 III 1933*; *Archiwum Archidiecezjalne Poznań, Akta personalne ks. S. Kuliszaka*, KA 634; Z. Kościański, *Kuliszak Stanisław*, (w:) *Słownik... s. 183-184*; wycinki prasowe z czerwca 1939 r.; AP Poznań, *Starostwo Powiatu Nowy Tomyśl 1919-1939*, 949 oraz 569; B. Śliwiński, *Śp. Ks. S. Kuliszak z Buku jako kapelan powstańców wielkopolskich*, „*Przewodnik Katolicki*” 1939, nr 35, s. 565; Z. Kościański, *Ks. prób. S. Kuliszak – wybitny ksiądz, żołnierz i społecznik*, „*Wiadomości Nowotomyskie*” 1986, nr 1; „*Katholische Volkszeitung*” 1932, nr 134; B. Wojcieszak, *Kuliszak Stanisław (1882 – 1939), proboszcz w Nowym Tomyślu i w Buku*, w: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny*, t. II, Gniezno 2007, s. 200-201; *dokumentacja rodzinna i relacja inż. Teresy Stępniewicz*.

Zdzisław Kościański

Kupka Sylwester (1897 – 1969), ur. 25 grudnia 1897 r. w Poznaniu, syn Szymona i Emilii Tomiak. W marcu 1917 r. został powołany do wojska pruskiego i wcielony do Baonu Zapasowego 7 Pułku Piechoty w Nowej Soli. Po 9-ciu tygodniach wysłany na front francuski. W tym czasie zachorował, a po wyzdrowieniu został przydzielony do 50 Pułku Piechoty w Rawiczu i stąd wysłany do tworzącej się dywizji w Bolechowie. W październiku 1918 r. ponownie wysłany na front francuski, ale przejeżdżając przez Poznań zdezerterował z wojska pruskiego i ukrywał się w Poznaniu do 11 listopada. Po zakończeniu wojny w myśl ówczesnych zarządzeń zgłosił się do „Soldatenratu” na ulicy Artyleryjskiej w Poznaniu i otrzymał cały wojskowy ekwipunek i żołd. Z Poznania został skierowany ponownie do 50 Pułku Piechoty w Rawiczu. Po wybuchu powstania 27 grudnia 1918 r. ponownie zdezerterował, zgłosił się w Poznaniu i zdał swoje uzbrojenie. W styczniu 1919 r. ochotniczo wstąpił do WP w koszarach przy ulicy Grunwaldzkiej. Z Poznania został wysłany pod Zbąszyń. Na stacji Chrośnica nastąpiło wyładowanie wojska i zakwaterowanie w pobliskiej wsi Łomnica, gdzie pełnił służbę patrołową. 11 lutego jego oddział został zaatakowany przez Niemców. Po odparciu ataku 12 lutego oddział prze-

Sylwester
Kupka

mieścił się w okolicy Nowej Wsi i Babimostu, gdzie toczyły się działania wojenne. W walkach tych został ciężko ranny odłamkiem artyleryjskim w lewo udo i przewieziony do szpitala w Nowym Tomysłu, a następnie do Poznania. Operowany dwukrotnie przez płk Cetkowskiego. W szpitalu przebywał 13 miesięcy. Po wyjściu ze szpitala został skierowany do korpusu rekonwalescentów w Szamotułach, skąd jako inwalida wojenny został zwolniony z wojska. Od 1920 r. zatrudniony w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu w administracji. W 1939 r. brał udział w ewakuacji DOKP do Radomia; pod Kutnem transport został rozbity i wraz z rodziną czasowo osiadł w Skierniewicach, gdzie urodził mu się syn Tadeusz. W czasie okupacji mieszkał razem z rodziną w Mosinie i pracował jako robotnik w warsztatach DOKP. Po wojnie aż do przejścia na emeryturę w 1967 nadal był zatrudniony w administracji DOKP w Poznaniu. Zm. w Mosinie 26 lutego 1969 r.; pochowany wraz z żoną na miejscowym cm. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz odznaką Przodujący Kolejarz. Ślub w Poznaniu w 1922 r. z Martą Dolny (1897-1961). Miał dzieci: Zofię (ur. 1921) zameżna Marcinkowska; Alfonsa (1922-1940), Sylwestera (1926-1993), Felicjana (ur. 1931) i Tadeusza (ur./zm. 1939).

Informacje spisane przez syna Felicjana, na podstawie dokumentów z archiwum rodzinnego.

Piotr Dziembowski

Kurkowiak Piotr (1900 – 1964), ur. 14 stycznia 1900 r. w Rybojedzku, gm. Stęszew, w rodzinie rolnika Fran-

ciszka i Jadwigi zd. Poloda. W 1918 roku został powołany do wojska pruskiego. W grudniu 1918 roku zdezerterował z wojska i wstąpił do oddziału porucznika Andrzeja Kopy. Brał udział w walkach oddziału, który zdobył min. Lotnisko Ławica. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do rodzinnej miejscowości. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1925 roku zawarł związek małżeński z Marią Skrzypek. Zmarł 27 czerwca 1964 w Rybojedzku, a pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Kuśnierczak Jan (1893 – 1977), ur. 15 maja 1893 r. we Wronczynie, gm. Stęszew, syn Jakuba-rolnika, kowala i Katarzyny zd. Augustyniak. W 1914 roku został powołany do wojska pruskiego. Uczestniczył w walkach we Francji, gdzie w 1914 roku został ciężko ranny. Po rekonwalescencji został zwolniony ze szpitala woj-

Jan
Kuśnierczak

skowego, a następnie mianowany komendantem żandarmerii w Turwii i Gorzycach. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego w 1918 roku wstępuje ochotniczo w szeregi powstańcze. Za udział w Powstaniu Wlkp. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 10 listopada 1977 roku we Wrónczynie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Modrzu. W 1921 roku zawarł związek małżeński w Lubiniu z Władysławą Marciniak, która zmarła 18 stycznia 1982 roku i została pochowana w grobowcu rodzinnym w Modrzu. Z tego związku urodziły się dzieci: Maria (ur. 1922), zam. Augustyniak; Janina (ur. 1924), zam. Bednarkiewicz; Stefania (ur. 1925), zam. Jarysz; Zenon (ur. 1931) i Genowefa (ur. 1941), zam. Tomczak.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Lasik Stanisław (1897 – 1963), ur. 21 lipca 1897 w Łoniewie koło Osiecznej w Wielkopolsce. Rodzice Jan Niepomucen i Józefa z domu Pawłowska prowadzili gospodarstwo rolne. Był jednym z czworga rodzeństwa. Miał dwóch braci Wojciecha i Ignacego oraz siostrę Magdalенę. Do szkoły uczęszczał w Kąkolewie. Już od najmłodszych lat ciągnęło go do lasu. W rodzinie wspominano, że jako młody chłopak złapał w radlinach sarnę. Gdy wybuchła I wojna światowa to w 1916 r. powołany został do wojska

niemieckiego. Przebywał właśnie na urlopie w rodzinnej miejscowości gdy wybuchło powstanie wielkopolskie. 9 stycznia 1919 r. wstąpił do formującej się z okolicznych młodzieńców kompanii osieckiej. Podobnie uczynił jego brat z pierwszego małżeństwa ojca – Antoni, który zginął w powstaniu. Stanisław brał udział w walkach o wiatraki pod Osieczną i Grzybowem, a także Nową Wsią, Poniecem, Miechcinem. W czasie walk został ranny od wybuchu granatu i później od uderzenia kolbą przez niemieckiego żołnierza. Pokiereszowana twarz, wybite zęby, stracił nawet na jakiś czas mowę. Po powstaniu, przez pewien czas pracował jako leśniczy w prywatnym lesie u Niemca w Jeziorkach. Później był bez pracy. W międzyczasie w Jeziorkach poznał żonę, która była gospodynią w pałacu. 15 maja 1926 r. w Osiecznej Stanisław Lasik poślubił Pelagię Włodarczak (zm. 14.03.1990). Z tego małżeństwa urodzili się: Roman (19 lutego 1927- 2 czerwca 1987), Monika (ur. 8 kwietnia 1928), Stanisław (14 grudnia 1935-25 lipca 1987), Jan Marian (10 lipca 1937-20 września 2005), Zbigniew (ur. 24 sierpnia 1944 r.). Wszyscy synowie za wyjątkiem najmłodszego Zbigniewa, który był zawodowym żołnierzem przejęli zamiłowanie po ojcu do leśnictwa. Córka zajmowała się rodziną i domem. Gdy był bez pracy, nieznajomy przekazał mu informację, że w majątku

Stanisław
Lasik

Sielec, który należał do admirała Józefa Unruga potrzebują leśniczego. Informacja okazała się trafiona i w 1930 r. cała rodzina przeprowadziła się do Sielca. Zaangażowanie w sprawy zawodowe owocowało także wyróżnieniami na tej niwie. Wielkopolski Związek Myśliwych uhonorował go dyplomem i medalem za gorliwe spełnianie obowiązków. W dwudziestoleciu międzywojennym Stanisław Lasik należał do organizacji skupiającej weteranów. Nie interesował się polityką. W tamtym czasie poznał ks. Mariannę Namysłowskiego, który był zapalonym myśliwym. Podczas kampanii wrześniowej brał udział w bitwie nad Bzurą, w czasie walk został ranny odłamkiem w rękę. Do domu wrócił w listopadzie 1939 r. W czasie II wojny światowej został w Sielcu i był stróżem lasu. By przeżyć musiał ukrywać swoją powstańczą przeszłość. W 1944 r. udzielił schronienia i nakarmił alianckich żołnierzy, którzy uciekli z obozu jenieckiego w Szubinie. Zaopatrzeni w prowiant uciekinierzy opuścili następnej nocy domostwo Lasików w Sielcu. Pod koniec wojny został ciężko pobity przez Niemców, którzy zmasakrowali mu głowę i nadwyrężyli serce. Skutki pobicia odczuwał do końca życia. Po wojnie uzupełnił wykształcenie w Runowie. W 1947 r. przeniósł się do Szubina, gdzie jako leśniczy pracował do emerytury. Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmarł po ciężkiej chorobie 8 marca 1963 r. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) i Odznaką Grunwaldzką (1947).

Archiwum rodzinne Moniki Jarek z domu Lasik; Akt zgonu, USC Szubinie.

Kamila Czechowska

Latosiński Stanisław (1893 – 1942), ur. 14 kwietnia 1893 r. w Gostyniu jako syn Józefa i Pauliny z Winnowiczów. Po ukończeniu szkoły powszechnej, podjął naukę i pracę w bankowości. Aktywnie działał m. in. Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, biorąc udział w zjazdach i ćwiczeniach tej organizacji. W latach 1914-1918 służył w armii pruskiej. W grudniu 1918 r. zgłosił się do oddziałów powstańczych w Gostyniu. Dowództwo nad oddziałami w rejonie gostyńskim powierzono byłemu porucznikowi armii niemieckiej Bernardowi Śliwińskiemu. Mimo posiadanych szczupłych sił oddział powstańczy z Gostynia, w którym służył Stanisław Latosiński dotarł do Kąkolewa k. Leszna gdzie nieprzyjaciel został zmuszony do panicznego odwrotu. Powstańcy pod Kąkolewem, na stacji kolejowej walczyli dwukrotnie. W dniach 28 stycznia i 14 lutego 1919 r. Po zaciętej walce wyparto nieprzyjaciela ze stacji. Atak przeprowadzony przez oddział Grenschutzu wspierany pociągiem pancernym został odparty. Latosiński walczył jeszcze pod Szubinem i Mieszkowem. Po odzyskaniu niepodległości w 1922 r. Stanisław Latosiński wraz z żoną osiedlił się najpierw w Wolnym Mieście Gdańsku, a następnie od 1927 r. mieszkał w budującej się Gdyni. Dał się tam poznać jako gorliwy społecznik i Polak. Należał do X Okręgu Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Gdańsku i w Gdyni, przez kilka lat był prezesem później sekretarzem tegoż Związku. Był również członkiem i sekretarzem Korporacji Kupieckiej w Gdyni oraz czynnym członkiem Związku Zachodniego (do wybuchu II wojny światowej w 1939 r.). Ostrzeżony w Gdyni przez kole-

gów ze Związku, że jest na liście zakładników i poszukiwanych osób za działalność patriotyczną na terenie Gdańska i Gdyni opuścił potajemnie w 1940 r. Gdynię zostawiając cały dorobek życia. Zamieszkał w Łodzi, gdzie ukrywał się do listopada 1941 r. Zdażył jeszcze w przeddzień wybuchu wojny wysłać żonę z dziećmi do rodziny do Borku i Gostynia. W listopadzie 1941 r. został aresztowany przez gestapo i przebywał w więzieniu w Łodzi do marca 1942 r. W marcu tegoż roku został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Tam zakatowany w bunkrze śmierci zginął 5 września 1942 r. w 49 roku życia. Stanisław Latosiński Uchwałą Rady Państwa pośmiertnie odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W listopadzie 1922 r. zawarł związek małżeński w Borku Wielkopolskim. Jego żoną została Aniela z Bolewickich. Wychowali troje dzieci, synów Antoniego i Jerzego oraz córkę Barbarę.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Barbara Latosińska

Lewandowski Ignacy (1895-1982), ur. 25 stycznia 1895 r. w Przemęcie (daw. pow. babimojski) jako syn Edwarda i Elżbiety z Wojciechowskich. Jego ojciec był stolarzem, a matka zajmowała się wychowywaniem 15 dzieci. Ignacy uczestniczył w strajku szkolnym w Przemęcie w 1907 r., a po ukończeniu szkoły terminował w zawodzie krawca. W latach 1915-1918 służył w armii niemieckiej na froncie zachodnim we Francji. 6 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił do miejscowego oddziału powstańczego – kompanii przemęckiej pod dowódz-

twem ppor. J. Wróblewskiego. Uczestniczył w potyczkach zbrojnych na froncie południowo-zachodnim powstania „Grupa Leszno” pod Zbąrzewem, Wieleniem, Kaszczorem i Mochami. Po zakończeniu zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, z której powrócił do rodzinnego domu 21 grudnia 1920 r. Wstąpił potem do miejscowego Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. J. Wróblewskiego oraz do koła śpiewaczego „Halka”. Utrzymywał się wraz z rodziną z krawiectwa i kilkumorgowego gospodarstwa rolnego. W czasie okupacji niemieckiej z narażeniem życia pieczołowicie przechowywał powstańczy sztandar kompanii przemęckiej, który włożył do dużego słoja i zakopał w swoim ogrodzie. W dniu 8 stycznia 1978 r. na uroczystej akademii w sali GOK-u w Przemęcie z okazji obchodów 60. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego przekazał ten historyczny sztandar na ręce dyrektora Muzeum Okręgowego w Lesznie. Zmarł 9 października 1982 r. Spoczywa na cmentarzu przy kościele św. Andrzeja w Przemęcie. Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1962) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem (1972). Żonaty z Heleną z domu Ratajczak miał 5 synów: Zbi-

Ignacy
Lewandowski

gniewa (ur. 1928), Stanisława (ur. 1930), Bronisława i Kazimierza (ur. 1933) oraz Ireneusza (1940-2000).

Akta Zarządu Powiatowego Zbo-WiD w Wolsztynie z lat 1972 i 1975; Bloch R., Rogoziński S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy, maszynopis z 23.11.68; Bielawny K., Historia posiadanych sztandarów przez ruch kombatancki gm. Przemęt, w: Kurier Przemęcki z marca 1992 r., s. 6; Kaczmarek A., Z kart historii – wybijając się na niepodległość, „Kurier Przemęcki” z listopada 1991 r., s. 6; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 86, 91-92; Pamiątki rodzinne i informacje syna Stanisława Lewandowskiego z Perkowa.

Antoni Fornalski

Lis Wincenty (1890 – 1944), chorąży WP, ur. 22 marca 1890 r. w Środzie Wielkopolskiej jako syn Franciszka i Agnieszki z domu Jankowiak. Od 7 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej, kończąc ją w 1904 r., następnie uczęszczał do szkoły doksztalającej w Środzie kończąc ją w 1907 r. Po szkole pracował jako pomocnik techniczny w zakładzie ceglarskim. W tym czasie należał do konspiracyjnej organizacji młodzieży rzemieślniczej. 16 października 1912 r. powołany został do wojska niemieckiego i wcielony do 98 pp w Metz. Służbę wojskową pełnił do września 1918 r. W tym czasie był dwukrotnie ranny i jako rekonwalescent w stopniu sierżanta otrzymał urlop, z którego już do armii niemieckiej nie wrócił. Przystąpił do Rady Robotniczo-Żołnierskiej na powiat Środa, gdzie objął

dowództwo nad organizowanym oddziałem bezpieczeństwa. Rada przygotowywała się do Powstania Wielkopolskiego i przetrwała do 26 grudnia 1918 r. W dniu 27 grudnia 1918 r. Rada została przemianowana na Baon Średzki obejmujący oddziały średzki, kościański i z Zaniemyśla. W Baonie Średzkim otrzymał przydział do III Kompanii Średzkiej jako dowódca Kompanii i został mianowany w 2 stycznia 1919 r. starszym sierżantem. Brał udział w walkach pod Smogulcem – Zamczyskiem, Mieszkowem, Paterkiem, Chobylin – Młyn, Nakłem, Czarnkowem i Rawiczem do maja 1919 r. 5 maja 1919 r. wraz z Baonem Średzkim został wcielony do 8 p. strz. wlkp. w Jarocinie, gdzie po przeorganizowaniu i uzupełnieniu stanów osobowych oddział został przemianowany na 62 pp. Wcielony do 7 kompanii 62 pp brał udział w walkach na froncie wschodnim: na Ukrainie, pod Kijowem, na Białorusi, w odwrocie pod Warszawę, w ofensywie na Zambrów, Wołkowysk aż do zakończenia wojny 1920 r. 20 grudnia 1920 r. wrócił z pułkiem do garnizonu Bydgoszcz, w 1921 r. został mianowany na stopień chorążego służby stałej. Od 15 lipca do 14 grudnia 1922 r. był uczestnikiem kursu chorążych w Chełmnie, a od 1 lipca do 30 września 1923 r. był uczestnikiem kursu oficerskiego 7 pułku saperów w Toruniu. Od stycznia

Wincenty
Lis

1921 r. do lipca 1922 r. i od lutego do 30 czerwca 1923 r. uczęszczał na indywidualne kursy celem uzyskania cenzusu naukowego w Bydgoszczy. W 62 pp. jako młodszy oficer pełnił różne funkcje: adiutant baonu, zastępca dowódcy kompanii, młodszy oficer przy szkole rekrutów. 31 grudnia 1927 r. przeniesiony został do Baonu KOP Łużki, w którym służył jako dowódca w Kompanii Małaszki na stanowisku oficera administracyjnego koszar i do spraw wyszkoleniowych. 1 kwietnia 1936 r. wyznaczony został na stanowisko oficera żywnościowego baonu. Po napadzie przez bolszewików na Polskę we wrześniu 1939 r. przekroczył z pułkiem KOP Głębokie granicę Łotewską w miejscowości Turmont, gdzie przebywał w obozach oficerskich Dzwińsk, Lepaja i Ulbrok do 22 sierpnia 1940 r. W godzinach popołudniowych tego dnia władze sowieckie zajęły cały obóz i wywiozły jeńców obozu Juchnowo. W 1941 r. wywieziony został na półwysep Kolski. Stamtąd przez Murmańsk do Archangielska i do Suzdału. 25 sierpnia 1941 r. przeprowadzał rozmowę z pułkownikiem Sulikiem, który spowodował przewiezienie go do Tatiszczewa i wcielenie do 13 pułku piechoty WP na stanowisko oficera żywnościowego; od 12 grudnia 1941 r. pełnił obowiązki oficera żywnościowego II baonu 13 pułku piechoty. W międzyczasie został zweryfikowany w stopniu chorążego służby stałej i w październiku 1942 r., po reorganizacji pułków piechoty na brygady, został wcielony do 13 Baonu 4 Brygady strzelców; rozkazem organizacyjnym wyznaczony na stanowisko oficera żywnościowego i przeniesiony z ośrodka zapasowego etapu armii do składnicy żywnościowej. Z 13 pp został ewakuowany

z Rosji do Persji, a następnie brał udział we wszystkich walkach 2 Korpusu Polskiego na Środkowym Wschodzie i we Włoszech. W czasie intensywnych przygotowań jednostek 2 Korpusu do zbrojnego udziału w walkach aliantów na froncie włoskim, przed bitwą pod Monte Casino zmarł na zawał serca 7 marca 1944 r. w szpitalu wojennym w Taranto. Spoczywa na cmentarzu wojennym w Cas-sa Masima. Był odznaczony: Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, srebrnym i brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę oraz honorowymi odznakami pułkowymi 62 p. p i KOP. Był żonaty i miał dzieci: Jerzego Stanisława (Kanada-Toronto), Wacława (Kanada), Czesławę (zmarła i jest pochowana w Kanadzie) i Janinę (zmarła i jest pochowana w Kanadzie).

Dokumenty i pamiątki rodziny.

Maria Mielcarzewicz

Łamaszewski Franciszek Adam (1894 – 1981), powstaniec-ochotnik I batalionu saperów w Poznaniu. Ur. 29 marca 1894 r. w Sędzinku (pow. szamotulski), w rodzinie wóldarza Andrzeja i Anny z Hainów. Po ukończeniu szkoły ludowej w Sędzinku (1 kwietnia 1908), rozpoczął naukę w zawodzie kołodzieja w Sędzinach. W 1911 r. zdał egzamin czeladniczy. W październiku powołany do armii niemieckiej, został wcielony do 29 baonu saperów w Poznaniu. Od stycznia 1915 r. walczył na froncie zach., następnie rosyjskim n. Narwią, gdzie 2 sierpnia został ciężko ranny. Przewieziono go do szpitala we Frankfur-

cie n. Menem. Przekazany do kompanii garnizonowej 29 Pułku Saperów w Poznaniu, znalazł się ponownie na froncie rosyjskim, gdzie mianowano go kpr. Od stycznia 1917 r. przeniesiony na front zach. Z armii niemieckiej został zwolniony 22 grudnia 1918 r. i powrócił do Wielkopolski. W powstaniu walczył od 4 stycznia 1919 r., kiedy jako ochotnik wstąpił do tworzącego się 1 baonu saperów w Poznaniu (późniejszy 7 baon saperów). Walczył w składzie 3 kompanii na froncie pld. w okolicach Rawicza, Szkaradowa, Ostoje, a następnie na froncie pñn. w rejonie Szubina, Rynarzewa, Opok, Ośnieszczewa, Płonkowa, Broniewa, Pszczółczyny i Łabiszyna. Po objęciu terenów przyznanych Polsce traktatem wersalskim, przybył do Bydgoszczy, przeniesiony do 17 baonu saperów, z którym w lutym 1920 r. wyruszył na wojnę polsko-bolszewicką. W Wojsku Polskim w stopniu plut. przebywał do 21 stycznia 1921 r. Po zwolnieniu pracował w zakładach „H. Cegielski” w Poznaniu. 1 stycznia 1932 r. został mianowany stałym strażakiem w Miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej w Poznaniu i podczas wojny obronnej 1939 r. znalazł się w jej grupie ewakuacyjnej. Po klęsce wrześniowej pracował jako robotnik, następnie jako strażak w zakładowej straży pożarnej. Od 2 lutego 1945 r. rozpoczął ponownie pracę w Miejskiej Straży Pożarnej

w Poznaniu. 3 maja z synem Jerzym i 26 zawodowymi strażakami ochotniczo gasił w Szczecinie szalejące tam pożary i został ranny. Po powrocie (20 maja) i pracował nadal w stopniu st. ogniomistrza pożarnictwa, aż do przejścia na emeryturę (30 kwietnia 1960). Zm. 1 marca 1981 r. w Poznaniu. Był odznaczony m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918—1921, Złotym Medalem „Zasługi dla Pożarnictwa”, Odznaką Pamiątkową Frontu Pomorskiego 19 1-10 II 1920, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Ze związku małżeńskiego z Antoniną z Klatkiewiczów miał dzieci: Irenę (ur. 1921), Leokadię Barbarę (ur. 1929) oraz Jerzego Wacława (ur. 1926).

CAW, Akta odznaczeniowe KN 9 XII 1935; Akt urodzenia USC Grzebienisko; Z. Kościański, Łamaszewski Franciszek, (w:) Słownik... s. 204; Z. Dulczewski, A. Kwilecki, Społeczeństwo wielkopolskie w osadnictwie Ziemi Zachodnich, Poznań 1962, s. 205; dokumentacja rodzinna; relacja syna Jerzego.

Zdzisław Kościański

Łapacz Józef (1899 – ?), syn Andrzeja i Rozalii z domu Szymańska, ur. 6 listopada 1899 r. w Smogulcu, w ówczesnym powiecie wągrowieckim. Pochodził z robotniczej rodziny i po ukończeniu szkoły powszechnej w Smogulcu, podjął pracę, jako robotnik na miejscowym folwarku, należącym do hrabiego Bogdana Hutten-Czapskiego. Dnia 12 kwietnia 1918 r. Łapacza powołano do armii pruskiej. Służbę rozpoczął w 4 pułku

Franciszek Adam
Łamaszewski

kirasjerów w Gnieźnie i po odbyciu kilkutygodniowych ćwiczeń, wysłany został na front zachodni. Wojna już wówczas miała się powoli ku końcowi, a na froncie panowało duże rozluźnienie. Kiedy w listopadzie nastąpiło zawieszenie broni, w pierwszej kolejności ewakuowano oddziały konne, dzięki czemu, już na początku grudnia, Łapacz przybył do garnizonu macierzystego pułku w Gnieźnie. Było to już niedaleko rodzinnego domu. 28 grudnia 1918 r., dzień po wydarzeniach poznańskich, w Gnieźnie wybuchło powstanie wielkopolskie. Wówczas to Łapacz opuścił swoją jednostkę i wspólnie z kolegą pochodzącym z Kcyni o nazwisku Górecki, udali się niezwłocznie w rodzinne strony w przekonaniu, że właśnie tam mogą być w tej chwili najbardziej potrzebni. Podróż z Gniezna nie była łatwa, gdyż pociąg dojechał tylko do Damasławka, dalej obaj ruszyli pieszo do domów, jeden do Kcyni, drugi do Smogulca. W tym czasie mieszkańcy Smogulca już organizowali oddział powstańczy i Łapacz natychmiast wstąpił w jego szeregi, trafiając dzięki swojemu kuzynowi Szczepanowi Szymańskiemu do kompanii gołanieckiej, którą dowodził ppor. Maksymilian Bartsch, a bezpośrednio jego oddziałem – Książkiewicz z Kcyni. Po wielu latach od tamtych wydarzeń, Józef Łapacz wspominał, że przez większość styczniowych dni 1919 r. smoguleccy powstańcy pilnowali mostu zwodzonego na Noteci niedaleko Mieczkowa. Kiedy pod koniec stycznia oddziały Grenzschtzu ostrzelały ich pozycje na Zamczysku, trzeba było wycofać się pod Smogulec, gdzie powstańcy już skutecznie oparli się atakującym Niemcom, ostrzeliwując się z karabinów maszynowych. Najdramatyczniejszy dzień

Józef
Łapacz

dla powstańców na tym odcinku frontu nadszedł 2 lutego. Silne oddziały Grenzschtzu skoncentrowały swoje siły pod Mieczkowem, Gromadnem i Nową Wsią, a następnie zaatakowały Smogulec i Smogulecką Wieś. Ta druga miejscowość została nawet na krótko zajęta przez wroga, ale wyparto go szybko przy wydatnym udziale mieszkańców i posiłków, które nadeszły z Gołańczy. W trakcie bitwy padli zabici i było wielu rannych. Łapacz zapamiętał kilku swoich poległych kolegów, m. in. Thomasa, Rymera i Sławińskiego. Niemcy zostali wyparci do Lipiej Góry, a później za Noteć. Być może jeszcze na froncie nadnoteckim zetknął się z pierwszymi oddziałami wielkopolskiej kawalerii, które po sformowaniu, znalazły się pod Szubinem i Rynarzewem. Kiedy dowiedział się z końcem stycznia 1919 r., że w Poznaniu formowany jest 1 p. uł. wlkp., późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich, zgłosił się na ochotnika do nowej formacji. Z nią też przeszedł cały szlak bojowy na froncie polsko-bolszewickim. Jeszcze w sierpniu 1919 r. pułk dołączył do 3 dywizji piechoty na wschodzie i z końcem miesiąca wkroczył do Bobrujska. W maju 1920 r. pułk walczył w składzie grupy ppłk. Władysława Andersa, a następnie osłaniał odwrót 14 dywizji piechoty, docierając aż pod Dęblin. 16 sierpnia pułk działał w Grupie Uderzenio-

wej znad Wieprza kierując swoje natarcie po linii Kobylnice – Kochów – Maciejowice i dalej w kierunku Prus Wschodnich. W I połowie września Łapacz wziął udział w bitwie nad Niemnem, a następnie w ciężkich zmaganiach o Międzyrzecze, Nieśwież i Krupice. Ze służby wojskowej zwolniony został 19 lipca 1921 r. i powrócił do Smogulca, gdzie też podjął pracę na folwarku, jako robotnik rolny. W 1931 r., w okresie szalejącego w Polsce kryzysu gospodarczego, opuścił Smogulec i przeniósł się do Gołańczy, licząc na jakąś pracę. Mimo usilnych starań, aż do wybuchu II wojny światowej pozostawał bez stałego zatrudnienia. Pracował dorywczo lub sezonowo. 17 sierpnia 1939 r. Łapacz powołany został do gołanieckiej Kompanii Obrony Narodowej, wchodzącej w skład Batalionu Obrony Narodowej „Wągrowiec”, z którym przeszedł cały szlak bojowy. Do niewoli niemieckiej trafił pod Żyrardowem i przez kilka miesięcy przebywał w obozie jenieckim w Pabianicach. Zwolniono go do domu 14 grudnia 1939 r. W czasie okupacji pracował, jako robotnik rolny w niemieckiej spółdzielni rolniczo-handlowej w Gołańczy. Po oswobodzeniu, przez dwa miesiące, pełnił służbę w Milicji Obywatelskiej, po czym zgłosił się do pracy w Polskich Kolejach Państwowych. Do 1960 r. pracował na dworcu w Gołańczy, jako magazynier, a następnie przeszedł na emeryturę. Józef Łapacz udzielał się też społecznie. Od 1925 r. był pierwszym komendantem Ochotniczej Straży Pożarnej w Smogulcu. Następnie pracował w straży kolejowej. Po wojnie angażował się też w pracach społecznych na rzecz Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Gołańczy. Przez szereg lat był też skarbnikiem

koła ZBoWiD-u w Gołańczy. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1972).

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Łacki – Korzbok Stanisław (1866 – 1937), komendant i organizator Straży Ludowej na pow. nowotomyski. Ur. 31 stycznia 1866 r. w Posadowie (pow. nowotomyski), w rodzinie ziemianina hr. Władysława Korzbok i Antoniny ze Skórzewskich. Ukończył Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu (8 klas). Od 12 kwietnia 1888 r. do 1 października 1896 r. przebywał Koninie (pow. nowotomyski), a następnie od 1 października 1896 do 25 stycznia 1910 r. w Pakosławiu. Jako fideikomis, od 25 stycznia 1910 r. aż do śmierci przebywał w Posadowie. Do 1918 r. brał czynny udział w pracach: komisji kursów dla pracowników społecznych oraz komitetu redakcyjnego „Gazety Narodowej”. Prowadził ożywioną korespondencję z polskimi działaczami politycznymi w sprawie nauki religii i języka polskiego w szkole, m. in. z W. Korfantym i W. Trąpczyńskim. 11 listopada 1918 r. utwo-

Stanisław
Łacki

rzył we Lwówku Polską Radę Robotniczą. Pod jego nieobecność została ona przez Niemców rozwiązana. Na jutrz zwołał we Lwówku zebranie, na którym ukonstytuowała się nowa Rada Robotnicza. 18 listopada 1918 r. pod jego przewodnictwem wybrano w Posadowię 42 mężów zaufania, którym przydzielono do poszczególnych urzędów. 25 listopada w Nowym Tomysłu wybrany został delegatem prowincjonalnym na Sejm Dzielnicy w Poznaniu. 28 grudnia wysłał z Posadowa do Poznania wóz ciężarowy po broń i amunicję. 2 stycznia 1919 r. został mianowany przez Radę Ludową we Lwówku komendantem Straży Ludowej na pow. nowotomyski. Od chwili rozpoczęcia powstania brał czynny udział w organizacji działań wojennych. Zorganizował m. in. późniejszy II baon Grupy Zachodniej, liczący kilkuset żołnierzy. Dzięki jego inicjatywie i ofiarności sformowano oddział kawalerii (40 szabel) – tzw. patrole posadowskie (załazek późniejszego 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich). 6 stycznia 1919 r. wskutek energicznych działań wziął do niewoli załogę samolotu niemieckiego, który wylądował pod Lewicami. W swoich dobrach posiadał największą w Polsce prywatną stadninę, w której prowadził hodowlę konia wierzchowego przeznaczonego dla kawalerii. Za 500 koni remontowych sprzedanych do 1936 r. otrzymał Złoty Medal od Ministerstwa Spraw Wojskowych. Łożył na cele społeczne, m. in. na Wiosenną Olimpiadę Powiatową, również organizował kolonie dla ubogich dzieci. Był honorowym członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku. Zm. 6 stycznia 1937 r. i został pochowany w swoich dobrach. Był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości,

Krzyżem Walecznych, La Croix d'Officier du Merite Agricola (1924), Croix du Comandeur du Merite Agricole (1933), Der König für Verdienst um die Pferdezucht (1890). Żonaty z Emilią z Mielżyńskich, nie miał dzieci.

CAW, Akta odznaczeniowe – KW 71/385, KN 20 VII 1932; AP Poznań, Lwówek-Posadowo, Łąccy, t. 1470, 1474; AP Poznań, Starostwo Powiatowe Nowy Tomyśl 1919-1939, t. 949; AP Poznań, Akta ZPW w Poznaniu, t. 31, s. 283; AP Poznań, Starostwo Powiatowe Nowy Tomyśl 1919-1939, t. 568, s. 20; Z. Kościański, Łącki Korzbok Stanisław, (w:) Słownik... s. 205-206; L. Gomolec, Udział dzisiejszego powiatu nowotomyskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Nowy Tomyśl 1968, nlb; Zarys dziejów Nowego Tomysła, Nowy Tomyśl 1986, s. 73-83; Gothaisches Genealogisches Taschenbuch, 1917, s. 521, 522; T. Żychliński, Złota księga szlachty polskiej, Poznań 1879, t. I, s. 157; „Kurier Zachodni”, Nowy Tomyśl 1929, nr 68; „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1927, nr 207; „Kurier Zachodni” Nowy Tomyśl 1927, nr 96; Z. Kościański, 74 rocznica Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Stanisław Korzbok-Łącki w powstaniu, „Wiadomości Nowotomyskie” 1993, nr 1/2; tenże, Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Inicjatorzy wyzwolenia Nowego Tomysła spod jarzma pruskiego 2/311919 r., Nowy Tomyśl 1988, s. 15-16; tenże, Lwówecko-posadowski rodowód 16 (2) Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Gen. Dyw. Gustawa Orlicz-Dreszera, Lwówek 1999; „Przegląd Nowotomyski” 2007 nr 4, s. 84-87 (przedruk opracowania S. Łackiego „Organizacja i wybuch powstania w Nowotomyskiem” oraz fot. z pogrze-

bu); relacja Włodzimierza Bartkowiaka, Ludwika Kucza.

Zdzisław Kościański

Łojek Józef (1893 – 1981), ur. 27 lutego 1893 r. w Granowie, w rodzinie rolnika Stanisława i Michaliny zd. Feiffer. W 1914 roku powołany został do wojska pruskiego. Walczył na froncie zachodnim. Na początku 1918 roku z powodu kontuzji został urlopowany. W grudniu 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego, dowodzonego przez por. Andrzeja Kopę z Trzcielina. Brał między innymi udział w zdobywaniu lotniska Ławica. Po demobilizacji nabył gospodarstwo rolne w Tomicach (14 ha) po niemieckim właścicielu, który nie przyjął obywatelstwa polskiego i wyjechał do Niemiec. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim Józef Łojek odznaczony został Odznaką Pamiątkową „Za Waleczność”, nadaną 27 grudnia 1919 roku oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 19 grudnia 1981 roku w Tomicach i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tomicach. W 1920 roku w Dopiewie zawarł związek małżeński z Agnieszką Adamczak. Z tego związku urodziły się dzieci: Władysław (ur. 1921), zam. Przydanek; Marian (ur. 1922); Zygmunt; Antoni i Eugeniusz (ur. 1939).

Józef
Łojek

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Łukowicz Stefan Szczepan (1894 – 1941), organizator powstania na Pomorzu, oficer 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich, major Wojska Polskiego. Ur. 26 sierpnia 1894 r. w Dziemianach (pow. kościerzyński) na Pomorzu, w rodzinie właściciela majątku ziemskiego Jana i Józefy z Butowskich. W Chojnicach ukończył gimnazjum humanistyczne. W trakcie nauki (1911-1914) należał do Drużyny Strzeleckiej. Był także członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. Od 12 sierpnia 1914 r. do 29 listopada 1918 r. służył w armii niemieckiej. Mimo ukończenia kursu oficerskiego w Biedrusku, nie otrzymał awansu na ppor., gdyż z policji w Chojnicach nadeszła informacja określająca go jako „politycznie wrogiego”. 1 grudnia 1918 r. wrócił na Pomorze i rozpoczął organizowanie na Kaszubach Straży Obywatelskiej. Brał udział w rozbrojeniu kompanii Grenzschutzu w Kościerzynie i placówki w Lipuszu. Wskutek represji niemieckich, zagrożony aresztowaniem, przekroczył linie demarka-

Stefan Szczepan
Łukowicz

cyjną i dotarł do Poznania, gdzie 6 marca 1919 r. ochotniczo zgłosił się do 1 Pułku Ułanów. Z chwilą rozpoczęcia organizacji Dywizji Strzelców Pomorskich, jako podporucznik brał udział w tworzeniu pułków tej dywizji. Jako oficer łącznościowy z Dywizją Pomorską przy sztabie frontu pomorskiego brał udział w zajęciu Pomorza w 1920 r. Jako dowódca 3 kompanii ckm., w stopniu por. 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty wziął udział w wojnie 1920 r., odnosząc ranę (3 sierpnia 1920 r.). Po wyzdrowieniu przeniesiony do 58 pp, gdzie dowodził kompanią i baonem (od 25 marca 1932 r.). Mianowany kpt. i mjr., w 1935 r. został przeniesiony do rezerwy. Zamieszkał w Poznaniu, gdzie działał w organizacjach b. powstańców wielkopolskich. Autor *Historii Organizacji Wojskowej Pomorza* (maszynopis), zaginionej w niewyjaśnionych okolicznościach. Od pierwszych dni okupacji niemieckiej organizował ruch oporu pod pseudonimami: „Szczepan”, „Pomer”, „Czaszka”. Od stycznia do września 1940 r. był Szefem Sztabu Poznańskiego Okręgu ZWZ/ AK. Aresztowany przez gestapo, został stracony w 1941 r. Odznaczony był Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walcznych oraz medalami i odznakami. Był żonaty, lecz bezdzietny.

CAW, VM – 2472; *akta personalne* 2364; M. Woźniak, *Poznański Okręg Armii Krajowej*, „Więź”, 1971, nr 2, s. 109-110; *Południowo-zachodnia Wielkopolska w walce z hitlerowskim okupantem 1939-1945*, Kościan 1972, s. 17; *Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 212-213.

Bogusław Polak

Łusiewicz Stefan (1888 – 1958), listonosz, ur. 12 grudnia 1888 r. we wsi Kamionka k. Czarnkowa. Przed powstaniem pracował w urzędzie pocztowym w Budzynie. Po przejęciu urzędu przez powstańców pełnił tam odpowiedzialną służbę zleconą przez dowództwo. Walczył również na froncie budzyńskim. Odznaczył się w walkach o Czarnków i w jego okolicach został ranny. W 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Zmarł w Budzynie w 1958 r. i pochowany został na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Na jego pogrzebie poraz pierwszy w Budzynie wystąpił poczet sztandarowy z Chodzieży z przedwojenną chorągwią Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Weterani wystąpili w rogatywkach i z szarfami w barwach narodowych. Łusiewicz odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Ożenił się w 1920 r. z Joanną Skarbińską. Mieli sześcioro dzieci: Zbigniewa (ur. 1921), Halinę (ur. 1923), Krystynę (ur. 1926), Kazimierza (ur. 1930), Henryka (ur. 1931) i Stanisława (ur. 1938). Joanna Skarbińska ur. w Budzynie 21 stycznia 1896 r. Podczas powstania organizowała pierwszy w Budzynie szpital polowy i pracowała w nim jako sanitariuszka. Następnie pracowała w Urzędzie Pocztowym. Tam podczas pracy wizytował ją osobiście gen. Józef Dowbor-Muśnicki. Zmarła w Budzynie w 1981 r. i pochowana została na tamtejszym cmentarzu parafialnym.

Archiwum rodzinne. Relacje Andrzeja Rakoczego z 2007 r.

Eustachy Rakoczy ZP

Machajewski Franciszek (1897 – 1970), ur. 11 listopada 1897 r. w Środzie Wlkp., jako syn Walentego i Marty z domu Leporowskiej. Miał trzech braci Mariana (ur. 1899), Stanisława (ur. 1900) i Stefana (ur. 1902). Po ukończeniu szkoły powszechnej od 16-go roku życia pracował w I Drużynie Skautowej, będąc dłuższy czas jej kierownikiem. Później był członkiem POW ZP Poznań, Muzeum Mielżyńskich, Prezesem Towarzystwa Katolickiej Młodzieży Polskiej. Przed wybuchem powstania organizator Rady Robotniczej-Żołnierskiej i jej członek na stanowisku I-go kierownika Komendantury w Środzie. Jako Powstaniec Wielkopolski brał udział w walkach o oswobodzenie ziem polskich. Później ochotniczo w szeregach 1 p. strz. wlkp. uczestniczył w wojnie 1920 r. Brał udział w dywersyjnych akcjach na tyłach nieprzyjaciela-wysadzenie toru i unieruchomienie pociągu pancernego na linii Złobisz-Bobrujsk. Odnaczył się wybitną inicjatywą i odwagą w pracy wojskowej i w szeregach skautowych, wykonując szereg trudnych zadań. Po zakończeniu działań wojennych 1920 r. powrócił do Środy, gdzie prowadził warsztat malarzski. Czynnie udzielał się w Towarzystwie byłych uczestników Powstania Wielkopolskiego, aktywnie wspierając budowę pomnika i Kwatery Powstańczej. W czasie II wojny światowej

Franciszek
Machajewski

wysiedlony wraz z rodziną do GG. Po wojnie wrócił do Środy i prowadził sklep metalowy i handlował zbożem. Zmarł w 1970 r. w Międzyrzeczu i zgodnie z ostatnią wolą pochowany został w kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cm. w Środzie Wlkp. Za wybitną działalność organizacyjną i bojową w drużynach harcerskich i POW oraz udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony został Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości (1932), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania, odznaką „Orlęta”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, odznaką Frontu Litewsko-Białoruskiego, Odznaką za 24 miesiące Służby Frontowej i Pamiątkowym Ryngrafem Harcerskim. Był żonaty i miał dzieci: córkę Cecylię (zmarła w czasie II wojny światowej) i syna Jędrzeja.

CAW, akta personalne; dokumenty i pamiątki rodzinne; informacje syna Jędrzeja.

Maria Mielcarzewicz

Machajewski Marian (1899 – 1975), ur. 3 lutego 1899 r. w Środzie Wielkopolskiej jako syn Walentego i Marty z domu Leporowskiej. Był drugim synem i miał trzech braci:

Marian
Machajewski

Franciszka (ur. 1897), Stanisława (ur. 1900) i Stefana (ur. 1902). Do szkoły powszechnej uczęszczał w Środzie. Później, w 1917 roku ukończył szkołę doksztalcającą. W czasie I wojny światowej służył w lotnictwie do 1918 r., w tym czasie ukończył Szkołę Mechaników Lotniczych. W grudniu 1918 r. wstąpił jako ochotnik do Powstania Wielkopolskiego. Brał udział w obsadzeniu dworca PKP w Środzie Wielkopolskiej, w 3 kompanii baonu średzkiego. Z tą kompanią walczył o oswobodzenie ziem polskich pod Kcynią, Osiekiem, Nakłem i Rawiczem. Po zakończeniu działań powstańczych wstąpił w szeregi zorganizowanego Wojska Polskiego w szeregach 7 kompanii 8 p. strz. wlkp., a później 62 pp. W trakcie służby ukończył kurs rusznikarski i został podoficerem zawodowym. Służbę tę pełnił od 10 sierpnia 1920 r. do 30 września 1924 r. 1 października 1924 r. przydzielony został do Korpusu Ochrony Pogranicza, batalionu KOP Podświle. 1 września 1939 r. na rozkaz dowódcy KOP jako zbrojmistrz pułku KOP Głębokie wyruszył na front, gdzie został ciężko ranny w obie nogi. Po amputacji nogi przebywał w szpitalu w Wilnie. Po zajęciu Wilna przez wojska radzieckie został wzięty do niewoli. Po wyjściu z niewoli dotarł do domu, do Olszczyzny, gdzie przebywał do 1945 r., do czasu ewakuacji wraz z całą rodziną do Polski. Od 1 października 1949 r. do 30 września 1968 r. był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego, na stanowisku kierownika działu planowania, skąd odszedł na emeryturę. Zmarł 29 maja 1975 r. Spoczywa w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cm. w Środzie. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielko-

polskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania. Był żonaty i miał dzieci: Zbigniewa-Komandora Porucznika Marynarki Wojennej (nie żyje), Mariana- metalowca, Zofię, Ludwikę, Pawła (nie żyje) i Mirosławę (nie żyje).

CAW, akta personalne; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Maria Mielcarzewicz

Machajewski Stanisław (1900 – 1965), ostatni Prezes Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich 1918-19 w Środzie Wlkp. Ur. 10 października 1900 r. w Środzie Wlkp., w rodzinie Walentego i Marty z Leporowskich. Był trzecim synem i miał jednego młodszego brata, dwaj starsi – Marian i Franciszek także byli Powstańcami Wielkopolskimi. Sześciolletnią szkołę powszechną ukończył w 1914 roku i rozpoczął zdobywanie zawodu rzeźnika, terminując przez trzy lata. W tym czasie należał do Towarzystwa Terminatorów, które prowadziło pracę wychowawczą sprzyjającą kształtowaniu świadomości patriotycznej, zdobywaniu wiedzy z różnych dziedzin, a szczególnie historii. Inicjowało także ćwiczenia przedsokole. 14 lipca 1916 roku wstąpił do Drużyny Harcerskiej im. Henryka Sienkiewicza w Środzie Wlkp. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany i wcielony do armii pruskiej (w październiku 1918 r.) i odesłany do Budziszyna. Z wojny wrócił 13 grudnia 1918 roku. Natychmiast ochotniczo zgłosił się do Średzkiego Oddziału Straży Żołnierskiej i Ludowej i pełnił służbę wartowniczą przy różnych placówkach urzędowych. W ten spo-

sób zbliżył się do działań organizatorów Powstania Wielkopolskiego i 10 stycznia 1919 został przydzielony do III Kompani Średzkiej organizowanej przez ks. Mieczysława Meissnera. Dowodził nią porucznik pospolitego ruszenia Nikodem Dykczak. Początkowo Stanisław Machajewski jako żołnierz brał udział w walkach III Kompani Średzkiej na froncie północnym na odcinku Nakło, Smogulec, Mieczkowo, Peterek i Strzeżewo pod Chodzieżą. Po przeformowaniu jednostek i przydzieleniu powstańców do 8 p. strz. wlkp. w tej samej III Kompani Średzkiej walczył na froncie południowym pod Rawiczem i Miliчем. Po przemianowaniu na 62 pp w 7 Kompani (dawniejszej III Kompani Średzkiej) walczył aż do przejścia przez powstańców Bydgoszczy. Stąd rozpoczął się nowy etap żołnierskiego trudu związany z wybuchem wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku. Po krótkim okresie przeszkolenia i wyekwipowaniu skierowany został na front wschodni, na Ukrainę, na wyprawę na Kijów. Stanisław Machajewski uczestniczył w walkach na froncie pod Mińskiem i nad Berezyną, potem w odwrocie na Warszawę i w ofensywie na Mińsk Litewski. Po zakończeniu zwycięskich działań wojennych został w Bydgoszczy 6 grudnia 1921 r. bezterminowo urlopowany z wojska. Po powrocie do Środy rozpoczął pracę w zdobytym przed wojną zawodzie, równocześnie uzyskując uprawnienia kupca zawodowego. Był aktywny w działalności społecznej. Potwierdzał to członkostwem w kilku organizacjach społecznych np. w Bractwie Kurkowym wspierając ich działalność finansową. Najbardziej angażował się w prace na rzecz środowiska byłych Powstańców

Wielkopolskich. Przez kilka lat, do września 1939 r. piastował funkcję Prezesa Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich w Środzie. W tym czasie został utworzony przy udziale finansowym Stanisława Machajewskiego cmentarz Powstańców Wielkopolskich, na którym wzniesiono ku ich czci pomnik. Kiedy zmarł ks. Mieczysław Meissner – organizator powstańczych kompanii średzkich, kapelan Powstania Wielkopolskiego – w manifestacyjnym pogrzebie żegnał Go Prezes Powstańców – Stanisław Machajewski. To spowodowało, że kiedy wybuchła II wojna światowa musiał ukrywać się przed okupantem. Uciekał pod zmienionym nazwiskiem – Wiśniewski do Generalnej Guberni, gdzie przetrwał czas okupacji i w lutym 1945 roku wrócił do Środy Wlkp. Szybko zorganizował sobie pracę w wyuczonym zawodzie – tworzył miejsca pracy dla innych. Zamieszkał w tym samym domu, z którego rozpoczął ucieczkę wojenną tj. przy ulicy Rynkowej 6. Warsztat rzeźnicki i wytwórnia wędlin prosperowała dobrze. Kres przyniosła dopiero akcja likwidacji prywatnej inicjatywy. Właściwie do końca życia nie udało się Stanisławowi Machajewskiemu odbudować swej przedwojennej pozycji zawodowej związanej między innymi z obrotem zwierzętami rzeźnymi i hodowlanymi. Tylko kilkanaście miesięcy w latach 1956/57 współpracując z firmą z Gdańska „Lutrią” i wprowadzał nowe technologie produkowania wędlin. Potem zaniechał pracy zawodowej trudniąc się uprawą kilku hektarów ziemi. W okresie powojennym kontynuował działalność charytatywną współpracując z parafią średzką- ufundował wspólnie z żoną figurę Matki Bożej z Dzieciątkiem

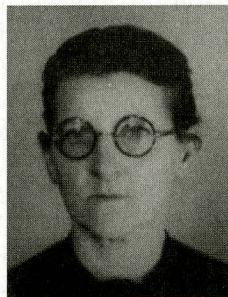
jako wotum za przeżycie II wojny Światowej. Figura stoi przy Kolegacie średzkiej. Wspomagał też ochronkę prowadzoną przez Siostry Miłosierdzia. Po zlikwidowaniu w 1949 r. odrębnego Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich przyjął propozycję członkostwa w ZBOWiD. Nie angażował się jednak w działania organizacyjne. Pozostał do końca swych dni szczerym patriotą, człowiekiem honoru i odpowiedzialności za los swych bliskich. Zawsze obchodził rocznicę Powstania Wielkopolskiego, zawsze serdecznie wspominał swoich przyjaciół, przede wszystkim Walerego Dawidzińskiego – Sekretarza Towarzystwa. Niezmiennie czcił pamięć ks. Mieczysława Meissnera. Po wojnie cieszył się przyjaźnią księdza Proboszcza Jana Krajewskiego i księdza Stanisława Chwiłkowskiego. Patriotyzm i swe przekonania polityczne, a także głęboką wiarę katolicką starał się przekazywać dzieciom. Zmarł 23 lipca 1965 roku, pochowany został w kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cm. w Środzie Wlkp. Za działalność społeczną i udział w walkach Stanisław Machajewski odznaczony był odznaką „Za Waleczność” Rady Ludowej Miasta Poznania i Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921. W 1938 r. ożenił się z Bronisławą z domu Burzyńską. Byli małżeństwem do 1965 r., tj. do śmierci Stanisława. Miał trzy córki, które urodziły się na wygnaniu tj. w Generalnej Guberni: Marię (zam. Mielcarzewicz, inż. ogrodnika; Przewodniczącą Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.), Bożennę (mgr filologii polskiej) oraz Stanisławę (absolwentkę Prywatnej Szkoły Gospodarczej SS Urszulanek SJK w Pniewach) i czte-

rech synów urodzonych w Środzie Wlkp. po wojnie: Stanisława (adwokata), Mieczysława (ceramika, mgr ekonomii), Wojciecha (inż. rolnika) i Henryka (dr. hab., archeologa).

CAW, akta personalne; dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych; Kurier Średzki nr 5 z 11 stycznia 1938 r. i nr 6 z 13 stycznia. 1938 r.; Orędownik nr 10 z 13 stycznia 1938 r.

Maria Mielcarzewicz

Machoy Maria (1894 – 1951) ur. 14 kwietnia 1894 r. w Błotnicy (daw. pow. babimojski) w rodzinie chłopskiej Józefa Adamczewskiego i Marii z Apolinarskich. Miała 11 rodzeństwa. Będąc w wieku 10 lat, utraciła matkę. W czasie uczęszczania do miejscowej szkoły podstawowej brała udział w strajku szkolnym, rozpoczętym w listopadzie 1906 r. i trwającym aż do wiosny 1907 r., który był protestem przeciw nauczaniu religii w języku niemieckim. Boleśnie przeżyła lata I wojny światowej, w której do wojska niemieckiego zostało przymusowo wcielonych jej 7 braci, z których 3 poległo, 3 odniosło rany oraz 1 czasowo zaginął (odnalazł się później w Armii Polskiej gen. Wł. Hallera). W swoich notatkach z 1915 r. zapisała „Litanię narodu polskiego”, która była odmawiana w tym czasie w przemę-

Maria
Machoy

kich kościołach w intencji odzyskania wolnej Polski. W okresie powstania w Wielkopolskiego, od 6 stycznia 1919 r., pełniła służbę telefonistki na stacji kolejowej w Błotnicy wraz z nauczycielką Apolinarską i Stefanią Piątkowską z domu Lewandowską. Miesiąc później, od 7 lutego, została przeniesiona na pocztę do Kaszczoru, który został zajęty przez kompanię przemęcką. W nowej placówce nadal z poświęceniem wykonywała obowiązki telefonistki swego oddziału powstańczego. 19 stycznia 1921 r. wyszła za mąż za Hipolita Machoya – powstańca wielkopolskiego i maszynistę Wielkopolskiego Pociągu Pancernego „Danuta”. Wkrótce po ślubie przeniosła się z mężem do Leszna. Nie pracowała zawodowo, gdyż zajmowała się wychowaniem dzieci. W 1940 roku została wysiedlona z rodziną z własnego nowo zbudowanego mieszkania do kwatery zastępczej, w której brakowało pieców grzewczych oraz nie było podstawowych warunków sanitarnych. W tych spartańskich wręcz warunkach przyjmowała księży katolickich, którzy odprowadzali msze św. dla jej rodziny, bliskich krewnych oraz przyjaciół. Po zakończeniu II wojny światowej wróciła do swego mieszkania na ul. Ogrodowej. Zmarła w 1951 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Lesznie. Jako żona Hipolita Machoya urodziła 5 dzieci: Marię (ur. 1922), Ireneusza (ur. 1923), Helenę (ur. 1925), Hipolita (ur. 1928), Łucję (ur. 1931).

Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918- 1919, pod redakcją B. Polaka, Kościan 1999, s. 242; Przemęt zarys dziejów, pod redakcją K. Zimniewicza, Poznań-Warszawa 1991, s. 185; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o pol-

skość, Przemęt 2004, s. 50; Machoy H., Powstanie Wielkopolskie w roku 1918-1919, maszynopis, Leszno w styczniu 1929; Informacje i dokumenty rodzinne syna Hipolita Machoya z Leszna.

Antoni Fornalski

Maik Ludwik (1899 – 1971), ur. 5 czerwca 1899 r. w Modrzu, w rodzinie rolnika Jana i Marii zd. Jędrzejewskiej. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Uczestniczył w walkach o Nowy Tomyśl, Rakoniewice, Wolsztyn. Dowódcą był wówczas Antoni Szyfter z Wir. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 10 października 1971 roku w Modrzu i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1935 roku w Modrzu zawarł związek małżeński z Łucją Jerbe. Z tego związku urodził się syn Stanisław (1937-1979).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Sęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Mallow Bogdan (1902 – 1944), drogerzysta dyplomowany, sportowiec. Ur. 10 kwietnia 1902 r. w Poznaniu, jako syn Wiktora Emanuela – wydawcy i dziennikarza oraz Melanii z Klichowskich. Brał udział w oswobodzeniu Gniezna 28 grudnia 1918 – w akcji zajęcia koszar piechoty. Pełnił w tym dniu pierwszą regularną służbę na posterunku przy głównej warcie

koszar, której dowódcą był Stefan Frankowski. Dokonywał rewizji w koszarach i mieszkaniach służbowych podoficerów niemieckich w poszukiwaniu broni. Jako ochotnik towarzyszył członkom gnieźnieńskiej Rady Robotniczo-Żołnierskiej w wyprawie do Witkowa gdzie wszczęto powstanie. Uczestniczył w oswobodzeniu Witkowa. Walczył pod Zdziechową, a następnie nad Notecią. W wojnie polsko-bolszewickiej w 9 komp. 4 p. strz. wlkp. W 1923 roku zwyciężył w biegu okrężnym na dystansie 5 km w Gnieźnie. Start i meta biegu znajdowały się na terenie koszar przy pomniku Nieznanego Żołnierza. Wicemistrz Polski w biegu maratońskim, rozegranym w Bydgoszczy 18 października 1925 r. z czasem 3:21:31. Wicemistrz Polski w biegu na 10 000 m. Członek Komitetu Wykonawczego budowy pomnika poległych powstańców wielkopolskich w Gnieźnie, którego odsłonięcie i poświęcenie nastąpiło 1 listopada 1933 r. na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938) r. Żonaty z Haliną (19 grudnia 1899–29 czerwieca 1973). Data śmierci na grobowcu rodzinnym na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie – 2 grudnia 1944. Akt zgonu wystawiony przez okupanta hitlerowskiego przez szpital w Żninie (Dietfurt) podaje inną datę śmierci – 5 października 1944.

Bogdan
Mallow

Pismo do Dow. Okr. Korpusu Nr VII Poznań. Referat Historyczny z dn. 17. III 1938 r.; LECH Gazeta Gnieźnieńska nr 235 z 13.10.1938; Zaświadczenie o udziale w powstaniu wystawione przez ppor. rez. Stefana Frankowskiego potwierdzone notarialnie przez Konrada Kędzierskiego – notariusza, Ryniec 23.02.1938 r.; A. Elantowski – Ocalić od zapomnienia, Gniezno 2005 r.; Dokumenty udostępnione przez Romana Kokotta; Kronika Wielkopolski 1/2001.

Wojciech Sander

Mallow Wiktor Emanuel (1861 – 1933), wydawca i dziennikarz. Ur. 20 lipca 1861 r. w Hucie Pustej pow. Oborniki jako syn właściciela ziemskiego. Aby uniknąć wcielenia do armii pruskiej wyjechał za granicę. W Belgii, Francji i Szwajcarii pracował w wydawnictwach i dziennikarstwie. Po powrocie osiedlił się w Poznaniu, gdzie nabył drukarnię, którą prowadził przez 11 lat. W latach 1909-15 zajmował kierownicze stanowiska w zakładach graficznych w Pleszewie. Tu prowadził kursy języka polskiego dla młodzieży. Następnie przeprowadził się do Gniezna i w latach 1917-20 był redaktorem „Lecha Gazety Gnieźnieńskiej”. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim na terenie Gniezna. W 1921 pracował

Wiktor Emanuel
Mallow

bezinteresownie w starostwie gnieźnieńskim. W latach 1921 – 1925 był współpracownikiem „Kuriera Poznańskiego”. Członek Kołowników Sokoła Poznańskiego. Działal w Towarzystwie Kupców w Gnieźnie i Sodalicii Marjańskiej Panów. Prezes Gnieźnieńskiego Klubu Szachowego, założonego w 1922 r. Zmarł 30 kwietnia 1933 r. Pochowany 3 maja 1933 r. na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie. Żonaty z Melanią z Klichowskich (15 maja 1874 – 3 grudnia 1948). Miał synów: Bogdana – drogerzystę (1902 – 1944), Tadeusza Wiktora – profesora gimnazjalnego matematyki i fizyki (1904–1989), Ludomira, Janusza oraz córkę Halinę.

Spis członków Kołowników Sokoła Poznańskiego, wg. Sprawozdania rocznego 1908 roku; Lech. Gazeta Gnieźnieńska nr 102 z 03.05.1933; Dokumenty udostępnione przez Pana Romana Kokotta.

Wojciech Sander

Małecki Tomasz (1895 – 1984), ur. 2 grudnia 1895 r. w Strzędrzykowie powiat Śrem, syn Antoniego. Ukończył szkołę powszechną i pracował jako robotnik folwarczny. W 1915 roku powołany został do służby w armii pruskiej, z której 20 grudnia 1918 roku został zwolniony. W Święta Bożego Narodzenia 1918 r. właściciel majątku Brodowo Pan Wiza namówił Tomasza Małeckiego do udziału w Powstaniu Wielkopolskim. Przez Komisję Uzupełnień w Środzie został powołany i wcielony do 62 pp, później służył w kawalerii. Po zwolnieniu z wojska pracował w Brodowie. Po wkroczeniu Niemców do Polski w 1939 roku i aresztowaniu właścicie-

Tomasz
Małecki

la majątku Brodowo Pana Wizy – powstańca wielkopolskiego, żona T. Małeckiego spaliła wszystkie najważniejsze dokumenty związane z Powstaniem, obawiając się prześladowań najeźdźcy. W okresie II wojny światowej pracował w majątku rolnym w Brodowie, a po zakończeniu wojny otrzymał parcelę rolną o powierzchni 7 ha. Od 1 lutego 1947 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, a od 7 sierpnia 1957 r. członkiem czynnym Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu. 24 czerwca 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 30 stycznia 1984 r. i został wraz z żoną Wiktorią pochowany na cmentarzu w Nietrzanowie powiat średzki. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). W maju 1923 r. zawarł związek małżeński z Wiktorią z domu Odolanowska. Miał czworo dzieci, trzech synów i jedną córkę. W kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cm w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej, którą odsłonięto 27 grudnia 2005r.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jerzy Małecki

Małek Władysław (1864 – 1935), ur. 12 lutego 1864 r. w Dębnie w powiecie wyrzyskim. Ojciec był rzemieślnikiem. Zamieszkał w Szubinie i włączył się w pracę społeczną. Zajmował się krawiectwem i kupiectwem, posiadał sklep w Szubinie. Wchodził w skład Zarządu szubińskiego Towarzystwa Przemysłowego. Brał udział w zawiązywaniu Rady Robotniczo-Żołnierskiej w listopadzie 1918 r. podczas zebrania w Domu Polskim. W wyniku dokonanego przewrotu z 17 na 18 listopada 1918 r. w Szubinie usunięto z urzędu niemieckiego burmistrza Blocka. Przez ponad tydzień funkcję tę pełnił Władysław Małek – pierwszy polski burmistrz miasta Szubina. 18 listopada o godzinie 14-ej wprowadzono go na fotel burmistrza. *W połowie listopada obywatele miasta Szubina w osobach, które pamiętam Franciszek Alwin, Józef Siuchniński, Jan Bembnista, Władysław Małek, Rózkowski oraz inni zwołali zebranie wszystkich obywateli Szubina do Domu Ludowego. Zebranie miało się rozpocząć o godzinie 15. Na zebraniu tym byli znani mnie wszyscy Polacy, część Niemców i Żydów. (...). W czasie paru chwil wywiązała się dyskusja, w której ob. Małek jako przewodniczący wybuchnął, że my 150 lat nie mogliśmy się wypowiedzieć, że teraz nadszedł czas, w którym każdy obywatel może się wypowiedzieć – wspominał*

Władysław
Małek

powstaniec Jan Bratkowski z Kowalewa. W tych dniach razem z Walerym Cerkaski, Franciszkiem Alwinem, Józefem Siuchnińskim, Władysławem Małkiem kilkakrotnie udawał się do Łabiszyna i Inowrocławia celem nawiązania kontaktów z istniejącymi tam organizacjami podziemnymi działającymi pod pozorem Rad Robotniczo-Żołnierskich. Uczestniczył w wiecu w Domu Polskim 17 listopada, w tym dniu mieszkańcy Szubina zawiązali Radę Robotniczo-Żołnierską. Kadencja burmistrza Małka trwała zaledwie dziesięć dni do 27 listopada gdy Niemcy znów wprowadzili swoją władzę i swojego burmistrza na urząd. Mimo wprowadzenia do Szubina oddziału Heimatschutzu Polacy nie przestali przygotowywać się do walki z zaborcą. Jednym z filarów był Małek. Na ten moment trzeba było jednak poczekać. 11 stycznia 1919 r. oddziały powstańcze wyzwoliły miasto. Na urząd burmistrza powołano ponownie Władysława Małka. Po powstaniu i złożeniu urzędu burmistrza dalej zajmował się krawiectwem. Zmarł w 1935 r. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Powstańców Śląskich, Medalem Polska Swemu Obrońcy. Odznaczenia te córki przekazały do Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Strauchman S., O wolność Szubina, Szubin 1934; Dzieje Szubina, pod. red. Mariana Biskupa, Szubin 1974 r.; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy, sygn. 5/252

Kamila Czechowska

Masłowski Zygmunt (1897 – 1932), ksiądz prefekt, powstaniec

Zygmunt
Masłowski

wielkopolski. Ur. 7 lipca 1897 r. w Orchowie niedaleko Mogilna w rodzinie rolników. Za namową miejscowego proboszcza po ukończeniu szkoły wiejskiej naukę kontynuował w progimnazjum w Trzemesznie. Dalej kształcił się w gimnazjum w Gnieźnie i uczestniczył w życiu polskich organizacji młodzieży. Po zdaniu matury został powołany w 1916 r. do armii pruskiej. Na froncie zachodnim walczył przez 3 lata. Po wybuchu powstania jako ochotnik brał udział w walkach pod Zdziechową, Inowrocławiem, Strzelmem, Mogilnem. Zwolniony z wojska w 1919 r. wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. W 1923 r. otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany na wikariat w Ostrowie Wielkopolskim. W 1926 r. opuścił Ostrów, obejmując stanowisko nauczyciela religii przy seminarium nauczycielskim w Wolsztynie. Jako delegat arcybiskupi Akademickich Kół Misyjnych uczestniczył w międzynarodowym kongresie we Fryburgu. W 1931 r. przeniesiony został jako nauczyciel religii do seminarium nauczycielskiego im. Słowackiego w Poznaniu. W piątek, 30 grudnia 1932 r. w Poznaniu na ulicy Lubrańskiego został napadnięty przez dwóch bandytów i zamordowany dla 70 zł.

Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej 1933, nr

4; *Przewodnik Katolicki*, nr 2, rok 39, 8 stycznia 1933.

Wojciech Sander

Matysiak Gracjan (1897 – 1987), ur. 13 października 1897 r. w Zieminie (pow. śmigieński), w rodzinie leśniczego Andrzeja i Marii ze Śledzików. Wychowany w duchu patriotycznym, wziął udział w strajku szkolnym w Zieminie. Po ukończeniu 14 lat praktykował jako uczeń mleczarski. 10 czerwca 1918 r. powołany do armii niemieckiej, wysłany został na front zach., na którym zginął jego 18-letni brat Władysław. Po zawieszeniu broni ruszył pieszo z Saint Amand we Francji, przez Belgię, Nadrenię do Berlina. Do Ziemia wrócił w samą Wigilię Bożego Narodzenia 1918 r. 3 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do drużyny ziemskiej, wchodzącej w skład kompanii wielichowskiej, dowodzonej przez dawnego nauczyciela, ppor. K. Szcześniaka. Uczestniczył w walkach pod Kopanicą, utrzymując posterunek k. Jaromierza, następnie pod Międzychodem. W ramach 2 kompanii ckm 56 Pułku Piechoty skierowany został na front litewsko-białoruski (od 1 października 1919 aż do końca wojny). Pełnił funkcję podoficera gospodarczego baonu. 21 grudnia 1920 r. awansowany do stopnia plut. Do rezerwy zwolniono go 17 sierpnia 1921 r. Pracował kolejno w Urzędzie Skarbowym

Gracjan
Matysiak

w Wolsztynie, Nowym Tomyślu, Obornikach (jako kierownik działu rachunkowo-kasowego). Unikając wysiedlenia, licząc się z ewentualnymi represjami (po wrześniu 1939) okupanta, zamieszkał w Siekowie (pow. kościański), następnie w Zieminiu, a od 1940 r. ponownie w Obornikach, gdzie w Urzędzie Skarbowym pracował do przejścia na emeryturę (1965). W 1978 r. zamieszkał w Nowym Tomyślu. Był członkiem ZBoWiD-u. Zm. 10 października 1987 r. Odznaczony m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl., WKP, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. Ożenił się z Heleną z Preislerów i miał dwoje dzieci – Krystynę oraz Hannę.

CAW, Akta personalne i odznaczeniowe – 24505; KKiMN t. 80, KKiMN t. 166; AP Poznań, Akta Związku Powstańców Wielkopolskich, 42; Z. Kościański, Matysiak Gracjan, (w:) Słownik... s. 224-225 Wojskowe aspekty powstania wielkopolskiego, s. 315; Materiały do historii powstania wielkopolskiego 1918-1919, Poznań 1938, z. I, s. 145; relacja Gracjana Matysia-ka oraz dokumenty znajdujące się w jego posiadaniu.

Zdzisław Kościański

May Józef (1893 – 1977), pierwszy cywilny dyrektor Banku Ludowego w Przemyśle. Ur. 6 listopada 1893 r. w rodzinie intrologatora Piotra i Weroniki z domu Nowak. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Przemyśle uzyskał gruntowne wykształcenie w Szkole Kupieckiej w Poznaniu. W czasie I wojny światowej brał udział w szeregach armii niemieckiej na froncie

zachodnim walcząc m. in. pod Verdun. W okresie Powstania Wielkopolskiego był chorążym pocztu sztandarowego Kompanii Przemęckiej. Brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim powstania – „Grupa Leszno”, pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Wijewem, Brennem, Wieleniem i Kaszczorem. Z chwilą odradzania się II Rzeczypospolitej walczył o jej wschodnie granice z bolszewikami w 1920 r., dochodząc aż pod Kijów. Jako żołnierz 60 pp w czasie odwrotu naszych wojsk brał udział w słynnej bitwie warszawskiej, zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r. Potem uczestniczył w pogoni wojsk bolszewickich, aż do granicy Prus Wschodnich. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swym pułkiem w połowie grudnia 1920 r. do Ostrowa Wlkp., miejsca stałego pobytu tej jednostki. Kilka dni później w wigilię świąt Bożego Narodzenia wrócił do rodzinnego Przemytu. 14 lutego 1922 r. poślubił Weronikę Wróblewską ze Starkowa. Utrzymywał się z działalności kupieckiej, prowadząc w Przemyśle własny sklep „Bławyty i galanteria”. 15 października 1931 r. rozpoczął pracę w miejscowym Banku Ludowym. W 1935 r. został pierwszym cywilnym dyrektorem tej spółdzielni, w której pracował przez 30 lat, w tym 25 lat na stanowisku dyrektora. Ponadto w okresie międzywojennym przez szereg lat pełnił dodatkowo funkcję

Józef
May

kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w Przemyśle. W czasie okupacji hitlerowskiej został wysiedlony z rodziną do Głodna k. Wolsztyna, a następnie do pobliskiego Rostarzewa. Jako znany specjalista w zakresie bankowości dostał nakaz pracy w niemieckim West Banku w Wolsztynie. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Przemyśla, kontynuując pracę w miejscowym Banku. Jako jego dyrektor często jeździł rowerem do Wolsztyna i Kościana po materiały bankowe. 25 listopada 1945 r. został wybrany sekretarzem nowo mianowanej Rady Parafialnej parafii Przemyśl. W 1961 r. przeszedł na emeryturę. Zm. 23 czerwca 1977 r. Pochowany został na miejscowym cmentarzu przy kościele św. Andrzeja. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz wszystkimi resortowymi odznaczeniami spółdzielczymi. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany podporucznikiem. Z żoną Weroniką miał 5-ciu synów: Henryka (ur. 1923), Tadeusza (ur. 1927), Stefana (ur. 1931), Eugeniusza (ur. 1935) i Stanisława (ur. 1938), który też pełnił funkcję dyrektora tutejszego Banku w latach 1967-1988. Obecnie te tradycje rodzinne kontynuuje córka Stanisława – Maria Pabich, która po przepracowaniu 15 lat w tej instytucji, od 1 stycznia 2007 r. pełni również funkcję dyrektora Banku Spółdzielczego w Przemyśle.

Orędownik na powiat wolsztyński, nr 39 z 31 marca 1924 r.; Głos Wolsztyński, 1959 r., nr 3, s. 2, oraz z lutego 1968 r., s. 2; Zimniewicz K., Bank Spółdzielczy w Przemyśle 1892-1992 s. 18, 28, 68; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o pol-

skość, Przemysł 2004, s. 87 i 91; Ks. Urbanowski K., Kronika parafialna 1835-1959, Przemysł, s. 22; Opracowanie M. Piotrowskiej, Saga rodu Mayów, s. 3, 10-13, 16-18; Informacje syna Stanisława, dokumenty i pamiątki rodzinne.

Antoni Fornalski

Michalski Jan (1899 – 1945), sierżant WP. Ur. 11 maja 1899 r. z ojca Ignacego i matki Teresy zd. Marek w Rosku pow. Czarnków. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w rolnictwie. Mając 17 lat został powołany do armii niemieckiej, gdzie służył do zakończenia I wojny światowej. W styczniu 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w powiecie czarnkowskim. Po powstaniu pozostał w służbie czynnej i brał udział w III Powstaniu Śląskim, jako powstaniec 2-giej kompanii 8-go Lubliniecko-Opolskiego Pułku (podgrupa Linke). Brał udział w walkach pod Stasiówką i Zębolicami. Następnie służył jako żołnierz zawodowy w wojsku polskim w 56 pp do 1938 r., poczym został przeniesiony w stan spoczynku i osiedlił się w Koźminie. Był zatrudniony w cegielni. W okresie II wojny światowej pracował dalej w cegielni, a później w składnicy węgla w Koźminie. Jesienią 1941 r. wstąpił do organizacji konspiracyjnej Związku Walki Zbrojnej (później

Jan
Michalski

Armia Krajowa), gdzie otrzymał pseudonim „Marek”. Komendant obwodu powiatowego Krotoszyn kapitan Edmund Bączkowski (Berger) zobowiązał go do walki z okupantem w podobwodzie Koźmin (Kalina) i mianował dowódcą plutonu. Na skutek wykrycia działalności organizacji został aresztowany 4 stycznia 1945 r. i osadzony w Żabikowie, za przygotowania do „zdrady głównej”. W Żabikowie więziony był do 10 stycznia 1945 r. Następnie został osadzony w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu, a potem w miejscowości Fraga k/Monachium, gdzie 30 marca 1945 r. zmarł. Odznaczony był Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Krzyżem Na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi. W 1923 r. ożenił się z Agnieszką zd. Sobczak. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Bronisława (ur. 1925), Halina (ur. 1927), Stanisław (ur. 1937).

Informacje córki Haliny Kuciaby z Koźmina i materiały Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Miedziński Stanisław (1894 – 1945?), ur. 24 września 1894 r. w Targoszycach k. Kobyłina. Syn kowala Józefa i Jadwigi Sobańskiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w zawodzie piekarskim u Jana Kubackiego w Koźminie. Rodzina przeniosła się przed I wojną światową z Targoszyc do Gałazek k/Koźmina, gdzie ojciec prowadził zakład kowalski. Tuż przed wybuchem I wojny światowej został zaciągnięty w szeregi armii pruskiej i służył w jednostce w Berlinie. W latach 1914-1918 brał udział w walkach na froncie wschodnim, gdzie został ranny i następnie dostał się do

niewoli rosyjskiej. Tam został skierowany jako parobek do gospodarstwa rolnego w okolicach Tomska. Kiedy wybuchła rewolucja październikowa udało mu się wrócić do kraju. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zaciągnął się do III kompanii Baonu Koźmińskiego pod dowództwem St. Sowińskiego i wziął udział w walkach pod Zdunami. Brał także udział w walkach na wschodzie (Fr. Lit.-Biał.). W 1922 r. uzyskał dyplom mistrzowski w zawodzie piekarskim i przejął piekarnię po swoim teściu Janie Kubackim w Koźminie. W 1938 r. w ramach akcji „Polskie Rzemiosło na Wschód” S. Miedziński wraz z rodziną przeniósł się na wschodnie tereny Rzeczypospolitej do Worochty woj. stanisławowskie i tam otworzył piekarnię. W Koźminie w tym czasie było ok. 20 piekarzy. W czasie II wojny światowej Rosjanie zabrali mu piekarnię. W 1939 r. należał do jednostek Obrony Narodowej, z jednostką swoją przeszedł na Węgry. Po kilku tygodniach wrócił do Worochty i został aresztowany przez Rosjan. Po 3 miesiącach za staraniem rodziny został uwolniony i rozpoczął pracę w swojej piekarni jako piekarz. Przetrwał okupację rosyjską, węgierską i niemiecką. W październiku 1944 r. został zaciągnięty w szeregi armii rosyjskiej i walczył na terenie Węgier i Czechosłowacji. Niestety, po zakończeniu działań wojennych do Koźmina wrócił jego

Stanisław
Miedziński

kolega, z którym był tutaj umówiony. Stanisław Miedziński, mimo oczekiwań rodziny nie wrócił i został uznany sądownie za zaginionego 9 maja 1945 r. 24 czerwca 1922 r. ożenił się z Heleną Kubacką, z którą miał 3 dzieci: Barbarę (1923-1948), Jana (1925-1994) i Andrzeja (ur. 1932).

Opracowano na podstawie informacji udzielonych przez syna – Andrzeja Miedzińskiego.

Michał Pietrowski

Miękus Józef (1891 – 1945), powstaniec kompanii jarocińskiej. Ur. 19 marca 1891 r. w Ciświcy (pow. jarociński), w rodzinie rolników Wojciecha i Katarzyny z Ronyków. Po ukończeniu 4 klas szkoły powszechnej w Golinie (k. Jarocina), pomagał w rodzinnym gospodarstwie. W 1908 r. pojechał do Nadrenii, gdzie pracował jako górnik (do 16 września 1916), kiedy został powołany do armii niemieckiej. Służył w 13 Pułku Artylerii Lekkiej na froncie zach. 6 grudnia 1918 r. opuścił szeregi wojska niemieckiego i przybył w rodzinne strony. 18 grudnia wstąpił do oddziału ppor. Z. Ostroróg-Gorzeńskiego (zob.). Brał udział z kompanią jarocińską w oparowaniu Krotoszyń (3 stycznia 1919). 6 stycznia 1919 r. wyjechał z oddziałem pod Zbąszyń, do wsi Łomnica, skąd wyruszył następnej nocy (pod dowództwem por. Paweli) w kierunku kolejowej budki strażniczej, która stanowiła ważny punkt oporu niemieckiego w tym rejonie. 9 stycznia brał udział w obronie Nowego Dworu, natomiast 11 stycznia w ataku na Zbąszyń. Dotarł wówczas w okolice dworca kolejowego, gdzie powstańcy dostali się pod zmasowany ogień artylerii

nieprzyjaciela i zostali rozproszeni. Wspólnie z Karolczakiem wyniósł z pola walki poległego adiutanta baonu S. Malinowskiego. 17 stycznia 1919 r. brał udział w odparciu ataku niemieckiego na Łomnicę, a 18 stycznia powrócił z kompanią do Jarocina, 1 lutego wyruszył z 1 kompanią jarocińską na płd. odcinek frontu, w okolicę Rawicza. Z 3 na 4 lutego 1919 r. brał udział w pierwszej bitwie o Rawicz, podczas której zajęto Łaszczyn. Na pozycjach tych przebywał do maja 1919 r. Przydzielony został do kompanii rekonwalescentów w Śreminie, do 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 69 Pułk Piechoty). 14 września 1919 r. zwolniony z wojska, podjął pracę w kolejnictwie, pełniąc funkcję konduktora na stacji Jarocin, a następnie kierownika pociągów. Pracował tam aż do śmierci – 12 grudnia 1945 r. Uczestniczył w działalności wielu organizacji, m. in. Związku Zawodowego Kolejarzy, PPS, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Strzeleckiego oraz Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Odznaczony był m. in. Brązowym Krzyżem Zasługi. Żonaty z Walentyną Klarzyńską, miał dzieci: Tadeusza (ur. 1920), Marię Barbarę (1922-1951), Stanisława (ur. 1924), Zbigniewa Józefa (ur. 1926) oraz Wandę Katarzynę (ur. 1928).

CAW, Akta odznaczeniowe KKiMN, t. 518; Z. Kościański, Miękus Józef, (w:) Słownik... s. 235-236 zaświadczenie o udziale w powstaniu wielkopolskim, podpisane przez kpt. B. Kirchnera; Ankieta Referatu Historycznego DOK Nr VII nr 276/14982/38; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja syna Zbigniewa.

Zdzisław Kościański

Mikołajewicz Stanisław (1901 – 1919), ur. 20 kwietnia 1901 r. w Rawiczu, w rodzinie rolników Marcina i Michaliny z Popielasów. Po ukończeniu szkoły powszechnej, z bratem Janem pomagał rodzicom w gospodarstwie. W listopadzie 1918 r. wspólnie z ojcem i bratem związany był z tajną organizacją przygotowującą powstanie w Rawiczu. Nabywał broń i przechowywał w domu rodziców. Przywoził ją również z Berlina, od tajnych drużyn „Sokoła”. 27 grudnia 1918 wspólnie z bratem uczestniczył w starciach ulicznych w Poznaniu. Po dwóch dniach wrócił do Rawicza, w którym Niemcy przystąpili do internowania najbardziej aktywnych Polaków. Członkowie rawickiej organizacji schronili się przed represjami w okolicznych wioskach. W czasie bitwy o Rawicz 3/4 i 5/6 lutego 1919 r. od ognia niemieckiej artylerii i granatów znacznie ucierpiała okoliczna ludność cywilna. 6 lutego ogniem artylerii ostrzelana została m. i. wieś Łaszczyn. Młodzież zbiegła, natomiast starcy i kobiety zostali przez Niemców wypędzeni do Rawicza, pozbawieni dachu nad głową i wyżywienia. Wstrząśnięty ich losem Mikołajewicz, 11 lutego udał się do dowództwa oddziałów niemieckich w Rawiczu, interweniując w sprawie rodaków i został wówczas aresztowany. Żołnierze niemieccy, jak i niemieccy mieszkańcy miasta bestialsko go napadli i pobili. Z więzienia

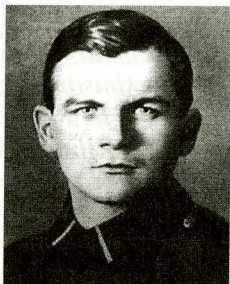
w Rawiczu przewieziony został do Głogowa, a następnie do Żagania, gdzie 19 lutego 1919 r. zmarł wskutek odniesionych ran i braku pomocy lekarskiej. Zwłoki Niemcy wydali rodzinie dopiero po kilku tygodniach. Pochowany został na cm. w Rawiczu. Po pogrzebie, mimo gróźb Niemców, wzięła udział cała ludność polska. 19 marca 1938 r., pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Niepodległości. Jedna z ulic Rawicza nosi jego imię.

CAW, Akta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości; Na grobie zapomnianego powstańca wielkopolskiego w Rawiczu, „Siedem Groszy” 1937, nr 241; Bohaterskie orle wielkopolskie, „Orędownik” 1937, nr 214; Rawiczanie mają na cmentarzu skromny grób młodego bohatera, „Dziennik Poznański” 1937, nr 139; Żył dla Polski i za nią oddał życie, „Głos Powstańca Wielkopolskiego” 1938, nr 64; B. Polak, Mikołajewicz Stanisław (1901-1919), (maszynopis nie opublikowanego hasła złożonego do WSB); Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 236-237.

Bogusław Polak

Milewski Michał (1875 – 1935), dowódca frontu zach. powstania, gen. brygady Wojska Polskiego. Ur. 5 grudnia 1875 r. w Suwałkach, w rodzinie mieszczańskiej Kazimierza i Józefy z Brzozowskich. Po ukończeniu szkoły średniej w Suwałkach (1895) wstąpił jako ochotnik do 14 Pułku Piechoty w Łomży. Szkołę junkierską zaliczył w Czugujewie. Od 1900 r. był oficerem. W szeregach Lejb-Borodyńskiego Pułku Piechoty brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej i I wojnie

Stanisław
Mikołajewicz

Michał
Milewski

światowej. Czterokrotnie był ranny i dwukrotnie kontuzjowany. 3 września 1917 r. wstąpił do 4 Pułku Strzelców I Korpusu gen. J. Dowbor-Muśnickiego, gdzie pełnił funkcję zastępcy dowódcy, a od stycznia 1918 r. dowódcy. Po rozwiązaniu Korpusu powołany do Wojska Polskiego w charakterze członka komisji gen. Iwaszkiewicza przy Sztapie Głównym w Warszawie. 12 listopada 1918 r. został mianowany dowódcą XII Okręgu Wojskowego Ciechanów, zorganizował m. in. 32 Pułk Piechoty. Od 1 stycznia 1919 r. oddelegowany do Wielkopolski. 18 stycznia mianowany dowódcą frontu zach. powstania, 24 stycznia objął powierzone mu stanowisko z kwaterą w Posadowię. A. Biskupski napisał: *Z cala energią i doświadczeniem rozwinął pułkownik Milewski pracę organizacyjną, ujął i zespolił w swoich rękach oddziały frontowe powierzonego mu odcinka, a jako prawdziwy dowódca stał się opiekunem i przyjacielem żołnierzy, i kierował nimi ku Chwale Ojczyzny.* 19 lutego 1919 r., rozkazem Dowództwa Głównego nr 46, mianowany został dowódcą Okręgu Zachodniego frontu wlkp., a 1 czerwca – gen. brygady. Od 11 czerwca był inspektorem piechoty I Dywizji Strzelców Wielkopolskich i dowódcą I Brygady Piechoty, a od października dowódcą 27 Brygady (wraz z nią walczył na froncie litewsko-białoruskim). Po wojnie 1920

r. mianowany 25 września 1921 r. dowódcą Okręgu Wojskowego Poznań, pozostał na tym stanowisku do 7 sierpnia 1924 r. Następnie pełnił obowiązki zastępcy komendanta Okręgu Wojskowego (Brześć n. Bugiem), a od 14 stycznia 1926 r. komendanta tego Okręgu. 17 marca 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Zamieszkał w Kielcach. Zm. 28 listopada 1935 r. w Warszawie. Odznaczony m. in. Orderem *Virtuti Militari* V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Medalem Polska Swemu Obrońcy. Żonaty (brak danych dotyczących rodziny).

CAW, *Akta odznaczeniowe VM-44/3388*; *TU NRL z 4 VI 1919 r., nr 16, s. 71*; *TU NRL z 21 VII 1919 r., nr 29, s. 152*; *GPN – s. 111*; *Z. Kościański, Milewski Michał, (w:) Słownik... s. 238-239*; *Wybór źródeł, s. 260, 327*; *AP Poznań, Łąccy, 1470, s. 8*; *A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Zarys dziejów, Warszawa-Poznań 1978, s. 289, 296, 308*; *A. Biskupski, Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułk Strzelców Wielkopolskich), Bydgoszcz 1925, s. 39 (fot.)*; *Z. Kościański, Milewski Michał (5 XII 1875-28 XI 1935), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945, t. H, cz. I, s. 98.*

Zdzisław Kościański

Miśkiewicz Antoni (1890 – 1977), sierżant WP. Ur. 11 stycznia 1890 r. w Krotoszynie jako syn Franciszka i Konstancji z d. Szczurek. 15 stycznia 1919 r., kiedy na zamku koźmińskim rozpoczął działalność sztab Baonu Koźmińskiego pod dowództwem ppor. kawalerii Józefa Modlibowskiego,

Antoni
Miśkiewicz

sierżant A. Miśkiewicz wszedł w jego skład. Stanął na czele komisji gospodarczej zajmując się głównie sprawami finansowymi. W okresie międzywojennym zamieszkał w Rawiczu gdzie prowadził sklep galanteryjny. Tam też w 1922 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Karasiewicz – Zenkterer (1891-1942) zm. w Teheranie, z którą miał dwie córki: Irenę (ur. 1922) i Marię (1927-1954). Zmarł 8 grudnia 1977 r. we Wrocławiu.

Informacje rodziny Miśkiewiczów z Koźmina Wlkp.

Michał Pietrowski

Mocek Ludwik (1906 – 1990), ur. 21 marca 1906 r. w Bukówcu Górnym (daw. pow. leszczyński) jako syn Jana, rolnika-stolarza i Anny. Ukończył 6-klasową szkołę podstawową w swojej miejscowości. Od 10 stycznia 1919 r. uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim na froncie południowo-zachodnim „Grupa Leszno” – walczył o Bukówiec Górny, Włoszakowice, Zbarzewo, Wieleń i Kaszczor. Jako 13 – letni chłopak był najmłodszym powstańcem kompanii przemęckiej. Pełnił w niej funkcję łącznika do roznoszenia rozkazów do poszczególnych drużyn kompanii, a w razie potrzeby dostarczał też brakującej żywności i amunicji. Jego bezpośrednim przeło-

Ludwik
Mocek

żonym był starszy sierżant Franciszek Fengler-szef tej kompanii. W marcu 1919 r., w wyniku przekształcania na tym terenie oddziałów powstańczych w 6. Pułk Strzelców Wielkopolskich (późn. 60. Pułk Piechoty Wielkopolskiej), młodociany wówczas Ludwik Mocek wrócił do rodziców w Bukówcu Górnym. W okresie od 15 maja 1923 r. do 17 maja 1926 r. terminował w zawodzie stolarza i potem po zdaniu egzaminu państwowego uzyskał dyplom czeladnika. Od 17 października 1927 r. do 25 października 1928 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową w 7. Dywizjonie Artylerii Konnej w Poznaniu. Po powrocie z wojska pomagał ojcu w prowadzeniu rodzinnego warsztatu stolarskiego. 19 września 1932 r. został powołany na 4 – tygodniowe ćwiczenia wojskowe do swego dywizjonu. W przededniu wybuchu II wojny światowej otrzymał kartę mobilizacyjną do 2. Dywizjonu Artylerii Konnej stacjonującego w miejscowości Dubno na Wołyniu. Dywizjon ten wchodził w skład Wołyńskiej Brygady Kawalerii dowodzonej przez płk. Juliana Filipowicza. 1 września 1939 r. uczestniczył ze swą brygadą w słynnej bitwie obronnej pod wsią Mokra (pow. kłobucki) przeciwko 4. niemieckiej Dywizji Pancernej. 9 września w kolejnym starciu zbrojnym z wrogiem został ranny w głowę i wzięty do niewoli. W wyniku czę-

ściowej utraty słuchu zwolniono go 12 października 1939 r. i wrócił do rodziców. Potem, od 14 sierpnia 1941 r. aż do końca okupacji, otrzymał nakaz pracy w niemieckiej firmie stolarskiej w Lesznie, która się specjalizowała w wykonywaniu wraz z montażem domów mieszkalnych w stylu fińskim. W listopadzie 1942 r., po zawarciu związku małżeńskiego z Jadwigą Kasperską, zamieszkał u swojej żony w Przedmieściu. Nadal pracował w Lesznie, dojeżdżając pociągiem z pobliskiej Błotnicy. Po zakończeniu działań wojennych prowadził 6-ha gospodarstwo i zakład stolarski, który został zamknięty przez ówczesne władze w 1952 r. Jako członek ZBoWiD-u dopiero w 1963 r. został uznany za inwalidę wojennego. Zmarł 19 grudnia 1990 r. Spoczywa w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Piotra. Został odznaczony Medalem „Zwycięstwa i Wolności” (1947), Odznaką Grunwaldzką (1947) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem (1978). Ze związku małżeńskiego z Jadwigą Kasperską miał troje dzieci: Mirosławę (1943), Bronisławę (1944) i Romana (1951).

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD – u, sygn. 7621; Informacje i pamiątki rodzinne oraz tłumaczenie dokumentów niemieckich synowej Urszuli Mocek z Przemętu.

Antoni Fornalski

Multana Ignacy (1897 – 1984), ur. 4 lutego 1897 r. w Słupi, w rodzinie rolnika Szczepana i Agnieszki zd. Targosz. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku przystąpił

do Powstania Wielkopolskiego, walczył pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. Brał udział w zdobyciu lotniska na Ławicy. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Po śmierci ojca Szczepana objął rodzinne gospodarstwo rolne. Ze związku małżeńskiego zawartego z Rozalią Kijanowską z Murowanej Gośliny urodziły się dzieci: Stanisław i Cecylia. Po śmierci pierwszej żony zawarł związek małżeński z Marią Galką. Zmarł 9 marca 1984 roku w Słupi i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Kolo w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Myssak Stanisław (1897 – 1966). Pochodził z rodziny tradycyjnie związanej z zawodem leśnika. Ur. 8 stycznia 1897 r. w Rudzie k. Wyrzyska. Syn Franciszka Augustyna Myssaka od 1902 do połowy lat trzydziestych ubiegłego wieku leśniczego w dobrach Marcelego hr. Czarneckiego w Rakoniewicach oraz Rozalii z d. Kupś. Starszy, przyrodni, brat inż. leśnika Józefa

Stanisław
Myssak

Myssaka, ppor. rezerwy WP został zamordowany w Katyniu. W istocie samouk. Po ukończeniu w 1910 roku siedmioklasowej szkoły powszechnej w Rakoniewicach uczył się zawodu przy ojcu. Przez jakiś czas kształcił się jako rusznikarz w Poznaniu. Od początku października 1914 r. do końca lipca 1916 r. roku pracował jako robotnik w Berlinie. Od 1 sierpnia 1916 r. do 20 grudnia 1918 r. służył w wojsku niemieckim. Od 4 stycznia 1919 r. jako powstaniec wielkopolski: w Wielichowskim Oddziale Powstańczym pod dowództwem por. Kazimierza Szcześniaka, a potem w Wojsku Polskim: w 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich przemianowanym na Krotoszyński 56 p. p. 16 lipca 1921 r. zwolniony do rezerwy w stopniu plutonowego. Od 1923 r. pracował w lasach majątku Rakoniewice, z którymi wiązał się do końca swego życia. W latach 1923-24 odbył dziewięciomiesięczny kurs w Państwowej Szkole dla Leśniczych w Margoninie. W 1936 r. przejął po ojcu leśnictwo Rakoniewice. Tu, w leśniczówce spędził okres wojny 1939-45 pomagając ukrywającym się wówczas przed władzami okupacyjnymi. W 1945 roku mianowany leśniczym Lasów Państwowych w Rakoniewicach. Przeszedł na emeryturę w roku 1964. Trafnie zapisał jego bratanek Tomasz Myssak na odwrocie dawnej fotografii: *Był starym kawalerem i myśliwym; lubił towarzystwo. Był człowiekiem znanym i lubianym w ówczesnym powiecie wolsztyńskim*. Dom, w którym gospodarzyły dwie niezamężne jego siostry, stał się niezapomnianym miejscem wakacyjnych spotkań całej szerokiej rodziny. Zmarł 9 listopada 1966 r. i został pochowany na cmentarzu para-

fialnym w Rakoniewicach. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Materiały archiwalne w zbiorach bratanka Tomasza Myssaka zam. w Stawiszynie; Informacje Edwarda Laskowskiego – regionalisty z Rakoniewic; Jan Woźniak, Wypadek na Kramsko Nowe. „Głos Wolsztyński” 1965, nr 157, s. 4; R. L. Borowy, Zastużeni leśniczowie poznańscy, „Las polski” 1965 nr 18; Ks. Władysław Pawelczak, Zenon Molski, Rakoniewice w latach okupacji 1939 – 1945, Poznań 1992, s. 28, 49 i 58.

Wojciech Lipowicz

Okupniak Tomasz (1895 – ?), syn Jana i Rozalii z domu Banach, ur. 19 listopada 1895 r. w Łosińcu niedaleko Wągrowca. Miał sześcioro rodzeństwa. Jego ojciec początkowo był pocztylionem w Skokach obsługującym trasę Skoki – Rogoźno, ale w 1895 r. nabył w Łosińcu działkę z parcelacji o wielkości 5,5 ha. Ponieważ ziemia była lekka i podmokła, nie mogła wyżywić tak licznej rodziny, toteż Jan musiał dorabiać, pracując dorywczo m. in. przy budowie linii kolejowej Skoki – Gniezno i Poznań – Bydgoszcz. Do 4-klasowej szkoły powszechnej uczęszczał w Łosińcu, którą ukończył

Tomasz
Okupniak

w 1910 r. W 1906 r., jedenastoletni Tomasz, uczestniczył w strajku szkolnym. W efekcie na dzieci posypały się kary chłosty, a na rodziców grzywny i kary sądowe. W 1912 r. Okupniak opuścił rodzinny dom i przez okres jednego roku terminował w zawodzie piekarza w Poznaniu, a potem wyjechał do Nadrenii, do miejscowości Bruckhausen, gdzie przebywał już jego starszy brat. Tam zatrudnił się w hucie. W mieście i okolicy mieszkało wielu Polaków. Szybko wciągnął się w działalność miejscowego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz angażował się w inną działalność Polonijną. Kiedy w 1914 r. wybuchła I wojna światowa, Okupniak powrócił do domu. Szybko znalazł sobie pracę, jako konduktor tramwajowy w Poznaniu. W 1916 r. powołano go do wojska. Trafił do 58 pułku piechoty w Zielonej Górze i po niezbędnym przeszkoleniu, w lipcu, wyjechał na front wschodni. W listopadzie 1917 r. jego pułk przerzucono na front zachodni. W czerwcu 1918 r. otrzymał urlop i więcej już na pierwszą linię nie powrócił, symulując chorobę nogi. Przez 3 miesiące przebywał w szpitalu, po czym nie udał się do swojego macierzystego pułku, gdyż uzyskał skierowanie do Grudziądza. Po dłuższej tułaczce, wykorzystując rewolucyjny zamęt w Niemczech, zamiast do Grudziądza, ostatecznie trafił do domu. Czym prędzej zgłosił się do Wojskowej Komendy Rejonowej w Gnieźnie i 19 listopada 1918 r. otrzymał zwolnienie z wojska. Tam też, od pracujących w Komendzie Polaków, dowiedział się, że nadchodzi chwila oswobodzenia Polski. Wkrótce nadeszła wiadomość o wybuchu powstania w Poznaniu. Okupniak

natychmiast zgłosił się do Wągrowca i otrzymał przydział do 1 kompanii dowodzonej przez ppor. Biedrzyńskiego. Pierwszym zadaniem bojowym jego oddziału, w dniu 30 grudnia 1918 r., było odtransportowanie rozbrojonych żołnierzy Grenzschtzu na wągrowiecki dworzec kolejowy, a następnie rozbrajanie Niemców w okolicznych wioskach. W kolejnych dniach Okupniak walczył o Chodzież, gdzie nawet dostał się na kilka godzin do niewoli, z której szybko uwolnili go powstańcy. Potem bił się pod Nakłem pod bezpośrednim dowództwem ppor. Wagnera. Bardzo szybko zyskał zaufanie swoich przełożonych, którzy powierzyli mu prowadzenie biura płatniczego w batalionie wągrowieckim, a później już w regularnej armii. Resztę wojny spędził już w sztabach. Do domu z wojska powrócił dopiero w 1922 r. Pierwsze miesiące pokoju, były dla niego bardzo trudne. Miał problemy, aby znaleźć pracę i mimo, że był weteranem walk powstańczych i na froncie wschodnim, często odprawiano go z kwitkiem. Tak było w Poznaniu. W związku z tym powrócił na wieś do Łosińca, gdzie miał się różnych prac dorywczych. Jeszcze w 1922 r. związał się z Polskim Stronnictwem Ludowym „Piast”. W 1928 r. Okupniak przeprowadził się do Buszewa, gdzie objął w posiadanie gospodarstwo rolne o powierzchni 5,5 ha oraz tyle samo wzięt w dzierżawę. Następnie dokupił 2,5 ha łąki w Jaktorowie oraz przejął 4 ha ziemi z parcelacji we wsi Lipin. W 1937 r. posiadał 12 ha ziemi. W 1935 r. został wybrany radnym Gminy Gołańcz, a także pełnił funkcję członka Komisji Opieki Społecznej. W sierpniu 1939 r. nie otrzymał karty powołania. Jako patriota

i żołnierz czuł potrzebę służenia ojczyźnie w chwili zagrożenia kraju najazdem hitlerowskim, dlatego też, razem z rodziną, ruszył w kierunku Warszawy, poszukując możliwości zaciągnięcia się do wojska na ochotnika. W Warszawie wojsko skorzystało z jego usług przewoźniczych, gdyż posiadał wóz z końmi. Głównie przewoził zaopatrzenie i prowiant. Po kapitulacji stolicy, na początku października, powrócił z rodziną do Buszewa. We wsi rządzą już Niemcy. Okupniak wyznaczono na jednego z zakładników, których miano rozstrzelać, gdyby miały miejsce jakiekolwiek wystąpienia przeciwko Niemcom. W marcu 1940 r., wraz z całą rodziną, musiał opuścić swoje gospodarstwo, które przeszło w ręce niemieckiego osadnika. Sami zamieszkali w niewielkim pokoiku, a Okupniak rozpoczął ciężką pracę na majątku u Niemca. Oswobodzenie przez wojska radzieckie nadeszło 22 stycznia 1945 r. Tomasz Okupniak natychmiast powrócił na swoje niewielkie gospodarstwo oraz poświęcił się działalności społecznej i politycznej w Stronnictwie Ludowym. Wybrano go podsołtysem Buszewa, a w marcu 1945 r., z ramienia SL, znalazł się w Gminnej Radzie Narodowej w Gołańczy. Funkcję radnego pełnił przez 10 lat – do końca 1954 r. W latach 1955 – 1959 był radnym Gromadzkiej Rady Narodowej w Grabowie i jednocześnie członkiem jej Prezydium. Po wycofaniu się z działalności w Radach, poświęcił się już tylko pracy na roli i aktywnej działalności w Zjednoczonym Stronnictwie Ludowym oraz w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Nie udzielał się w działalności kombatanckiej okresu międzywojennego, gdyż, jak wspominał u schyłku swojego życia, był przeciwnikiem sanacji, stąd

m. in. nie posiadał żadnych przedwojennych odznaczeń. Po wojnie został odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1962).

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Stawomir Łaniecki

Olejniki Michał (1895 – 1984), podporucznik WP. Ur. 4 września 1895 r. w Chwaliszewie pow. Odolanów. Ojciec Franciszek z zawodu rolnik, matka Maria z domu Mocydla. Po ukończeniu szkoły powszechnej został przyjęty do Państwowej Szkoły Przemysłu Drzewnego i Artystycznego w Zakopanem. Tam po 2 latach przerwał naukę z powodu wybuchu I wojny światowej. Od stycznia 1919 r. do 18 lutego 1919 r. pełnił służbę jako ochotnik w Straży Ludowej na powiat krotoszyński oddział Jasnepole w stopniu szeregowca. Następnie wstąpił w lutym 1919 r. jako ochotnik do 10 p. strz. wlkp. w Poznaniu. Przydzielony został do 12 kompanii dowodzonej przez ppor. Brandysa. W pułku tym brał czynny udział w walkach z Niemcami pod Czarnkowem, Walkowicami, Szubinem, Rynarzewem i Rawiczem. 30 maja 1920 r. przeniesiony został do rezerwy. Od 1 marca 1921 r. do 1934 r. był pracownikiem Powiatowej Kasy Chorych w Szamotułach na stanowisku kierownika Wydziału Świadczeń. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szamotułach. Od 1935 r. – kupiec, właściciel Księgarni Polskiej w Koźminie przy Starym Rynku 13. Członek Powiatowego Zrzeszenia Kupców Krotoszyn – Oddział w Koź-

Michał
Olejnik

minie. W okresie II wojny światowej do 21 października 1941 r. – kupiec, od 1 stycznia 1942 r. aż do końca wojny pracował w charakterze księgowego w Przedsiębiorstwie Handlu Ziemiopłodami w firmie niemieckiej Antona Miserre w Koźminie. 9 kwietnia 1945 r. objął ponownie zabraną mu uprzednio księgarnię i prowadził ją do 1955 r. przechodząc następnie na emeryturę. Od 1 stycznia 1963 r. był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło w Koźminie. 24 czerwca 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 6 sierpnia 1984 r. i został pochowany na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej w Koźminie. Za swą działalność odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969), Brązowym Medalem Za długoletnią Służbę (1938). W 1928 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Pawłowską. Z małżeństwa tego było 5 dzieci: Julian (ur. 1929), Barbara (1932-1950), Romuald (ur. 1937), Joanna (ur. 1940) i Mirosława (1943-1995).

Dokumenty, pamiątki rodzinne udostępnione przez syna Juliana Olejnika z Koźmina.

Michał Pietrowski

Wojciech
Olejnik

Olejnik Wojciech (1899 – 1929), porucznik WP. Ur. 3 marca 1899 r. w Rychterowie pow. Odolanów. Ojciec Franciszek był rolnikiem, matka Maria z Mocydlarzów prowadziła gospodarstwo domowe. Pierwsze nauki pobierał w Chwaliszewie, do gimnazjum uczęszczał w Koźminie i Krotoszynie. Brał udział w konspiracyjnej pracy samokształceniowej w Towarzystwie Tomasza Zana. Z ław gimnazjum powołany został w szeregi armii niemieckiej, w której pozostał aż do końca I wojny światowej. W chwili tworzenia się pierwszych oddziałów powstańczych za przykładem swoich starszych braci zgłosił się na ochotnika do kompanii kobylińskiej, z którą uczestniczył w walkach w styczniu 1919 r. pod Rawiczem i Zdunami. Będąc z wykształcenia artylerzysta przydzielony został do stworzonej ze zdobytych armat baterii, która stała się załącznikiem 3 Wielkopolskiego Pułku Artylerii Lekkiej. Po zawarciu rozejmu w Trewirze 16 lutego 1919 r. podążył wraz ze swoją formacją na front przeciw bolszewikom i uczestniczył w walkach 1920 r., za co odznaczony został Krzyżem Walecznych. Po powrocie do Wielkopolski zdał maturę i został przeszkolony w służbie piechoty i w służbie intendenckiej. Po odbyciu praktyki w Naczelnej Kontroli Państwa w Warszawie powierzono mu kierownictwo Dywizyjnego Zakła-

du Gospodarczego w Słonimie na kresach RP. W roku 1924 po przebytej chorobie, jako inwalida przeszedł do rezerwy i osiedlił się w Koźminie. Przy pomocy wydawcy i redaktora Jana Majerowicza z Jarocina otworzył w Koźminie Księgarnię Polską. Jest także w latach 1926-1929 redaktorem drukowanej w Jarocinie „Gazety Koźmińskiej”. Ponadto każdą wolną chwilę poświęcał pracy społecznej. Był członkiem Koła Oficerów Rezerwy w Koźminie, Towarzystwa Powstańców i Wojaków Koło Koźmin, Koła Śpiewaczego, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Kupców oraz Koła Przyjaciół Harcerzy. Liczne obowiązki zawodowe i społeczne są przyczyną, że nabyta jeszcze w wojsku choroba płuc rozwijała się bardzo szybko. Zmarł 7 września 1929 r. w wieku 30 lat. Pochowany został na cmentarzu św. Trójcy w Koźminie przy ul. Poznańskiej, obok kwatery Koźmińskich Powstańców Wielkopolskich.

Dokumenty, pamiątki rodzinne udostępnione przez bratanka Juliana Olejnika z Koźmina, Muzeum Ziemi Koźmińskiej, Gazeta Koźmińska 1926-1929, Gazeta Jarocińska z 1929 r.

Michał Pietrowski

Orzeł Władysław (1892 – 1963), monter, kupiec, uczestnik powstania wielkopolskiego w Poznaniu. Ur. 13 września 1892 r. w Słowienku pow. Oborniki w rodzinie Stanisława O. i Zofii z Dragantów. Szkołę powszechną ukończył w Poznaniu; w 1905 r. uczestniczył w strajku szkolnym. Potem wyjechał za chlebem do Westfalii. W latach 1914 – 1918 w armii niemieckiej, służył w piechocie, był

ranny pod Verdun. W 1915 r. doszło do incydentu (uderzenie oficera niemieckiego, który pogardliwie wyrażał się o Polakach), za co O. został skazany na karę 1,5 roku więzienia, z czego odbył tylko 9 miesięcy, w twierdzy Spandau. W listopadzie 1918 r. wrócił do Poznania i związał się ze środowiskami powstańczymi, uczestniczył w powitaniu I. J. Paderewskiego wieczorem, 26 grudnia 1918 r. Po wybuchu walk nast. dnia wziął udział w starciach z Niemcami w centrum miasta, w oddziale dowodzonym przez Stanisława Nogaję; aktywny był też w kolejnych dniach; od 1 stycznia 1919 r. w oddziale Straży Ludowej. Zwolniony z wojska 5 kwietnia 1919 r., ze względu na stan zdrowia. W okresie międzywojennym prowadził własną wytwórnię lodów przy ulicy Strzeleckiej. Podczas okupacji hitlerowskiej zatrudniony jako pracownik magazynowy w firmie przy ul. Śniadeckich. Po II wojnie światowej, jako inwalida wojenny, prowadził kiosk. W Westfalii należał do Sokoła i Tow. Śpiewu „Lutnia”, po II wojnie światowej do Związku Inwalidów Wojennych RP, Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmarł 4 marca 1963 r. w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Górczyńskim. Odznaczony m. in. Krzyżem Żelaznym i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). W 1919 r. zawarł

Władysław
Orzeł

zw. małżeński z Józefą Wilczek (1902–1967). Dzieci: Leokadia (ur. 1919, zam. Piątek), Irena (1921–1922), Władysław (1922–1945), Zenon (ur. 1923), Jadwiga (ur. 1925, zam. Kuszewska), Maria Aleksandra (1927–1986, zam. Nogaj).

Wspomnienia i dokumenty osobiste w posiadaniu rodziny; relacja syna, Zenona. Wspomnienie W. O., opublikowane (w:) L. Gomolec, Powstanie wielkopolskie 1918 – 1919, Poznań 1956, s. 60-61.

Marek Rezler

Pardua Czesław (1893 – 1979), ur. 9 lipca 1893 r. w Szubinie. Rodzice to Roman i Józefa z domu Grochowska. Rodzina przywiązywała wagę do wychowania w duchu polskości. Młody Czesław brał udział w spotkaniach i inscenizacjach teatralnych, które odbywały się w Domu Polskim, siedzibie organizacji i stowarzyszeń o charakterze patriotycznym. Brał udział w powstaniu wielkopolskim na terenie Ziemi Szubińskiej. Jako ordynans dr Ludwika Podkomorskiego uczestniczył w walkach pod Kcynią, Nakłem, Rynarzewem, Kołaczkowem. Brał udział także w organizowaniu Kompanii Szubińskiej towarzysząc doktorowi Ludwikowi Podkomorskiemu w rekrutacji powstańców na wsiach. Po powstaniu pozostał w woj-

sku i wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Czesław z zawodu był rzeźnikiem i do wybuchu wojny pracował w swoim zawodzie. W czasie wojny zatrudniony był jako robotnik u Niemca w Ślesinie. Po zakończeniu wojny zajmował się uprawą roli. Zmarł 11 marca 1979 r. pochowany został na cm. parafialnym w Ślesinie. 11 listopada 1972 r. Rada Państwa mianowała go na stopień podporucznika. W 1958 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a w 1976 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. 12 listopada 1923 r. poślubił Gertrudę Kniola. Żona zmarła 13 sierpnia 1984 r. Małżonkowie doczekali się syna Edwarda (ur. 25 września 1928 r.). Syn do przejścia na emeryturę pracował na stanowisku referenta w PKP.

Informacje rodziny

Kamila Czechowska

Patalas Władysław (1900 – 1939), ur. 11 września 1900 r. w Koźminie jako syn Stanisława, górnika pracującego w kopalni węgla kamiennego w Duisburgu w Westfalii i Józefy Remblewskiej. Tu ukończył Szkołę Katolicką, a następnie z uwagi na trudną sytuację materialną rodziny rozpoczął pracę jako pomocnik murarza. Kiedy wybuchło postanie wielkopolskie wstąpił w styczniu 1919 r. do II

Czesław
Pardua

Władysław
Patalas

kompanii Baonu Koźmińskiego dowodzonego przez doświadczonego żołnierza frontowego sierżanta Wojciecha Kucharczyka. Wziął udział w drugiej bitwie o Rawicz z 5/6 lutego 1919 r. Później służył w 1 p. ul. wlkp. (15 Pułk Ułanów Poznańskich). W okresie międzywojennym pracował przy budowie Komunalnej Kasy Oszczędności powiatu koźmińskiego, a następnie w płatkarni ziemniaków w firmie W. Wieczerskiego. W 1936 r. władze samorządowe powierzyły mu stanowisko kierownika Przytułku Miejskiego przy ul. Murnej, a następnie przy ul. S. Łukomskiego. Był członkiem Związku Powstańców Wlkp. Koło Koźmin, gdzie pełnił funkcję chorążego przy sztandarze organizacyjnym. Wiosną 1939 r. powołany został do Wielkopolskiej Brygady Obrony Narodowej Batalion „Krotoszyn” – Kompania Koźmin. Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. i poległ 17 września w bitwie nad Bzurą w miejscowości Wólka gmina Słubice (obecnie woj. Mazowieckie) i na miejscu śmierci został pochowany. W dniu 25 kwietnia 1941 r. jego zwłoki przeniesiono do masowego grobu na cmentarz parafialny w Słubicach. Za swe zasługi w 1920 r. odznaczony został Krzyżem Pamiątkowym przyznany przez Związek Towarzystw Uczestników Powstania w Wielkopolsce 1918-1919 oraz w 1922 r. Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. 6 lutego 1929 r. zawarł związek małżeński w kościele parafialnym w Kąkolewie pow. Leszno z Wiktoryą Ławniczak, z którą miał dwoje dzieci: syna Czesława (ur. 1929) i córkę Krystynę (ur. 1931).

Opracowano na podstawie informacji udzielonej przez syna Czesława

Patalasa z Szelejewa i pamiątek z Muzeum Ziemi Koźmińskiej

Michał Pietrowski

Pater Ludwik (1899 –1958), rolnik, powstaniec wielkopolski. Ur. 17 lipca 1899 r. w Zdziechowie pod Gnieznem; syn Piotra i Władysławy z domu Leśna. Uczestnik powstania na ziemi gnieźnieńskiej. W okresie międzywojennym był sołtysem i komendantem Straży Pożarnej w Zdziechowie. W obawie przed wkraczającymi Niemcami we wrześniu 1939 r. wraz z braćmi Janem i Szczepanem uciekł do Kutna. Jego obawy nie były bezpodstawne – Niemcy po wkroczeniu rozstrzelali kilkudziesięciu mieszkańców Zdziechowy i okolicznych wsi. W czasie okupacji niemieckiej, został wysiedlony z gospodarstwa wraz z rodziną; najpierw do obozu przejściowego w garbarni w Gnieźnie, a następnie do Czernichowa pod Krakowem. Powrócił na swoje gospodarstwo w 1945 r. Zmarł w lutym 1958 r. Pochowany na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie. Ożeniony w listopadzie 1930 r. z Jadwigą Czaplą, miał syna Edmunda (ur. 1932 r.) rolnika i córkę Gertrudę (ur. 1936 r.)

Relacja Stanisława Patera ze Zdziechowy; Przemiany Ziemi Gnieźnieńskiej nr 12/12/1977.

Wojciech Sander

Ludwik
Pater

Pawła Antoni (1891–1989), ur. 17 stycznia 1891 r. w Zalesiu k. Jarocina, 6 km od Mieszkowa, skąd pochodzi pierwszy dowódca Powstania Wielkopolskiego gen. Stanisław Taczak, w rodzinie Walentego i Antoniny Niedźwiedzińskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej zaczął przygotowywać się, wraz z synem miejscowego nauczyciela, do szkoły wydziałowej, myśląc o zawodzie nauczycielskim. Ostatecznie jednak, idąc w ślady swojego ojca Walentego, mistrza kowalskiego, wyuczył się zawodu mechanika. Jako młodzieniec Antoni Pawła należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Jaraczewie oraz do Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Górze. W 1908 roku wyjechał do Berlina na naukę zawodu w zakładach przemysłowych, należał tam do Towarzystwa Przemysłowców Polskich. W 1915 roku został powołany do służby w wojsku pruskim i skierowany do oddziału technicznego na terenie Belgii. Po wybuchu walk powstańczych w Poznaniu, Antoni Pawła zgłosił się do formującej 3 jarocińskiej kompanii powstańczej 11 p. strz. wlkp. Jako doświadczony mechanik został obdarzony obowiązkami rusznikarza garnizonu jarocińskiego, ale uczestniczył również, jako dowódca 9 – tej drużyny, 3 – go plutonu, w walkach pod Rawiczem. Fragment relacji z walk

powstańczych pod Rawiczem przekazany w 1979 r. Komisji Historycznej Powstania Wielkopolskiego: *W nocy 5/6 lutego 1919 roku zaatakowaliśmy miasteczko Sarnówkę, łącznie z przedmieściem Sarnówką, którą zajęliśmy. Załoga niemiecka, pozostawiając ciężką broń, uszła w ciemnościach nocy do Rawicza. Zgodnie z ustalonym planem operacyjnym, po zajęciu Sarnówki kompania pomaszerowała w kierunku południowym i stanęła w rozwiniętym szyku pod ścianą lasu, mając przed sobą wieś Szymanowo, odległą o 2 kilometry. Kompania stanęła w pogotowiu jeszcze przed brzaskiem dnia a opuściła miejsce zbiórki dopiero po godzinie 9 – tej, skąd odmaszerowała do zajętego w nocy miasteczka i stanęła na rynku przed ratuszem. Na rynku i przyległych ulicach widać dużo powstańców w luźnych gromadach. Przed ratuszem zgromadzono zdobytą broń i amunicję. Na ganku w ratuszu złożono pięciu poległych powstańców. Potrzeba mi zaznaczyć, że moja drużyna uzbrojona była w lekki karabin maszynowy Maxima, wzór 08 (15). Mój dowódca plutonu polecił ostrzelać elkaemem punkt u wylotu Rawicza, gdzie zauważono ruchy wojska. Wystrzelaliśmy resztę amunicji z przydziału z Jarocina. Zarządziłem zabranie ze stanu wojennego 52 skrzynek z amunicją, w taśmach do ciężkich karabinów maszynowych. W ostatnim obejściu Sarnówki zorganizowałem stanowisko bojowe. Dnia 7 lutego Niemcy zaatakowali Sarnówkę pociągiem pancernym i 3 kolumnami wojsk pieszych. Pociąg pancerny opanował tereny wokół stacji kolejowej, zaś 3 kolumny Niemców maszerowały w zwartym szyku od strony Rawicza, połączyły drogą na skraj przedmieścia Sarnówki. Gdy zbliżyły się na odle-*

Antoni
Pawła

głośność 300 m, wtedy zostały ostrzelane z elkaemu, który obsługiwałem razem z druhem Antonim Miekusem. Po 10 minutach nadleciał od Rawicza samolot, który zawracał około 10 razy nad Sarnówkę, ostrzeliwując nasze stanowisko. Po zakończeniu ostrzeliwań przez lotnika, zaczęto nas ostrzeliwać minami. Seria 20 min padała 10–20 m przed nami. Po chwili nastąpiło ostrzeliwanie artylerią. Znowu seria 20 pocisków. Pociski biły w budynek gospodarczy stojący tuż za nami, z drugiej strony drogi. Odgłosy strzelaniny od strony stacji kolejowej, odległej półtora kilometra, już umilkły. Nasza kompania wycofała się do bazy wypadowej w Miejskiej Górcie, gdy my wciąż jeszcze ostrzeliwaliśmy zaległych w terenie Niemców. Strzelaliśmy chyba już godzinę, gdy dostaliśmy ostrzał z ciężkich karabinów maszynowych. Trzeba było przerwać strzelanie i kryć się za wałem piasku. Byliśmy w bardzo krytycznej sytuacji. Uratował nas fenomen natury. Nagle zaczął padać gęsty śnieg, tak że w odległości paru metrów nic nie było widać. Ostrzał ustał a my z bronią wycofaliśmy się przez pola w kierunku Miejskiej Górki. Gdy śnieg przestał padać zajęliśmy pozycję bojową w zamrzniętym rowie, przed Bażantarnią. Obserwowaliśmy przedpole przez jakieś pół godziny, ale Niemcy nie podnieśli się już do ataku... Po zakończeniu powstania w 1919 roku Antoni Pawuła pozostał w Wojsku Polskim, początkowo pełniąc obowiązki rusznikarza II Baonu 11 p. strz. wiel., przeniesiony następnie do Okręgowego Zakładu Uzbrojenia w Poznaniu. W dniu 4 maja 1921 roku, na podstawie udanego egzaminu, Komisja Ministerstwa Spraw Wojskowych, poświadczyła „kwalifikacje naukowe Antonie-

go Pawuły, do ubiegania się o stopień aspiranta oficerskiego”. Antoni Pawuła otrzymał w dniu 15 kwietnia 1927 r. Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich z numerem P. 1838, a w dniu 20 lipca 1932 r. został odznaczony przez Prezydenta R. P. Medalem Niepodległości. Odchodząc z zawodowej służby wojskowej w 1936 roku, został uhonorowany przez Dowódcę Okręgu Korpusu Nr VII, generała brygady Knolla, Medalem Za Długoletnią Służbę. Znacznie później, bo w 50 – tą rocznicę Powstania, Antoni Pawuła otrzymał także Wielkopolski Krzyż Powstańczy a następnie – Odznakę Honorową Miasta Poznania i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. 5 czerwca 1923 roku odbył się ślub Antoniego Pawuły z Marią Styburską. Młodzi małżonkowie mieszkali początkowo w wynajętym pokoju na poznańskiej Wildzie, gdzie urodziło się troje najstarszych dzieci: Leon, Regina i Bogumiła-Zofia. W 1928 roku Antoni i Maria Pawułowicze kupili działkę na osiedlu Podolany i zaczęli budowę własnego domu. Zanim dom został wybudowany rodzina przeniosła się bliżej Podolan i zamieszkała, tak jak kilka innych rodzin wojskowych, na terenie Warowni VI. Tamże urodził się w 1929 r. Zbigniew-Florian. Już w nowym domu na Podolanach, w 1937 roku urodził się najmłodszy syn, piszący te słowa: Andrzej-Hubert Pawuła. Antoni Pawuła zmarł w swoim domu na Podolanach w dniu 5 grudnia 1989 r. i jest pochowany na cmentarzu parafialnym przy ul. Lutyckiej w Poznaniu.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Andrzej Hubert Pawuła

Perkiewicz Franciszek (1898 – 1980), ur. 29 marca 1898 r. w Koźminie matka – Elżbieta Perkiewicz. Po ukończeniu Szkoły Katolickiej w Koźminie, jako uczeń młynarstwa rozpoczął pracę w młynie p. Kaźmierczaka w Koźminie. Kiedy wybuchło powstanie wielkopolskie wstąpił ochotniczo do II kompanii Baonu Koźmińskiego pod dowództwem sierżanta Wojciecha Kucharczyka. Brał udział w drugiej bitwie o Rawicz z 5/6 lutego 1919 r. W okresie II wojny światowej pracował jako magazynier w firmie niemieckiej Antoniego Mizery, która zajmowała się handlem zbożem i węglem. Po wojnie podjął pracę, także jako magazynier w firmie „Rolnik” przy Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Koźminie. W 1963 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 25 czerwca 1980 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy w Koźminie Wlkp. przy ul. Poznańskiej. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971); Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1960 r.). W 1972 r. został mianowany na podporucznika WP, za udział w Powstaniu Wielkopolskim. 5 października 1924 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Wiktoria Kmieciak, z którą miał pięcioro dzieci: Helenę (1930-2004), Stefana (1931-1973), Henryka (1932-

1980), Krystynę (ur. 1934), Jadwigę (ur. 1937), Zofię (ur. 1940).

Relacje i dokumenty udostępnione przez córkę Zofię Taterkę.

Michał Pietrowski

Piasecki Jan (1878 – 1937), ur. 6 lipca 1878 r. w Szubinie. Rodzice Paweł i Agnieszka z domu Pawlicka ze Smolnik koło Szubina. Ojciec był rzeźnikiem, mieszkał i prowadził rzeźnictwo (ubojnia, sklep, restauracja, noclegownia) w domu przy Rynku. Uczęszczał do szkoły powszechnej i realnej w Szubinie. W 1909 r. wstąpił w związek małżeński z Heleną Kwasek z Szubina. Z małżeństwa tego doczekał się czterech synów: Franciszka (1909-1975), który był mistrzem rzeźnicko – wędliniarskim, mieszkał w Bydgoszczy przy Placu Poznańskim; Feliksa (1910-1943) mistrza rzeźnicko-wędliniarski, mieszkał w Chełmnie, poległ w czasie II wojny światowej; Mieczysława (1912-1941) ekonomistę, pracował i mieszkał w Biłgoraju i Szczepieszynie. Jako przedstawiciel inteligencji został aresztowany 2 czerwca 1941 r. przez Gestapo i rozstrzelany 8 sierpnia 1941 r. Najmłodszy syn Józef (1915-2002) przejął po ojcu zakład wędliniarski w Szubinie, a po wywłaszczeniu pracował w Miejskiej Spółdzielni Spo-

Franciszek
Perkiewicz

Jan
Piasecki

żywców w Szubinie. Żona Helena (ur. 1889) zajmowała się domem i pomagała Janowi w prowadzeniu interesu. Zmarła w 1975 r. i pochowana została w grobowcu rodzinnym na tutejszym cmentarzu. Jak wielu Polaków, także Jan Piasecki siłą został wcielony do wojska niemieckiego i służył w piechocie. Był starszym sierżantem, służył w Stargardzie Szczecińskim. W wojsku przebywał od 11 października 1900 r. do 30 września 1902 r. Będąc w rezerwie uczestniczył w ćwiczeniach. Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany i walczył na froncie zachodnim, między innymi pod Verdun i nad Sommą. Z zawodu był mistrzem rzeźnicko-wędliniarskim i prowadził sklep mięsny w swoim okazałym domu na Rynku. Tytuł mistrza upoważniał go do szkolenia uczniów i czeladników. Należał do Izby Rzemieślniczej w Poznaniu gdzie pełnił funkcje przewodniczącego komisji egzaminacyjnej. Przez wiele lat był starszym Cechu Rzeźnicko-Wędliniarskiego na powiat Szubin. Spod jego ręki wyszło wielu fachowców, na czele z synami. Zaangażował się w działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, którego był prezesem. Udzielał się w Towarzystwie Śpiewaczym „Halka”, w 1909 r. został członkiem Zarządu. Lekcje śpiewu odbywały się w jego domu, śpiewał tenorem. Głęboko wierzący, zaangażował się w pracę Rady Parafialnej. W powstaniu wielkopolskim służył w stopniu sierżanta, był dowódcą Kompanii Szubińskiej, pełnił funkcje komendanta Straży Ludowej. W domu przy Rynku ulokowany był skład amunicji. Kompania Szubińska pod jego dowództwem walczyła w Szubinie, Turze, Samokłeskach. 17 września 1923 r. został członkiem Towarzystwa

Powstańców i Wojaków. Był też członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919. Angażował się w upamiętnianie czynu powstańczego i prace tych organizacji. Był członkiem bractwa strzeleckiego w Szubinie i królem kurkowym, w 1932 r. Radnym Rady Miejskiej w l. 1921-1925, 1925-29, 1929-1933. Za burmistrzostwa Sylwestra Grussa pełnił funkcję przewodniczącego Rady Miejskiej. Był honorowym prezesem Towarzystwa Robotników Polskich. Był odznaczony pruskim Krzyżem Żelaznym II kl., i odznaką Powstanica Broni. Zm. po długiej chorobie w 8 kwietnia 1937 r. W prasie ukazały się kondolencje, a w pogrzebie na szubińskim cm. parafialnym żegnały go rzesze mieszkańców.

Ewidencja Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie, MZS/A/20020; Relacja Benigny Olszewskie; Dzieje Szubina, pod. red. Mariana Biskupa, Warszawa-Poznań 1974 r.; Kuczma R. Kronika Rzemiosła Regionu Szubińskiego, Bydgoszcz 1989.

Kamila Czechowska

Pieszak Józef (1886 – 1941), uczestnik walk na froncie pñ. powstania wielkopolskiego. Ur. 13 marca 1886 r. w Kornatach (pow. wrzesiński), w rodzinie chłopskiej Wawrzyńca i Pelagii z Mullerów. Wziął udział w strajku szkolnym w obronie polskiej mowy. W latach 1912-1914 należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1915 r. wcielony do armii niemieckiej, brał udział w walkach na froncie zach. 7 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do 4 kompanii poznańskiej i uczestniczył w walkach pod: Szubinem, Rynarzewem, Turami i Brzóska-

mi, a następnie w szeregach 4 p. strz. wlkp. (późniejszy 58 pp) na froncie litewsko—białoruskim, aż do końca wojny. W maju 1920 r. został awansowany do stopnia kpr. Również w tym czasie został ranny w prawą rękę. Po zdemobilizowaniu osiedlił się w Bortnicy (pow. dubieński) na Wołyniu. Należał do Związku Osadników Wojskowych. Wysiedlony podczas II wojny światowej do Archangielska. Zm. 13 stycznia 1941 r. w miejscowości Małaja-Jaługa. Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości. Żonaty z Franciszką z Piotrowiczów, miał czworo dzieci: Zofię (ur. 1923), Waleriana (1925-1943), Ryszarda (1931-1971) oraz Wandę (ur. 1933).

CAW, Akta odznaczeniowe – MN t. 428; Monitor Polski nr 64 z 14 III 1938 r.; Z. Kościański, Pieszak Józef, (w:) Słownik... s. 274; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja córki – Zofii Załęskiej.

Zdzisław Kościański

Pietrykowski Tadeusz (1895 – 1940?), ur. w Gorzycach 14 października 1895 r., w rodzinie Franciszka i Anastazji z domu Stefańska. Po przeprowadzce do Kcyni uczęszczał do tutejszej szkoły, a następnie kontynuował naukę w gimnazjum w Nakle. W 1916 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Należał do Towarzystwa im. Tomasza Zana, które było wyrazem buntu młodzieży polskiej przeciw germanizacji i ograniczaniu kultury polskiej. Służył w armii niemieckiej; do rodzinnego domu w Kcyni wrócił 17 grudnia 1918 r. Brał czynny udział w wyzwoleniu miasta w noc sylwestrowa 1918-1919 r. Po utworzeniu

Kompanii Kcyńskiej wstąpił w jej szeregi. Rozkazem dowódcy odcinka IV frontu północnego mianowany został komendantem Kcyni. Funkcję tę objął po Edwardzie Mieczkowskim z Siernik. W lutym 1919 r. awansował na stopień kaprała, a w kwietniu mianowano go najpierw adiutantem baonu kcyńskiego, a następnie 1 batalionu 9 p. strz. wlkp. Po kolejnym awansie na sierżanta skierowano go na kurs oficerski. W 1920 r. już jako podporucznik 67 pp skierowany został na front litewsko-białoruski. Podczas walk został ranny w ramię. Służbę w wojsku zakończył jako pułkownik w kwietniu 1921 r. Po zakończeniu kariery w wojsku podjął studia. Nie wrócił już do filozofii, której ukończenie przerwało mu wcielenie do wojska niemieckiego. Studia prawnicze rozpoczął na Uniwersytecie Poznańskim, by po uzyskaniu dyplomu przenieść się do Torunia, gdzie w 1926 r. został mianowany sędzią w Sądzie Grodzkim, następnie w Sądzie Powiatowym, a później w Okręgowym. W 1937 r. został przeniesiony do Katowic, gdzie początkowo był wiceprezesem, a następnie do 1939 r. prezesem Sądu Okręgowego. Jego zainteresowania wykraczały daleko poza prawo. Po powrocie z wojska wstąpił w szeregi Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Kcyni, które nosiło imię poległego powstańca Józefa Codrowa. Zaangażo-

Tadeusz
Pietrykowski

wał się także w inicjatywę budowy pomnika poświęconego powstańcom poległym w walce o Kcynię. Pomnik stanął w 1922 r., a Pietrykowski wszedł w skład komitetu budowy pomnika-mogiły Był skarbnikiem toruńskiego Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela, które powstało w 1926 r. Wstąpił do Toruńskiego Towarzystwa Naukowego. Aktywnie działał jako prezes w Kole Związku Oficerów Rezerwy. Zaangażował się w działalność Towarzystwa do Badań Historii Ruchu Niepodległościowego na Pomorzu. Po przeprowadzce na Śląsk tam również zaczął działać w środowiskach bibliofilskich i naukowych. Odznaczony został Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości. Tadeusz Pietrykowski był autorem wielu publikacji książkowych i artykułów, między innymi: *Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920-1933*, Toruń 1934; *Moje wspomnienia z Lille z czasu okupacji niemieckiej 1917 – 1918*, Toruń 1933; *Wojtuszką. Wspomnienie o chłopie wielkopolskim*, Toruń 1933; *Z przeszłości Kcyni z okazji 666 rocznicy założenia miasta*, Kcynia 1928. W 1925 r. wstąpił w związek małżeński z Joanną z domu Korzeniewską, z którą doczekał się trójki dzieci: Olgerda (ur. 1926 r.), Hanny (ur. 1929 r.) i Marii (1931 r.). Po wybuchu II wojny światowej Tadeusz Pietrykowski kierował ewakuacją sądu na wschód. Po dotarciu do Tarnopola sędzia został aresztowany i pobity przez żołnierzy Armii Czerwonej. Dalsze losy Tadeusza Pietrykowskiego są nieznane. Najprawdopodobniej został zamordowany przez NKWD wiosną 1940 r.

Sąd Apelacyjny w Toruniu 1920-1933, Toruń 1934; W. Śmigieński,

Mieszkańcy Żnina i okolic w obozach specjalistycznych NKWD w latach 1939-1940 (w) Żnińskie Zeszyty Historyczne, Żnin 1996 r.; Z przeszłości Kcyni z okazji 666 rocznicy założenia miasta, Kcynia 1928.

Kamila Czechowska

Pluciński Jan (1889 – 1969), aptekarz, ur. 8 września 1889 r. w Czarnkowie. Pochodził z rodziny o wieloletniej tradycji patriotycznej. Jego pradziad Jakub Prus-Świętochowski jako porucznik ułanów brał udział w powstaniu listopadowym. Ojciec prowadził tajną działalność oświatową. Do gimnazjum uczęszczał w Trzemesznie, gdzie zetknął się z Towarzystwem Tomasza Zana, którego był aktywnym członkiem. W 1910 r. podjął praktykę aptekarską, natomiast w 1913 r. zdał egzamin pomocnikowski. Studia wyższe odbywał w latach 1917-1919 w Brunzwiku. Jako dyplomowany aptekarz w 1919 r. wziął udział w ostatniej fazie powstania. Później, podobnie jak wielu Wielkopolan, z zainteresowaniem śledził walkę ludu śląskiego, rozpoczętą z 16 na 17 sierpnia 1919 r. I powstaniem śląskim. W 1921 r. wziął aktywny udział w III powstaniu śląskim. Wpłynęło to zasadniczo na dalsze jego losy. Od 1926 r. na stałe związał się ze Śląskiem. Początkowo objął zarząd apteki „Św. Barbary” w Siemianowicach, a w 1928 r. mianowany został inspektorem farmaceutycznym Wojewódzkiego Urzędu Zdrowia w Katowicach. Na stanowisku tym w dużym stopniu przyczynił się do podniesienia poziomu śląskiej farmacji. Do jej historii przeszedł jako repolonizator zawodu aptekarskiego. Jako inspektor w latach 1928-1939 przywrócił aptekom Gór-

nego Śląska polskie oblicze. Był twórcą dobrze wyposażonego farmaceutycznego laboratorium analitycznego w Katowicach (1931). Po wybuchu II wojny światowej zmuszony był opuścić Śląsk. Był poszukiwany listem gończym przez gestapo. Jako Tadeusz Karasiński zmuszony był dość często zmieniać miejsce zamieszkania. Przebywając w Górach Świętokrzyskich, związał się z ruchem oporu (AK). Na Śląsk powrócił w kwietniu 1945 r. W latach 1945-1952 pełnił obowiązki starszego inspektora farmaceutycznego Wojewódzkiego Wydziału Zdrowia w Katowicach. Urządził na nowo zlikwidowane przez okupanta laboratorium analityczne. Ze względu na stan zdrowia na pewien czas zrezygnował z pracy, aby powrócić do niej w 1959 r. Został wówczas pracownikiem Wydziału Zdrowia Miejskiej Rady Narodowej w Katowicach. Pracował nieomal do ostatnich chwil życia. Zmarł 24 maja 1969 r. w Katowicach.

F. Nowak, Mgr Jan Pluciński, „Farmacja Polska” 25, 1969, nr 10, s. 904-905; K. Brożek, Polska służba medyczna w powstaniach śląskich i plebiscycie 1918-1922, Opole 1973, s. 216, 221, 235, 315 (krótki biogram).

Jan Majewski

Płoszyński Franciszek (1869 – 1949), aptekarz w Czempiniu, członek Rady Ludowej i organizator polskich władz w tym mieście. Ur. w 1869 r. w Parlinku w pow. mogileńskim. Farmację w latach 1897-1899 studiował na uniwersytecie w Berlinie. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. W 1902 r. od Wacława Brodzkiego za 144 tys. 500 marek nabył aptekę w Czempiniu, którą prowadził do 1939 r. Od 1911 r. był człon-

kiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Niezwykle aktywny w dniach poprzedzających wybuch powstania wielkopolskiego. Na publicznym wiecu 18 listopada 1918 r. wybrany został członkiem Rady Ludowej. Po wybuchu powstania był jednym z organizatorów polskich władz miejskich w Czempiniu. W czasie II wojny światowej, wkrótce po zajęciu Czempinia przez Niemców, wywłaszczony. Jediną aptekę w mieście przy Rynku 4 prowadził wówczas Niemiec Fryderyk Sauerstein. Po wojnie powrócił do swojej apteki przy ul. 24 stycznia 7, którą następnie wydzierżawił mgr farmacji Stanisławie Kwiatkowskiej (Chudzińskiej). Zmarł 9 grudnia 1949 r. w Czempiniu. Został pochowany na cmentarzu w Czempiniu.

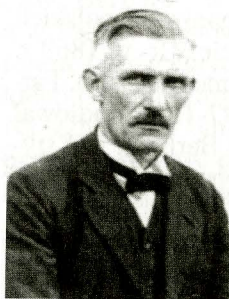
L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 40; W. W. Głowacki, Farmaceuci w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, „Farmacja Polska” 16, 1960, nr 19, s. 400; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945, [w:] Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 212; F. Florkowski, Cz. Przygodzki, Kronika miasta Czempinia, Wydanie jednorazowe z okazji XXX-lecia PRL, Czempin 1975, s. 30; L. Bartkowiak, Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pra-

cy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewiczza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 283; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 474, Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939. Wyd. F. Herod. Warszawa 1939, s. 301.

Jan Majewski

Pochanke Józef (1888 – 1942), ur. 20 lutego 1888 r. w Przemeście (daw. pow. babimojski) w rodzinie Walentego i Marianny z d. Szymanowska. Miał 9-cioro rodzeństwa: 5-ciu braci i 4 siostry. Ojciec był kołodziejem, a matka zajmowała się prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci. Po ukończeniu szkoły powszechnej w swojej miejscowości terminował w zawodzie kołodziejskim u swego ojca. Wcielony przymusowo do wojska niemieckiego, uczestniczył w I wojnie światowej na froncie francuskim. W tej wojnie brali też udział jego wszyscy bracia, z których trzech zginęło pod Verdun, a czwarty po powrocie do domu zmarł wkrótce na gruźlicę. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego na terenie Ziemi Przemeckiej wstąpił do miejscowego oddziału zbrojnego. W 1921 r. kupił dom mieszkalny w Mochach i otworzył zakład kołodziejski. Był sołtysem tej wsi w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W czerwcu 1940 r. został wysiedlony z rodziną ze swego mieszkania i zamieszkał kilka domów dalej u swojej siostry Marii Michałowskiej. Za działalność antyniemiecką wezwany przez posłańca na posesję swego następcy czyli, Bürgermeistera w dn.

1 listopada 1940 r., został aresztowany przez przybyłe z Wolsztyna Gestapo. Następnego dnia przewieziony do kolejnego aresztu Gestapo w Kościanie, w którym przebywał przez 6 tygodni. Następnym miejscem odosobnienia był Fort VII w Poznaniu, w którym przebywał przez kilka miesięcy. Któregoś dnia w czasie wymarszu do przymusowej pracy spotkał swoją siostrę, której powiedział: „najgorsze przeszedłem w Kościanie”. Kolejnym, a zarazem ostatnim miejscem odosobnienia był obóz koncentracyjny Auschwitz (Oświęcim). Zatrudniony w obozowym warsztacie stolarskim, w wyniku niedożywienia i bardzo ciężkiej pracy fizycznej, zm. w dniu 25 marca 1942 r. Żonaty z Pelagią z d. May 13 czerwca 1914 r., miał sześćcioro dzieci: Henryka (1915-1986) – nauczyciela; Józefa (ur. 1919) – kleryka Seminarium Duchownego w Potulicach k. Nakła, aresztowanego przez Gestapo w maju 1940 r. razem z drugim mieszkańcem Moch Józefem Tomysem, zginął w obozie koncentracyjnym w Gusen-Mauthausen w sierpniu lub wrześniu 1941 r.; Annę (1921-1994) – pracownika poczty; Kazimierza (1922-1997) – leśnika; Władysława (1925-2000) – piekarza oraz Teresę (ur. 1930) – nauczycielkę. Imię i nazwisko Józef Pochanke umieszczone jest na pomniku Pamięci Narodowej w Mochach.

Józef
Pochanke

Zimniewicz K., Przemęt – zarys dziejów, Warszawa-Poznań 1991, s. 228; Opracowanie M. Piotrowskiej, Saga rodu Mayów, s. 7-10, maszynopis, Poznań 2001; Pamiątki rodzinne i informacje córki Teresy Lisiewicz.

Antoni Fornalski

Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884 – 1941), inżynier, oficer Wojska Wielkopolskiego, dowódca 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich, pułkownik WP. Ur. 6 marca (wg. kalendarza rosyjskiego 22 lutego) 1884 r. w majątku rodzinnym Koneła (pow. lipowiecki w guberni kijowskiej) jako syn Piotra, inż. architekta i Klementyny z Lipkowskich, właścicieli ziemskich. Miał braci: Wacława (ur. 1885) i Zygmunta (ur. 1891). Do dwunastego roku życia wychowywał się w majątku rodziców. W 1896 r. odesłano go do Odessy, gdzie w 1903 r. ukończył szkołę średnią im. Św. Pawła. Po zdaniu matury odbywał, jako ochotnik, służbę wojskową (27 września 1903-17 sierpnia 1904), w 26 pułku dragonów w Białej Cerkwi. 4 października 1904 r. został mianowany chorążym rezerwy kawalerii. W latach 1904-1907 studiował na Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując tytuł inż. rolnika. Po ukończeniu studiów, pojechał do krewnych w Wielkopolsce,

gdzie w majątku ziemskim Teodora Mańkowskiego w Słupi k. Kępna, odbywał praktykę rolniczą w latach 1907-1909. Następnie powrócił w rodzinne strony. W 1910 r. ojciec zakupił majątek Chinocze na Wołyniu, na którym Włodzimierz zaczął gospodarować samodzielnie. Dwukrotnie odbywał ćwiczenia wojskowe: od 18 kwietnia do 29 maja 1911 r. w 9 pułku dragonów w Żytomierzu, od 3 maja do 28 czerwca 1914 r. w 11 pułku dragonów w Krzemieńcu. Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do 9 Korpusu armii rosyjskiej jako dowódca plutonu transportu korpusowego; służył tam do 30 października 1917 r. Odkomenderowany został do I Korpusu Polskiego gen. J. Dowbora-Muśnickiego, gdzie służył do 20 lipca 1918 r. jako młodszy oficer przy kompanii sztabowej dowództwa korpusu. W wyniku zagrożenia przez oddziały bolszewickie sztab korpusu wyjechał z Mińska (Białoruskiego) do Bobrujska. W. Podhorskiego pozostawiono z półkompanią z zadaniem ochraniać składów i archiwów, które w miarę możliwości miały być ewakuowane. Aresztowany przez bolszewików i odesłany pod eskortą w kierunku Moskwy. Udało mu się zbiec i drogą okrężną przedostał się do Bobrujska, gdzie stał I Korpus Polski. Po jego kapitulacji w maju 1918 r. i rozwiązaniu, chorąży W. Podhorski przedostał się do Humania a następnie do Warszawy, gdzie zbierała się cała rodzina. W Warszawie w lutym 1919 r. spotkał znajomego płk. Aleksandra Pajewskiego (z I Korpusu Polskiego), który obecnie organizował w Poznaniu 1 Pułk Ułanów Wielkopolskich. Ten zabrał go do Poznania i 1 marca W. Podhorski wstąpił do 1. p. uł. wkp. jako oficer ordynansowy dowódcy. 13

Włodzimierz
Podhorski

marca awansował na ppor. 1 maja 1919 r. został adiutantem w 1 Brygadzie Jazdy Wielkopolskiej (d-ca płk A. Pajewski). 29 maja awansowany na por. i tego samego dnia na rotmistrza. Od 22 maja do 1 sierpnia 1919 r. wraz z 1 Brygadą Jazdy, przebywał na froncie północnym powstania wielkopolskiego, potem w garnizonie Poznań. Brygada brała udział w rewindykacji pñ. Wielkopolski i Pomorza, przyznanych Polsce traktatem wersalskim (od 17 do 31 stycznia 1920 r.). 23 marca wyruszył z brygadą na front wschodni. 1 maja został przeniesiony do 17 p. uł. na dowódcę I dywizjonu. Działając w składzie 7 Brygady Jazdy brał udział w zagonie na Malin i 7 maja 1920 r. wkroczył na czele dywizjonu do Kijowa jako pierwszy zwarty oddział WP. W następnych tygodniach 17 p. uł. obsadzał odcinek na północ od Kijowa. Od 31 maja w ciągłych walkach odwrotowych. Współdziałał z 6 Dywizją Ukraińską. Za udany wypad na tyły wroga pod Rudnię-Kowanę (1-4 lipca) został odznaczony VM. 29 sierpnia otrzymał nominację na stopień majora, ze starszeństwem od 1 kwietnia. Od 5 września do 5 października 1920 r. zastępował d-cę 17 p. uł. 10 września pułk został odtransportowany spod Lwowa do koszar w Gnieźnie celem reorganizacji. Od 5 października objął ponownie dowództwo I dywizjonu. Rozpoczął się okres pokojowej służby. Od 16 maja – 1 lipca 1921 r. odbył kurs dla oficerów sztabowych jazdy przy C. S. Kaw. w Grudziądzu. Powróciwszy, objął obowiązki d-cy 17 p. uł. (jako p. o.). Pułk w listopadzie 1921 r. został przeniesiony do Leszna. 3 maja 1922 r. zweryfikowany w stopniu podpułkownika. Od 1 września do 28 grudnia 1922 r. był na kursie dowódców pułków w Rembertowie.

Od 14 października 1922 r. do 14 lutego 1929 r. był dowódcą 17 p. uł. Od 11 maja do 1 sierpnia 1924 r. na kursie w Szkole Kawalerii w Saumur we Francji. Od 23 grudnia 1924 r. do 23 stycznia 1925 r. zastępował d-cę 7 Brygady Kawalerii. Kurs doszkalający oficerów sztabowych odbył (od 11 kwietnia do 19 lipca 1926 r.) w Ośrodku Szkolenia Kawalerii w Grudziądzu. 1 stycznia 1927 r. awansował na stopień pułkownika. Od 14 lutego 1929 r. do 15 listopada 1932 r. był członkiem Oficerskiego Trybunału Orzekającego w Modlinie, dokąd dojeżdżał z Poznania, gdzie osiadł z rodziną. Od 15 listopada 1932 r. do 30 kwietnia 1933 r. w dyspozycji D. O. K. I w Warszawie. 30 kwietnia 1933 r. przeniesiony w stan spoczynku. Przez pewien czas pracował w towarzystwie ubezpieczeniowym jako rzeczoznawca od klęsk żywiołowych w rolnictwie. We wrześniu 1939 r. zgłosił się jako ochotnik do WP i dostał się wkrótce do niewoli niemieckiej. Osadzono go w obozie jenieckim Oflag VII A Murnau. Tam zachorował na gruźlicę i został na początku 1941 r. przewieziony do Warszawy, gdzie mieszkała już jego rodzina. Umieszczono go w Szpitalu Ujazdowskim, tam zmarł 30 lipca 1941 r. Pochowany na cmentarzu woj-skowym na Powązkach. Był odznaczony m. in.: VM 5 kl. Nr 4060 (nadany 30 czerwca 1921), Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Medal Interalle (nadany 3 maja 1925). Związek małżeński z Marią z Rusieckich zawarł w 1912 r. Miał dzieci: Romana (ur. 4 stycznia 1914), oficera WP, Piotra (ur. 17 maja 1916), inżyniera, Stanisławę (ur. 25 sierpnia 1919).

CAW, ap. 4050, 7394, 13370, 15028; S. M. Dobrowolski, *Życiorys pułkownika Włodzimierza Podhorskiego*, „Biuletyn Informacyjny Związku 17 p. ut. Włkp.”, Londyn 1971, nr 13; S. Zakrzewski, Z. Godyń, „Szlakiem Ułanów Chrobrego”, Londyn 1973, s. 48-84; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, red. B. Polak, t. II cz. 2, Koszalin 1993, s. 166-167; E. Śliwiński, *biogram Włodzimierza Podhorskiego*, „Słownik biograficzny Leszna”, pod red. B. Głowinkowskiej i A. Koniora, Leszno 2004, s. 331-332.

Eugeniusz Śliwiński

Poprawski Stanisław (1894 – 1969), starszy sierżant, ur. 25 października 1894 r. w Jurkowie, pow. Kościan w rodzinie Hipolita i Elżbiety z domu Szymkowiak, miał siedmioro rodzeństwa. Szkołę powszechną ukończył w 1908 r. W latach 1912-1914 uczył się w zawodzie ogrodniczym w Berlinie. Od października 1914 r. do 1918 r. służył w armii niemieckiej, w 55 pp, następnie w 39 pp. Walczył na froncie zachodnim m. in. pod Verdun. Ranny 1 września 1918 r. w czasie walk w rejonie Fleury. Po wyleczeniu nie wrócił na front, a do 56 baonu, gdzie szkolił rekrutów. Z bronią w ręku 4 stycznia 1919 r. w stopniu kaprała wstąpił do powstania. Zorganizował oddział powstańczy w Jurkowie w sile 45 ochotników z Jurkowa, Zglińca, Kątów, Maciejewa i Czerwonej Wsi. W Jurkowie został wraz ze swym oddziałem zaprzysiężony, później włączony do kompanii krzywińskiej, dowódca sierżant Antoni Ciesielski, 3 baon Osieczna, Grupy Leszno. Uczestnik potyczki pod Osieczną 11 stycznia 1919 r., gdzie był dowódca plutonu w kompanii A. Ciesielskiego. 27 stycznia tr. wraz z kompanią

zaprzysiężony w farze w Osiecznie. Walczył na odcinku Wolsztyn, Lipno jako dowódca plutonu. Dalej w składzie 6 p. strz. włkp. (60 pp). Jako sierżant m. in. W pułkowej szkole podoficerskiej. W składzie pułku uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, był ranny. Do 15 grudnia 1920 r. leczył kontuzję oraz leczył się z tyfusu w szpitalu w Warszawie. 4 lutego 1921 r. przeniesiony do rezerwy. W listopadzie 1921 r. objął stanowisko leśniczego w Nadleśnictwie Jurkowo. W czasie II wojny światowej przebywał w Jurkowie. W 1941 r. za pomoc jeńcom francuskim i rosyjskim skazany został na trzymiesięczny pobyt w obozie. W 1944 r. ukrywał dwie uczestniczki Powstania Warszawskiego, które zbiegły z transportu do KL Stutthof. W czasie okupacji ukrywał radiodbiornik i rozpowszechniał uzyskane wiadomości z Londynu. W latach 1960-1968 mieszkał we własnym domu w Obrzyskach Starych. Jesienią tego roku przeniósł się do Leszna. Tam zmarł 29 maja 1969 r. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Medalem Niepodległości (1932), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) i Brązowym Krzyżem Zasługi (1928). W 1924 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Kasprzak, z którą miał siedmioro dzieci: dwóch synów i pięć córek.

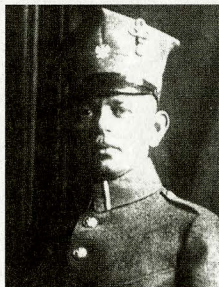
Stanisław
Poprawski

Dokumenty i pamiątki rodziny; Informacje córki Marii Mazur z Sulchowa i syna Mariana Poprawskiego; J. Andrzejewski, Powstanie Wielkopolskie 1918-19 w rejonie Leszna (w:) WTK nr 51/52 z dnia 17/24 grudnia 1972; M. Poprawski, Stanisław Poprawski. Wspomnienia (w:) Gazeta Wyborcza 2 listopada 1998;

Zenon Brembor

Pospieszalski Antoni (1885 – 1953), ur. w Środzie 12 stycznia 1885 r. w rodzinie Nikodema i Łucji z domu Mizgalskiej. Do gimnazjum uczęszczał w Ostrowie Wielkopolskim. Był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana. Po zdaniu matury w 1906 r. studiował w Berlinie, gdzie ukończył wyższe studia rolnicze. Następnie odbył jednoroczną służbę wojskową, a potem udał się na praktykę zawodową aż do wybuchu I wojny światowej. W czasie I wojny światowej powołany do armii pruskiej, walczył w stopniu ppor. na froncie zachodnim. Wrócił 23 grudnia 1918 r. do Środy Wlkp. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. wyruszył jako dowódca II Kompanii Średzkiej pod Szubin i dowodził nią aż do zakończenia walk. Dane dotyczące udziału Antoniego Pospieszalskiego w walkach powstańczych opisane są w książce dr. Lewandowskiego p. t. „Bój o Szubin” na str. 59, 60, 157, 158, 185, 186, 267, 277, 285. Również

Antoni
Pospieszalski

w książce Edwarda Górnickiego pt. „Bitwa szalała do wieczora” na str. 268 opisano jeden z epizodów walki, gdzie był obecny Powstaniec Pospieszalski ze swoim średzkim oddziałem. Udział Pospieszalskiego jako dowódcy II Kompanii Średzkiej w walkach pod Szubinem i okolicach poświadczają również Powstańcy tejże Kompanii (Paczkowski i Mikoliński). W końcu lutego 1919 r. przeniesiony do Intendentury w Poznaniu przy ul. Solnej. W lipcu 1921 r. przeszedł do rezerwy w stopniu majora W. P. Uczestniczył w organizacji, finansowaniu i budowie Kwatery Powstańców i Pomnika ku ich czci w Środzie Wlkp. Był dzierżawcą domeny ziemskiej Kopaszyce oraz właścicielem majątku Libartowo pod Kostrzynem. Zm. w Poznaniu 12 listopada 1953 r. Pochowany został w Kwaterze Powstańców na cm. w Środzie Wlkp. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości. W maju 1920 r. zawarł związek małżeński z Wandą Kubowicz. Uroczystości odbywały się w Kościanie. Dzieci: Krystyna (ur. 1923), wykształcenie wyższe rolnicze i Maria (ur. 1925), wykształcenie wyższe rolnicze.

Dokumenty ze zbiorów rodziny.

Krystyna Pospieszalska

Preisler Michał (1880 – 1975), kwatermistrz Straży Ludowej na pow. jarociński. Ur. 16 września 1880 r. w Poznaniu, w rodzinie przemysłowca Wincentego i Józefy z Błażejewskich. Po ukończeniu 6 klasy gimnazjum Bergera podjął studia budowlane w Sterlitz. W 1908 r. otworzył na terenie Jarocina własne przedsiębiorstwo budowlane. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Na początku listopada 1918 r. skierowany

został z frontu do garnizonu w Jarocinie. Z chwilą powstania Rady Robotniczej i Żołnierskiej na terenie miasta, został jej członkiem. Dostarczył formującym się oddziałom w Ostrowie Wlkp. amunicji i ekwipunku, po czym wyjechał do Poznania. 27 grudnia 1918 r. jako dowódca oddziału brał czynny udział przy oswobodzeniu Poznania. Organizował oddziały powstańcze pod komendą ppor. Z. Ostroróg-Gorzeńskiego (zob.). 6 lutego 1919 r. mianowany został kwatermistrzem administracyjnym Straży Ludowej na pow. jarociński. 3 czerwca wyznaczono go na dowódcę kompanii zapasowych w Jarocinie. 13 czerwca odwołany został do Poznania w celu ukończenia Szkoły Oficerskiej OK, a 28 czerwca mianowany ppor. Przydzielony został jako dowódca kompanii OK, później oficer oświatowy, do 7 baonu OK w Inowrocławiu. 12 lutego 1920 r. powołany dowódcą kompanii ozdrowieńców i referentem rentowym do 7 baonu zapasowego wojsk wartowniczych i etapowych w Poznaniu. 15 lipca 1921 r. otrzymał awans na por. i przydziel do 58 pp, gdzie pełnił funkcję kierownika Komisji Likwidacyjnej. 22 marca 1922 r. zwolniony do rezerwy, objął w Nowym Tomysłu urząd budowniczego powiatowego. Od 1924 r. prowadził własne przedsiębiorstwo. Brał aktywny udział w życiu politycznym i społecznym regionu, był

m. in. wieloletnim prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Nowym Tomysłu. Podczas wojny obronnej 1939 r. dotarł do Warszawy, gdzie otrzymał przydział do baonu roboczego jako dowódca kompanii. Po upadku Warszawy powrócił do Nowego Tomysłu. 12 grudnia 1939 r. został wysiedlony z rodziną do Częstochowy, gdzie w 1940 r. aresztowano trzech jego synów. W 1945 r. wrócił do Nowego Tomysłu i w ramach Spółdzielni Rzemieślniczej uruchomił warsztat budowlany. Był autorem szeregu projektów budowlanych, zrealizowanych na terenie pow. nowotomyskiego. Brał aktywny udział w pracach Stronnictwa Demokratycznego, ZBoWiD-u, OSP, a także wielu in. organizacji, piastując szereg odpowiedzialnych funkcji. Zm. 7 marca 1975 r. w Nowym Tomysłu. Odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Jego żoną była Teodora z Koniecznych.

CAW, Akta odznaczeniowe i personalne – KN 12 VI 1935 od., 14728, 3678, 4872; Z. Kościański, Preisler Michał, (w:) Słownik... s. 293-294; Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918-1921, Poznań 1938, s. 130; Udział społeczeństwa, s. 97; Działalność inż. Preislera w Nowym Tomysłu w latach 1923–1974, oprac. E. Preisler (maszynopis); Zarys dziejów Nowego Tomysłu, Nowy Tomysł 1986, (wyd. II 1998); Z. Kościański, Inż. arch. Michał Preisler – budowniczy, społecznik i żołnierz, „Wiadomości Nowotomyskie” 1987, nr 4; Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej, s. 57-59; W. Graff, Nikt im iść nie kazał, Ostrzeszów 1999; dokumenta-

Michał
Preisler

cja w posiadaniu rodziny; relacja córki Krystyny.

Zdzisław Kościański

Przybylski Józef (1900 – 1963), ur. 22 grudnia 1900 r. w Stęszewie, w rodzinie Jakuba i Katarzyny zd. Baranowska. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Uczestniczył w walkach o Rakoniewice, Wolsztyn. Dowódcą był wówczas Antoni Szyfter z Wir. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zginął tragicznie w wypadku drogowym w Witoblu, gm. Stęszew 16 lipca 1963 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. W 1927 roku zawarł związek małżeński z Marią Czok, która zmarła 4 lipca 1977 roku w Witoblu i została pochowana wraz z mężem.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Przyłucki Czesław (1889 – 1942), żołnierz 1-szej kompanii gnieźnieńskiej i kompanii „Wyzdrowieńców” w Wolsztynie. Ur. 7 lipca 1889 r. w Gnieźnie w rodzinie lakiernika powozów konnych Michała i Marii z d. Kowalewskiej. Uk. szkołę powszechną w Gnieźnie i wyuczył się zwodu fryzjera, zdobywając stopień mistrza w swoim zawodzie. Jako nastolatek pobierał też prywatne lekcje gry na skrzypcach i instrumentach dętych. W 1915 r. został powołany do armii niemieckiej i wcielony do 14

pułku piechoty. Walczył na froncie wschodnim i tam w 1917 roku został zatruty gazem bojowym. Po pobycie w szpitalu i okresie rekonwalescencji zwolniony z armii niemieckiej z przyznaniem 100 % inwalidztwa. W dniu 28 grudnia 1918 r. pomimo swojego inwalidztwa zgłosił się do oddziałów powstańczych. Brał udział z bronią w rękę w opanowaniu koszar piechoty i kawalerii oraz urzędów samorządowych w Gnieźnie. W dniach 29-31 grudnia 1918 r. brał udział w wypadzie Gnieźnieńskich Pododdziałów Powstańczych na Zdziechowę gdzie rozbito batalion Grenzshutzu i zdobyto większą ilość karabinów ręcznych, maszynowych i amunicji. W styczniu i lutym 1919 r. jako inwalida wojenny pełnił służbę wartowniczą przy jeńcach niemieckich. W marcu tegoż roku został przydzielony do 1-szej Połowej Kompanii Gnieźnieńskiej i w jej szeregach brał udział w starciach z Niemcami pod Szubinem i Rynarzewem. Po wycofaniu się jego oddziału w okolice Połajewa ponownie brał udział w kontrataku na Rynarzewo, gdzie stan zdrowia Cz. Przyłuckiego pogorszył się do tego stopnia, że został on oddany do szpitala wojskowego w Gnieźnie. Po podleczeniu został wcielony do kompanii tzw. „Wyzdrowieńców” w Wolsztynie, a stamtąd w lipcu 1919 r. zwolniony ze służby wojskowej. W okresie międzywojennym Czesław Przyłucki był czynnym

Czesław
Przyłucki

członkiem; Gnieźnieńskiego Kola Związku Weteranów Powstania Narodowego R. P 1914/19 i kapelmistrzem orkiestry tegoż związku. Od roku 1920 kontynuował pracę jako fryzjer, nauczyciel gry na skrzypcach i instrumentach dętych oraz członek kwartetu instrumentalnego. Od 1933 do 1938 r. był właścicielem dużego zakładu fryzjerskiego zatrudniającego 9 osób. Zakład ten znajdował się w Gnieźnie przy ulicy Rzeźnickiej 4. W 1939 roku wraz z żoną i najmłodszą córką został wysiedlony przez niemieckiego okupanta z Gniezna do Krosna. Na początku 1941 roku w poszukiwaniu lepszych warunków bytu cała rodzina przeprowadziła się do Warszawy i tam w maju 1942 r. zmarł on na gruźlicę. W 1965 roku prochy jego zostały, za sprawą najmłodszej córki Heleny ekshumowane i przeniesione na cmentarz Srebrniki w Gdańsku. Żonaty z Bronisławą z d. Konrad miał pięcioro dzieci: Pelagię (ur. 1913), Sylwestra (ur. 1914), Kazimierę (ur. 1917), Wacława (ur. 1920) i Helenę (ur. 1927). Był odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918/21, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i odznaką „Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska”.

Źródła: CAW, Akta odznaczeniowe Czesława Przyłuckiego MN odrzuc.; przekazy ustne córek Pelagii i Heleny; dokumentacja fotograficzna w posiadaniu rodziny.

Aleksander Pyrchla

Ratajczak Józef (1900 – 1979), ur. 4 marca 1900 r. w Kleparzu, w rodzinie kolejarza Jana i Marianny zd. Subwecka. Przed 1918 rokiem służył jako kolejarz w wojsku pruskim. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik do oddziałów

Józef
Ratajczak

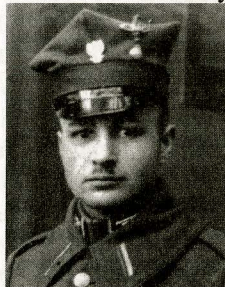
powstańczych. Za udział w Powstaniu Wlkp. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 17 lipca 1979 roku w szpitalu kolejowym w Puszczykowie i został pochowany na cmentarzu we Wrześni. 26 marca 1929 we Wrześni zawarł związek małżeński z Jadwigą Dębińską, która zmarła 30 lipca 1972 roku i została pochowana w grobowcu rodzinnym z mężem. Z tego związku urodziła się córka Genowefa Mieczysława (ur. 1 stycznia 1930), zam. Cierzniewska.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Rosik Jan (1894 – 1981), ur. 13 maja 1894 r. w Kaniewie w ówczesnym powiecie koźmińskim, jako syn rolnika Franciszka i matki Marcjanny z d. Pestka. Po ukończeniu szkoły

Jan
Rosik

powszechnej pracował w gospodarstwie rolnym swego ojca. Kiedy wybuchło powstanie, 21 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do I kompanii Baonu Koźmińskiego i wziął czynny udział w walkach na odcinku południowym frontu wielkopolskiego pod Rawiczem. W szeregach powstańczych służył aż do wytyczenia linii demarkacyjnej wg rozejmu zawartego w Trewirze 16 lutego 1919 r. Według opinii swego dowódcy Michała Lorkiewicza wyróżniał się bojowością i odwagą biorąc udział w licznych patrolach zwiadowczych i bojowych. Po powstaniu pozostał w wojsku i służył do 1928 r. w 3 pułku lotniczym. Następnie wrócił do swej rodzinnej wsi Kaniew, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. W czasie II wojny światowej początkowo musiał się ukrywać w miejscowości Salska k/Krotoszyna, a następnie po uzyskaniu niemieckich dokumentów został zatrudniony w firmie niemieckiej przy budowie dróg i regulacji rzeki Orli. Po zakończeniu wojny w 1945 r. wrócił do Kaniewa, gdzie gospodarował do 1955 r. Zmarł 27 stycznia 1981 r. i został pochowany na cmentarzu w Wielosiu pow. krotoszyński. W okresie międzywojennym odznaczony był Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. Po II wojnie światowej: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Odznaką Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego (1966), złotym (1976) i srebrnym (1967) Medalem Za Zasługi dla Pożarnictwa. W 1972 r. Rada Państwa nadała mu stopień podporucznika WP. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Zofią Zmysłoną, z którą doczekał się

dwóch córek: Wandy (ur. 1929) i Ireny (1932).

Muzeum Ziemi Koźmińskiej, relacja rodziny Trawińskich z Kaniewa; USC w Koźminie Wlkp.

Michał Pietrowski

Rosochowicz Bonifacy (1869 – 1946), proboszcz we Lwówku i w Mikstacie. Ur. 28 maja 1869 r. w Kobiernie k. Krotoszyna, w rodzinie Karola, nauczyciela miejscowej szkoły elementarnej i Eleonory z d. Cieszyńskiej. Uczył się początkowo w rodzinnej miejscowości oraz dodatkowo pod kierunkiem ojca. Naukę kontynuował w gimnazjum krotoszyńskim, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął 5 marca 1893 r. święcenia kapłańskie. Pierwszą placówką jego pracy duszpasterskiej był wikariat w Brodach. Podczas kilkumiesięcznego pobytu w tej parafii objął obowiązki wiceprezesa kółka rolniczego. Jego następną placówką duszpasterskiej i społecznej pracy był (w latach 1894 -1897) wikariat we Lwówku. Czynnie zaangażował się tu w działalność kółka rolniczego, i choć pełnił obowiązki prezesa honorowego (prezesem był hr. Stanisław Łącki z Posadowa), to ze sprawozdania wicepatrona wynika, że na

Bonifacy
Rosochowicz

nim spoczywał cały ciężar pracy kółkowej. We Lwówku był też założycielem (1895) i pierwszym prezesem Towarzystwa Przemysłowego. Od 7 października 1897 do 22 grudnia 1899 pełnił obowiązki administratora parafii w Międzychodzie. Ladnat międzychocki w piśmie do Naczelnego Prezesa Prowincji (pismo z dnia 17 maja 1901 r.) podnosił zarzuty, iż swoją działalność w Międzychodzie Rosochowicz rozpoczął: *... od skutecznego niszczenia zgodnego dotąd współżycia ludności niemieckiej i polskiej*, wymieniając jako przykłady to, iż w rozmowach z parafianami używał wyłącznie j. polskiego oraz odwiedzał małżeństwa mieszane, domagając się, aby dzieci wychowywane były w religii katolickiej. Wówczas też przez władze pruskie uznany został: *za jednego z bardziej fanatycznych i niebezpiecznych krzewicieli polskości* wśród księży katolickich powiatu międzychodzkiego, a opinię kończono stwierdzeniem, że *...pod względem narodowym jest bardzo niepewny* i dlatego *nie nadaje się na wyższe stanowiska kościelne*. Po opuszczeniu Międzychodu – od grudnia 1899 r. – był proboszczem w Sobiałkowie. Aktywnie działał tutaj w narodowo – patriotycznej organizacji „Straż”. Wiadomo także, że wspierał finansowo Towarzystwo Czytelni Ludowych (TCL). W roku 1908 został proboszczem we Lwówku. Trafił tutaj na sprzyjający aktywności społecznej grunt, bowiem ówczesny Lwówek (odsetek Polaków wynosił tutaj 80%, i zaledwie kilka procent w Nowym Tomysłu) stanowił centrum ruchu polskiego w powiecie nowotomyskim. Już w rok po objęciu parafii był prezesem lwóweckiego kółka rolniczego oraz współzałożycielem i wiceprezesem rady nadzorczej zało-

zonego 2 marca 1909 r. „Rolnika”. Był ponadto patronem miejscowego Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich. Ks. Rosochowicz nie ograniczał swoich działań społecznych do obszaru parafii lwóweckiej. Na szczeblu powiatu nowotomyskiego uczestniczył w pracach Towarzystwa Czytelni Ludowych, którego był prezesem w latach 1914 -1920 oraz delegatem powiatu na II i III sejmik oświatowy TCL. Na rzecz tej organizacji przeprowadzał liczne zbiórki pieniężne, wykazywał także ofiarność własną. Działał w Towarzystwie Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego – był sekretarzem powiatowym tej organizacji. Aktywnie uczestniczył w polskich akcjach wyborczych do sejmu pruskiego i parlamentu Rzeszy pełniąc obowiązki sekretarza polskiego komitetu wyborczego na powiat nowotomyski. Swego rodzaju ukoronowaniem jego patriotycznej działalności była pierwsza przysięga wojska polskiego, która odbyła się dnia 8 lutego 1919 r. w kościele lwóweckim. Odprawił wówczas Mszę św. a jego kazanie wzruszyło wszystkich obecnych. Aktywnością społeczną na tym terenie wyróżniał się także hr. Stanisław Łącki. Ci niezwykle zasłużeni polscy działacze – mimo kilkunastoletniej, wspólnej w dużej mierze, działalności na niwie społecznej – nie potrafili ze sobą współpracować w chwili, gdy przyszła pora na zbrojne działania niepodległościowe. Oboje zabiegali o kierownictwo wojskowe na swoim terenie, co posłużyło Tadeuszowi Grygierowi do wskazania ks. Rosochowicza jako przykładu nieumiejętnej współpracy władz cywilnych i wojskowych, który w literaturze przedmiotu stał się odtąd niejako przykładem dyżurnym. Jak pisał T. Grygier – *Łącki z Dowódz-*

stwa Głównego uzyskał kwit na pobranie broni dla Lwówka. Tymczasem kwit przejął ks. Rosochowicz, przetrzymał u siebie przez pięć dni, gdy tymczasem w zachodniej Wielkopolsce powstańcy odczuwali powszechny brak broni. Tymczasem jednak sprawa tego konfliktu wymyka się jednoznacznej interpretacji. Według F. Kąckiego, badacza udziału księży w powstaniu wielkopolskim, z punktu widzenia potrzeb militarnych ks. Rosochowicz nie miał racji, ale biorąc pod uwagę ignorancję w sprawach wojskowych okazywaną przez Łackiego, władze zwierzchnie powinny były mianować innego dowódcę, który mógłby współpracować harmonijnie z cywilnymi władzami polskimi. Konflikt ten należy widzieć w nieco szerszej skali – przede wszystkim na tle braku uporządkowania w pierwszych dniach powstania sytuacji rozkazodawczej. Terenowe Rady Ludowe posiadające rozliczne kompetencje administracyjne niechętnie rezygnowały ze swoich uprawnień, a częste mieszanie się członków Rad Ludowych do spraw wojskowych było problemem o znacznie szerszej skali. Ponadto znamy relację jednostronną, nie znamy racji drugiej strony, a droga życiowa i dokonania ks. Rosochowicza pozwalają zakładać, że były to racje nietuzinkowe. Po odejściu z Lwówka – nie wykluczone że wymuszonym przywołanymi wyżej okolicznościami – ks. Rosochowicz przeszedł do Mikstatu, gdzie przybył na Wielkanoc 1920 r. Proboszczem tamtejszym był – z przerwą wojenną – do śmierci. W niepodległej Ojczyźnie nadal działał społecznie – był m. in. prezesem zarządu Banku Ludowego oraz prezesem miejscowego kółka rolniczego. Wiele uwagi poświęcał też pracy z młodzieżą. Brak nam bliż-

szych wiadomości o jego losach podczas wojny. Według informacji zawartych w nekrologu był trzykrotnie aresztowany przez Gestapo i przebywał w więzieniu w Kaliszu, co znacznie nadważyło jego zdrowie. Zmarł po długiej chorobie 29 maja 1946 i pochowany został na mikstackim cmentarzu.

*Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu: KA 12700 (personalia); Archiwum Państwowe w Poznaniu NP 6152, s. 5-9, NP 6275, s. 532-533; PP 3407, s. 6; 4205, s. 532; Landratatura Neutomischel 380, s. 215; 381 (passim); 382 (passim). – Elenchus 1894-1938; – Grygier T., Sytuacja polityczno-wojskowa w zachodniej części Wielkopolski w dniach powstania 1918/1919 r., w: *Studia z historii powstania wielkopolskiego 1918/1919, Praca zbiorowa pod red. Z. Kaczmarczyka, Poznań 1962, s. 92-93; Kącki F., Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971 nr 12 (specjalny) s. 63; Karwat J., Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznaniu w latach 1887-1919, Poznań 2002, s. 494; Kościański Z., Ziemia Lwówecka w Powstaniu Wielkopolskim, w: *Materiały sesji naukowej z okazji 80-rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918/19 – Lwówek 18 marca 1999 r., Lwówek 1999, s. 3-4; B. Polak, Wojsko Wielkopolskie 1918 -1920, Koszalin 1990, s. 91-92; B. Wojcieszak, Nowego Tomysła drogi do niepodległości, Nowy Tomysł 2000, s. 90-95; Tenże, Lwówek na dawnej pocztówce, Nowy Tomysł 2007, s. 19 (fot.); – „Czas Ostrzeszowski” 2004, nr 46 (Mikstacka nekropolia, cz. II); „Czytelnia Ludowa” 1906, s. 135; „Kalendarz Przemysłowy” na***

rok 1896, Poznań 1895, s. 110; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1946, s. 107 (nekrolog); „Przegląd Oświatowy” 1910, s. 32, 359, 1911, s. 95, 122, 192, 351, 1913, s. 61, 117, 195, 1920, s. 5; „Rocznik Kótek Rolniczo-Włościańskich”. R. XX-XL (sprawozdania Lwówek); „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy im. K. Marcinkowskiego” za rok 1918, s. 15; „Spr. Zw. Spółek Zarob.” 1907-1919/1920 (Lwówek), 1932 (Mikstat); „Stella” – spr. za r. 1903.

Bogumił Wojcieszak

Rost Franciszek (1890 – 1940), lekarz kompanii wielichowskiej, kpt. Wojska Polskiego. Ur. 9 listopada 1890 r. w Wielichowie, w rodzinie Hieronima i Józefy z Góreckich. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnym mieście. W latach 1902-1911 uczęszczał do gimnazjum humanistycznego w Gnieźnie. Związał się tam z Towarzystwem Tomasza Zana. Był także członkiem tajnej trójzaborowej organizacji „Pet”. W lipcu 1910 r. odbył podróż do Królestwa celem nawiązania łączności z tamtejszymi organizacjami. W latach 1911-1914 studiował medycynę, kolejno na uniwersytetach: w Berlinie, Strasburgu i Lipsku, gdzie pracował w organizacjach robotniczych. Był członkiem tajnego związku

Franciszek
Rost

akademickiego – Grupa Narodowa (GN), komisarzem Towarzystwa Tomasza Zana na okręg płn. b. prowincji poznańskiej, członkiem dyrekcji GN na Rzeszę Niemiecką. Pod jego kontrolą znajdowały się gimnazja w Nakle, Rogoźnie, Wągrowcu, Bydgoszczy i Inowrocławiu. Jako delegat dyrekcji GN, w czerwcu 1914 r. na zjeździe akademickim we Lwowie wziął czynny udział w manifestacji antyniemieckiej, zorganizowanej w pobliżu konsulatu niemieckiego, 1 lipca stanął na czele grupy Pomorza-ków i Poznaniaków, którzy wyjechali na kurs do Galicji. Podczas I wojny światowej, od sierpnia 1914 do 1918 r. służył w armii niemieckiej. Pełnił służbę lekarza frontowego na stacji chirurgicznej szpitala polowego. Od 5 stycznia 1919 r. służył w szeregach powstańczej kompanii wielichowskiej. Był przedstawicielem polskiej strony w rokowaniach dotyczących oddania Wolsztyna przez Niemców. Po 29 stycznia 1919 r. brał udział w walkach na froncie płn., gdzie opatrywał rannych na polu bitwy m. in. pod Szubinem, Rynarzewem, Kcynią i Żninem. Jako lekarz baonu 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich, walczył na froncie pod Rawiczem, Miejską Górką, Jutrosinem. 11 listopada 1919 r. przesunięty został do 10 p. strz. wlkp. (późniejszy 68 pp), z którym od stycznia 1920 r. przebywał na froncie litewsko-białoruskim, w okolicach Mołodeczna. W lutym zachorował na tyfus plamisty, 1 kwietnia otrzymał awans na kpt. lekarza. Od maja 1920 r. ponownie służył w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich – brał udział w walkach m. in. pod Wilejką, Parafianowem, Głębokiem. W listopadzie został skierowany jako dowódca do szpitala polowego 708 w ramach 17 Dywizji

Piechoty. Od grudnia do przeniesienia do rezerwy (1 maja 1921) był zastępcą szefa sanitarnego 17 Dywizji Piechoty. Następnie pracował w klinice w Poznaniu. Od 1 kwietnia 1922 r. do wybuchu II wojny światowej był dyrektorem szpitala powiatowego w Nowym Tomyślu. Aktywnie działał w kilkunastu towarzystwach i organizacjach społecznych, m. in. jako delegat powiatowy Związku Weteranów Powstań Narodowych. Podczas wojny obronnej 1939 r. służył w szeregach Wojska Polskiego. Internowany w ZSRR, został zamordowany w Katyniu wiosną 1940 r. Był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych.

CAW, *Akta odznaczeniowe* – KN t. 39, KW 1.101; AP Poznań, *Akta ZPW w Poznaniu*, 570, s. 4; AP Poznań, *Akta miasta Nowy Tomyśl*, s. 242, 265; *Orędownik Urzędowy – Grodzisk, Nowy Tomyśl* nr 41 z 13 VI 1923; Z. Kościański, Rost Franciszek, (w:) *Słownik...* s. 308-309; Z. Kościański, *Młodzińcze lata F. Rosta*, „Wiadomości Nowotomyskie” 1986, nr 3, s. 2; H. Bagiński, *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908-1914*, Warszawa 1933, s. 625-626.

Zdzisław Kościański

Rożek Jan (1886 – 1940), dowódca kompanii lwóweckiej. Ur. 6 października 1886 r. w Wąsowie (pow. nowotomyski), w rodzinie rolnika Jana i Marii z Pawlików. W latach 1893 – 1901 uczęszczał do szkoły powszechnej w Wąsowie. W 1903 r. wyjechał do Lipska, gdzie podjął naukę jako brukarz. Do czynnej służby wojskowej powołany został do 22 baonu saperów w mieście Risa (Saksonia). Następnie pracował jako konduktor w Lipsku.

Podczas I wojny światowej przebywał w armii niemieckiej (22 baon saperów) na froncie zach. (Francja). W listopadzie 1918 r. uciekł do Wielkopolski, gdzie obok S. Łackiego był współorganizatorem kompanii powstańczej we Lwówku. Na jej czele w pierwszych dniach stycznia 1919 r. rozbroił niemieckich kolonistów (w Wąsowie, Kuślinie, Władysławowie, Chraplewie i Głuponiach) oraz obsadził Lwówek i okolice. Zajął okolice Miedzichowa i przerwał tor kolejowy Trzciel-Lwówek (6 i 7 stycznia 1919). 6 stycznia sformował z roczników niepoborowych we Lwówku kompanię liczącą 120 ochotników. 9 stycznia uderzył na Sempolno i Miedzichowo, a 16 stycznia na Lewice, odnosząc poważne sukcesy. W lutym 1919 r. walczył przeciwko Niemcom pod Grudną i Blakami, zdobywając dwa ciężkie kulomioty, 1 kwietnia przydzielony do 7 p. strz. wlkp. (późniejszy 61 pp), pełnił funkcję dowódcy 6 kompanii do kwietnia 1920 r. W grudniu 1920 r. wstąpił do Policji Państwowej. Po odbyciu kursu szkolenego w Poznaniu, początkowo pełnił służbę w Nowym Tomyślu, a następnie w Buku. We wrześniu 1939 r. dotarł do Brześcia, gdzie go internowano. Został zamordowany w Twerze (ZSRR) przez NKWD, ostatni spoczynek znalazł w Miednoje. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzy-

Jan
Rożek

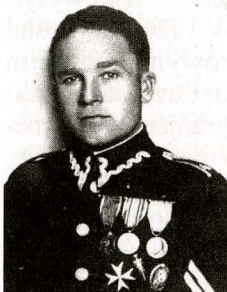
żem Walecznych, Medalem Pamiątkowym za Wojnę, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Żonaty z Katarzyną Olejnik, miał dzieci: Mieczysława, Leonarda oraz Irenę.

CAW, *Akta odznaczeniowe – KN t. 129*; Z. Kościański, *Rożek Jan*, (w:) *Słownik... s. 310-311*; J. Rożek, *Walki powstańcze na froncie lwóweckim*, (w:) *Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego, pod red. J. Świerżowicza, Nowy Tomyśl 1938, s. 80–81*; *Zarys dziejów Nowego Tomysła, Nowy Tomyśl 1986, s. 77*; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułk Strzelców Wielkopolskich), Bydgoszcz 1925, s. XXXVI*; Z. Kościański, *Żołnierska droga Jana Rożka*, „Wiadomości Nowotomyskie” 1990, nr 1; tenże, *Katyń – nowotomyskie fakty i zapytania*, „Wiadomości Nowotomyskie” 1989, nr 10, 11; tenże, *Ziemia Lwówecka w Powstaniu Wielkopolskim, Lwówek 1999*; tenże, *O tych Wielkopolskach nie wolno było pamiętać, Opalenica 2008, s. 12, 28, 42*; *dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja Lecha i Romana R.*

Zdzisław Kościański

Rubas Jan (1901 – 1940), starszy sierżant Korpusu Ochrony Pogranicza, Baon „Dederkały”. Ur. 17 maja 1901 r. w Czechlu pow. pleszewski w rodzinie sztygara górniczego Marcina i Stanisławy z d. Nawrockiej. Szkołę powszechną ukończył w Niemczech, w Westfalii, gdzie do 18-go roku życia mieszkał ze swoją rodziną. Tam wychowywał się w środowisku polonijnym, w rodzinie kultywującej tradycje patriotyczne. Pod wpływem wydarzeń w latach 1914-1918 przeja-

wiał duże zainteresowanie wiadomościami docierającymi z terenów polskich o rodzącym się ruchu niepodległościowym. Jesienią 1918 roku wraz z dwoma kolegami, w tajemnicy przed rodzicami, wyjechali, bez pieniędzy, „na gapę”, w swoje rodzinne strony do Pleszewa z postanowieniem udziału w walkach o niepodległość Polski. Tam zaciągnęli się do grup rodzącego się Powstania Wielkopolskiego. Jan Rubas został przyjęty do Batalionu Pleszewskiego i w jego składzie brał udział w walkach powstańczych. Batalion w marcu 1919 r. został wcielony do 8 p. strz. wlkp. W styczniu 1920 r. pułk został przemianowany na 62 pp, a następnie przedyslokowany do Bydgoszczy. W 1922 r. ukończył szkołę podoficerską i rozkazem dowódcy 15 Dywizji Piechoty nr 20/22 otrzymał nominację na podoficera zawodowego. W służbie należał do wyróżniających się podoficerów i dlatego w 1924 r. został skierowany, już jako plutonowy, do powstającego wówczas Korpusu Ochrony Pogranicza, do tworzącego się w powiecie krzemienieckim IV Batalionu KOP „Dederkały”. Służbę w KOP-ie uważał za wielkie wyróżnienie i patriotyczny obowiązek. W dederkańskim batalionie, po wstępnym przeszkoleniu, rozpoczął odpowiedzialną i bardzo wówczas niebezpieczną służbę graniczną jako dowódca strażnicy w Łanowcach, w 3 kom-

Jan
Rubas

panii granicznej. Potem objął dowództwo strażnicy w 4 kompanii granicznej w Białozórcie. W 1931 r. został dowódcą strażnicy w Radoszówce, podległej 2 kompanii granicznej „Bykowce”. 1 stycznia 1936 r. został awansowany do stopnia st. sierżanta. 5 grudnia 1935 r. wszedł w skład Sądu Koleżeńckiego Podoficerów Batalionu i Szwadronu KOP „Dederkały”. Ukończył wiele kursów z zakresu ochrony granicy w Centralnej Szkole Podoficerskiej w Osowcu oraz był szkolony na III kursie podoficerów granicznych w 26 pp we Lwowie. W 1932 r. ukończył w Warszawie Powszechny Uniwersytet dla Podoficerów Korpusu Ochrony Pogranicza. W 1937 r. został przeniesiony do Bykowiec do komórki wywiadu w Batalionie KOP „Dederkały”. 19 lub 20 września 1939 r. dostał się, wraz z większością oficerów i podoficerów dowództwa batalionu, do niewoli sowieckiej. Był więziony w obozie jenieckim w Juży, w Iwanowskiej Obłasci. Stamtąd w październiku został zwolniony i po powrocie do domu, już następnego dnia rano ponownie aresztowany i wywieziony do Jampola. Żona Janina z trójką dzieci musiała ratować się natychmiastową ucieczką do Krzemieńca przed aresztowaniem przez NKWD. Dalsze losy Jana Rubasa w niewoli sowieckiej są nie znane. St. sierż. piech. KOP Jan Rubas figuruje na ukraińskiej liście katyńskiej pod nr 2533 – lista wysyłkowa nr 42 poz. 7. W 1926 roku został odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, a 1928 roku otrzymał odznakę KOP „Za służbę graniczną” z numerem nadania 138, w pierwszej grupie, w całej formacji, wyróżnionych tą bardzo cenioną odznaką (w pierwszy roku przyznawania tej odznaki). Posiadał również inne odznaczenia: Medal

Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Honorową Odznakę 62 pp (przyznaną jako wyraz cnoty męstwa i ofiarności stanu żołnierskiego złożony na otłarzu Ojczyzny), Pamiątkową Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Medal za Długoletnią Służbę, Odznakę Grenadierką i inne. Żonaty z Janiną z d. Trzaskalska. Ślub w Dederkałach Wielkich w 1932 r., która zmarła we Wrześni 27 października 1999 przeżywszy 94 lata. Została pochowana na Cmentarzu Komunalnym we Wrześni. Po tragicznej śmierci męża nie wyszła ponownie za mąż. Dzieci: Henryk Stanisław (1932-2001) – technik elektryk; Mirosław Jan (ur. 1934 r.) – inżynier mechanik. i Maria Teresa (ur. 1938 r.) – urzędniczka. Nazwisko Jana Rubasa figuruje na Pomniku Katyńskim we Wrześni oraz na tabliczkach memoriatywnych na kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach w Warszawie i w Kaplicy Katyńskiej w Katedrze Polowej WP w Warszawie.

Dokumenty dot. służby w KOP przechowywane w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie ul. Żołnierska 4; Dokumenty i pamiątki w posiadaniu syna Mirosława; M. J. Rubas Powieścieli że zaraz wróci... (w:) „Mój Ojciec” – Wyd. Instytut Katyński w Polsce, Kraków 1994 s. 119-125; M. J. Rubas, Relacja IV/14Rubas. (w:) Cz. Grzelak Wrzesień 1939 na Kre-sach w relacjach, Wyd. Neriton, Warszawa 1999, s.. 332-334; M. J. Rubas Katyńska Lista Strat Polskich Formacji Granicznych, Wyd. Komenda Główna Straży Granicznej, Warszawa 2000, s.. 138 (Notka biograficzna); Z. Gajowniczek Śladem Zbrodni Katyńskiej, Wyd. Centralne Archiwum

MSWiA 1998, s. 100 (*Notka biograficzna*); M. J. Rubas *Z Bykowiec do Bykowni*. (w:) M. J. Rubas *Oni strzegli granic II Rzeczypospolitej-relacje i wspomnienia*, Wyd. Stowarzyszenie Weteranów Polskich Formacji Granicznych oraz Wydawnictwo Barwa i Broń, Warszawa 2002, s. 112-116; M. J. Rubas *Pamięci mego Ojca – wiersz*, (w:) *Rodowód, Miesięcznik wyd. przez Stowarzyszenie Rodzina Katyńska w Gdyni, nr 4 (16), kwiecień 1997 r. s. 3.*

Miroslaw Jan Rubas

Rudnicki Adam (1890 – 1930), aptekarz, oficer Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. Ur. 4 grudnia 1890 r. w Grabonogu w pow. gostyńskim jako syn Franciszka i Heleny z domu Fabianowskiej. Od 1902 r. uczył się w gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu, które opuścił po siódmej klasie, aby poświęcić się farmacji. Zawodu aptekarskiego uczył się u Władysława Kurzaja w Bydgoszczy i u Wincentego Wąsowicza w Inowrocławiu. W marcu 1914 r. w Weimarze zdał egzamin pomocnikowski. W październiku 1914 r. zmobilizowany został do wojska niemieckiego. Zwolniony po dwóch miesiącach służby, podjął pracę w aptece Fritza Bocka w Strzałkowie. W październiku 1915 r. powołany ponownie do wojska. Przeszkolenie przechodził w Nowej Soli (Neusalz), a następnie w Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. W 1916 r. pracował w aptece dra Hofmanna w Złotej Górze. W maju 1918 r. opuścił aptekę i rozpoczął studia farmaceutyczne we Wrocławiu, ukończone na Uniwersytecie Poznańskim 15 listopada 1919 r. Po otrzymaniu dyplomu podjął pracę w aptece „Pod Orłem” u Gantkowskie-

go w Gnieźnie. W kwietniu 1920 r. jako ochotnik przyjęty został do Wojska Polskiego (wniosek złożył 22 marca 1920 r.). Po krótkiej służbie w Okręgowej Składnicy Sanitarnej w Poznaniu skierowany do Dowództwa Okręgu Etapowego w Równym, a następnie do Składnicy Sanitarnej II Armii. Na przełomie 1920/1921 pełnił służbę w szpitalu polowym 105 I Dywizji Litewsko-Białoruskiej, a od marca do maja 1921 r. II Dywizji Legionów. Jako podporucznik pionu sanitarnego w sierpniu 1920 r. uczestniczył w bitwie warszawskiej. Zdemobilizowany 31 grudnia 1921 r. w stopniu podporucznika aptekarza, zatrudniony został w aptece w Chełmnie, następnie zarządzał apteką w Kamieniu, a po poślubieniu Zofii Pilitowskiej właścicielki apteki w Rychtalu, Rynek 57, osiadł w tym mieście. Zmarł w Rychtalu (wg Ankiety Personalnej CAW w Kępnie) 31 lipca 1930 r.

CAW, *Akta personalne nr 6253, 6993*; „*Wiadomości Farmaceutyczne*”, 1930, nr 32. s. 506; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1928*, wyd. F. Herod. Warszawa 1928, s. 272; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1929*, wyd. F. Herod. Warszawa 1929, s. 151.

Jan Majewski

Rychlik Stefan (1891 – 1967), ur. 30 sierpnia 1891 r. w Koźminie. Matka – Wiktoria Rychlik. Ukończył Szkołę Katolicką w Koźminie uzyskując wykształcenie elementarne. Następnie uczył się zawodu w firmie malarskiej Ostrowskiego. W 1912 r. został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie wschodnim m. in. w Rumunii i okolicach Lidy. Od 1 stycznia 1917 r. do kwietnia 1918 r.

przebywał w niewoli rosyjskiej. Po zwolnieniu z niej został skierowany do jednostki wojskowej stacjonującej w Hamburgu. W dniu 26 grudnia 1918 r. zbiegł z jednostki wraz z grupą 30 marynarzy i przyjechał pociągiem do Poznania. Tam wziął udział w 3-dniowych (27-28-29 grudnia 1918 r.) walkach ulicznych oraz w rozbrojeniu Niemców na Dworcu Głównym. Po powrocie do rodzinnego Koźmina wstąpił 30 grudnia 1918 r. do oddziałów Milicji Ludowej przy Radzie Robotniczo – Żołnierskiej, a 6 stycznia 1919 r. przystąpił ochotniczo do 1 kompanii Koźmińskich Powstańców i walczył z tą jednostką na froncie pod Rawiczem. Kilkakrotnie wyróżnił się odwagą i obowiązkowością biorąc udział w patrolach zwiadowczych i saperskich oraz w akcjach na pociąg pancerny i niszczeniu torów kolejowych. W marcu 1919 r. awansowany został na stopień starszego szeregowca i w wojsku przebywał aż do 6 maja 1921 r. poczym został zdemobilizowany. Należał do działającego w Koźminie Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. Księcia Józefa Poniatowskiego. We wrześniu 1939 r. został aresztowany przez Niemców, po czym za poręką Niemca Reinholda Klimpa został zwolniony. Zawodowo pracował aż do emerytury na różnych stanowiskach w Rzeźni Miejskiej w Koźmi-

nie. Zmarł 16 maja 1967 r. i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej w Koźminie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. 18 listopada 1936 r. zawarł związek małżeński z Marianną Chudzińską z którą miał pięcioro dzieci: Rozalię (ur. 1937), Mariana (ur. 1939 – zmarł jako niemowlę), Marianę (ur. 1941), Jadwigę (ur. 1943), Tomasza (ur. 1945 – zmarł jako niemowlę).

Relacje córek Marianny i Jadwigi Rychlik, Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Rynkowski Wawrzyniec (1900 – 1979), powstaniec-ochotnik 1 kompanii 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ur. 7 sierpnia 1900 r. w Twardowie (pow. poznański), w rodzinie robotnika fabrycznego Michała i Marii z Podeszwów. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Strykowie (pow. poznański) rozpoczął naukę w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu (1911). Z powodu braku środków materialnych przerwał naukę w 1915 r. i dorywczo zarabkował. W 1917 r. zorganizował Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej w Modrzu. Po z powrocie ojca z pracy w Nadrenii

Stefan
Rychlik

Wawrzyniec
Rynkowski

i uzyskaniu zezwolenia od rodziców, ochotniczo zgłosił się do powstania (4 stycznia 1919). Wcielony do I kompanii I p. strz. wlkp. (późniejszy 55 pp), w marcu wyruszył na odsiecz Lwowa, a po powrocie skierowano go pod Leszno, na odcinek graniczny Pawłowice-Kąkolewo. W październiku przerzucono go na front wsch., gdzie 18 maja 1920 r. pod Bobrujskiem n. Berezyną został ranny. Po opuszczeniu szpitala (lipiec 1920) otrzymał przydział do 58 pp. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w wojsku; przydzielony do kancelarii baonu, pracował jako kierownik w Spółdzielni Żołnierskiej. Brał udział w obronie legalnego rządu w maju 1926 r. Od 1927 r. przebywał w 60 pp w Ostrowie Wlkp. 29 lutego 1928 r. przeniesiony został do rezerwy w stopniu plut. Podjął pracę w warsztatach wagonowych w Ostrowie Wlkp., na stanowisku kierownika referatu księgowości. Pełnił funkcję komendanta Kolejowego Przysposobienia Wojskowego na węzeł ostrowski. Podczas wojny obronnej 1939 r. był konwojentem rodzin pracowniczych węzła na terenach wsch. Powrócił do Ostrowa 19 października 1939 r. i ponownie pracował w d. warsztatach wagonowych. 15 stycznia 1941 r. został zaprzysiężony jako członek ZWZ „Wawrzynów”, z przydziałem do V placówki w Ostrowie Wlkp., na stanowisko zastępcy komendanta placówki. Od 7 marca 1943 r. do oswobodzenia miasta (23 stycznia 1945) był dowódcą placówki AK – kompania „Metal”. 2 lutego 1945 r. został oddelegowany przez burmistrza do zorganizowana Spółdzielni Spożywców na terenie miasta. Potem ponownie zatrudniono go w warsztatach kolejowych. 2 sierpnia został aresztowany za przynależność

do AK i skazany wyrokiem Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu (z 8 listopada 1945) na karę siedmiu lat pozbawienia wolności, z utratą praw publicznych i obywatelskich na lat pięć. Na mocy amnestii zwolniony 12 marca 1947 r. Podjął pracę w Ostrowie Wlkp., od 1 listopada 1957 r. aż do przejścia na emeryturę w 1965 r. pracował w Odolanowie. Był członkiem Stronnictwa Demokratycznego, Frontu Jedności Narodowej (w 1956 r. reprezentował powiat na Kongresie w Warszawie), ZBoWiD-u. Zm. 12 października 1979 r. w Ostrowie Wlkp. Odznaczony był m. in.: Orderem Virtuti Militari V kl., Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Wsch., Odznaką Orlecia, Odznaką Wojsk Wielkopolskich. Związek małżeński zawarł z Jadwigą Seidel i miał dzieci: Mariana Józefa (ur. 1931), Tadeusza Alfonsa (ur. 1933), Edmunda Stanisława (ur. 1935), Barbarę Łucję (ur. 1937), Elżbietę Marię (ur. 1940) i Czesława Kazimierza (ur. 1944).

CAW, Akta odznaczeniowe – MN 21 VI 1938, t. 795; Z. Kościański, Rynkowski Wawrzyniec, (w:) *Słownik... s. 315-316; Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej, pod red. W. Jakóbczyka, Warszawa 1970, s. 58; PSB; (biogram W. R. przesłany przez dr. T. Bartmańskiego); dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja syna Tadeusza.*

Zdzisław Kościański

Sieciński Karol (1879 – ?), aptekarz wojskowy, od sierpnia 1919 w Wojsku Wielkopolskim. Ur. 18

listopada 1879 r. w Kamieńcu Podolskim jako syn Mikołaja i Marii z domu Radziejowskiej. Po ukończeniu sześciu klas gimnazjum w Kamieńcu rozpoczął naukę zawodu aptekarskiego. Dyplom pomocnika otrzymał w 1896 r. Farmację studiował na uniwersytecie kijowskim Św. Włodzimierza. Jako aptekarz wojskowy uczestniczył w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904-1905) i w I wojnie światowej (kierował apteką 17 dywizji rosyjskiej). Po rewolucji lutowej 1917 r. wstąpił do I Korpusu Polskiego w Rosji. Kierował apteką lazaretu 3 Dywizji Strzelców Polskich. Po demobilizacji korpusu wrócił do Warszawy, gdzie wkrótce wstąpił do Wojska Polskiego. Służył jako referent, a następnie starszy referent w kancelarii osobistej ministra spraw wojskowych. W maju 1919 r. na życzenie Głównego Dowódcy Sił Zbrojnych w Wielkopolsce, gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego (wcześniej dowódcy I Korpusu Polskiego) przeniesiony został do Poznania. Zajmował stanowisko referenta zdobyczy wojennych, później zastępcy kwatermistrza Frontu Wielkopolskiego i kierownika Ekspozytury Oddziału II Sztabu Dowództwa Okręgu Generalnego Poznań w Strzałkowie i Szczypiornie. W 1922 r. w stopniu kapitana, na własną prośbę, przeszedł do rezerwy. W 1927 r. na Uniwersytecie Poznańskim uzyskał magisterium z farmacji. Był odznaczony Medalem Niepodległości. W latach 1928 – 1939 pracował w aptece Kasy Chorych w Warszawie.

CAW; Akta personalne nr 17158; tamże, Rozkaz dzienny nr 129 z 13 V 1919 r.(dotyczący przydzielenia kpt. aptekarza Karola Siecińskiego do dyspozycji Inspektoratu Saniternego);

Materiały ze zbiorów W. W. Głowackiego; Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1928, wyd. F. Herod. Warszawa 1928, s. 275; Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939, wyd. F. Herod. Warszawa 1939, s. 463.

Jan Majewski

Sierchuła Tomasz (1896-1930), powstaniec komapnii sierakowskiej. Ur. 17 grudnia 1896 r. w Pęcckowie (obecnie gmina Drawsko, powiat czarnkowsko-trzecieński, województwo wielkopolskie), był synem. Mikołaja i Heleny. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Pęcckowie w okresie od 7 IV 1903 r. do 17 IX 1910 r. W 1915 r. pracował w Niemczech w Zakładach Kruppa. Zmobilizowany w czasie I wojny światowej do armii niemieckiej. W 1916 był w Kilonii w dywizjonie marynarki. Według niepotwierdzonych informacji odbywał służbę na krążowniku „Graff Speer”. Był uczestnikiem powstania wielkopolskiego gdzie służył w 3 kompanii sierakowskiej 7 pułku strzelców wielkopolskich. Uczestniczył w walkach pod Międzychodem, Wolsztynem, Nakłem i Kcynią. Kompanią dowodził Franciszek Lisiewski. Następnie jako szeregowy w 61 pp (15 DP) brał udział w Operacji Kijowskiej, walczył nad Dnieprem i pod Berdyczowemna i w walkach na Białorusi m. in. w pod

Tomasz
Sierchuła

Pleszczenicą (na wschód od Mińska Białoruskiego). Od 10 maja 1923 r. był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Odolanowie jako powstaniec z bronią. Po demobilizacji rozpoczął służbę w Straży Celnej. Po ukończeniu Szkoły Straży Celnej w Wieluniu, pełnił funkcje strażnika straży celnej w placówce Dobrzyce. Placówka należała do Komisariatu Straży Celnej Konarów. W listopadzie 1928 r. w związku z przemianowaniem Straży Celnej na Straż Graniczną został jej funkcjonariuszem i podlegał Wielkopolskiemu Inspektoratowi Okręgowej Straży Granicznej. Do 3 marca 1930 mieszkał w miejscowości Janisławice pow. Odolanowski stamtąd przeprowadził się do miejscowości Góra Kalwaria powiat Warszawa w związku z odkomenderowaniem na kurs do Centralnej Szkoły Straży Granicznej. Zmarł 18 marca 1930 r. w Warszawie, w szpitalu Dzieciątka Jezus. Pochowany na cmentarzu bródnowskim w Warszawie. Żonaty z Anną, dzieci: Marian i Tomasz.

Kalendarz z szematyzmem funkcjonariuszy Straży Celnej na rok 1927. s. 184; Świadeństwo śmierci (nr aktu 495/1930) wystawiono w rzymsko-katolickiej parafii Św. Barbary w Warszawie. Zbiory rodzinne autora.

Rafał Sierchuła

Siuda Stanisław (1880 – 1945), dowódca odcinka wolsztyńskiego powstania, płk Wojska Polskiego. Ur. 4 kwietnia 1880 r. w Błotnicy (pow. wolsztyński), w rodzinie rolnika Józefa i Elżbiety z Piotrowskich. Po ukończeniu 4-oddziałowej szkoły powszechnej w Błotnicy został przyjęty do 3 klasy gimnazjum w Śremie.

Stanisław
Siuda

W 1907 r. wydano go za próbę zorganizowania strajku szkolnego w rodzinnej wiosce. Był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana oraz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Podjął pracę w rolnictwie i mleczarstwie, 1 X 1913 r. jako jednoroczny powołany został do armii niemieckiej; służył w 50 pp w Lesznie, z którym wyruszył na wojnę w pierwszych dniach sierpnia 1914 r., na front zach. 14 maja 1915 r. został mianowany ppor. Był dwukrotnie ranny. Po zwolnieniu ze szpitala (18 listopada 1918) przedostał się do Błotnicy, gdzie zorganizował oddział powstańczy, z którym 1 stycznia 1919 r. wyruszył do walki; zorganizował także oddział w Błotnicy i Rakoniewicach. 2 stycznia na rozkaz K. Zenktelera (zob.) zajął Rakoniewice. Kierował, jako dowódca odcinka wolsztyńskiego, zdobywaniem Wolsztyna (5 stycznia 1919), Kopanicy i Chobienic (11 stycznia 1919). 25 stycznia brał udział w zdobyciu Kargowy i Babimostu, 27 stycznia został mianowany dowódcą 4 baonu Grupy Zachodniej, a 2-3 lutego walczył o Nowe Kramsko. Od 12 do 18 lutego odpierał silne ataki niemieckie na Kargową i Babimost. Od 6 marca po sformowaniu 2 p. strz. wlkp., dowodził 3 baonem. 5 maja mianowano go kpt. (ze starszeństwem od 1 października 1918). Następnie z 3 baonem 2 Pułku Strzelców Wiel-

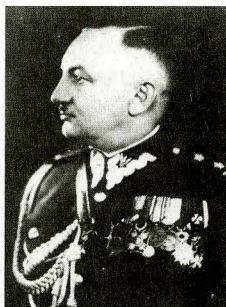
kopolskich (późniejszy 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej) przebywał na froncie wsch. i brał udział we wszystkich walkach tego pułku (m. in. pod Połockiem, Bobrujskiem, Szaciłkami i Swobodą). Po zakończeniu wojny pełnił szereg funkcji: dowódcy 3 baonu, dowódcy baonu sztabowego, kwatermistrza, oficera PW – 56 pp, zastępcy dowódcy 8 pp Legionów, dowódcy 17 pp. 3 maja 1922 r. mianowany został mjr., w 1934 r. ppłk., a przed wybuchem wojny – płk. W sierpniu 1939 r. otrzymał dowództwo Brygady Obrony Narodowej „Poznań” i podczas wojny obronnej osłaniał działania Armii „Poznań” w rejonie Krośniewice-Kutno oraz Ślesin-Koło-Dąbie, następnie 11 września zorganizował obronę płn. skrzydła armii. Po klęsce wrześniowej przebywał w oflagu w Murnau. Zm. przed wyzwoleniem obozu w dniu 25 lutego 1945 r. Był odznaczony m. in. Orderem *Virtuti Militari* V kl., Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych (4x), Złotym Krzyżem Zasługi. Żonaty z Ludwiką Forecką, miał dzieci: Jerzego (ur. 1922), Barbarę (ur. 1924) i Ludwika (ur. 1927).

CAW, *Akta personalne i odznaczeniowe*; TU NRL nr 10 z 10 V 1919 r., s. 40; Z. Kościański, *Siuda Stanisław*, (w:) *Słownik...* s. 325-326; S. Siuda, *Walki na odcinku Wolsztyńskim*, (w:) *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*, Poznań 1938, s. 35-72, szkice; tenże, *Zarys historii wojennej 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej*, Warszawa 1928, strony nlb +46; S. Łoza, *Czy wiesz*, s. 668; WSB, s. 667; *Rocznik Oficerski*, Warszawa 1923, 1928; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1 VI 1921 r.*, Warszawa 1921; Z. Kościański, *Siuda Stanisław*

(4 IX 1880-25 II 1945), (w *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. 2, cz. I, s. 132; *tablica pamiątkowa w Murnau*; *dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja syna Jerzego*).

Zdzisław Kościański

Skrzydlewski Józef (1896 – 1952), organizator kompanii powstańczych w Grodzisku Wlkp., dowódca kompanii, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 21 lutego 1896 r. w Grodzisku Wlkp., w rodzinie budowniczego miejskiego Franciszka i Wiktorii ze Strońskich. Podczas nauki w szkole powszechnej uczestniczył w strajku szkolnym 1906/1907. W gimnazjum grodzkim zaliczył 5 klas, pozostałe w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Przeszedł trzy stopnie wtajemniczenia Towarzystwa Tomasza Zana, prowadząc tajne kółka i ucząc młodszych kolegów języka polskiego, literatury i historii. Od 1912 r. należał do drużyny wojskowej tejże organizacji, a następnie do Tajnej Organizacji Niepodległościowej w Poznaniu (1914). Brał udział w 4-tygodniowym kursie wojskowym w Krakowie (1914). 28 października 1915 r. zmobilizowany jako piechur do armii niemieckiej, po przeszkoleniu w baonie zapasowym 6 Pułku Grenadierów we Wschowie wcielony został na początku 1916 r. do 82 Pułku Piechoty i skierowany na

Józef
Skrzydlewski

front wsch. (Wołyń). W lecie 1917 r. przerzucono go na front zach. (Verdun, Szampania). Odbił 4-miesięczny kurs oficerski (pocz. 1918), po ukończeniu którego awansowano go do stopnia ppor. Uczestniczył w walkach odwrotowych armii niemieckiej w Belgii. W końcu listopada zdezerterował i dotarł do Poznańskiego. Po nawiązaniu kontaktu z organizacjami ruchu niepodległościowego w rodzinnym Grodzisku Wlkp. przystąpił (11 grudnia 1918) do zorganizowania polskiej Służby Straży i Bezpieczeństwa, z którą 27 grudnia usunął dotychczasowe władze z miasta i okolic. Pod jego dowództwem z Grodziska Wlkp. wyszło uderzenie na Rakoniewice, Wolsztyn, Nowy Tomyśl i Zbąszyń, a po ustabilizowaniu się linii frontu stanowił zaplecze organizacyjne i zaopatrzeniowe. Około 20 stycznia 1919 r. zakończył formowanie drugiej z kolei grodzkiej kompanii powstańczej. W końcu stycznia przystąpił do formowania trzeciej kompanii, na czele której na początku marca przeprowadzał operację zabezpieczania obszaru na pld. od Zbąszynia. W marcu z kompanią wszedł w skład 2 p. strz. wlkp. Zorganizował pierwszą szkołę podoficerską tegoż pułku we Lwówku i 4 kompanię karabinów maszynowych. Jako dowódca 4 kompanii karabinów maszynowych wyruszył w sierpniu 1919 r. na front wsch., gdzie przebywał do marca 1920 r. Następnie przeniesiony został rozkazem Naczelnego Dowództwa na stanowisko instruktora-wykładowcy Szkoły Oficerskiej w Bydgoszczy, gdzie przebywał do 1926 r. Po odbyciu studiów w Wyższej Szkole Wojennej przeniesiono go (1928) do Ministerstwa Spraw Wojskowych, potem do Sztabu Głównego (w międzyczasie – 1934-

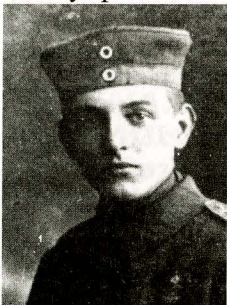
1936 – przebywał na stażu liniowym w 81 pp w Grodnie, jako dowódca baonu). W 1937 r. został mianowany ppłk. Był aktywnym członkiem organizacji powstańczych, m. in. przez szereg lat przewodniczącym Koła Powstańców Wielkopolskich w Warszawie. Po przekroczeniu granicy rumuńskiej (18 września 1939) został internowany. Od 1940 r. przebywał we Francji, gdzie pełnił funkcję szefa sztabu I Dywizji Grenadierów Armii Polskiej. Po upadku Francji więziony przez Niemców w obozach jenieckich Soest i Münstereifel (1940-1945), po powrocie do kraju brał aktywny udział w pracach organizacji zrzeszających powstańców wielkopolskich, m. in. był częstym gościem Związku Powstańców Wielkopolskich w Grodzisku Wlkp. W latach 50. był represjonowany. Zm. 7 maja 1952 r. w Warszawie. Staraniem Komisji Środowiskowej Powstańców Wielkopolskich przy ZBoWiD ekshumowano jego zwłoki w Warszawie i przewieziono do Grodziska Wlkp., gdzie 13 października 1957 r. złożono je w mogile pierwszych poległych powstańców wielkopolskich na cmentarzu parafialnym. Był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (4x), Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Legii Honorowej, Krzyżem Oficerskim Lwa Białego, Croix de Guerre.

CAW, *Akta odznaczeniowe KW* – 104/392; *AP Poznań, Akta ZPZ w Poznaniu*, 382; *AP Poznań Akta ZPW w Poznaniu*, 127; *TU NRL nr 16 z 4 VI 1919 r.*, s. 71; *Spis oficerów służących czynnie w dn. 1 VI 1921r.*, Warszawa 1921, s. 115; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych piechoty*, Warszawa 1933, 1935; *Rocznik Oficerski*,

Warszawa 1923, 1924, 1928, 1932; Z. Kościański, *Skrzydlewski Józef*, [w:] *Słownik...* s. 332; L. Gomolec, *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*, Poznań 1957, s. 53-56; Plakat ZBoWiD-Koło Grodzisk Wlkp.; K. Bielecki, *Ziemia Grodziska w walce o wyzwolenie narodowe 1918-1919*, Sielinko 1978, s. nlb; S. Jellenta, *Jeszcze o sądownictwie wojskowym w 1939 r.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1978, nr 4, s. 454 (błędnie podany rok śmierci J. S.); Z. Kościański, *Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Nowy Tomyśl 1988, s. 22-24; tenże, *Podpułkownik dyplomowany Józef Skrzydlewski*, zapomniany dowódca Powstania Wielkopolskiego, (w:) *Powstania w Wielkopolsce XVIII-XIX w.*, pod red. B. Polaka, Koszalin 1999, s. 163-171; *Grodzisk Wielkopolski – zarys dziejów*, Grodzisk Wlkp. 1990, s. 90-93, 95, 98, 100-101, 105; *relacje Dionizego Vogla i syna Władysława*.

Zdzisław Kościański

Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897 – 1970), kierownik kancelarii powstańczej w Grodzisku Wlkp. Ur. 28 sierpnia 1897 r. w Grodzisku Wlkp., w rodzinie budowniczego miejskiego Franciszka i Wiktorii ze Strońskich. Brat Józefa (zob.); natomiast dziadek – Maciej Stroński był powstańcem z 1863 r. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Grodzisku

Tadeusz Alfons
Skrzydlewski

(1911) uczęszczał do szkoły handlowej w Lesznie Wlkp., którą ukończył w 1915 r. Praktykował jako pomocnik handlowy (do 1915), następnie pracował w Poznaniu. Organizował Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Lesznie, pełnił funkcję naczelnika. Od 16 stycznia 1917 r. powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie zach. we Francji. W listopadzie 1918 r. zdezerterował i powrócił do Grodziska Wlkp., gdzie włączył się do pracy niepodległościowej. 18 listopada przyjął do POW ZP, skierowany został do sekcji propagandy i wywiadu. Od 20 grudnia 1918 do 3 marca 1919 r. był współorganizatorem I kompanii grodzkiej; pełnił funkcję szefa sztabu. Uczestniczył w walkach na odcinku Wolsztyn-Zbąszyń. Od 4 marca był kierownikiem wydziału ewidencyjnego II Okręgu Wojskowego. Płk W. Majewski napisał o nim: *W sytuacji bojowej nie traci głowy. Odważny. W chwilach niepowodzeń na froncie był niezachwiany na duchu*. 22 lipca 1921 r. został zwolniony do rezerwy w stopniu chór. W latach 1922-1939 pracował kolejno na stanowiskach kierowniczych: w Pomorskim Stowarzyszeniu Rolniczo-Handlowym w Toruniu, Fabryce Materiałów Budowlanych w Gdyni, Zakładach Przemysłowych firmy F. Wiechert w Starogardzie. W chwili wybuchu II wojny światowej przebywał na Wileńszczyźnie. Spędził tam cały okres okupacji, pracując fizycznie w okolicy Wilna. W 1945 r. powrócił do kraju jako repatriant. Od stycznia 1946 r. pracował kolejno w „Społem”, Zakładach Hodowli Roślin i Centrali Rolniczej „Samopomoc Chłopska” w Katowicach. Po przejściu na emeryturę (31 sierpnia 1962) czynnie działał w organizacjach społecznych, m. in. był przewodniczą-

cym Okręgowej Komisji Środowiskowej Weteranów Powstań Wielkopolskich 1918/1919 przy Zarządzie Okręgu ZBoWiD-u w Katowicach. Od 9 maja 1964 r. był członkiem Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu. 27 lutego 1970 r. na spotkaniu powstańców wielkopolskich i śląskich w Chorzowie wygłosił referat okolicznościowy, podczas którego zasłabł i wkrótce zmarł. Odznaczony był m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl. i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. Dwukrotnie żonaty, z Barbarą oraz Cecylią z Drogoszewskich, miał dzieci: Antoninę (ur. 1934), Barbarę (ur. 1943) i Wojciecha (ur. 1947).

CAW, Akta odznaczeniowe MN 6 XII 1932; Z. Kościański, *Skrzydlewski Tadeusz Alfons*, (w:) *Słownik...* s. 333; BK PAN, 11056 – T. S. „Orle szpony nam urosły. Pamiętnik i wspomnienia z przeszłości Wielkopolski XX wieku, 1962; BG UAM, *Rękopis nr 2001*, T. Skrzydlewski, *Pamiętniki i wspomnienia z przeszłości Wielkopolski XX wieku; Grodzisk Wielkopolski – zarys dziejów, Grodzisk Wlkp. 1990*, s. 91, 105; dokumentacja w posiadaniu rodziny, relacja żony Cecylii.

Zdzisław Kościański

Skrzypczak Ludwik (1886 – 1953), ur. 16 sierpnia 1886 r. w Suchorzewku w powiecie jarocińskim z ojca Tomasa i matki Marii z d. Wawrzyniak. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w zawodzie ślusarskim. Po odbyciu służby wojskowej w armii niemieckiej w 1907 r. wyjechał za pracę do Niemiec i zamieszkał w Duisburgu. Do Polski wraz z rodziną wrócił w 1917 r. i osiedlił się w Koźminie. Kiedy od stycznia 1919 r. rozpoczęto akcję wer-

Ludwik
Skrzypczak

bunkową do oddziałów powstańczych w hotelu „Du Nord” przy ul. Boreckiej, zgłosił się ochotniczo i wstąpił do Baonu Koźmińskiego. W 1920 r. odznaczony został Krzyżem Pamiątkowym przez Związek Towarzystw Uczestników Powstania w Wielkopolsce. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Koźminie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w latach 20-tych zakupił w Koźminie przy Starym Rynku posesję, gdzie prowadził warsztat ślusarski oraz sklep z bronią, amunicją, maszynami do szycia, wirówkami do mleka i rowerami. Tę działalność prowadził do wybuchu wojny w 1939 r. W okresie okupacji warsztat i sklep przejął Niemiec Szwarz, w którym L. Skrzypczak pracował jako ślusarz. Po wyzwoleniu prowadził dalej warsztat ślusarski, aż do przejścia na emeryturę w 1952 r. Podczas pobytu w Niemczech zawarł w 1911 r. związek małżeński z Antoniną Krajczewską, z którą doczekał się czwórki dzieci: Ludwika (1913-1992), Marii (1917-1975), Witolda (1920-2007) i Teofila (1922-1998). Zmarł 25 czerwca 1953 r. w Koźminie i pochowany został na cmentarzu św. Trójcy przy ul. Poznańskiej.

Relacja wnuka Włodzimierza Skrzypczaka i materiały z Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Sołtysiak Franciszek (1900 – 1980), syn Jana i Katarzyny z domu Wieczorek, ur. 2 stycznia 1900 r. w Rąbczynie niedaleko Wągrowca. Pochodził z rodziny robotniczej. Ojciec jego musiał wcześniej opuścić Rąbczyn i przeprowadził się do Grylewa. Tam, wraz z rodziną, zamieszkiwał trzy lata, a następnie wszyscy przeprowadzili się w 1908 r. do Czesławic. W miejscowości tej młody Franciszek ukończył szkołę powszechną, a następnie podjął pracę na miejscowym folwarku należącym do bogatego niemieckiego ziemianina – Emila Körnera. Krótko po ukończeniu 18 lat, 21 sierpnia 1918 r. powołany został do wojska i trafił do 54 pułku piechoty w Kołobrzegu. Sołtysiak miał dużo szczęścia, gdyż po odbyciu podstawowego przeszkolenia, wysłano go na front zachodni, gdzie przebywał tylko 14 dni. Z początkiem listopada wojna dobiegła końca. Niecały miesiąc później, 5 grudnia 1918 r., Sołtysiak został zwolniony ze służby i wrócił do Czesławic. W rodzinne strony przybył akurat wtedy, gdy cała ziemia wielkopolska szykowała się powoli do zrzućenia jarzma niemieckiego. Z końcem grudnia do mieszkańców wsi dotarły wieści o wybuchu powstania w Poznaniu, niemalże z godziny na godzinę docierały informacje o rozszerzaniu się działań na cały region. Ostatniego dnia 1918 r. do Czesławic przybył

Antoni Dzierbiński, przedstawiciel Rady Ludowej w Gołańczy, który zarządził zbiórke wszystkich tych, którzy chcą przysłużyć się odradzającej z niewoli Ojczyźnie i oświadczył, że w Gołańczy została zorganizowana kompania powstańcza i obecnie czyni się dalszy nabór ochotników w jej szeregi. Około 28 ochotników z Czesławic zgłosiło się w szeregi powstańcze, następnie zaprzężono konie do kilku wozów i wszyscy udali się do Gołańczy. Najpierw skierowano wszystkich na Strzelnicę, gdzie zostali wyposażeni w karabiny oraz amunicję. Dowódcą czesławickiego oddziału mianowano kaprała Stanisława Matuszewskiego z Potulina. Jeszcze tego samego dnia wszyscy powstańcy odkomenderowani zostali do Czesławic, z zakwaterowaniem w miejscowej szkole. W następnych dniach stycznia 1919 r. przyszło im utrzymywać linię frontu powstańczego na północny-zachód od Gołańczy, ciągnącą się na długości niespełna 6 km od Czesławic, przez Jeziorki do Chojny. Jednocześnie wszyscy normalnie pracowali na folwarku, aby gospodarstwo nie podupaść. A nadmienić trzeba, że był to ważny odcinek frontu północnego, na którym Niemcy nie raz czynili wypadki, dochodziło do potyczek i strat w ludziach. W kwietniu 1919 r. Sołtysiaka przydzielono do 10 kompani 6 p. strz. wlkp. i wraz z jednostką, wysłano do obrony miejscowości Wijewo, nieustannie zagrożonej atakami niemieckiego Grenzschutzu. Następnie stacjonował w Kościanie, a potem w Sierakowie. 20 stycznia 1920 r. 6 pułk uroczyście wkroczył do Bydgoszczy, zajmując miasto i jednocześnie przyłączając je do odradzającej się Rzeczypospolitej. W kolejnych dniach pułk brał udział w zajęciu Koronowa

Franciszek
Sołtysiak

i Tucholi, po czym powrócił znów do Bydgoszczy. W marcu 1920 r. pułk przerzucono na front wschodni, gdzie wziął udział w wyprawie kijowskiej. Sołtysiak, w połowie maja, oddelegowany został do szkoły łączności i na front powrócił dopiero latem, w czasie walk na ziemiach polskich. Służbę wojskową opuścił dopiero w 1923 r. w stopniu starszego szeregowego. W okresie międzywojennym pracował na folwarku w Czesławicach, jako robotnik rolny. Od 1923 r. należał do Narodowej Partii Robotniczej oraz był członkiem Związku Zawodowego Robotników Rolnych. Stopniowo nabywał przekonania socjalistycznych, co zaowocowało wstąpieniem w 1938 r. do Polskiej Partii Socjalistycznej. W tych swoich przekonaniach politycznych nie był odosobniony, gdyż do socjalistów przystąpiło wielu mieszkańców Czesławic i pobliskiej Chojny. W kwietniu 1939 r. Sołtysiak otrzymał przydział mobilizacyjny do Wągrowieckiego Batalionu Obrony Narodowej. Przez najbliższe miesiące kilkakrotnie powoływano go na alarmy i ćwiczenia wojskowe. 25 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany. W pierwszych dniach września był m. in. świadkiem bezkarnych nalotów Luftwaffe na Wągrowiec, podczas których zniszczono kilka domów i budynek magistratu. Od 4 września wągrowiecki BON rozpoczął odwrót w stronę Warszawy. Po kilkunastu dniach żołnierze dotarli pod Sochaczew, gdzie stoczyli ciężki bój z przeważającymi siłami wroga. 19 września 1939 r. Sołtysiak dostał się do niewoli. Przeszedł przejściowe obozy jenieckie w Łowiczu, Pabianicach, Sieradzu, a następnie w Poznaniu, skąd wywieziony został do Ostrzeszowa. Tam po wyładowaniu z wagonów, wszyscy jeńcy

doprowadzeni zostali do obozu w Komorowie. Później trafił do obozu w okolicach Berlina, gdzie pracował przy budowie autostrady. W 1941 r. Sołtysiaka skierowano do pracy na roli w okolicach Krosna Odrzańskiego. Tam, w styczniu 1945 r., został oswobodzony przez wojska radzieckie. Do rodziny wrócił w marcu 1945 r. Pracę podjął w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Czesławicach i pracował tam do 1965 r., do czasu przejścia na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD-u. Za udział w powstaniu wielkopolskim został awansowany na stopień podporucznika rezerwy. Zm. 14 grudnia 1980 r. i pochowany został w Gołańczy. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1971), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1972) oraz Odznaką Grunwaldzką (1970).

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Stawomir Łaniecki

Stachecki Antoni (1899 – 1973), stolarz – tapicer, ur. 2 maja 1899 r. w Pobiedziskach, syn Edwarda i Magdaleny z domu Koszuta. Od szóstego do czternastego roku życia uczęszczał do siedmioklasowej szkoły ludowej w Pobiedziskach. Po ukończeniu szkoły terminował w zawodzie malarskim oraz siodlarsko-tapicerskim. Jednocześnie założył Pierwszą Drużynę Harcerską w Pobiedziskach; był członkiem miejscowego Sokoła, przekazywał młodzieży idee niepodległościowe. W grudniu 1918 wstąpił do oddziału powstańczego w Pobiedziskach, a po jego likwidacji wstąpił ochotniczo do 3 baterii 1 pac na Soła-

czu w Poznaniu. Z tą formacją na początku lutego 1919 roku wyruszył na front północny na linia Żnin – Rawicz- Międzychód. Po zawieszeniu broni udał się na front Litewsko – Białoruski. Pod Bobrujskiem został lekko ranny, lecz nie przerwał służby. Po odparciu nawały bolszewickiej wraz z formacją macierzystą wrócił do Poznania, na własne życzenie został urlopowany. Oddał się do dyspozycji Naczelnej Ekspozytury Związku Przyjaciół Górnego Śląska w marcu 1921 roku. W przebraniu cywilnym uczestniczył w przygotowaniach do powstania. W czasie trwania powstania brał czynny udział w walkach na terenie Górnego Śląska. Po zakończeniu powstania wrócił do macierzystej jednostki w Poznaniu. 7 listopada 1921 roku został przeniesiony do rezerwy w stopniu bombardiera. W czerwcu 1922 roku podjął pracę w warsztatach Parku 3 Pułku Lotniczym w charakterze mechanika płatwowego. Posiadane odznaczenia: Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Zm. w Poznaniu 14 października 1973 r. i został pochowany w grobie rodzinnym z żoną Irmgard na cm. na Junikowie.

CAW, dokumenty personalne; informacje i dokumenty rodzinne

Piotr Stachecki

Stachecki Bolesław (1896 – 1977), stolarz, ur. 24 marca 1896 r. w Pobiedziskach, syn Edwarda i Magdaleny z domu Koszuta. Był czynnym członkiem P. O. W. W roku 1906 brał udział w strajku szkolnym, należał do drużyny skautowej, później do miejscowego Sokoła. Ojciec Wacław był kilkakrot-

nie karany grzywną i aresztem za liczne wystąpienia w obronie dzieci podczas strajku szkolnego. Podczas wojny światowej był żołnierzem armii pruskiej, walczył na froncie za co został odznaczony Krzyżem Żelaznym 2 klasy. Bezpośrednio po wybuchu Powstania wstąpił do I oddziału powstańczego w Pobiedziskach, gdzie dowódcą był naczelnik miejscowego Sokoła Stanisław Czerwiński. Po rozbrojeniu Niemców i objęciu władzy w Pobiedziskach kompania składająca się z 35 żołnierzy wyruszyła do Inowrocławia. Oddział po kapitulacji niemieckiego 140 pułku piechoty i 1 pułku artylerii obsadził linię frontu Wierzchosławice–Ostrowo- Gniewkowo. Po powrocie oddział został wcielony do I Kompanii Straży Ludowej w Pobiedziskach. W dniu 2 lutym wstąpił jako ochotnik do 1 dyonu 14 pac w Poznaniu. Dalsza służbę odbywał w 2 baonie saperów i 1 batalionie saperów kolejowych. Za udział w powstaniu otrzymał odznakę Powstańca Broni. Zm. w Poznaniu, w lipcu 1977 roku i został pochowany w grobie rodzinnym na cm. junikowskim wraz z żoną Pelagią.

CAW, dokumenty personalne; informacje i pamiątki rodzinne

Piotr Stachecki

Stachecki Jan (1896 – 1920), ur. 11 stycznia 1896 r. w Grodzisku Wlkp. Ojciec Jan, matka Franciszka z domu Nowaczyk. Wychowywał się w wielodzietnej rodzinie, rodzice mieli osiem córek, a Jan był jedynym ich synem. Podczas I wojny został powołany do armii pruskiej. W grudniu 1918 roku wstąpił do Grodzkiej Kompanii Powstańczej. Brał udział w walkach

o Rakoniewice, Wolsztyn, Miedzichowo i Kolno. Jego oddział wszedł w skład „Grupy Zachodniej”. Po utworzeniu regularnej Armii Wielkopolskiej został wcielony do 2 p. strz. wlkp., 2 batalion – Pniewy, 5 kompania. W wyniku trudów i walk na Froncie Wielkopolskim zachorował na tyfus i zmarł w I Szpitalu Wojskowym w Poznaniu 6 stycznia 1920 roku. Po zakończeniu działań wojennych działające w Grodzisku Towarzystwo Powstańców i Wojaków wyszło z inicjatywą budowy pomnika który utrwaliłby pamięć o bohaterskim zrywie mieszkańców Ziemi Grodziskiej. Miał to być pomnik–grobowiec usytuowany na cmentarzu. W listopadzie 1928 roku ekshumowano i złożono do wspólnej mogiły zwłoki 9 powstańców poległych i zmarłych w wyniku działań zbrojnych na froncie zachodnim, był wśród nich Jan Stachecki syn Jana i Franciszki. Uroczyste poświęcenie pomnika odbyło się 28 września 1930 roku. Po wkroczeniu wojsk niemieckich we wrześniu 1939 roku pomnik grobowiec został zburzony. Po wojnie, w 1947 roku mieszkańcy Grodziska pomnik odbudowali. Jan Stachecki był kawalerem. W marcu 1939 został pośmiertnie odznaczony Medalem Niepodległości, odznaczenie odebrała matka.

J. Kaminiarz, J. Kubiak, M. Rezler, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na Ziemi Grodziskiej, Grodzisk 1999; Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. 56 Pułk Piechoty –1928; odpis aktu zgonu z USC; Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i Zmarli w Wojnach 1918-1920; dokumenty z CAW; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Piotr Stachecki

Stachecki Ludwik (1895 – ?), kupiec, Powstaniec Wielkopolski, prezes Wielkopolskiego Zarządu Okręgowego Związku Inwalidów Wojennych; wiceprezes Zarządu Głównego Związku Inwalidów Wojennych w Warszawie; radny m. Poznania. Ur. 2 kwietnia 1895 r. w Pobiedziskach, syn Wacława i Stefanii zd. Andrzejewskiej. Naukę pobierał w szkole powszechnej. Był jednym z organizatorów strajku szkolnego w Pobiedziskach i mimo kar cielesnych wytrwał do końca. Już w wieku szkolnym należał do tajnej drużyny skautowej w Pobiedziskach, kolportował w szkole miesięcznik „Skaut”. Od 1913 był stałym delegatem do komendy hufca „Zorza” i brał udział we wszystkich tajnych spotkaniach w lokalu ogrodu „Columbia” przy drodze Dębińskiej. Częste wyjazdy do Poznania spowodowały, że zainteresowała się jego osobą policja; w domu rodzinnym dochodziło też do licznych rewizji. Krótko przede wojną za prowadzenie ćwiczeń z młodzieżą w Domu Katolickim oskarżony został „o opór wobec władzy i niedozwolone organizowanie młodzieży”. Mimo obrony został skazany na grzywnę 60 marek z zamianą na areszt. Wybuch wojny światowej spowodował niewykonanie wyroku. Od 1913 r. należał do tajnych polowych drużyn Sokolich w Pobiedziskach, brał czynny udział w ćwiczeniach wojskowych i polo-

Ludwik
Stachecki

wych, które odbywały się w lasach kobylnickich. Działalnością tą zwrócił ponownie uwagę policji przez co poddawany był licznym szykanom i rewizjom osobistym. Pobiedziska należały w czasie wojny do strefy zagrożonej i z tego powodu wszystkich poborowych wysyłano na Śląsk. Ludwik jako poborowy został ewakuowany w okolicę Legnicy. W maju 1915 r. powołany został do wojska i służył w 37 pp w Haynau. W wyniku skoncentrowania w tym pułku 80% Polaków za agitację narodową został przeniesiony do 35 pp w Brandenburgii i wysłany front francuski w Champagni. W walkach na froncie 4 października 1915 r. utracił prawą nogę powyżej kolana i na własne życzenie przeniesiony został do szpitala wojskowego w Poznaniu. W tym szpitalu odmówił demonstracyjnie przyjęcia Krzyża Żelaznego. W dniu 27 grudnia będąc u rodziców w Pobiedziskach dowiedział się o wybuchu Powstania w Poznaniu. Pomimo swojego inwalidztwa natychmiast ochotniczo zgłosił się do Straży Ludowej w Pobiedziskach. Z uwagi na swoje inwalidztwo otrzymał nadzór nad magazynem brani który znajdował się w Domu Katolickim. Służbę w Straży Ludowej pełnił do 28 lutego 1919 r. Z końcem lutego 1919 r. w biurze Związku Inwalidów Wojennych w Poznaniu przy ulicy Górna Wilda nr 3 utworzył biuro werbunkowe dla lżej okaleczonych inwalidów wojennych, celem pełnienia pomocniczej służby wojskowej. Jako przewodniczący Związku Inwalidów Wojennych występował czynnie w obronie Śląska i uczestniczył w kampanii plebiscytowej. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1926), Krzyżem Zasługi, Oficerskim Krzyżem Korony Jugosławiańskiej

i belgijski Croix de Guerre. Za Powstanie Wielkopolskie i akcję na Śląsku otrzymał odznakę pamiątkową „Za Waleczność” Naczelnej Komendy Straży Ludowej i Śląską Wstęgę Waleczności i Zasługi oraz Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W Okresie okupacji został wysiedlony wraz z rodziną i ojcem Wacławem do GG, zamieszkał w Krakowie. Po wojnie wrócił do Pobiedzisk i mieszkał tam do śmierci. Pochowany na cmentarzu w Pobiedziskach. Żonaty z Ireną Zielińską syn Stefan (1930-1979).

Księga Pamiątkowa Z. I. W. RP Poznań 1931; CAW, dokumenty personalne i odznaczeniowe; Księga Pamiątkowa Miasta Poznania 1929; Księga Pamięci Wielkopolskich Inwalidów Wojennych 1919-1999; Gazeta Bydgoska 07.05.1926 r.; informacje i pamiątki rodzinne.

Piotr Stachecki

Stachecki Piotr (1900 – 1977), uczestnik powstania wielkopolskiego, ur. 13 października 1900 r. w Chrośnicy pod Zbąszyniem. Ojciec Jan robotnik rolny, matka Anastazja z domu Stachecka. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Chrośnicy. W styczniu 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego w rodzinnej wiosce. Uczestniczył między innymi w walkach o Nowy Dwór, Perzyny, Babimost i Nowe Kramsko.

Piotr
Stachecki

Jego oddział wszedł w skład „Grupy Zachodniej”. Po utworzeniu regularnej Armii Wielkopolskiej w marcu 1919 wstąpił ochotniczo do 3 p. strz. wkp. (57 pp). Po zakończeniu działań wojennych na froncie wielkopolskim we wrześniu 1919 roku jego pułk został skierowany na front wschodni, gdzie walczył z bolszewikami. Ze swoim pułkiem walczył na froncie białoruskim nad Berezyną o Bobrujsk, Kobryń i brał udział w bitwie warszawskiej. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej ze swoim pułkiem wrócił do Poznania, nie opuścił szeregów Wojska Polskiego i został skierowany do szkoły podoficerskiej do Wrześni. Po jej ukończeniu został instruktorem w kompani ckm. We wrześniu 1926 r. przeniesiony do 83 Pułku Strzelców Poleskich w Kobryniu, pełnił funkcję szefa kompani. Służbę wojskową zakończył w stopniu starszego sierżanta w 1935 roku. Osiadł w Poznaniu i pracował w zawodzie cieśli. Wykonywał prace związane z odbudową Poznania po zniszczeniach wojennych między innymi w roku 1947 i prowadził montaż orła na zrekonstruowanej wieży ratuszowej. Za udział w walkach o oswobodzenie Ojczyzny i za zasługi na rzecz obronności kraju został odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi (1931), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 (1928), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928) i Odznaką Pamiątkową 57 pp. Żonaty z Marią zd. Weiss miał trzy córki Reginę (ur. 1931), Wandę (ur. 1934) i Halinę (ur. 1941). Zm. 25 grudnia 1977 roku, pochowany na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Brat Piotra Franciszek Stachecki (1898-1981) powołany do armii pruskiej w styczniu 1917 roku i skierowa-

ny na front wschodni, gdzie został ranny. Po zaleczeniu ran na początku stycznia 1919 roku został zwolniony z wojska i chciał przedostać się do Chrośnicy, swojej rodzinnej miejscowości, gdzie w tym czasie trwały walki powstańcze, a jego brat był w miejscowym oddziale. W drodze do domu został aresztowany i osadzony w obozie dla internowanych w Havelbergu, spotykał się tam z powstańcami wziętymi do niewoli i innymi Polakami internowanymi z okolic Zbąszynia i Babimostu. Po zwolnieniu w końcu kwietnia 1919 r. przedostał się – dzięki pomocy rodziny w Podmoklach Małych – przez linię frontu na tereny zajęte przez oddziały polskie. Powołany do Wojska Polskiego służył w baonie celnym w latach 1920-1922. Po przejściu do cywila zawarł związek małżeński z Agnieszką Weiss (1900-1984) i osiadł we wsi Belencin, gdzie pracował w miejscowym majątku. Miał dwoje dzieci: Joannę (1925-2001) i Franciszkę (ur. 1927)

Wiadomości z Historii Regionalnej Obwodu Szkolnego Nowotomyskiego – praca zbiorowa nauczycieli, R. 1934 str. 70; Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. 57 Pułk Piechoty – 1928; Kronika Miasta Poznania R. 2004 str. 207; Nekrolog Głos Wielkopolski grudzień 1977 r.; CAW, wnioski odznaczeniowe; dokumenty i fotografie rodzinne.

Piotr Stachecki

Stachecki Walerian (1900 – 1978), urzędnik pocztowy, ur. 27 października 1900 r. w Pobiedziskach jako syn Wacława i Stefani z domu Andrzejewska. Od 7 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w miejscu uro-

dzenia. Od 1915 roku pracował dorywczo jako pomocnik i uczeń w rzemiośle. W tym czasie należał do Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej i skatów, gdzie był drużynowym (w latach 1916-1918). Podczas Powstania zgłosił się ochotniczo do jednej z komisji werbunkowej w Poznaniu, która przydzieliła go do tworzącej się na Cytadeli kompani telegraficznej gdzie został zarejestrowany 17 stycznia 1919 r. Brał udział w walkach na froncie zachodnim. Po zakończeniu Powstania został skierowany wraz z 5 Kompanią Telegraficzną na front wschodni i walczył z bolszewikami w ofensywie na Kijów dalej ofensywa i odwrót od Mińska do Berezyny i sierpniowa ofensywa do końca wojny. Po zakończeniu działań wojennych na froncie wschodnim uczestniczył w Powstaniu na Górnym Śląsku. Służbę wojskową zakończył w stopniu kaprała w styczniu 1922 roku. W okresie międzywojennym zamieszkał w Poznaniu i był urzędnikiem pocztowym na stanowisku starszego sekretarza pocztowego. W końcu kwietnia 1939 roku został zmobilizowany i przydzielony do batalionu łączności na Cytadeli. 20 sierpnia został skierowany do grupy łączności przy Sztapie Głównym w Warszawie, następnie skierowany do obsługi łącznościowej sztabu Armii Poznań. Obsługiwał rozmowy Generała T. Kutrzeby z Naczelnym Dowództwem w Warszawie. 20 września 1939 roku wraz z całą jednostką łączności dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w niej do 1945 roku. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Poznania i podjął pracę w Urzędzie Poczty i Telegrafu. Za udział w walkach odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921. Żonaty z Aurelią Wende, miał syn Jan. Zmarł

w Poznaniu w listopadzie 1978 roku został pochowany w grobie rodzinnym na cm. junikowskim wraz z żoną Aurelią.

Zimowski L., , Łącznościowcy Wielkopolscy w latach 1939-1946; dokumenty z CAW; informacje i pamiątki rodzinne.

Piotr Stachecki

Stachowiak Kazimierz (1887 – 1942), ks. katolicki, ur. 19 lutego 1887 r. w Bonikowie pow. Kościan. Nauki początkowe pobierał w domu rodzicielskim. Jego ojciec był nauczycielem. Potajemnie uczył też polskie dzieci języka ojczystego i historii Polski. Przez 6 lat uczęszczał do gimnazjum we Wschowie gdzie należał do Tow. Tomasza Zana. W 1906 r. otrzymał maturę. Następnie odbył studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1910 r. był kolejno wikariuszem w Buku, Sierakowie i Kępnie. Z Kępna powołany został do wojska w charakterze sanitariusza. Z powodu choroby został zwolniony z armii i wysłany na wikariusza do Piły. W 1917 r. ustanowiony został proboszczem parafii Budzyń. Tu pracował w kółkach oświatowych i organizacjach robotniczych. W Budzynie należał do kierownictwa ruchu niepodległościowego. Był prezesem Rady Ludowej. W imie-

Kazimierz
Stachowiak

niu dowództwa prowadził pertraktacje z parlamentarzystami niemieckimi. Ks. K. Stachowiak na froncie budzyńskim brał czynny udział przede wszystkim w walkach o Chodzież, gdzie podtrzymywał wycofujących się powstańców z linii walki. Wspierał również materialnie budzyńskich powstańców. Za jego głowę Niemcy wyznaczyli nagrodę. Jako przewodniczący Rady Ludowej na miasto Budzyn zajmował się przejęciem urzędów oraz utrzymaniem ładu i porządku w momencie wyzwolenia miasta. Na apel Władz Naczelnych zebrał od swoich parafian dar pieniężny na odbudowę Ojczyzny. Trzy skrzynie po amunicji pełne złotych monet do Poznania zawieźli budzyńscy powstańcy: Januchowski Hamling i Sarnecki. Z jego inicjatywy powstało w Budzynie Tow. Powstańców i Wojaków. W 6 rocznicę wyzwolenia miasta dnia 6 stycznia 1925 r. na budzyńskim rynku gen. Józef Dowbor-Muśnicki odznaczył ks. Proboszcza Odznaką Wojsk Wielkopolskich. W r. 1930 władze duchowne przeniósł ks. Stachowiaka do parafii Stęszew pow. Poznań. Niepodległościową pracę ks. Stachowiaka i jego wybitny i ofiarny udział w powstaniu poświadczali po latach dowódcy ówczesnych oddziałów w powiecie chodzieskim: ppłk Włodzimierz Kowalki i ppłk Edmund Bartkowski. Dnia 6 października 1941 r. ksiądz został aresztowany przez Niemców i osadzony w Forcie VII w Poznaniu, a wreszcie w obozie koncentracyjnym w Dachau (nr obozowy 28253). Dnia 12 sierpnia 1942 r. oddał życie za Polskę. Odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi, Odznaką 58 Pułku Piechoty (nr 240) i Odznaką Wojsk Wielkopolskich.

CBW 24/4096 akta personalne; Przewodnik Katolicki, 5 IV 1925, nr 14, s. 188 (fot.); W. Jacewicz, J. Woś: Martyrologia polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego, Warszawa 1977, zeszyt IV, s. 158; Józef Czyż. Monografia miasteczka Budzyna (w:) „Głos Budzyna” 26 V 2000 r., nr 11 (31), s. 16

Eustachy Rakoczy ZP

Staniszewski Bolesław (1880 – 1942), proboszcz w Jankowie Zalesnym. Ur. 31 października 1880 r. w Opalenicy, w rodzinie Marcina, nauczyciela szkoły katolickiej oraz członka zarządu miejscowego Banku Ludowego i Pelagii z domu Minickiej. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Opalenicy, Wągrowcu i Wąsowie. Po ukończeniu gimanjum w Międzyrzeczu i uzyskaniu świadectwa dojrzałości (1903) podjął studia w Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Po przyjęciu 10 II 1907 r. święceń kapłańskich skierowany został na wikariat do Sierakowa, gdzie przebywał przez cztery lata. W roku 1908 założył i został pierwszym prezesem „Sokoła” w Sierakowie. Do organizacji zapisało się 34 członków, a w jej ramach ks. Staniszewski prowadził tajne lekcje pisowni i literatury oraz historii polskiej. Prowadził też ożywioną agitację wyborczą na terenie powiatu międzychodzkiego podczas

Bolesław
Staniszewski

wyborów do sejmu pruskiego w 1908. Wybrany został wówczas tzw. wahlmannem (wyborcą) i oddał głosy na polskiego kandydata. W opinii landrata międzychodzkiego (pismo do Naczelnego Prezesa z 30 VI 1908) działalność ks. Staniszewskiego... *który prowadził nadzwyczaj żywiołową agitację wyborczą chodząc od domu do domu* przyczyniła się do wzrostu liczby wyborców głosujących w Sierakowie na polskich kandydatów. Podczas pobytu w Sierakowie był także wicepatronem miejscowego Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich. Na kolejny wikariat przeszedł w 1911 r. do Wir, a po dwóch latach do Lubasza. Podczas pobytu w Lubaszu szczególną aktywność rozwinął w okresie wybijania się na niepodległość. Współorganizował wiece ludności polskiej na ziemi czarnkowskiej, łącznie z wyodrębnionym z niej powiatem wieleńskim. Przemawiał m. in. na wiecu w Gulczu, zachęcając do tworzenia Rad Ludowych, które stać się miały reprezentacją ludności polskiej. Powstały wówczas Rady w Miałach, Pilce, Drawsku, Wieleniu, Rosku. Brał też udział 28 XI 1918 r. w wiecu ogólnym w powiatowym Wieleniu. W gorących dniach powstania gorącym słowem słał parafian – powstańców z Lubasza do wzięcia udziału w walkach o Czarnków 8 stycznia 1919. Udział ochotników lubaskich przesądził o sukcesie, a ks. Staniszewski za tę działalność został odznaczony Krzyżem Walecznych. W 1919 ustanowiony został komendantem w Chobienicach, filialnym kościele parafii zbaszyńskiej. W 1921 został administratorem w Skokach, a od 1 VII 1934 był proboszczem w Jankowie Zaleśnym. Politycznie

sympatyzował z endecją, niejednokrotnie czyniąc to w sposób demonstracyjny. Tytułem przykładu na uroczystościach 3. Majowych w roku 1930 zaprotestował głośno po okrzyku na cześć Marszałka Piłsudskiego, zakazał też orkiestrze grać *Pierwszą Brygadę*. Po wybuchu wojny przesiedlony został z probostwa na wikariat, skąd duszpasterzował do chwili aresztowania, które nastąpiło 6 X 1941 r. . Wieziony był początkowo w Forcie VII w Poznaniu, od 30 X tr. Przebywał w obozie koncentracyjnym w Dachau (nr obozowy 28356). Wywieziony na zagazowanie z transportem inwalidów, zginął 28 maja 1942.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu: KA 12725; SD 139; Księga chrztów parafii św. Mateusza w Opalenicy PM 203/17 s. 17 nr 138; Archiwum Państwowe w Poznaniu: NP 6151 s. 197, 6153 s. 6; PP 3432, TPN 23 s. 207; Archiwum Opalenickiego słownika biograficznego w zbiorach Bogumiła Wojcieszaka, varia życiorysowe; – Elenchus 1908-1920; Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa-Poznań 1982, s. 230; Musioł T., Dachau 1933-1945, Katowice 1971, s. 405; Wojciechowska M., Materiały do dziejów katolickich towarzystw robotników polskich w Wielkopolsce, „Poznańskie Studia Teologiczne” t. 6: 1986, s. 412 – „Dziennik Poznański” 1918 nr 269; „Kurier Poznański” 1922 nr 257, 1923 nr 206; 1932 nr 90 (fot.); „Robotnik” 1911 nr 16 (dodatek); „Sokół” nr 11 z 1 VI 1911; „Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych” 1925 (Sko-ki).

Bogumił Wojcieszak

Stankowski Antoni (1898 – 1989), pedagog, wychowawca, profesor gimnazjalny, oficer WP w armii generała Andersa. Ur. 15 marca 1898 r. w Ostrowie Wielkopolskim. Ojciec Marcin Stankowski był znanym i cenionym zegarmistrzem. Jego zakład mieścił się na ul. Rynek 22. Matka Aniela Stankowska z d. Krumka zajmowała się wychowaniem czworga dzieci: Stefana, Józefy, Wandy i Antoniego. Antoni uczęszczał w Ostrowie do szkoły powszechnej, a następnie do gimnazjum. W gimnazjum był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana i odbył tajne szkolenie wojskowe wg Regulaminu Drużyn Strzeleckich. W 1915 r. w wieku 16 lat, jeszcze przed maturą, został wcielony do armii pruskiej. Po przeszkoleniu w Szprotawie znalazł się na froncie francuskim. Został ranny, lecz wkrótce powrócił do jednostki. Podczas ofensywy i odwrotu dostał się pod koło armatniej lawety i poważnie ranny w nogę przebywał w szpitalu. Długotrwałe leczenie zakończyło się dezercją, do której świetną okazją była ewakuacja szpitala spowodowana sytuacją na froncie wschodnim i przejazd przez Poznań. Po powrocie do Ostrowa, Antoni wstąpił do tworzących się oddziałów powstańczych. Później służył 1 p. strz. wlkp. W 1919 r. Antoni Stankowski na krótko powrócił do Ostrowa w celu dokończenia edukacji, został jednak

Antoni
Stankowski

ponownie wcielony do jednostek wielkopolskich wojska polskiego i brał udział w walkach na Wołyniu i Podolu. Książeczka wojskowa Antoniego zawiera następujące wpisy: 11 listopad 1918 r. – przyjęty na żołd – I Pułk Strzelców Wielkopolskich w Ostrowie; 23 styczeń 1919 r. – powołany do I Baterii 1 Pułku Artylerii Polowej; 1 grudnia 1919 r. – urlopowany; 20 lipca 1920 r. – wcielony do Baterii Zapasowej 14 Pułku Artylerii Polowej; 21 listopada 1920 r. – urlopowany. Po powrocie z frontu kontynuował naukę w gnieźnieńskim gimnazjum i w 1921 r. zdał tam maturę. Następnie podjął studia najpierw prawnicze, a następnie historyczne z geografią. Studiował na Wszechnicy Piastowskiej (UP) w Poznaniu, oraz na Uniwersytecie Warszawskim. Po uzyskaniu stopnia magistra podjął pracę dydaktyczną w Gimnazjum i Liceum w Trzemesznie. Po kilku latach pracy i zdaniu egzaminu, uzyskał państwowy tytuł profesora gimnazjalnego. Tytuł ten uprawniał do pracy naukowej. Profesor Stankowski w okresie międzywojennym czynnie uczestniczył w życiu społecznym i występował często na patriotycznych zgromadzeniach. Nie uszło to uwadze hitlerowskich agentów i po wkroczeniu wojsk niemieckich do Trzemeszna był poszukiwany. Uniknął rozstrzelania tylko wskutek wcześniejszej mobilizacji. Niestety inni profesorowie Trzemeszeńskiego gimnazjum zginęli z rąk hitlerowców. W sierpniu 1939 r. jednostka artyleryjska Antoniego Stankowskiego formowała się w okolicy Wilna. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Polski została internowana, a Antoni Stankowski stał się więźniem wojennym skazanym w sfinansowanym procesie na 8 lat więzienia i zsyłkę. Wędrówka

przez tereny ZSRR okupiona była głodem, cierpieniem i śmiercią wielu towarzyszy niedoli. Lato 1941 spędził Antoni w okolicach Murmańska, uczestnicząc w budowie polowego lotniska wojskowego. Na terenie ZSRR zdołał przedostać się do polskiej armii formowanej przez gen. Władysława Andersa. Przeszedł szlakiem przemieszczeń przez okolice Saratowa, dolinę Fergany, Morze Kaspijskie do Persji. Jeszcze podczas pobytu Armii na terenie ZSRR Profesor został przeniesiony z linii do I Junackiej Szkoły Kadetów przy Armii Polskiej. Przez okres prawie pięciu lat szkoła mieściła się na terenie Palestyny w Barbarze. W roku 1947 przeniesiono ją do Anglii i wtedy Antoni Stankowski wystąpił z armii. Odchodząc uzyskał ocenę pracy w wymiarze – bardzo dobry. Okres ten zamknął się trzema krótkimi wpisami w książeczce wojskowej: 11 lipca 1942 r. wcielony do Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR; 28 listopada 1942 r. skierowany do pracy pedagogicznej w Junackiej Szkole Kadetów i 1 sierpnia 1947 r. demobilizacja. Powrócił przez Włochy do Polski i do pracy dydaktycznej w Trzemesznie, a od roku szkolnego 1948/49 przez dwa lata pełnił funkcję dyrektora Liceum Ogólnokształcącego w Trzemesznie inicjując odbudowę i rozbudowę szkoły. Odmowa wstąpienia do PZPR i, „niechlubna” przeszłość wojenna uniemożliwiła dalszą pracę na stanowisku dyrektora szkoły, wtedy przeniósł się do Gniezna i do emerytury (1972) pracował nieprzerwanie w Liceum im. Bolesława Chrobrego w Gnieźnie. Swoistym osiągnięciem profesora było stworzenie najlepszej w Wielkopolsce szklonej pracowni geograficznej. Po przejściu na emeryturę najpierw w szkole, a następnie prywatnie udzie-

łał lekcji niemieckiego. Przez ostatnie dwa lata życia niezwykle troskliwie opiekował się swoją obłożnie chorą żoną. Zmarł nagle 6 lutego 1989 r. i został pochowany na cmentarzu św. Krzyża w Gnieźnie. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1970), Złotym Krzyżem Zasługi (1959), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Wojska (2x; 1946 i 1947) oraz brytyjskim The War Medal (1947). Antoni Stankowski ożenił się 27 listopada 1926 r. z Haliną Piechowską (1903-1989) lektorem języków obcych i z małżeństwa tego urodziło się dwoje dzieci: Bogdana (ur. 1927) i Wojciech (ur. 1935).

Archiwum Liceum im Bolesława Chrobrego w Gnieźnie; dokumenty i pamiątki rodzinne; informacje syna Wojciecha Stankowskiego.

Ewa Matuszak

Stankowski Kazimierz Antoni (1878 – 1929), proboszcz w Ostrowie n. Gopłem i Krotoszynie, kapelan powstańczy. Ur. 2 marca 1878 r. w Kruszwicy w rodzinie Klemensa, miejscowego lekarza – społecznika i Jadwigi z Prusinowskich. Uczył się w gimnazjach w Inowrocławiu i Wągrowcu, gdzie 8 III 1900 uzyskał świadectwo dojrzałości. Po studiach seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął 13 XII 1903 święcenia kapłańskie. Przez pierwsze cztery lata swej służby duszpasterskiej był kapłanem w Potulicach k. Nakła. Na okres jego pobytu na wikariacie w Potulicach przypadło nasilenie walki dzieci polskich o prawo do nauki religii w języku ojczystym. Ks. zajął w tej sprawie jednoznaczne i zdecydowane stanowisko.

Potępił politykę germanizacyjną w przemówieniu wygłoszonym podczas wiecu szkolnego w Nakle (10 X 1906), które stało się powodem rozwiązania zgromadzenia przez policję. Izba Karna w Pile skazała go na 600-markową grzywnę (11 I 1907) uznając to wystąpienie za podburzanie do nieposłuszeństwa wobec władz. W sądzie ostentacyjnie odmówił odpowiadania na pytania zadawane w j. niemieckim, co odbiło się szerokim echem w całej okolicy. Został też ukarany grzywną w wysokości 300 mk (16 IV 1907) za opublikowany na łamach „Dziennika Kujawskiego” artykuł pt. *Kto podszczuwa, a kto się broni* (30 X 1906), w treści którego prokurator dopatrzył się „obrazy władz rejencji” (ten zarzut sąd oddalił) i zachęty dzieci do nieposłuszeństwa wobec władz (tj. zachęty strajku szkolnego). Podczas duszpasterzowania w Potulicach był członkiem (1905) i starostą „Straży” na pow. bydgoski. Wiadomo też, że przewodniczył zjazdowi delegatów towarzystw przemysłowych na okręg bydgoski (18 III 1906) i wybrany został wówczas wiceprezesem okręgu i rewizorem kasy okręgowej. W 1908 został wikarym w Inowrocławiu, gdzie rozwinął prężną działalność społeczną, a ważnym obszarem tej aktywności były zabiegi wokół podniesienia poziomu oświaty wśród Polaków. Występował z licznymi prelekcjami w ramach TCL (w latach 1908-12 zasiadał we władzach powiatowych tej organizacji). M. in. zorganizował obchody setnej rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego (1909), przyczynił się do założenia w Inowrocławiu Publicznej Biblioteki Ludowej (1910), przemawiał na wiecach oświatowych, m. in. w Janikowie, Trzemesznie, Nieszczewicach, Witko-

wie. Był też członkiem komitetu jubileuszowego ku czci Zygmunta Krasińskiego, obchodzonego w marcu 1913, należał do komitetu odczytowego TCL na miasto Inowrocław, w ramach którego był prelegentem na wieczorkach dla inowrocławskiej inteligencji oraz na niedzielnych wieczornicach dla ludu, gdzie m. in. wygłaszano odczyty z historii i literatury polskiej z „obrazami świetlnymi”. Reprezentował powiat inowrocławski na II (1910) i III (1911) oraz powiat strzeliński na V (1913) sejmikach oświatowych TCL. Samodzielną pracę duszpasterską podjął w roku 1912, kiedy to został komendantem w Ostrowie n. Gopłem. W opinii landratury inowrocławskiej z tego okresu był: ... *we wszystkich kierunkach żarliwym protektorem polskiej narodowej sprawy*. W okresie wybijania się na niepodległość, pod koniec października 1918, wstąpił do tajnej organizacji w powiecie strzelińskim i został wybrany do jej zarządu. Utrzymywał kontakty z polskimi działaczami patriotycznymi w Inowrocławiu, wspomagał powstańców w rejonie Złotnik. W Ostrowie n. Gopłem zaangażował się w pracy na rzecz PCK, zakupując z własnych środków kilkadziesiąt książek dla sekcji oświatowej w Poznaniu. Jako kapelan uczestniczył w powstaniu wlkp., m. in. w walkach w rejonie Złotnik Kujawskich. W składzie wojsk wielkopolskich, jako kapelan, udał się na odsiecz Lwowa. W 1920 wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, odznaczony został m. in. Krzyżem Walecznych. W niepodległej Polsce stał się jednym z głównych organizatorów duszpasterstwa wojskowego na terenach byłego zaboru pruskiego. Został dziekanem okręgów poznańskiego i pomorskiego, awansowany do stopnia pułkownika.

W 1921 opuścił szeregi Wojska Polskiego i skierowany został przez prymasa Edmunda Dalbora na probostwo w Krotoszynie. Prowadził tam, obok duszpasterskiej, działalność na rzecz miasta i lokalnej społeczności – był radnym miejskim, m. in. założył ochronkę dla niemowląt, którą w roku 1925 przejęło miasto. Zmarł 3 sierpnia 1929, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krotoszynie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu KA 1084, KA 15095; Archiwum Państwowe w Poznaniu PP 2756 (s. 3-4, 48, 85, 86, 312, 329, 332, 337, 416); PP 3435 (cała teczka), PP 4205, s. 324; Landr. Posen West 168 c, s. 127; Landr. Schmigel 747. s. 78, 270 – Elenchus 1903-1929 – *Dzieje Inowrocławia, pod red. M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1978-1982, t. 1, 381; Dzieje Krotoszyna, t. II, s. 289-290; Inowrocławski słownik biograficzny, z. 1, Inowrocław 1991, s. 86-87 (Edmund Mikołajczak, tu literatura); Jakóbczyk W, *Studia nad dziejami Wielkopolski w XIX w. Poznań 1967, t. III, s. 82, 85, 94, 194; Kącki F., Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971 nr 12 (specjalny) s. 49, 58, 74, 101-102; Korth R., Die preussische Schulpolitik und die polnische Schulstreik, Würzburg 1963, s. 166; Księga jubileuszowa (...) w 50 rocznicę założenia Tow. Inowr.–Strzeleckiego, Inowrocław 1914, s. 33; Księga pamiątkowa Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, s. 308; Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918/1919, pod red. Z. Wieleczi, Poznań 1933, s. 135; J. Wróblewski, *Polskie biblioteki ludowe w zaborze pruskim i na terenie Rzeszy niemieckiej w l. 1843-1939, Olsztyn 1975, s. 294; Z. Wygodzki, Gniezno***

i powiat gnieźnieński w powstaniu wielkopolskim 1918/1919, s. 195; – „Czytelnia Ludowa” 1906 s. 135, 1909 s. 20-21; „Dziennik Kujawski” 1906 nr 106, 1907 nr 90, 107, 1911 nr 61, 101, 106, 228, 270, 1912 nr 53, 59, 72, 226; „Dziennik Poznański” 1906 nr 68, 231, 290, 1907 nr 11, 90, 91, 100, 109, 1908 nr 289, 1909 nr 12, 22, 46, 291, 1910 nr 50, 84, 255, 1911 nr 50, 235, 238, 266, 269, 1912 nr 232, 230, 1913 nr 45; „Kurier Poznański” 1920 nr 112, 1928 nr 254, 1929 nr 357, 368; „Lech” 1907 nr 11; „Miesięcznik Kościelny” 1921 s. 8, 1929, s. 84; „Posener Tageblatt” 1909 nr 311; „Praca” 1907 nr 3, 9 17; „Przegląd Oświatowy” 1910 s. 31, 96, 358, 1911 s. 62, 350, 1912 s. 114, 1913, s. 304; „Przyjaciel Młodzieży” 1912 nr 7; „Robotnik” 1912 nr 22; „Rocznik Kółek Rolniczo-Włościańskich”, R. XL (Ostrowo nad Gopłem), Poznań 1914; Spr. „Stella” za rok 1918, s. 48; „Wiarus Polski” 1911 nr 68; „Wielkopolanin” 1905 nr 258.

Bogumił Wojcieszak

Stanowski Adam (1871 – ?), aptekarz wojskowy, ur. 19 lipca 1871 r. w Środzie Wlkp. jako syn Leona i Marianny z Bogulińskich. Studia farmaceutyczne (nie wykluczone, że we Wrocławiu) ukończył w 1900 r. W 1903 r. od Zygmunta Majera za 119 tys. marek nabył aptekę „Pod Orłem” w Żerkowie. Od 1915 r. do listopada 1918 r. służył w armii niemieckiej. W oddziałach powstańczych znalazł się na początku stycznia 1919 r. Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej nr 152 awansowany do stopnia kapitana aptekarza i skierowany do apteki Szpitala Głównego w Poznaniu, gdzie podlegał gen. por. Józefowi Gro-

belnemu. W Wojsku Wielkopolskim służył do końca lipca 1919 r.

CAW; *Akta personalne nr 28171*; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 272; J. Majewski, *Apteka „Pod Orłem” w Żerkowie*, „*Farmacja Polska*” 52, 1996, nr 12, s. 570.

Jan Majewski

Stark Władysław (1886 – 1939), aptekarz, działacz społeczny. Ur. 25 maja 1886 r. w Żninie jako syn Karola i Heleny. Gimnazjum ukończył w Nakle. Farmację studiował w Lipsku, gdzie w czerwcu 1912 r. otrzymał dyplom aptekarski. Praktykę farmaceutyczną odbywał w Dobrodzieniu na Śląsku Opolskim i w Bytomiu na Górnym Śląsku. W czasie I wojny światowej zmobilizowany został do armii niemieckiej. Służył na froncie zachodnim, m. in. w Belgii. Po wybuchu rewolucji listopadowej w Niemczech (1918) opuścił wojsko i wrócił do Żnina. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. Wraz z Kazimierzem Rychlewskim organizował oddział powstańczy w Żninie. Walczył z oddziałami Genschutzu. Zmuszony do opuszczenia miasta, wrócił do niego wraz z posiłkami gnieźnieńskimi kpt. Jana Tomaszewskiego. W powstaniu uczestniczył aż do rozejmu trewirskiego. Był ranny w potyczce pod Szubinem. Po zakończeniu walk został burmistrzem Janówca. W końcu grudnia 1919 r. od Niemca Ericha Berenda (u L. Kostrzeńskiego: 27 kwietnia 1920 r.) odkupił aptekę w Żninie, którą prowadził do wybuchu II wojny światowej. Zm. 18 września 1939 r. w czasie ucieczki na wschód w Lubo-

tniu koło Babiaka w pow. konińskim. Za udział w powstaniu był odznaczony Krzyżem Powstańczym. W Żninie był aktywnym działaczem Towarzystwa Czytelni Ludowych, Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, prezesem Stowarzyszenia Robotników Katolickich i Akcji Katolickiej. W powstaniu wielkopolskim uczestniczyła także jego siostra Prakseda Stark, która jeszcze do I wojny światowej sporadycznie pracowała w aptece swego szwagra Nikodema Siega w Nowym Mieście nad Wartą. W styczniu 1919 r. organizowała ona aprowizację i szpital dla rannych powstańców w gmachu Banku Ludowego w Żninie. Wraz z Alojzą Dobrzyńską, Marią Maciejewską, Władysławą Smorowską oraz Jadwigą i Haliną Jacyńskimi przygotowywała opaski, tampony, szarpie. W 1927 r. na Uniwersytecie Poznańskim ukończyła studia farmakologiczne, otrzymując stopień mgr farmacji. Pracę doktorską nad naparstnicą, podjętą u prof. Jana Mariana Dobrowolskiego, wskutek zniszczenia uprawy przez mrozy zmuszona była przerwać. Rozprawę O utworach lejkowatych w korze niektórych drzew, w szczególności lipy amerykańskiej (*Tilia americana* L.) w Kórniku, napisaną pod kierunkiem Adama Marcina Wodziczki, obroniła w 1931 r. Już jako doktor pracowała w aptece swego brata.

Relacja dr Praksedy Stark ze Żnina, zam. Plac Wolności 13 z 12 lipca 1968 r. (w zbiorach W. W. Głowackiego); L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 274; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939*, wyd. F. Herod. Warszawa 1939, s. 306.

Jan Majewski

Starosta Franciszek (1895 – 1978), ochotnik oddziału Straży Ludowej w Bytniu (pow. szamotulski). Ur. 20 grudnia 1895 r. w Ostrorogu (pow. szamotulski), w rodzinie rybaka Wojciecha i Katarzyny ze Schmidtów. Po ukończeniu szkoły ludowej (1910), pomagał w pracy ojcu. Podczas I wojny światowej powołany do służby czynnej w armii niemieckiej, w latach 1914-1918 przebywał na froncie zach. Ranny pod Verdun, dłuższy czas przebywał w szpitalach. Po zwolnieniu z wojska pracował w Recklinghausen. W połowie 1918 r. powrócił do domu. 27 grudnia wszedł w skład oddziału Straży Ludowej w Bytniu. Brał udział w walkach na froncie pñ. powstania. Następnie odbył przeszkolenie na kursie telegrafistów w Poznaniu; przydzielono go do I kompanii telegrafistów 8 p. strz. wlkp., 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich (późniejsza 15 Dywizja Piechoty). Uczestnik operacji rewindykacji Pomorza do Polski w styczniu 1920 r. Brał udział w wojnie 1920 r., z końcem roku został zdemobilizowany. Początkowo objął pracę w Okręgowej Dyrekcji Poczty i Telegrafów, a następnie w warsztatach kolejowych (1922) w Bydgoszczy, gdzie pełnił funkcję urzędnika państwowego do 1961 r. (z wyjątkiem okresu okupacji). Podczas II wojny światowej pracował jako robotnik w tychże zakładach. Był aktywny w życiu politycznym miasta. Zmarł 8 listopada 1978 r. w Bydgoszczy. Odznaczony m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był żonaty z Anastazją z Konkowskich i miał syna – Lecha Franciszka (ur. 1922) oraz córkę – Irenę Janinę (1924-1930).

Z. Kościański, *Starosta Franciszek*, (w:) *Słownik...* s. 343; F. Sós, *Młodzi, za broń!* (w:) *Przeciw pruskiemu zaborcy*, s. 161; „*Dziennik Wieczorny*” 1971, nr 303; *dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja syna Lecha Franciszka*.

Zdzisław Kościański

Stawny Jakub (1899 – 1977), ur. 21 lipca 1899 r. w Modrzu, w rodzinie Tomasza i Michaliny zd. Nowak. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. 28 grudnia 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich w Dopiewie. Walczył pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 17 lipca 1977 w szpitalu w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Sęszewie. W 1925 roku w Sęszewie zawarł związek małżeński z Marią Włodarczak. Z tego związku urodziły się dzieci: Marianna, Cecylia i Franciszka.

Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Kół w Sęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Sęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Stefaniak Antoni (1899 – 1985), syn Jakuba i Walerii z domu Gierczak, ur. 8 grudnia 1899 r. w Buszewie, wsi leżącej w połowie drogi między Gołańczą a Margoninem, w ówczesnym powiecie wągrowieckim. Jego rodzina już od kilku pokoleń mieszka-

Antoni Stefaniak

ła w tej miejscowości. Niemiecką szkołę powszechną ukończył w 1913 r. w Czesławicach. Języka polskiego uczył się w domu, m. in. czytając polską „Gazetę Grudziądzką” i inne patriotyczne broszury, które z licznymi piosenkami i wierszami o treści patriotyczno-ludowej dostarczał Stefaniakom nauczyciel historii z Gniezna o nazwisku Żak. Młody Antoni patriotyzmem nasiąkał od najmłodszych lat nie tylko z literatury, ale również dzięki częstym spotkaniom i tajnym zebraniom, jakie odbywały się u Stefaniaków w domu. Do wojska powołany został jeszcze w 1917 r., ale dla niego na szczęście, nie trafił na front, lecz na lotnisko w podpoznańskiej Ławicy, gdzie pełnił służbę wartowniczą. Jeszcze przed zakończeniem wojny rozchorował się i otrzymał dłuższy urlop. Do jednostki powrócił na początku listopada 1918 r. Panowało już ogólne rozprzężenie w armii, które zaczęło stopniowo narastać po wydarzeniach rewolucyjnych w Niemczech oraz po zawarciu rozejmu w działaniach wojennych 11 listopada 1918 r. W samym Poznaniu kontrola nad życiem wojskowym, policyjnym i administracyjnym stopniowo przechodziła w ręce Rad Żołnierskich. W połowie grudnia Antoni Stefaniak otrzymał urlop świąteczny, z którego, idąc za przykładem wielu swoich znajomych z wojska, do jednostki już nie

powrócił. Będąc w domu, przypatrywał się działaniom konspiracyjnym Polaków. Jako gorliwy patriota i wyszkolony żołnierz, zgłosił swoją gotowość do pracy w szeregach konspiracyjnych, a następnie wstąpił do gołanieckiej kompanii powstańczej, która została zorganizowana dnia 29 grudnia 1918 r. Jeszcze tego samego dnia, wracając do domu zauważył, że z Gołanicy na Chodzież maszerowała kompania Haimatschutzu i był zły, że gołanieccy powstańcy pozwolili im w pełnym oporządzeniu wojskowym odejść. Dwa dni później, wraz z innymi powstańcami, na rozkaz dowództwa, przystąpił do odbierania Niemcom broni, którą następnie dostarczono do Gołanicy. W późnych godzinach wieczornych, razem z gołaniecką kompanią uczestniczył w oswobodzeniu Kcynii i w rozbrojeniu stacjonującego tam licznego oddziału Grenzschatzu. W następnych dniach uczestniczył w walkach pod Nakłem, później w bitwach pod Szamocinem i Margoninem, brał udział pod dowództwem por. Bartscha w wypadzie mającym na celu spalenie mostu pod Białosławem, stacjonował na powstańczych pozycjach w Lipinach i Kowalewie, gdzie też często dochodziło do starć z nieprzyjacielem. Po reorganizacji wojsk powstańczych, Stefaniak trafił do 4 p. strz. wlkp. w Gnieźnie. Po zakończeniu formowania, jeszcze w sierpniu 1919 r., pułk wyruszył na front litewsko-białoruski, gdzie z marszu wziął udział w zajęciu Bobrujska. Tam przebywał aż do czerwca 1920 r., kiedy włączony został do działań na froncie polsko-bolszewickim. W bitwie warszawskiej znajdował się w grupie uderzeniowej gen. Edwarda Rydza-Śmigłego i w pościgu za cofającymi się czerwonoarmistami dotarł do granicy

Prus Wschodnich. Wziął udział w bitwie nad Niemnem, a następnie działania bojowe zakończył w dniach 10-11 listopada opanowaniem Kojdanowa w rejonie Mińska. Stefaniak w służbie wojskowej pozostawał do początku 1922 r. W okresie międzywojennym Antoni Stefaniak prowadził w Buszewie spore gospodarstwo rolne. W dniu 24 sierpnia 1939 r. został powołany w szeregi polskiej armii i walczył w kampanii wrześniowej. Trafił do niewoli i przez całą wojnę, jako jeńiec, przebywał w Prusach Wschodnich, gdzie wykorzystywany był do prac na roli. Po wojnie powrócił na swoje gospodarstwo, które w sporej części zostało wywłaszczone przez władze państwowe, ale nadal pozostawał właścicielem kilkudziesięciu hektarów, co pozwalało mu utrzymać całą rodzinę. Jeszcze w okresie międzywojennym udzielał się społecznie w lokalnych organizacjach kombatanckich. Po wojnie również działał w środowisku byłych powstańców wielkopolskich, tym razem zrzeszonych w ZBoWiD-zie. Wielokrotnie był wyróżniany i odznaczony, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1972), Medal Zwycięstwa i Wolności (1972) oraz Odznaką Grunwaldzką (1971). Zm. 20 stycznia 1985 r. i pochowany został na gołańickim cmentarzu.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Strzyżewski Wiktor (1892 – 1979), powstańiec kompanii wągrowieckiej. Ur. 18 października 1892 r. w Rynarzewie, w rodzinie budowniczego Ksa-

werego i Franciszki z Wawrzonów. Siedmioklasową szkołę powszechną ukończył w Bydgoszczy (1907). Uczył się kupiectwa i jednocześnie uczęszczał do szkoły doksztalcającej. Jako pomocnik kupiecki pracował w Berlinie, Hamburgu i Múnster. W 1912 r. powołany został do odbycia służby w armii niemieckiej, w 34 Pułku Piechoty w Szczecinie. Podczas I wojny światowej przebywał na froncie wsch. (do 1915), a następnie zach., m. in. uczestnicząc w bitwie pod Verdun (1917). 4 grudnia 1918 r. przedostał się do Bydgoszczy. Na wiadomość o wybuchu powstania udał się do Wągrowca, gdzie wstąpił do kompanii wągrowieckiej. Brał udział w rozbrojeniu Grenzschutzu w Wągrowcu, Chodzieży, walczył pod Gołańczą, Nakłem n. Notecią, Szubinem, Rynarzewem, Sipiarami. Był przydzielony do I kompanii ciężkich karabinów maszynowych 4 p. strz. wlkp. (późniejszego 58 pp) oraz 269 Pułku Piechoty (1920). W ich ramach odbył kampanię polsko-bolszewicką, pełniąc w ostatnim funkcję lekarza baonu. Zwolniony ze służby wojskowej (28 listopada 1920), powrócił do Bydgoszczy, gdzie podjął pracę na PKP. Uczestniczył w pracach wielu towarzystw, m. in. PCK, Kolejowego Przy sposobienia Wojskowego, LOPP, Polskiego Związku Zachodniego. Podczas okupacji hitlerowskiej, od sierpnia 1940 r. do chwili oswobodzenia, należał do POW „Gryf Pomorski”. Ze względów zdrowotnych przeszedł na rentę (1 kwietnia 1949). Zm. 24 listopada 1979 r. w Bydgoszczy. Był odznaczony m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl. i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Wandą Kaszewską, miał dzieci: Romanę Tere-sę (1928-1972), Łucję Cecylię (ur.

1922) i Witolda Jana Kazimierza (ur. 1924).

CAW, *Akta odznaczeniowe – MN t. 955; Z. Kościański, Strzyżewski Wiktor, (w:) Słownik... s. 347-348; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja córki Łucji Cecylii Stańskiej.*

Zdzisław Kościański

Styburski Stanisław (1898 – 1976), ur. 29 kwietnia 1898 r. w Koźminie jako syn Bartłomieja i Apolonii Murawskiej. W latach 1904–1912 uczęszczał do Szkoły Katolickiej w Koźminie. Po jej ukończeniu podjął naukę w zawodzie piekarza u p. Daniełaka w Koźminie. W 1916 r. po zdaniu egzaminów otrzymał tytuł czeladnika-piekarza i cukiernika. Podczas I wojny światowej, w roku 1917 został wcielony do armii niemieckiej. Przeszkolenie wojskowe w artylerii odbył w Królewcu (Koenigsberg). W ostatnim roku wojny skierowano go na front zachodni, gdzie 15 lipca 1918 r. został ranny w walkach nad Marną. Leczony był w szpitalu w okolicach Strasburga, a po wyzdrowieniu przeniesiony do macierzystej jednostki w Królewcu i urlopowany do domu. Po wykorzystaniu urlopu nie wrócił już do jednostki i pozostał w Koźminie. Kiedy wybuchło Powstanie Wielkopolskie ochotniczo wstąpił do I kompanii

Stanisław
Styburski

Baonu Koźmińskiego, której dowódcą był Michał Lorkiewicz. Wraz ze swą kompanią 27 stycznia 1919 r. wyruszył do walki pod Rawicz. Wziął udział w walkach o Krystynki, Polskie Dębno, Szymanowo, Zieloną Wieś oraz w I i II bitwie o Rawicz z 3/4 i z 5/6 lutego 1919 r. Od połowy lutego 1919 r. wraz z kompanią zabezpieczał prawe skrzydło oddziałów powstańczych, walczących na odcinku krotoszyńskim. 24 lutego 1919 r. wraz z I kompanią koźmińską wszedł w skład 11 p. strz. wlkp., jako 8 kompania II batalionu. Przeszkolenie wojskowe odbył w Poznaniu, po czym wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej na szlaku między Wilnem a Warszawą. Po zakończeniu wojny został skierowany do Straży Granicznej. Służył na granicy polsko-czeskiej (rejon Wyszkowa, Jelenkowie i Ławoczane). Po zwolnieniu ze Straży Granicznej zawarł związek małżeński w Koźminie, po czym w 1925 r. osiedlił się w Rawiczu, gdzie prowadził piekarnię. W 1933 r. małżeństwo Styburskich nabyło dom wraz z piekarnią w Rawiczu przy ul. 3 Maja. W czasie II wojny światowej początkowo dalej prowadził własną piekarnię, a po jej odebraniu przez Niemców pracował jako robotnik w tartaku w Rawiczu. W 1943 r. został wysiedlony z żoną i dwiema córkami do miejscowości Trachenberg (obecnie Żmigród woj. dolnośląskie), gdzie pracował w piekarni, której właścicielką była Niemka. W styczniu 1945 r. powrócił wraz z rodziną do Rawicza, gdzie ponownie otworzył piekarnię i cukiernię. W 1950 r. ówczesne władze zabrały mu piekarnię i aż do przejścia na emeryturę w 1963 r. pracował jako kierownik piekarni w Powszechniej Spółdzielni Spożywców w Rawiczu. W okresie

międzywojennej był aktywnym członkiem Ochotniczej Straży Pożarnej w Rawiczu. 28 stycznia 1937 r. został przez Zarząd Główny Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919 uznany za Weterana Powstania Wielkopolskiego. Zmarł 16 lipca 1976 r. i pochowany został na cmentarzu w Rawiczu. Za swe zasługi odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W latach 70-tych XX wieku został awansowany na stopień podporucznika WP. Żonaty był dwukrotnie: pierwszą żoną była Kazimiera Wandlikowska, z którą miał troje dzieci: Henryka (1925-1999), Irenę (1927-2005), Helenę (1934-1995). Po śmierci pierwszej żony w 1941 r., ożenił się powtórnie z Marią Moryson, z którą miał dwoje dzieci: Bożenę (ur. 1942) i Edwarda (ur. 1946).

Informacji syna – Edwarda Styburskiego, Władysława Połczyńskiego, Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich, Wydawnictwo Poznańskie 1970 r., Muzeum Ziemi Koźmińskiej.

Michał Pietrowski

Styczyński Tadeusz (1870 – 1942), proboszcz w Grodzisku Wlkp., współorganizator powstania w powiecie grodzkim. Ur. 13 IV 1870 r. w Śremie, w rodzinie nauczyciela Wincentego i Modesty z Kunowskich. Do szkoły średniej uczęszczał w rodzinnym mieście. Podczas nauki gimnazjalnej, około roku 1889, był prezesem tajnego stowarzyszenia oświatowego „Mariańskie”, którego członkowie składali przysięgę na... *świętą mi pamięć Ojczyzny naszej Polski*. (przed nim funkcję tę pełnił m. in. Piotr Wawrzy-

niak). Redagował też i rozpowszechniał wśród gimnazjalistów ręcznie pisany miesięcznik „Pierwiosnek”. Po zdaniu w roku 1891 matury w gimnazjum w Deminie (Demmin, Maklenburgia) kształcił się w seminarium duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Świecenia kapłańskie przyjął 16 XII w 1894. Na pierwszy wikariat skierowany został do Pobiedzisk. Tu, podobnie jak przez całe kapłańskie życie, obok duszpasterskiej ks. Styczyński prowadził ożywioną działalność społeczno – narodową. Na wikariacie w Pobiedziskach przywrócił działalność Tow. Przemysłowego i sprawował jego prezesurę w okresie od I I do I VII 1895 r. W opinii landrata powiatu Posen Ost z tego okresu (pismo z 10 X 1895 do Prowincjonalnego Kolegium Szkolnego w Poznaniu) Styczyński: *podczas swego 6 miesięcznego pobytu w Pobiedziskach przejawiał gorliwą działalność antyniemiecką. Niejednokrotnie miał wykłady w polskim Towarzystwie Przemysłowym, wzywając zarówno tam, jak również podczas domowych odwiedzin rzemieślników, by nie kupowali u Niemców*. Ta opinia było przyczyną odmówienia mu przez władze pruskie nominacji na stanowisko katechety gimnazjum w Inowrocławiu, gdzie został wikariuszem u boku ks. Antoni Laubitza zwolennika zaangażowania księży w pozaduszpasterską działal-

Tadeusz
Styczyński

ność społeczną. W Inowrocławiu był wicepatronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, które – co podkreślano na łamach prasy – „rozwijalo się świetnie” i było najliczniejsze oraz najprężniejsze w całej Wielkopolsce. Liczyło w tym czasie 560 czynnych członków, otrzymało w tym czasie ze składek społecznych i środków własnych sztandar, a jego biblioteka liczyła 240 tomów. W roku 1896 ks. Styczyński przeszedł do Gniezna, gdzie objął obowiązki III wikariusza przy tamtejszym kościele metropolitalnym. Nie mamy bliższych informacji o jego pozaduszpasterskiej działalności z tego okresu. Jednak wymowna jest wzmianka w „Kurierze Poznańskim” (1898 nr 62) informująca o tym, że gdy opuścił gród Lecha, określono go jako jednego... *z zasłużonych księży działającego około dobra tutejszego społeczeństwa*. Podkreślano, że podczas... *dwuletniej pracy w parafii tumskiej brał chętnie udział w pracach towarzystw*. Na kolejnym wikariacie, w Grodzisku (1898-1899), był wicepatronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich oraz prezesem Towarzystwa Czeladzi Katolickiej. Samodzielną pracę duszpasterską rozpoczął od 1 IV 1900 r. w Wytomysłu, tu m. in. założył i został patronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, do którego należało 76 członków. W roku 1908 założył kółko rolnicze na parafię wytomyską i został jego prezesem. Działal też w Towarzystwie rolniczym grodzisko – nowotomysko – babimojskim. Wiadomo też, że wspierał działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych (np. w 1912 przekazał kwotę 3,65 mk). Podczas duszpasterzowania w Wytomysłu (począwszy od roku 1903) był aktywnym członkiem polskiego

powiatowego komitetu wyborczego na powiat nowotomyski. Od 30 XII 1912 był proboszczem w Grodzisku, gdzie położył duże zasługi w rozwoju polskiego życia narodowego, społecznego i społecznego. Był przewodniczącym Tow. Robotniczego, Samopomocy Żeńskiej i Kółka Rolniczego. Współorganizował otwarte „wieczory odczytowe z obrazami świetlnymi”, m. in. z okazji 300. lecia śmierci Piotra Skargi i setnej rocznicy śmierci ks. Józefa Poniatowskiego. Aktywnie działał w komitecie oświatowym TCL na powiat grodziski i blisko współpracował w tym zakresie z Wandą i Stanisławem Niegolewskimi. W roku 1914 zainicjował założenie biblioteki i czytelnicy w Grodzisku. Gdy w roku 1913 powstało tam Polskie Stowarzyszenie Obywatelskie na jego czele stanął S., będący inicjatorem jego powołania. Stowarzyszenie Obywatelskie prowadziło bardzo ożywioną działalność, stawiając sobie cele oświatowe oraz uświadamienie swoich członków w sprawach prawno-politycznych, socjalnych i gospodarczych. Nadal też działał w towarzystwie rolniczym na powiaty grodziski, nowotomyski i babimojski. Uczestniczył i zabrał głos na wiecu robotniczym 31 VIII 1913 r., z udziałem ponad 300 osób, wskazał na potrzebę organizowania się robotników w celach oświatowych oraz w związkach zawodowych, dla pracy „nad polepszeniem zarobkowym”. Kontynuował też działalność parlamentarną, zapoczątkowaną w 1908 r., kiedy to został wybrany posłem na sejm pruski z okręgu Kościan – Śmigiel – Grodzisk – Nowy Tomysł. Jego kandydatura została zgłoszona przez ugrupowania ludowe i demokratyczne, przeciwko Zygmuntowi Dziembowskiemu, któremu

zarzucano zbytnią ugodowość wobec władz. Był posłem przez dwie kadencje (ponownie wybrany w 1913 r.) i należał do najczynniejszych posłów polskich. Wielokrotnie zabierał głos, m. in. w obronie religii i języka polskiego. Podczas spotkań z wyborcami na wiecach (m. in. we Lwówku, Bukowcu k. Nowego Tomyśla, Opalenicy) potępiając pruskie ustawodawstwo wyjątkowe podkreślał, że *podstawowym prawem wszystkich państw nowoczesnych jest równość wszystkich obywateli wobec prawa*. Od roku 1913, wraz z Felicjanem Niegolewskim, pełnił funkcję sekretarza koła polskiego. W sejmie tym zasiadał do 1918. W roku 1916 wystąpił w sejmie z deklaracją Koła Polskiego w sprawie manifestu cesarza niemieckiego i austriackiego z 5 listopada, proklamującego tzw. Królestwo Polskie. Należał do tych polskich posłów (obok Władysława Seydy i Wojciecha Korfatego), którzy żywo i krytycznie zareagowali po utworzeniu w dniu 5 listopada 1916 r. Królestwa Polskiego. Przemówił w sejmie w tej sprawie 20 XI 1916 podkreślając, że powołanie państwa „wasala” leży wyłącznie w interesie państw centralnych i w żaden sposób nie jest zgodne z aspiracjami narodu polskiego, który nadal pozostaje rozdzielony. Podkreślił też, że utworzenie Królestwa Polskiego jest tylko częściowym spełnieniem postulatów polskich i przypomniał, że... *Naród polski nie utracił poczucia narodowej łączności i prowadzi w dalszym ciągu walkę o niezawisłość narodową*. Akt z 5 XI 1916 r. uznał jedynie za etap na drodze do niepodległości Polski, a pominięcie ziem polskich pod panowaniem pruskim w niemieckich planach restytucyjnych uznał za prowokację, zakłada-

jąc jednocześnie „uroczysty protest” przeciwko niemieckiej polityce germanizacyjnej. W przemówieniu sejmowym 19 IV 1918, podczas debaty nad budżetem oświaty domagał się... *aby szkoła w naszych stronach ojczy- stych nie była instytucją oglupiania, lecz instytucją rzetelnego wykształce- nia, a to tylko będzie możliwym, jeśli się w niej zaprowadzi język polski jako wykładowy*. Działał też w tajnym Kole Towarzyskim (od stycznia 1916 Tajny Międzypartyjny Komitet Obywatelski, a od lipca 1918 Centralny Komitet Obywatelski). W roku 1917 wszedł w skład ogólnozaborowego komitetu obchodów 100 lecia śmierci Tadeusza Kościuszki. Bezpośrednio po zakoń- czeniu wojny, 20 XI 1918 r. na pierw- szym wiecu Rady Ludowej w Grodzi- sku wygłosił referat o zadaniach Naczelnej Rady Ludowej i rad lokal- nych. 12 XII został prezesem zarządu Rady Ludowej na obwód grodziski. Na jego wniosek zorganizowano lokal- ną Straż Obywatelską (później Straż Ludową) oraz przydzielono pruskim urzędnikom polskich kontrolerów. Podczas powstania wielkopolskiego stworzył na terenie Grodziska i pow. grodzkiego pierwsze zręby polskiej administracji państwowej. W 1919 r. został wybrany członkiem Wydziału Powiatowego w Grodzisku oraz człon- kiem i przewodniczącym Rady Mie- jskiej w Grodzisku – kierował sprawa- mi miejskimi do czasu objęcia manda- tu w Sejmie Ustawodawczym. Podczas inwazji bolszewickiej w 1920 r. zgłosił swe usługi Polskiemu Czerwonemu Krzyżowi – otrzymał wówczas nomi- nację na nadzwyczajnego delegata PCK. Był też prezesem powiatowym Komitetu Obrony Górnego Śląska. U początku niepodległości, podczas obchodów trzeciej rocznicy wybuchu

powstania wielkopolskiego w Grodzisku Wlkp. odnosząc się do nowych zadań, stojących przed Polakami w niepodległej ojczyźnie powiedział m. in.: *Przypadł nam rzadki w dziejach świata zaszczyt budowania państwa na nowo. Oby wielkość chwili odpowiadała wielkości dusz naszych, aby następne pokolenia na grobach naszych nie wyryło napisów: Żyli w wielkich czasach, wzięli bezcenny dar, ale go strzec nie umieli...* Podkreślał znaczenie... *nie tylko moralnej, ale także fizycznej kondycji społeczeństwa*, stąd jego aktywny udział w dziele budowy stadionu w Grodzisku (1925). W okresie międzywojennym założył w Grodzisku i objął przewodnictwa koła Towarzystwa Demokratyczno – Narodowego i jako reprezentant koła wziął udział w wyborach uzupełniających do Sejmu Ustawodawczego (1 VI 1919) i został wybrany posłem z okręgu poznańskiego. W Sejmie wszedł do Klubu Związku Ludowo-Narodowego i aktywnie pracował w komisji ochrony pracy i opieki społecznej. Zagadnienia te były dominującymi podczas całej jego działalności parlamentarnej. Ponownie obrany posłem w roku 1922, był wówczas członkiem Rady Naczelnej Związku Ludowo Narodowego. W kadencji 1919 – 1922 posłował z okręgu kościańsko – grodziskiego, a w kadencji 1923 – 1928 z okręgu Poznań Zachód. W sejmie należał do Klubu Narodowego, a jednocześnie zasiadał w Radzie Naczelnej Związku Ludowo–Narodowego w Warszawie. W pracy parlamentarnej dał się poznać jako doskonały mówca i współautor szeregu ustaw z zakresu ochrony pracy, oświaty, opieki społecznej i spółdzielczości. W roku 1925 przeszedł do Gniezna i został kanonikiem tamtejszej kapituły metropolitarnej. Działal-

ność społeczno – polityczną kontynuował także w Gnieźnie, na szczeblu lokalnym. W 1929 był radnym i przewodniczącym rady miejskiej Gniezna. Ze względów politycznych zmuszony był ustąpić ze stanowiska przewodniczącego w 1930, zachowując mandat radnego. Należał do SN, wchodził w skład komitetów wyborczych na terenie Gniezna, przygotowujących wybory do sejmiku w latach 1928 i 1930, był też członkiem Rady Powiatowej SN na pow. gnieźnieński. Należał do organizatorów Tow. Pol. Czechosłowackiego w Gnieźnie. W roku 1939, wraz z ks. dziekanem Mateuszem Zabłockim urządził w ramach Towarzystwa Czytelni Ludowych wieczory dyskusyjne dla inteligencji. Na łamach „Kuriera Poznańskiego” (1939 nr 230) ukazał się wówczas artykuł pod wymownym tytułem „Gniezno przerwało sen”. Ponadto był członkiem zwyczajnym Wydziału Prawno-Ekonomicznego PTPN (1908-1929). Po wybuchu wojny pozostał w Gnieźnie. Tu został aresztowany (6 X 1941), uwięziony początkowo w Łądzie n. Wartą, następnie umieszczony w Dachau (od 30 X 1941, nr obozowy 28221), gdzie zmarł 6 II 1942.

– *Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, AKM III sygn. 547; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu KA 3719; APP NP. 6153 s. 55, 58, NP 6275 s. 405-406; NP 6276 s. 193; PP 2755 s. 90, 94, 164 i dalsze; PP 3443 (cała teczka); Landr. Grätz 306 s. 79; 405 s. 44, 163-164; 415 s. 32, 33, 44, 198-199, 265 i dalsze; Landr. Neutomischel 381 s. 221, 275-280, 361; Landr. Posen Ost 1159 s. 40; Landr. Posen West 168 c, s. 676; Akta miasta Grodziska 508 (nlb.). – Dzieje Wielkopolski pod red. W. Jakóbczyka, t. II,*

Poznań 1973, s. 740-741; *Elenchus omnium ecclesiorum et universi cleri Archidioecesis Gnesnensis et Posnaniensis pro Anno Domini...* 1895-1938; Łoza S., *Kto był kim*, s. 440 (fot.); *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Warszawa-Poznań 1982, s. 232; Paluszkiewicz M., Szewsz J., *Słownik biograficzny członków tajnych Towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918*, Poznań 2000, s. 290; *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLV, s. 190-191 (Janusz Karwat); *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa – Poznań 1981, s. 711-712; (Zygmunt Kaczmarek, *duże nieścisłości i luki*). – Adamczewski J., *Powstanie wielkopolskie 1918 – 1919 na terenie ówczesnych powiatów grodzkiego i nowotomyskiego*, Poznań 1973, s. 22 (mps w zbiorach autora); Czubiński A., *Powstanie wielkopolskie 1918/19*. Geneza, charakter, znaczenie, P. s. 67, 443; Czubiński A., Grot Z., Miśkiewicz B., *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Zarys dziejów*, Warszawa – Poznań 1988; Dmowski R., *Polityka polska i odbudowanie państwa*, Warszawa 1988, t. I; *Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów*, pod red. B. Polaka, Grodzisk Wlkp. 1990 (passim, fot.); Gulczyński A., *Ministerstwo byłej dzielnicy pruskiej (1919-1922)*, Poznań 1995, s. 12; Hemmerling Z., *Posłowie polscy w parlamencie Rzeszy Niemieckiej i sejmie pruskim*, Warszawa 1968, s. 125, 191; Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, t. III, s. 71; Karwat J., *Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznańskim w latach 1887-1919*, Poznań 2002, s. 205, 492;

Karwowski S., *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, Poznań 1918-1931, t. III, s. 212-214; Kącki F., *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971 nr 12 (specjalny) s. 35-36; J. Kozłowski, *Działalność społeczno – narodowa księży na ziemi nowotomyskiej w latach 1871-1919*, w: *Nowego Tomyśla drogi do niepodległości*, pod red. B. Wojcieszaka, Nowy Tomyśl 2000, s. 52, 56-57; Marczewski J., *Narodowa demokracja w Poznańskim 1900-1914*, s. 261; Markwicz A., *Filomaci (1816-1926). Część I. Wilno-Wielkopolska*, Grudziądz 1931, s. 66. 70; Tenże, *100 lat historii organizacji Tow. Tomasza Zana. Filomaci 1816-1926*, Londyn 1975, s. 43, 46, 47; Paluszkiewicz M., *Towarzystwo Tomasza Zana w Śremie*, „*Przegląd Zachodni*” R. 34: 1978, nr 5/6, s. 191; Piela M., *Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym w latach 1914-1924*, Lublin 1994, s. 171; *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*, praca zbiorowa pod red. Z. Grota, Poznań 1968, s. 60, 61, 333, 457; Rzepecki J., *Pobudka wyborcza*, Poznań 1907, s. 73; Rzepecki T., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 243, 272; Seyda M., *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty. Od wybuchu wojny do zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych*, Poznań – Warszawa – Wilno-Lublin 1927, t. 1, s. 38, t. 2, s. 77, 354, 381, 382, 592; *Sprawa polska w izbie poselskiej sejmiku pruskiego w Berlinie*, Poznań 1917, s. 20; „*Stadion*”. *Jednodniówka uroczystościowa na otwarcie i poświęcenie Stadionu w Grodzisku Wlkp.*, Grodzisk, 1925, s. 1; Trzeciakowski J., *Polskie ugrupowania polityczne zaboru pruskiego wobec Niemiec 1871-1918*, w: *W krę-*

gu polityki. Polacy i Niemcy w XIX wieku, Poznań 2002, s. 79; Tenże., *Postowie polscy w Berlinie 1848-1928*, Warszawa 2003, s. 292, 293, 303, 453, 457; Wierzchostawski S., *Elity polskiego ruchu narodowego w Poznańskim i w Prusach Zachodnich w latach 1850-1914*, Toruń 1992, s. 130; Wilk S., *Archidiecezja gnieźnieńska w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1987, s. 39, 41, 109, 123, 151; Wojciak J., *Walka polityczna w wyborach do parlamentu Rzeszy i sejmu pruskiego w Poznańskim w latach 1898-1914*, Warszawa-Poznań 1981, s. 114-117, 120, 154-157, 159, 179, 183; Wojcieszak B., *Nowotomyscy duszpasterze końca XIX i początku XX stulecia*, „Przegląd Nowotomyski”, 2007 nr 4, s. 51 (fot.); – „Dziennik Bydgoski” 1908 nr 135; „Dziennik Poznański” 1901 nr 49, 1904 nr 4, 1908 nr 116, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 175, 254, 1909 nr 16, 116, 1910 nr 234, 1913 nr 101, 118, 134, 1917 nr 53, 166, 263; 1918 nr 137, 138, 139, 140, 1919 nr 10; „Gazeta Polska” 1908 nr 132; „Gazeta Toruńska” 1909 nr 40; „Goniec Wielkopolski” 1908 nr 26, 134, 141; „Kościelny Dziennik Urzędowy” 1896 s. 13; „Kurier Poznański” 1895 nr 257, 1896 nr 11, 265; 1898 nr 62; 1901 nr 24, 1903 nr 108, 1904 nr 3, 1908 nr 25, 136, 1912 nr 263, 1913 nr 290, 1916 nr 135, 1918 nr 137, 138, 1919 nr 103, 1920 nr 7, 90, 103, 188, 1921 nr 31, 1922 nr 48, 1925 nr 355, 1933 nr 37, 39 (fot.), 509, 1939 nr 230; „Nasz Dzień po Dniu” 2003 nr 17, s. 10; „Orędownik Powiatowy”, Grodzisk 1922 nr 10, 16; „Orędownik Grodziski” 1925 nr 80, 96, 97; „Praca” 1913 nr 23 (fot.), 25; „Prawda” (Poznań) 1919 nr 97 z 26 IV 1919; „Przegląd Oświatowy” 1912 s. 116, 1914 s. 60-62; „Przegląd

Wielkopolski” 1913 nr 22; 1912 s. 166, 1914 s. 60-62; *Rocznik Jubileuszowego Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim*, R. XVI, Poznań 1911, s. 165; „Rocznik Kółek Rolniczo-Włościańskich” 1909-1914 (sprawozdania: Wyto myśl); „Siła” 1913 nr 18; „Wiarus Pol.” 1894 nr 149, 1897 nr 72; „Wiadomości Grodziskie” 1987 nr 8.

Bogumił Wojcieszak

Szczerbicki Alfons (1899 – 1975), pomocnik aptekarski, ur. 20 listopada 1899 r. w Chełmnie na Pomorzu jako syn Waleriana i Julianny z d. Pokrzywińskiej. W czasie I wojny światowej zmobilizowany (w 1917 r.) do wojska niemieckiego. Na początku grudnia 1918 r. opuścił armię niemiecką i znalazł się w Chełmnie. Aby uniknąć ponownej mobilizacji, zbiegł z Pomorza do Wielkopolski. Po wybuchu powstania wielkopolskiego włączył się do walki. Służył w Poznańskim Pułku Strzelców, a później w 63 pułku piechoty. Do rezerwy przeszedł w 1920 r. w stopniu plutonowego. W 1923 r. przed Komisją Wojewódzką w Toruniu zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego. Do 1925 r. pracował w aptece „Pod Lwem” w Grudziądzu (ul. Pańska 19) u swego brata Alojzego, później w aptece „Zielonej” w Wejherowie i ponownie w aptece brata. Przez krótkie okresy na zastępstwach zatrudniony był ponadto w Pielplinie, Chełmnie i Działdowie. Za aktywny udział w walce o niepodległość Polski 13 września 1933 r. odznaczony Medalem Niepodległości. W kwietniu 1935 r. zweryfikowany jako członek Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej. W 1939 r.

ponownie powołany pod broń. Był uczestnikiem kampanii wrześniowej. Pod koniec działań wojennych trafił do niewoli niemieckiej. Po zwolnieniu z oflagu w 1941 r. zatrudniony został jako dozorca w Nowym Mieście Lubawskim. Mieszkał i pracował w nim także po zakończeniu wojny, początkowo jako kierownik referatu kultury i sztuki w starostwie, później (od 1953 r.) jako pomocnik aptekarski w Nowym Mieście i Węgorzewie. Jako powstaniec i delegat woj. olsztyńskiego w grudniu 1968 r. uczestniczył w odsłonięciu pomnika Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Zmarł 20 lutego 1975 r. w Nowym Mieście Lubawskim. Wspomniany wyżej brat jego Alojzy, który ukończył farmację w 1918 r. na uniwersytecie w Berlinie i był właścicielem apteki „Pod Lwem” w Grudziądzu, wzięty przez Niemców jako zakładnik we wrześniu 1939 r. został rozstrzelany.

Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Olsztynie (teczka osobowa); Listy Alfonsa Szczerbickiego do Witolda Włodzimierza Głowackiego z 1 VIII 1970, 16 XII 1974 i 7 XII 1975 (odpisy w posiadaniu autora pracy); E. Trynieszewski, Powstaniec i działacz społeczny (Ludzie, których spotykamy), „Słowo Powszechne” nr 76 z 30/31 marca 1968 (dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach”); Kopie dyplomów (w posiadaniu autora pracy): Medalu Niepodległości (1933), Odznaki powstańczej nr 3814 (1935), Awansu na stopień podporucznika z 13. XII. 1971 r.

Jan Majewski

Szcześniak Kazimierz (1885 – 1945), dowódca odcinka frontu powstania wielkopolskiego, organiza-

tor i dowódca kompanii wielichowskiej. Ur. 20 lutego 1885 r. w Gałęzowie (pow. wrzesiński), w rodzinie rolnika Wawrzyńca i Stanisławy z Klimków. W latach 1889-1906 uczęszczał do szkoły rolniczej w Bojanowie. Po jej ukończeniu (1904-1906) był uczniem seminarium nauczycielskiego w Rawiczu, gdzie złożył egzamin dojrzałości. Był nauczycielem w Wiosce (pow. grodziski). Podczas I wojny światowej zmobilizowany do armii niemieckiej (od 11 października 1914), walczył na froncie wsch. i zach., m. in. n. Kamienną, Wisłą i Bugiem, a od 24 stycznia 1917 r. n. Sommą. Był dwukrotnie ranny oraz ciężko zatruty gazem. Za udział w walkach otrzymał Krzyż Żelazny I i II kl. oraz plakietkę pułku za zdobycie angielskiej baterii (kwiecień 1918). Po rekonwalescencji wrócił do baonu zapasowego do Berlina, gdzie od 25 września 1918 r. organizował polskie zespoły bojowe. Z 8 na 9 grudnia otrzymał polecenie powrotu do Wielichowa, w którym przystąpił do konspiracyjnej pracy niepodległościowej. Po powrocie ze szpitala śmigielskiego (5 stycznia 1919) czynnie włączył się w wir powstania: objął dowództwo nad kompanią wielichowską oraz wilkowską, z którymi przeprowadził ćwiczenia bojowe. 10 stycznia zdobył z kompanią wielichowską Kopanicę. Od 14 stycznia przystąpił do organizacji drużyny

Kazimierz
Szcześniak

kopanickiej. Brał udział w obronie Kargowy (11 i 12 lutego 1919), a od 15 lutego obsadził kompanią odcinek w Widzimie, następnie 18 lutego w Wielkim Grójcu. Dekretem NRL nr 104 (z 3 czerwca 1919) od 1 czerwca (ze starszeństwem od 1 czerwca 1914) został mianowany por. Od 4 lutego do 30 czerwca 1919 r. pełnił funkcję dowódcy 7 p. strz. wlkp. (późniejszy 61 pp). Od lipca do 1 listopada był wykładowcą w Szkole Podchorążych w Poznaniu. Następnie znalazł się w szeregach 62 Pułku Piechoty Wielkopolskiej, gdzie pełnił funkcję dowódcy baonu oraz obowiązki dowódcy pułku. Podczas ofensywy ukraińskiej w kwietniu 1920 r. odznaczył się męstwem, a po powrocie z frontu pełnił szereg funkcji w 62 pp: dowódcy pułku, referenta wyszkoleniowego, dowódcy baonu, pełniącego obowiązki dowódcy pułku, kwatermistrza. Od 30 listopada 1927 r. do marca 1929 r. przebywał w Słonimie, gdzie był dowódcą 3 baonu 79 pp. W marcu 1929 r. został przeniesiony na stanowisko Oficera Placu do Brześcia n. Bugiem. Od 31 marca 1930 do 28 lutego 1933 r. pełnił funkcję komendanta Powiatowej Komisji Uzupełnień w Szamotułach, w stopniu ppłk., następnie przeniesiony w stan spoczynku. Przygotował i opublikował wartościowe wspomnienia, oparte na archiwaliach, notatkach własnych oraz relacjach. Podczas II wojny światowej początkowo brał udział w walkach w ramach 14 Dywizji Piechoty; ciężko ranny pod Garwolinem został ewakuowany do Lublina, a następnie do Rumunii. Po podleczeniu przebywał w obozach Calimanesti i Targoviste. W 1940 r. przedostał się przez Turcję, Syrię do Palestyny, gdzie wstąpił

ochotniczo do oddziałów polskich. Wskutek odnowienia ran ciężko chorował. Zm. 22 października 1945 r. w szpitalu w Tel-Awiwie. Pochowany został na cmentarzu wojskowym w Ramleh. Był odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych (3x), Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Medalem Dzieściolecia Odzyskanej Niepodległości. Żonaty ze Stanisławą z Jankowskich, miał córkę Zofię (ur. 1913).

CAW, *Akta odznaczeniowe i personalne*; AP Poznań, *Akta ZPW w Poznaniu*, 42, s. 42-43, 169; AP Poznań, *Akta ZPW w Poznaniu*, 101, s. 173; *metryka zgonu Głównej Komisji Likwidacyjnej Polskich Sił Zbrojnych (Londyn) z 23 V 1948 r.*; Z. Kościański, *Szcześniak Kazimierz*, (w:) *Słownik...* s. 350-351; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich)*, Bydgoszcz 1925, (*krótki biogram s. III zał.*); *Lista starszeństwa oficerów zawodowych piechoty*, Warszawa 1933, 1935', *Rocznik Oficerski*, Warszawa 1923, 1924, 1928, 1932; K. Szcześniak, *Wielichowanie w walce o wolność*, (w:) *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, 1938*, z. I, s. 73-119, 131-145; *Wojskowe aspekty*, s. 54, 313; A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie*, Poznań 1978, s. 233, 350, 363, 365; „*Gazeta Polska*” (Jerozolima) nr 251 z 26 X 1945; Z. Kościański, (20 II 1885-22 X 1945), (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. II, cz. I, s. 145; *dokumentacja rodzinna; relacja córki Zofii Kręgielskiej*.

Zdzisław Kościański

Szkudlarz Antoni (1900 – 1980), ur. 10 czerwca 1900 r. w Połajewie, pow. czarnkowski. Ukończył szkołę powszechną, później szkołę handlową-pracował w zawodzie kupieckim. Podczas Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, od dnia 6 stycznia 1919 r. jako ochotnik walczył w oddziale powstańczym pod dow. ppor. Króla (szerzej patrz tom I, str. 195). Od 7 stycznia 1919 r. walczył z bronią w ręku w I Kompanii Czarnkowskiej – pod Czarnkowem, przy wypędzaniu Niemców i urzędników niemieckich w miejscowości Romanowo. W chwili wdarcia się Niemców w okolice śluzy nad rz. Noteć, Antoni Szkudlarz brał udział w ich wyparciu. Dalej pełnił służbę wartowniczą na moście, który był wielokrotnie atakowany przez Niemców. Jak podaje córka – waleczność kompanii udaremniała jego zdobycie i spowodowała rozgromienie i wyparcie z posterunków wartowniczych w rzeźni w Czarnkowie. Dowodził patrolem mającym za zadanie poszukiwanie amunicji, broni, odzieży wojskowej w miejscowościach: Piotrowo, Radom, Przybychowo, Polesie, Boruszyn i Romanowo do 15 marca 1919 r. Od 20 marca pełnił służbę wartowniczą w II Batalionie Garniz. w Poznaniu, a od 8 kwietnia 1921 r. służył w 57 pp; 7 grudnia 1921 r. zwolniony do rezerwy, lecz od 28 grudnia 1922 r. służył już w kompanii sztabo-

Antoni
Szkudlarz

wej D. O. K. VII Poznań jako introli-gator. Od 20 kwietnia do 16 maja 1925 r. przydzielony do II Kompanii 58 pp na 4. tygodniowe szkolenie. W czasie II wojny światowej pracował, jak wcześniej, w zakładzie H. C. P. w Poznaniu. W grudniu 1940 r. torturowany przez Niemca, mistrza Adlera za rzekomy sabotaż. Wynikiem tortur była utrata słuchu. Po wojnie nie należał do żadnych organizacji politycznych. Zmarł 18 lipca 1980 r. i pochowany został w Poznaniu. Za udział w walkach odznaczony został: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Odznaką Grunwaldzką i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1927). Był żonaty i miał dzieci: Jerzego (ur. 1930); Irenę (ur. 1931); Dominikę (ur. 1933) i Stefanię (ur. 1940).

Relacji córki Antoniego Szkudlarza – Dominiki Kijak.

Angelika Pilarska

Szukalski Alfons (1890 – 1942), proboszcz w Karminie, ur. 31 VII 1890 w Siedleminie pod Jarocinem, w rodzinie nauczycielskiej Władysława i Rozalii z Grześkiewiczów. Był bratem ks. Franciszka Ksawerego Szukalskiego (zob. biogram w niniejszym tomie). Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w gimnazjum ostrowskim (1910) odbył studia seminaryjne w Poznaniu i Gnieźnie, święcenia kapłańskie przyjął 19 XII 1914 r. Pierwszą placówką jego pracy duszpasterskiej był wikariat w Rydzynie, skąd 1 stycznia 1918 r. przeszedł do Opalenicy. Jako wicepatron opalenickiego Katolickiego Towarzystwa

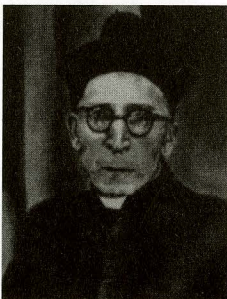
Robotników Polskich (liczyło 97 członków) wygłaszał wykłady o sprawach „teraźniejszych i historycznych”. W ramach tych drugich – często z użyciem „obrazów świetlnych” – krzewił patriotycznego ducha. Dla podniesienia poziomu oświaty członków organizował wieczornice, przedstawienia amatorskie, zorganizował biblioteczkę liczącą 130 książek, w tym wiele historycznych. Jego między innymi wpływowi – pośredniemu i bezpośredniemu – przypisać należy, iż wielu członków tej organizacji wstąpiło w szeregi powstańczej kompanii opalenickiej. W roku 1919, w ramach współdziałania KTRP i Towarzystwa Młodzieży, urządził uroczysty, patriotyczny obchód rocznicy konstytucji 3 maja. Gdy 12 IV 1920 r. przeszedł z Opalenicy do Nakła na stanowisko nauczyciela religii w tamtejszym gimnazjum, na łamach „Kuriera Poznańskiego” odnotowano m. in. iż ks. Szukalski w Opalenicy:.... *swoją bezstronnością i akuratnością w wypełnianiu obowiązków zjednał sobie u wszystkich parafian szacunek i przywiązanie. Szczególnie podnieść należy jego zapobiegliwą pracę w Towarzystwie Młodzieży, które doprowadził do wielkiego rozkwitu.* Po przejściu do Nakła położył duże zasługi do polonizacji szkolnictwa w powiecie wyrzyskim. Od roku 1923 był proboszczem w Karminie, pełnił równocześnie obowiązki inspektora nauki religii na powiat pleszewski oraz wizytatora nauki religii w szkołach powszechnych dekanatu. Został aresztowany 12 marca 1940 r. i uwięziony w Forcie VIII w Poznaniu. Następnie więziony był w obozach koncentracyjnych w Buchenwaldzie i Dachau (nr obozowy 21912), gdzie zginął 1 kwietnia 1942 r.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu SD 139; Archiwum parafialne w Opalenicy (wikariusze); Archiwum Opalenickiego słownika biograficznego w zbiorach autora: Sprawozdanie Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich za rok wojny 1918, toż za rok 1919 – Jacewicz W., J. Woś J., Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, t. III, s. 72; Kącki F., Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971 nr 12 (specjalny) s. 87; Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa-Poznań 1982, s. 236; Wielkopolska szkoła edukacji narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów Gimnazjum Męskiego w w Ostrowie Wielkopolskim w 125-lecie jego założenia 1845-1970, Wrocław 1970, s. 195; B. Wojcieszak, Szukalski Alfons (1890-1940) – wikary w Opalenicy, mps; „Kurier Poznański” 1920 nr 90;; „Stella” spr. za lata 1918 – 1927;

Bogumił Wojcieszak

Szukalski Franciszek Ksawery (1878 – 1956), delegat na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, proboszcz w Wielowsi. Ur. 1 XII 1878 w Siedleminie pod Jarocinem w rodzinie Władysława, nauczyciela i Rozalii z Grzeskieviczów. Po złożeniu (15 III 1901) egzaminu maturalnego w gimnazjum krotoszyńskim wstąpił do seminarium duchownego najpierw w Poznaniu, potem w Gnieźnie; 17 XII 1904 r. przyjął święcenia kapłańskie. Posługę kapłańską pełnił kolejno w Obornikach Wlkp. (1905) Czeszewie (1907),

Wyszanowie (1908) i przy kościele św. Wojciecha w Poznaniu (1908-1912). Do 1914 r. był drugim penitencjarzem (spowiednikiem) w katedrze poznańskiej. W Poznaniu pełnił obowiązki wicepatrona Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w parafii św. Wojciecha oraz patronował Towarzystwu „Pielgrzym”, a także wybrany został prezesem Tow. Wstrzemięźliwości „Jutrzenka”. Wiadomo też, że uczestniczył w zebraniu TCL które odbyło się w Urbanowie pod Poznaniem. Kolejne jego posady były już samodzielne – najpierw w Potarzycy (1 IV -1 XI 1914), a następnie Bukownicy, gdzie pozostał do 1922 r. i pełnił obowiązki notariusza dekanalnego dekanatu ostrzeszowskiego (1914-1923). Nie mamy bliższych danych o jego pozaduszpasterskich dokonaniach, wiadomo jedynie, że jego działalność społeczna sprawiła, iż przez Naczelnego Prezesa Prowincji uznany został za „persona minus grata” (pismo z 9 X 1914 r.). Od roku 1915 był prezesem Towarzystwie Czytelni Ludowych na powiat ostrzeszowski, został członkiem nadzwyczajnym tej organizacji po wpłaceniu datku w wysokości 100 mk. W latach wojny przeprowadził wśród parafian zbiórkę pieniężną na rzecz dotkniętych nieszczęściem rodaków z Królestwa. Na placówce w pow. ostrzeszowskim doczekał się odzyskania niepodległości. W listopa-

Franciszek Ksawery
Szukalski

dzie 1918 r. został wybrany członkiem Powiatowej Rady Ludowej, istniało podejrzenie, że patriotyczna działalność ks. Szukalskiego skłaniała Niemców do przygotowywania nań zamachu. W grudniu 1918 r. był jednym z delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Delegatem na Sejm był również jego ojciec Władysław Szukalski, wówczas nauczyciel w Opalenicy, posługujący z powiatu grodziskiego. Od 1 X 1922 r. do chwili aresztowania przez hitlerowców duszpasterzował w parafii Wielowieś, był też inspektorem nauki religii na pow. koźmiński. Aresztowany został 13 III 1940 r., a następnie internowany w obozie przejściowym w Bruczkowie niedaleko Gostynia; zwolniony 26 IX 1940 r. i wysiedlony do GG, gdzie do końca okupacji pracował duszpastersko na terenie diecezji sandomierskiej. Po wojnie powrócił na dawną placówkę. Za zasługi dla Kościoła od papieża Pius XII otrzymał godność (1951) kapelana honorowego. Zmarł 10 stycznia 1956 r. w Wielowsi, spoczywa na miejscowym cmentarzu przykościelnym. W nekrologu podkreślano, iż był znakomitym kaznodzieją i gorliwym spowiednikiem.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu KA 16142 (personalia); Archiwum Państwowe w Poznaniu, zespół Prezydium Policji 3454 (1907-1914, cała teczka); – Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3-5 grudnia 1918 r. Oprac. B. Polak, Koszalin 1999, s. 173; Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Archidioecesis Gnesnensis et Posnaniensis pro Anno Domini... 1904-1920; Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk,

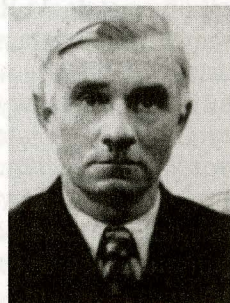
Warszawa-Poznań 1982, s. 236; – Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, t. 6. Warszawa 1978 s. 166; E. Nawrot, *Dekanat ostrzeszowski 1821-1945*, Poznań 2001, s. 81, 107, 111, 172, 202; *Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słownik biograficzny*, t. 1, Poznań 2001, s. 64, 147 (fot.); M. Wojciechowska, *Materiały*, s. 411; – „*Dziennik Poznański*” 1908 nr 22, 105, 1912 nr 188; „*Kurier Poznański*” 1913 nr 293; „*Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej*” 1951 s. 153, 1957 s. 465-466; „*Posener Tageblatt*” 1907 nr 173 z 14 IV 1907; „*Przegląd. Oświatowy.*” 1918, s. 122; „*Przewodnik. Katolicki*” 1908 nr 11, s. 87; *Towarzystwo Kolonii Wakacyjnych „Stella” – sprawozdanie za lata 1917-1925; Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za 1919/1920, Poznań 1921 (Ostrzeszów); „Robotnik” 1910 nr 10.*

Bogumił Wojcieszak

Szulc Stefan (1899 – 1969), ur. 12 listopada 1899 r. w Solcu (daw. pow. babimojski) jako syn Stanisława i Marianny z d. Skorupińska. Miał 14-cioro rodzeństwa: 5 siostr i 9 braci (jego ojciec 2-krotnie owdowiał i 3-krotnie był żonaty). W wyniku zmiany miejsca zamieszkania uczęszczał do 4-klasowej szkoły powszechnej w Radomierzu. Po jej ukończeniu, aż do czasu uzyskania pełnoletności pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa. 14 czerwca 1917 r. został wcielony do wojska niemieckiego. Walczył na froncie zachodnim m. in. pod Verdun jako sanitariusz w 135

Pułku Piechoty. Zdemobilizowany w grudniu 1918 r., wrócił do rodziny. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się ochotniczo w dniu 1 stycznia 1919 r. do utworzonego oddziału powstańczego w Błotnicy pod dowództwem ppor. Stanisława Siudy. 4 stycznia 1919 r. brał udział w walkach o wyzwolenie Rakoniewic a następnego dnia o wyzwolenie Wolsztyna i okolic. Kilka dni później uczestniczył w kolejnych walkach o Kopanicę, Chobienice, Kargową i Babimost. Od 6 marca 1919 r. został żołnierzem 3 batalionu wchodzącego w skład nowo utworzonego 2 p. strz. wlkp. (późniejszy 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej). W dniach 4-5 września 1919 r. wyruszył ze swoim pułkiem z Kościana transportem kolejowym na front białoruski. Pod dowództwem kpt. St. Siudy brał udział w walkach pod Połockiem, Bobrujskiem, Szaciłkami i Swobodą, a następnie w czasie odwrotu naszych wojsk przed bolszewicką nawałnicą – w słynnej bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swoim pułkiem do Śremu, miejsca stałego pobytu tej jednostki w dniu 24 grudnia 1920 r. Po 10-ciu miesiącach pobytu w tym garnizonie został przeniesiony z dniem 21 października 1921 r. do 75 pp w Chorzowie, w którym zakończył obowiązkową służbę wojskową 26

Stefan
Szulc

marca 1922 r. Kilkanaście dni wcześniej, będąc jeszcze żołnierzem WP, zawarł 13 lutego 1922 r. związek małżeński z Katarzyną Hylak, z którą po powrocie z wojska zamieszkał najpierw w Radomierzu, a od 1926 roku w Boszkowie. Jako robotnik fizyczny otrzymał zatrudnienie w pobliskiej cegielni w Starkowie. W grudniu 1928 r. tuż przed świętami Bożego Narodzenia spłonęło jego mieszkanie. Zrozpaczony tą tragedią umieścił żonę z trojgiem dzieci u rodziny w Radomierzu i wyjechał do Francji w poszukiwaniu dobrze płatnej pracy. Otrzymał zatrudnienie jako górnik w kopalni w Quivrechaine w departamencie Valencien blisko granicy belgijskiej. W 1930 r. sprowadził do siebie żonę z dziećmi. Stałe zameldowanie we Francji otrzymał wraz z rodziną dopiero 27 maja 1934 r. Potem urodziło się im czwarte dziecko. W 1936 r. jego żona z nowo narodzonym synem wróciła czasowo do Polski odwiedzić rodzinę oraz za zarobione pieniądze na obczyźnie rozpocząć budowę własnego domu. Po kilku miesiącach pobytu w kraju udała się ponownie do męża i dzieci we Francji. Spokojny ich tryb życia został przerwany nakazem opuszczenia Francji w ciągu 48 godzin przez męża Stefana, za działalność polityczną, którą uprawiał wśród górników. 11 stycznia 1939 r. wraz z 13-letnim synem Marianem powrócił on na stałe do Radomierza, kontynuując rozpoczętą przez żonę budowę domu. Z chwilą wybuchu II wojny światowej został wywieziony na roboty fizyczne o charakterze ziemnym w rejonie Sulechowa. Tam w wyniku trudnych warunków fizycznych i złego sposobu odżywiania mocno podupał na zdrowiu. Zaczął również wolno tracić wzrok. W 1942 r. wrócił do Rado-

mierza z powodu śmierci swego syna Mariana. Zamieszkał u swego brata Bronisława, będąc już niewidomym. W 1946 r. powróciła z Francji jego żona z dwójką dzieci, oprócz najstarszej córki Wandy, która pozostała na obczyźnie. Dokończyli budowę własnego domu prowadząc nieduże gospodarstwo rolne. Stefan Szulc zm. 17 czerwca 1969 r. Pochowany został na cmentarzu przy kościele św. Piotra w Przemęcie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1964). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem. Z żoną Katarzyną miał dzieci: Wandę (ur. 1922) zam. we Francji, Józefa (1923-1955), Mariana (1926-1942) i Rajmunda (ur. 1934).

Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 90-91; Głos Wolsztyński nr 205, luty 1963, s. 3; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD w Wolsztynie, Teczeki nr 13/1965, 7/1967 i 17/1976; Księżeczka rodzinna Stefana Szulca wydana 26.04.1930 przez USC w Przemęcie; Księżeczka wojskowa nr 3138, PKU Kościan; Legitymacje: KKOP, nr 727-68-179; WKP, nr 1-70233; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu, s. 84; Informacje prawnuczki Adrian-ny Rogozińskiej.

Antoni Fornalski

Szyfter Stanisław (1891 – 1949), ur. 24 kwietnia 1891 r. w Sęszewie, w rodzinie rzeźnika Jana i Marianny zd. Samol. W czasie I wojny światowej służył w wojsku pruskim. Pod koniec 1918 roku przystąpił do Powstania Wielkopolskiego, gdzie służył pod dowództwem por. Andrzeja Kopy

z Trzcielina. Po zakończeniu służby wojskowej rozpoczął pracę w zawodzie rzeźnika. Zmarł 16 sierpnia 1949 roku w Stęszewie. 20 lipca 1925 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Majewicz (ur. 22 marca 1895 r. w Stęszewie). Żona zmarła 23 stycznia 1955 roku w Stęszewie. Z tego związku urodziły się dzieci: Włodzimierz i Ewa (zam. Bartkowiak).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Szyfter Wincenty (1897 – 1965), ur. 27 stycznia 1897 r. w Stęszewie, w rodzinie Hygina i Anastazji zd. Nowicka. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W czasie przerwy urlopowej przystąpił do oddziału por. Andrzeja Kopy. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica w Poznaniu. Za udział w Powstaniu Wlkp. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 19 marca 1965 w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1927 roku zawarł związek małżeński z Elżbietą Makarowską w Katowicach, która zmarła 24 lutego 1992 roku i pochowana została wraz

Wincenty
Szyfter

z mężem. Z tego związku urodziły się dzieci: Mirosław, Maria i Teodor.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Szymański Kazimierz (1898 – 1965), aptekarz, działacz związkowy. Ur. 23 lutego 1898 r. w Gostyniu. Do gimnazjum uczęszczał w Gostyniu, Wolsztynie i Zgorzelcu. W 1915 r. rozpoczął praktykę w zawodzie aptekarskim w Gostyniu. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zgłosił się na ochotnika do wojska. Brał udział w walkach na froncie południowym. W lipcu 1921 r. w Uniwersytecie Poznańskim otrzymał dyplom aprobowanego aptekarza. Pracował w aptekach Poznania, Katowic i Gniezna. W 1922 r. został kierownikiem laboratorium farmaceutycznego przy aptece Kasy Chorych w Poznaniu, później kierownikiem samej apteki i wreszcie objął stanowisko naczelnego aptekarza. Poza działalnością ściśle aptekarską wiele czasu poświęcał sprawom związkowym. Kiedy w grudniu 1919 r. powstało połączenie z dwóch organizacji Towarzystwo Farmaceutów Polskich b. zaboru pruskiego, został jego sekretarzem. Przez kilka następnych lat (do 1932 r.) był także prezesem Oddziału Poznańskiego Związku Zawodowego Farmaceutów – Pracowników RP. W okresie jego prezesury szczególnie wiele zrobiono w zakresie poprawy warunków pracy i regulacji umów z właścicielami aptek. W 1932 r. nabył na własność aptekę w Mogil-

nie (Plac Wolności 9, po 1935 r. Plac Marszałka Piłsudskiego 9), którą prowadził do wybuchu II wojny światowej. Wysiedlony z Mogilna, okupację spędził w Sokołowie Podlaskim. Po zakończeniu wojny powrócił do Mogilna, uruchamiając aptekę, którą prowadził do ostatnich dni swego życia. Oprócz działalności aptekarskiej był też znanym społecznikiem, członkiem wielu organizacji, radnym miejskim, człowiekiem szeroko znanym w środowisku. Zm. 17 lipca 1965 r. w Mogilnie.

Kalendarz Farmaceutyczny za rok 1939. Wyd. F. Herod. Warszawa 1939, s. 302; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 496; T. Dobrzyński, Mgr Szymański Kazimierz, „Farmacja Polska” 21, 1965, nr 15-16, s. 629; W. W. Głowacki, Pięćdziesięciolecie farmaceutycznego ruchu związkowego w Wielkopolsce, „Farmacja Polska” 24, 1968, nr 8, s. 612.

Jan Majewski

Szymczak Bolesław (1890 – 1978), powstaniec, aptekarz, ur. 6 czerwca 1890 r. w Poznaniu. W czasie I wojny światowej wcielony do wojska niemieckiego. Służył w kompanii sanitarnej w stopniu kaprała. Okresowo zatrudniony był także w wojskowej aptece. Przez dłuższy czas przebywał na froncie w Macedonii. Po zakończeniu wojny powrócił do Wielkopolski. W styczniu – lutym 1919 r. zatrudniony został w aptece Jana Stryczyńskiego we Wronkach. Na początku marca 1919 r. wcielony do 10 pp dowodzonego przez Andrzeja Kopę. Przez krótki czas przebywał na froncie pod Kcynią. W drugiej połowie 1919 r. wraz z Wojskiem Wielkopolskim przerzucony na

Ukrainę. Z ludzi bardziej znanych znaleźli się tam między innymi: aptekarz Wincenty Garstecki oraz lekarz Wiktor Dega. Na wiadomość o otwarciu farmacji na Uniwersytecie Poznańskim poprosił o zwolnienie z wojska i rozpoczął studia farmaceutyczne. Ukończył je w 1921 r. W 1925 r. wraz z aptekarzem Andrzejem Józefem Michalskim utworzył hurtownię farmaceutyczną „Farmahurt”. Po wojnie zatrudniony był w kilku poznańskich aptekach. Mieszkał przy ul. Nehringa 10 m. 2. Zmarł 9 października 1978 r. w Poznaniu.

Relacja W. W. Głowackiego z rozmowy telefonicznej z Bolesławem Szymczakiem w dniu 5 XII 1974 r.; Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1935. wyd. F. Herod. Warszawa 1935, s. 511; Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939. wyd. F. Herod. Warszawa, 1939, s. 479; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 496 (błąd w nazwisku: zamiast Szymczak wydrukowano Szymaczak); Urząd Miejski w Poznaniu. Wydział Spraw Obywatelskich.

Jan Majewski

Szyper Stanisław (1888 – 1949), dowódca 4 kompanii 2 batalionu Grupy Zachodniej. Ur. 20 marca 1888 r. w Inowrocławiu, w rodzinie rolnika Wojciecha i Wiktorii ze Stelmachowskich. Podczas nauki w gimnazjum inowrocławskim brał czynny udział w pracy niepodległościowej. Po ukończeniu szkoły średniej służył jako jednoroczny w 11 Pułku Grenadierów we Wrocławiu (1 października 1911-31 marca 1912), następnie (do 30 września 1912) w prowianturze Oleśnicy, gdzie otrzymał awans na podoficera. Jesienią 1912 r. rozpoczął pracę

w administracji majątków hr. S. Łąckiego w Posadowię. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Początkowo (od 2 sierpnia 1914) jako zastępca komendanta dworca pełnił nadzór nad kuchnią dworcową w Nowym Tomysłu. Od 26 sierpnia był zawiadowcą prowiantury w Żaganiu, a następnie w Poznaniu. 22 września 1916 r. jako zastępca urzędnika przydzielony został do 115 Dywizji Piechoty, a od 23 września do 199 Dywizji Piechoty. Od 29 listopada do końca wojny był kierownikiem polowej piekarni. Powstanie wielkopolskie zastało go w Posadowię. Współorganizował (6 stycznia 1919) baon lwówceki, w którym pełnił funkcję dowódcy kompanii (późniejsza 4 kompania 2 baonu Grupy Zachodniej), a następnie oficera rachunkowego. 15 marca powołano go do Intendentury w Poznaniu. Dekretem NRL nr 28 (póź. 21 z 9 kwietnia 1919) mianowany por., 12 kwietnia 1920 r. został zwolniony z armii i podjął pracę w rolnictwie; był kolejno dzierżawcą folwarków: Ziemin k. Wielichowa (1920-1931), Polwica (ówczesny pow. średzki) i Jarosławiec (Fundacja Kórnicka). Podczas II wojny światowej (8 grudnia 1939) wysiedlony z rodziną do Całowania (k. Garwolina), od 20 października 1941 r. przebywał w Budziskach. W lutym 1945 r. zgłosił się do pracy w Fundacji Kórnickiej. Od sierpnia 1947 r. pracował jako administrator PGR – majątku Lubiekowo (pow. skwierzyński). Ze względów zdrowotnych w grudniu 1947 r. zrezygnował z pracy zawodowej. Zm. 15 lipca 1949 r. w Poznaniu. Odznaczony był m. in. Medalem Niepodległości. Ze związku małżeńskiego z Antoniną Wiatrolikówną miał dzieci: Krystynę, Aleksandrę, Stanisława, Marię i Aurelię.

CAW, Akta personalne – 20771, 15213, 5615; Z. Kościański, *Szyper Stanisław*, (w:) *Słownik...* s. 358-359; *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Poznań 1938, z. I, s. 7; Z. Kościański, *Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Nowy Tomysł 1988, s. 20-21; *dokumentacja rodziny; relacje – córki Aleksandry oraz Krystyny Tomczyk*.

Zdzisław Kościański

Śledzikowski Stanisław Antoni (1901 – 1948), ur. 23 października 1901 r. Rodzice Franciszek i Katarzyna z domu Muller wstąpili w związek małżeński w Szubinie, ale w poszukiwaniu lepszych warunków życia wyemigrowali do Księstwa Brunswickiego. Osiedlili się w Blankenburgu nad Hartzem gdzie urodził się pierwotny syn Stanisław. W 1904 r. rodzina z pokaźnym zasobem pieniężnym wróciła do Szubina. Kupili dom na Placu Kościelnym, a na działce od dzisiejszej ulicy Kilińskiego uruchomili fabrykę mebli. W 1908 r. Stanisław rozpoczął naukę w szkole, którą ukończył w 1915 r. Rodzice dużym naciskiem kładli na wychowanie dzieci w duchu patriotycznym. Gdy wybuchło powstanie bracia Śledzikowscy – Stanisław i młodszy o dwa lata Julian nie wahali się po której stronie mają stanąć. Podczas pierwszej próby wyzwolenia miasta 2 stycznia 1919 r.

Stanisław Antoni
Śledzikowski

Stanisław pełnił służbę wartowniczą w okolicach szpitala. Po nieudanym ataku na miasto 8 stycznia rodzina Śledzikowskich zmuszona została przez Niemców do znoszenia ciał zabitych powstańców. Po wyzwoleniu Szubina 11 stycznia 1919 r. bracia Śledzikowscy wstąpili do kompanii szubińskiej, która weszła w skład 9 p. strz. wlkp. Z wojska wrócił w 1921 r. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie. Aktywnie zaczął zbierać wspomnienia z okresu powstania na terenie Szubina i okolicy. Jego rękopisy były weryfikowane podczas spotkań powstańczych, a referaty na ich podstawie Stanisław wygłaszał na zebraniach kół Okręgu Nadnoteckiego. Stanisław Śledzikowski był autorem pomnika powstańczego, który uroczystie odsłonięty został w styczniu 1939 r. na szubińskim cmentarzu. Podczas II wojny światowej opuścił Szubin by uniknąć śmierci, która groziła powstańcom i działaczom z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Znalazł się w Generalnym Gubernatorstwie gdzie wstąpił do Armii Krajowej. Pod pseudonimem Drwał brał udział w akcji „V-1”. Po wojnie wrócił do Szubina gdzie w 22 kwietnia 1947 r. ujawnił swoją Akowską przeszłość przed tutejszym Urzędem Bezpieczeństwa. Otrzymał z UB zaświadczenie, że uczynił zadość warunkom przewidzianym w ustawie o amnestii i korzysta z niej. W 1948 r. Koło Powstańców Wielkopolskich w Szubinie w związku z 30 rocznicą wyzwolenia przystąpiło do wykonania cyklu obrazów, planów i opisu przebiegu powstania na tym terenie. Opisanie powstania zajął się ponownie Stanisław Śledzikowski. Była to kontynuacja jego przedwojennej pracy. Szkice zatwierdzano na posiedzeniu

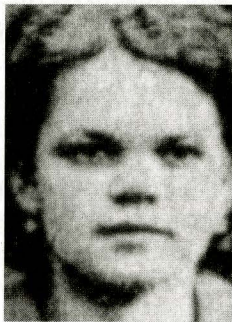
Koła. Na rękopisach i maszynopisach przechowywanych w Muzeum widoczne są poprawki, które powstawały w czasie weryfikacji tematów. Nagła śmierć Stanisława Śledzikowskiego przerwała tę pracę. Nigdy nie doszło również do powstania zapowiadanych obrazów i planów. Spuścizna po Stanisławie trafiła do jego brata Juliana Śledzikowskiego, który przekazał szkice w ręce Zenona Erdmanna, a ten dalej do zbiorów Muzeum Ziemi Szubińskiej. 22 grudnia 1948 r. ciało Stanisława Śledzikowskiego znaleziono w okolicy domu. Do dziś śmierć ta nie została wyjaśniona. Stanisław pochowany został na miejscowym cm. parafialnym, w grobie rodzinnym.

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Ziemi Szubińskiej; S. Strauchman, O wolność Szubina, Szubin 1934.

Kamila Czechowska

Śmierchalska Władysława (1891 – 1963), ur. 28 maja 1891 w Opalenicy, córka Juliana i Marianny. W roku 1906 uczestniczyła w strajku szkolnym w Opalenicy. Aktywnie działała w opalenickim „Sokole”, a jej podobizna znalazła się na zbiorowym zdjęciu „Ćwiczącego oddziału opalenickiego Sokała” które trafiło do obiegu jako pocztówka około roku 1912. W końcu

Władysława
Śmierchalska

1918 r. uczestniczyła w szkoleniu medycznym organizowanym w Opalenicy przez przez Jadwigę i Kazimierza Brossów (zob. biogramy w niniejszym tomie) w prywatnym mieszkaniu, zajmowanym w ówczesnej posesji Ignacego Gronostaja (obecnie Rynek nr 25). Po wybuchu powstania zgłosiła się ochotniczo, jako jedyna kobieta, do działań zwiadowczych. Na polecenie dowódcy kompanii opalenickiej Edmunda Klemczaka 28 XII 1918 r. udała się pociągiem w celu rozeznania sytuacji w Nowym Tomysku i w Zbąszyniu. Ponownie udała się do Zbąszynia 31 XIII 1918 r., tym razem z polecenia ppor. Kazimierza Zenktelera. Znalazła się też w grupie ochotniczek-sanitariuszek, które udały się na front zachodni. Działała w bezpośrednim zapleczu frontu, w okolicach Chrośnicy, Strzyżewa i Łomnicy. Zajmowała się m. in. transportem rannych do szpitali w Buku, Grodzisku i Poznaniu. Ponadto uczestniczyła w działaniach organizacyjnych związanych z zapleczem aprowizacyjnym frontu zachodniego. O dalszych losach brak informacji, wiadomo jedynie, że w okresie międzywojennym przeniosła się do Inowrocławia, gdzie zmarła 31 Vmaja 1963 r.

Barłóg A., Kobiety w Powstaniu Wielkopolskim, „Wielkopolski Powstańca” 2008, s. 48 (fot. zbiorowa opalenickiego „Sokoła”); Donderska Cz., Odcinek zbąszyński w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, s. 17-18, 147 (rps BK PAN 12119); Duda Z., Znane i nieznane (wywiad z Władysławą Gmerek), „Echa Opalenickie” 1983 nr 6; Drążkiewicz K., Kronika kompanii opalenickich powstańców, s. 8 (mps w zbiorach autora); Relacja

Tadeusza Śledzikowskiego z 5 stycznia 1996 r. (w zbiorach autora).

Bogumił Wojcieszak

Świerczyk Wojciech (1898 – 1987), organizator patroli posadowskich i 16 Pułku Ułanów. Ur. 21 kwietnia 1898 r. w Obłoku (pow. ostrowski), w rodzinie rolnika Józefa i Marianny z Banasiaków. Po ukończeniu szkoły podstawowej pracował na roli. W 1906 r. wyjechał do Nadrenii, gdzie brał aktywny udział w pracach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1911 r. powołany został do czynnej służby wojskowej w armii niemieckiej. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zach., wsch. i bałkańskim. 4 kwietnia 1918 r. mianowano go plut. 30 listopada 1918 r. powrócił w strony rodzinne i zameldował się we Lwówku, u hr. S. Łąckiego – organizatora powstania w pow. nowotomyskim. Brał udział w sprowadzeniu broni z Poznania. W styczniu 1919 r. sformował oddział kawalerii, składający się z 22 koni otrzymanych od hr. Łąckiego. 29 stycznia oddział otrzymał nazwę Szwadronu Jazdy II Okręgu, a jego dowódcą został podchorąży T. Bobrownicki, zaś szefem szwadronu plut. Świerczyk. Brał udział w walkach m. in. pod Lewicami, Zębowem, Kupferhammer, Mnichami, Miałą, Grolewem. 29 maja jego szwadron wszedł w skład 2 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 16 Pułk Ułanów), a sam otrzymał awans na wchm. Był pierwszym sztandarowym pułku. Od 10 do 29 lipca 1920 r. przebywał na froncie radzieckim, 1 stycznia 1922 r. mianowano go wachm. sztabowym. W 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich służył aż do przejścia na emeryturę (1939). Podczas II wojny światowej

otrzymał przydział, jako szef szwadronu, do szwadronu zapasowego w Garwolinie. Walczył w rejonie Zyszyna, a następnie Chełmna Lubelskiego. 27 września podjął decyzję o rozwiązaniu swojej grupy. Przeniósł się do Bydgoszczy i wrócił na wieś, gdzie się ukrywał. Po wojnie za zasługi bojowe i udział w powstaniu wielkopolskim awansowano go do stopnia por. rezerwy. Zmarł 1 sierpnia 1987 r. w Bydgoszczy. Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę 1918-1921, Odznaką Wojsk Wielkopolskich. Był żonaty, miał cztery córki.

CAW, *Akta odznaczeniowe i personalne 3015*; Z. Kościański, *Świerczyk Wojciech*, (w:) *Słownik...* s. 364; Z. Kościański, *W sprawie powstańczego rodowodu 16 i 18 Pułku Ułanów*, (w:) *Prawdy i fikcje*, s. 137-138; *tenże*, *Powstańczy rodowód*, „Przegląd Kawalerii i Broni Pancernej” (Londyn) 1990, nr 135; *tenże*, *Powstańczy rodowód 16 Pułku Ułanów*, „Wiadomości Nowotomskie” 1991, nr 3; *tenże*, *Lwówecko-posadowski rodowód 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. gen. dyw. Gustawa Orlicza-Dreszera*, *Lwówek* 1999; *informacje Henryka M. Gorzechowskiego*.

Zdzisław Kościański

Tanaś Stanisław (1900 – 1966), ochotnik z Pleszewa. Ur. 22 października 1900 r. w Baranówku (k. Pleszewa), w rodzinie robotnika rolnego oraz górnikarza Szczepana i Marii z Trzebowskich. Naukę w szkole powszechnej przerwał w 1909 r., kiedy rodzice wyjechali „za chlebem” do Niemiec

i tam ukończył szkołę podstawową (1915). Do średniej szkoły powszechnej uczęszczał w Karstrop. Należał wówczas do polskich organizacji: Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz Koła Śpiewaczego „Leśna Róża”. 16 czerwca 1918 r. brał udział, jako członek ćwiczący, w zlocie „Sokoła” IX okręgu Witten. W czerwcu wcielony został do armii niemieckiej (15 baon pionierów w Strasburgu). Podczas rewolucji w Niemczech oddalił się od oddziału i przyjechał do Pleszewa (rodzice powrócili w styczniu 1919). 26 grudnia 1918 r. przybył z ochotnikami z Pleszewa do Poznania i na dworcu kolejowym pełnił służbę patrolową. Z 27 na 28 grudnia patrolował ulice Poznania. Wziął udział w odebraniu Niemcom koszar 6 Pułku Grenadierów. 29 grudnia powrócił do Pleszewa, by 31 marca 1919 r. powtórnie znaleźć się w szeregach powstańczych. Przydzielony do I baonu saperów wielkopolskich przebywał na odcinku frontu śląskiego, a następnie na froncie póln.: Wągrowiec, Czarnków, Chodzież. 17 grudnia 1919 r. odkomenderowany został na kurs do Szkoły Podoficerskiej Saperów w Warszawie, gdzie otrzymał awans do stopnia kpr. (1921). Ponownie awansował do stopnia sierż. służby czynnej. W 1933 r. został przeniesiony do broni pancernej, a później do wojskowego Instytutu Badań Inżynierii. Podczas wojny obronnej 1939 r. walczył w broni pancernej. Dostał się do niewoli radzieckiej. Przekazany Niemcom, od 1940 r. przebywał w obozie niemieckim k. Luneburga, z którego uciekł w marcu 1942 r. Powrócił do Warszawy, gdzie wziął aktywny udział w ruchu oporu, następnie w powstaniu warszawskim (1944), a po jego upadku dostał się do niewoli. W maju 1945

r. ponownie wrócił do stolicy, już jako inwalida wojenny. Pełnił szereg funkcji, m. in. prezesa LZS Pruszków (k. Warszawy), prezesa Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „SCh” Pruszków. Należał do Związku Inwalidów Wojennych. Zm. 17 lutego 1966 r. w Warszawie. Był odznaczony m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl., Srebrnym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi. Żonaty z Sabiną z Szyszkowskich, miał syna Tadeusza (ur. 1925).

CAW, Akta odznaczeniowe – MN t. 146; Z. Kościański, Tanaś Stanisław, (w:) Słownik... s. 370; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja syna Tadeusza.

Zdzisław Kościański

Tądrowski Wilhelm Kleofas (1883 – 1967), murarz, uczestnik powstania wielkopolskiego w Nekli. Ur. 3 września 1883 r. w Nekli, był synem bednarza, Telesfora T. i Antoniny z Kolanaków. Pierwsze imię otrzymał okolicznościowo, jako 7 syn w rodzinie, zatem oficjalnym jego ojcem chrzestnym był cesarz Wilhelm II; jednak T. używał tylko drugiego imienia. Ukończył czteroklasową szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości, a nast. uczył się zawodu murarza. Służbę wojskową odbywał (od 15 października 1903 r.) w 9 p. artylerii ciężkiej, w Koblencji, a potem pracował w swoim zawodzie. Po wybuchu wojny powołany do czynnej służby 29 marca 1915 r., do 19 p. piechoty, był sanitariuszem. 25 maja 1916 r. ranny pod Verdun, po wyleczeniu znów w linii, w kwietniu 1917 r. przeniesiony do Essen, skąd 3 listopada 1918 r. wrócił do rodzinnej miejscowości. Od 9 listopada 1918 r. w szeregach Straży Ludo-

wej w Nekli, uczestniczył w rozbrajaniu Niemców i likwidowaniu śladów władzy zaborczej. Po wybuchu powstania służył w kompanii nekielskiej, pod dowództwem Zdz. Beutlera, uczestniczył we wszystkich walkach oddziału. W swojej relacji, sporządzonej w 1965 roku, tak to opisywał: *W 1918 r., widząc bliską klęskę Niemiec i możliwość odrodzenia Polski, uciekłem do Nekli, wstępując w szeregi powstańcze wojsk wielkopolskich. Na hasło porucznika Beutlera zorganizowania kompanii nekielskiej wszyscy patrioci zgłosili się, m. in. byłem i ja. W stadium organizacyjnym kompanii, zadaniem naszym było wprowadzić ład i porządek w Nekli i w sąsiednich wioskach. Czynności nasze ograniczały się do wart i patroli, oraz odbierania broni pozostającej w rękach kolonistów niemieckich. Dla przykładu od Niemców z Nekieli i Dominowa odebraliśmy wóz broni palnej, tj. karabiny dubeltówki itp. Uzyskana tą drogą broń wystarczyła dla uzbrojenia naszego nekielskiego oddziału, a nadwyżkę odwieźliśmy do komendy wojskowej w Środzie. Po wstępnym uzbrojeniu i zorganizowaniu, otrzymaliśmy z Komendy we Wrześni rozkaz natychmiastowego zgłoszenia się oddziału Nekielskiego, skąd miał nastąpić wyjazd na front. Gdy kompania opuszczała Neklę, kierownik szkoły Walenty Psują zorganizował pożegnanie ze*

Wilhelm Kleofas
Tądrowski

sztandarem, oraz udziałem dzieci szkolnych i obywatelstwa nekielskiego. Po patriotycznym przemówieniu i odśpiewaniu pieśni „Kto się w opiekę”, odprowadzili nas tłumnie na dworzec kolejowy w Nekli, skąd udaliśmy się pociągiem do Wrześni. Znajdowaliśmy się w kompanii nekielskiej pod dowództwem por. Zdzisława Beutlera w plutonie Stanisława Hadady. Dowódcą sekcji był starszy szeregowiec Franciszek Kowalczyk.. Kompania składała się z ochotników w wieku 15-40 lat. Każdy umundurował się we własnym zakresie. 9 stycznia 1919r. kompania nekielska przybyła do Wrześni. 10 stycznia 1919 r. nastąpił odjazd pociągiem do Gniezna, a o godz. 21-wszej udaliśmy się do Pińska i atakowaliśmy Szubin. Pogoda była piękna. Oddział prowadził porucznik Zdzisław Beutler, mądry i roztropny dowódca. Walka nasza ograniczała się do natarć i potyczek. W skład uzbrojenia mojego oddziału wchodziły: karabiny ręczne, maszynowe, granaty i do tego amunicja. Obok mnie walczyli: Stanisław Hadada, Franciszek Kowalczyk, Teofil Kowalczyk, Czesław Wysocki, Walenty Piotrowski, Kazimierz Koralewski, Franciszek Jęczy-mionka, Stanisław Płodziński i Aleksy Urban. Rannych już nie pamiętam. Do niewoli pruskiej z naszej kompanii, żywcem nie oddał się nikt. Natomiast polegli zostali przewiezieni i pochowani na cmentarzu nekielskim. W okresie międzywojennym pracował na kolei jako rzemieślnik – do 1936 roku, gdy uległ wypadkowi. Podczas okupacji hitlerowskiej nie angażował się w działalność konspiracyjną, w 1944 roku był zaangażowany do pracy przymusowej przy kopaniu umocnień ziemnych. Po wojnie pracował jako murarz. Zmarł 31 stycznia 1967 r. w Nekli,

spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), posiadał też Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1935). Żonaty dwukrotnie: od 1908 r. z krawcową Katarzyną Żerkowską, a od 1929 r. ze Stanisławą Stanisławską Dzieci: Piotr (ur. 1909), Bolesław (ur. 1911), Zofia (ur. 1933, zam. Kulma). Wzmiankowany na tablicy na cmentarzu w Nekli, w prasie regionalnej i w monografii Nekli.

CAW, Ewidencja powstańców wlkp. (nr 9657), kartoteka Archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wlkp. Nr 17259; dokumentacja rodzinna, relacja córki, Zofii Kulma.

Marek Rezler

Thiel Michał (1900 – 1975), ur. 21 września 1900 r. w Przedmieściu (daw. pow. babimojski) jako syn Michała i Agnieszki z d. Leśniczak. Rodzice prowadzili małe 2 ha gospodarstwo rolne. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. Latem 1918 r. został powołany do wojska niemieckiego i wysłany na front zachodni do Francji. Po zakończeniu I wojny światowej, w której zginęło 3 jego braci, wrócił do rodziny przed świętami Bożego Narodzenia. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił jako ochotnik w dniu 6 stycznia 1919

Michał
Thiel

r. do miejscowego oddziału zbrojnego – Kompani Przemęckiej, dowodzonej przez podporucznika Józefa Wróblewskiego. Miesiąc później po zajęciu przez naszych powstańców Kaszczoru i Wielenia, udał się z kompanią ochotników za Leszno, w rejon Ponieca, w obronie takich miejscowości jak Waszkowo, Wydartowo, Sowiny i Gościejowice. 9 marca 1919 r. gdy oddziały powstańcze wchodzące w skład „Grupy Leszno” zostały przekształcone w regularne wojsko, wówczas Michał Thiel jako żołnierz 2 batalionu 6 p. strz. wlkp. (późniejszy 60 pp) Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego brał udział ze swym pułkiem w przejęciu przez Polskę miast Pomorza: Bydgoszczy, Świecia, Tucholi i Inowrocławia. Następnie wraz ze swoją jednostką wojskową uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., dochodząc aż do samego Kijowa. W czasie odwrotu naszych wojsk brał udział w słynnej bitwie warszawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r. Następnie udał się w pogoń za uciekającymi żołnierzami sowieckimi na północ, aż do granicy z Prusami Wschodnimi. W połowie grudnia 1920 r. przybył ze swoim pułkiem do stałego miejsca zakwaterowania w Ostrowie Wlkp. Odbyswał nadal zasadniczą służbę wojskową z której został dopiero zwolniony w listopadzie 1921 r. Po powrocie do domu rodzinnego pomagał rodzicom w prowadzeniu wspólnego gospodarstwa. W połowie lat 20-tych został członkiem utworzonego w Przemęcie Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. mjr. J. Wróblewskiego. Na jego posesji w 1928 r. przy dużym udziale Antoniego Grzesińskiego – właściciela majątku ziemskiego w Zaborowie, zbudowano strzelnicę. Dwa lata póź-

niej 1930 r. M. Thiel został wybrany na członka Zarządu tegoż Towarzystwa z jednoczesnym pełnieniem funkcji sekretarza. W 1936 r. został jego prezesem. W obliczu zagrożenia napadu Niemiec hitlerowskich na Polskę został 24 sierpnia 1939 r. wcielony do 7 Pułku Artylerii. Brał udział w walkach nad Bzurą, pod Kutnem i Łęczycą, a potem w Puszczy Kampinoskiej dostał się do niewoli z której po dwóch tygodniach został zwolniony i wrócił do swego domu, prowadząc nadal gospodarstwo. W czerwcu 1940 r. został wraz z całą rodziną wysiedlony do pobliskiej Błotnicy w której otrzymał nakaz pracy jako robotnik w tartaku prowadzonym przez Niemca Litowskiego. Po ustaniu działań wojennych na naszym terenie w lutym 1945 r., został sołtysem wsi Przedmieście. W krótkim czasie z miejscowym kierownikiem szkoły B. Zielińskim doprowadził do uporządkowania zdevastowanego budynku szkolnego, w którym dzieci mogły już 20 lutego po 5 latach przerwy, kontynuować naukę. W 1946 r. był jednym ze współzałożycieli utworzonej w Mochach Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” z/s w Przemęcie. W latach 50-tych pełnił funkcję pełnomocnika Cukrowni Kościan na rejon Przemętu. Ponadto przez szereg lat był członkiem Rady Nadzorczej miejscowego Banku Ludowego. W 1971 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany podporucznikiem. Zm. 23 grudnia 1975 r. Pochowany na cmentarzu przy Kościele św. Piotra w Przemęcie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Grunwaldzką, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką „Zasłużony Działacz Ruchu Spółdziel-

czego”. Żonaty z Barbarą z d. Szymanowska miał dzieci: Stefana (ur. 1926), Annę (ur. 1928), Kazimierza (ur. 1932), Teresę (ur. 1934), Joannę (ur. 1937) i Stanisława (ur. 1941).

Rękopis życiorysu autorstwa Michała Thiela z dnia 9 lipca 1968 r.; Bloch R., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy., Maszynopis z 23 listopada 1968 r., Orędownik na powiat wolsztyński z 29 grudnia 1930 r., nr 146; Głos Wolsztyński 1959 r., nr 4, s. 5; Zimniewicz K., Bank Spółdzielczy w Przemęcie 1892-1992, s. 25; Zimniewicz K., Przemęt – zarys dziejów, Warszawa-Poznań 1991 r., s. 214, 236, 235; Polak B., Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Kościan 1999 r., s. 289; Kronika Szkoły Podstawowej w Przemęcie 1945-1973; Informacje synów Kazimierza i Stanisława.

Antoni Fornalski

Thomas Paweł Bartłomiej (1891 – 1969), dowódca oddziałów ciężkich karabinów maszynowych – 1 kompanii zapasowej Grupy „Leszno”, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 25 września 1891 r. w Walentynowie (pow. wyrzyski), w rodzinie rolnika Bartłomieja i Anny z Piszczków. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Kcyni pracował (od 15 lutego 1912 do 30 września

Paweł Bartłomiej
Thomas

1912) jako kierownik szkoły ludowej w Poznańskim. Odbił jednoroczną służbę wojskową w Poznaniu (1 października 1912-30 września 1913). Od 1 października 1913 r. pełnił funkcję kierownika szkoły ludowej w pow. kościańskim. Następnie (1 kwietnia 1915-12 grudnia 1918) służył w armii niemieckiej i walczył kolejno w 37 Pułku Piechoty, 345 Pułku Piechoty i 68 Pułku Piechoty. W czasie walk na froncie zach. został ranny. Od 27 grudnia 1918 r. służył w oddziałach powstańczych; był dowódcą odcinka na froncie zach. 20 lutego 1919 r. przeniesiono go do Grupy „Leszno” na stanowisko dowódcy oddziałów ciężkich karabinów maszynowych (1 kompania zapasowa). Na początku kwietnia 1919 r. został mianowany dowódcą 4 baonu 6 p. strz. wlkp. (późniejszy 60 pp). Dekretem NRL nr 54 (poz. 181 z 23 maja 1919, ze starszeństwem od 1 kwietnia 1914) został mianowany por. Od września 1919 r. dowodził 1 baonem 6 p. strz. wlkp. We wrześniu 1921 r. mianowano go kierownikiem wyszkolenia 74 pp w Biedrusku, a w czerwcu 1922 r. szefem sztabu Grupy Północnej na Górnym Śląsku. Od września 1922 r. do stycznia 1928 r. pełnił w 74 pp kolejno stanowiska: dowódcy 1 baonu i oficera P W. Awansował 15 sierpnia 1924 r. do stopnia mjr. Od 1 września do 31 października 1925 r. odbył kurs kwatermistrzostwa przy Ministerstwie Spraw Wojskowych, a w 1928 r. – w Toruniu. W styczniu 1929 r. mianowany został dowódcą 3 baonu w mieście Lida. 1 stycznia 1930 r. awansował do stopnia ppłk. i został zastępcą dowódcy pułku w 85 Pułku Strzelców Wileńskich (Nowa Wilejka). Po ukończeniu (1933) kursu dowódców pułków w Rembertowie, od 30 lipca 1933 do

4 lutego 1934 r. pełnił obowiązki dowódcy 85 Pułku Strzelców Wileńskich, następnie przeniesiony został (4 lutego) na stanowisko komendanta Rejonowej Komisji Uzupełnień w Szamotułach. W wojnie obronnej 1939 r. dowodził grupą ewakuacyjną. Po przekroczeniu granicy (20 września) został internowany w Rumunii. Przebywał w obozach w Calimanesti i Targoviste. Od 8 lutego 1941 do 1 kwietnia 1945 r. przebywał w niewoli niemieckiej – początkowo w oflagu VI E Dorsten (Westfalia), a następnie VI B Dössel. Po wyzwoleniu przebywał zaś (kwiecień-listopad 1945) w Polskim Obozie Oficerskim – Zgrupowanie Pohelsheim. Po powrocie do kraju (1945) pracował w: Oficerskiej Szkole Samochodowej w Bydgoszczy (1945), Oficerskiej Szkole Samochodowej w Koszalinie (1947), DOW w Bydgoszczy (1947-1949), sanatorium wojskowym w Ciechocinku (1949-1952). 25 sierpnia 1952 r. zwolniony od powszechnego obowiązku wojskowego, pracował w Wojewódzkim Zarządzie Przemysłu Gastronomicznego i do 1958 r. działał społecznie, m. in. jako opiekun społeczny. Zm. 14 listopada 1969 r. w Bydgoszczy i spoczął na cmentarzu na Bielawkach. Był odznaczony: Orderem *Virtuti Militari* V kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką „Bydgoszcz Zasłużonemu Obywatelowi”. Związek małżeński zawarł z Zofią z Menclewskich i miał córkę Irenę (ur. 1919).

CAW, Akta personalne i odznaczeniowe – 5541, 3003, KN 17 IX 1932, VM 23-1724; TU NRL nr 16 z 4 VI 1919 r., s. 74; Z. Kościański, Thomas Paweł Bartłomiej, (w:) *Słownik... s. 373*; B. Polak, *Front płudniowo-za-*

chodni. Grupa „Leszno” Powstania Wielkopolskiego 1919 r., Kościan 1971, s. 68; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1978, s. 308, 510; Z. Kościański, Thomas Paweł Bartłomiej (25 IX 1891 r.-14 XI 1969 r.), (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. 2, cz. 2; *dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja córki Ireny Jabłońskiej*.

Zdzisław Kościański

Tomiak Stanisław (1894 – 1975), dowódca kompanii wolsztyńskiej, pamiętnikarz powstania, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 15 września 1894 r. w Wolsztynie, w rodzinie ogrodnika Walentego i Weroniki z Masznerów. Uczęszczał do gimnazjum w Wolsztynie, a następnie w Poznaniu, Fryburgu, Wrocławiu, Bydgoszczy, jako że z gimnazjum wolsztyńskiego usunięto go za udział w strajku szkolnym. Brał udział w pracach Towarzystwa Tomasz Zana. 13 stycznia 1915 r. powołany do służby czynnej w 6 Pułku Piechoty armii niemieckiej, od marca przebywał na kursie oficerskim. Na front zach. powrócił w czerwcu, do 98 Pułku Piechoty. Nad rzeką Sommą (13 listopada 1916) został ciężko ranny. Po wyleczeniu walczył w 5 baonie minomiotów na froncie francuskim, włoskim i macedońskim. Następnie przy-

Stanisław
Tomiak

dzielony został do górskiej kompanii minomiotów na front w Serbii, Rumunii i na Kaukazie, 1 stycznia 1919 r. powrócił z armii niemieckiej, przez Wiedeń i Niemcy, do Wolsztyna. 5 stycznia przystąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego, pełniąc funkcję dowódcy i organizatora kompanii wolsztyńskiej. Kierował zdobyciem przedmieścia i dworca kolejowego w Kopanicy – zdobył w tej akcji m. in. 6 ciężkich karabinów maszynowych, 30 karabinów, 16 000 amunicji paskowej, 4000 amunicji luźnej i ok. 20 jeńców. 25 stycznia otrzymał dowództwo nad odcinkiem babimojskim i podczas obrony miasta (31 stycznia) z sukcesem odparł nieprzyjaciela. Sukcesem także zakończył się wypad na Nowe Kramsko i Goltzen (z 2 na 3 lutego). Zdobyć powstańczą stanowiło: 7 ciężkich karabinów maszynowych, 2 lekkie, 6 koni, 1 kuchnia polowa, 1 wóz amunicyjny, przeszło 40 karabinów, 15 000 amunicji paskowej i 25 jeńców. W ciężkich walkach zgrupowanie jego zmuszone zostało do odejścia (12 lutego) z Babimostu do Wielkiego Grójca. Podczas odwrotu sam został ciężko ranny. Za walki te odznaczono go Orderem Virtuti Militari V kl., a dekretem NRL nr 16 (poz. 1 z 28 marca 1919) mianowany został ppor. (ze starszeństwem od 21 stycznia 1919). Po wyzdrowieniu wcielony do 2 p. strz. wlkp. (późniejszy 56 pp), walczył jako dowódca kompanii na froncie wsch. w wojnie polsko-bolszewickiej, aż do zawieszenia broni, 1 kwietnia 1920 r. otrzymał awans na por. i w 56 pp pełnił funkcję dowódcy kompanii szkolnej oraz dowódcy baonu. W 1922 r. otrzymał awans na kpt. (ze starszeństwem od 21 stycznia 1919). W latach 1922-1929 przebywał w 86 pp, a od 1929 do 1931 r. w 24 pp, gdzie pełnił

funkcję kwatermistrza. 1 stycznia 1929 r. mianowany został mjr. W latach 1931-1934 był dowódcą baonu unitarnego Szkoły Podchorążych Piechoty w Różanie (n. Narwia). Awansował na ppłk. (od 1 stycznia 1934). W 1934 r. mianowany został zastępcą dowódcy 3 Pułku Strzelców Podhalańskich w Bielsku Śląskim. Od listopada 1938 r. był ostatnim dowódcą 58 pp i z nim w wojnie obronnej 1939 r. brał udział m. in. w bitwie n. Bzurą. Po klęsce wrześniowej przebywał jako jeńiec w oflagach niemieckich: Hohnstein, Arnswalde i Dössel. Był organizatorem konspiracji obozowej. Po zakończeniu wojny pozostał na emigracji; osiadł z rodziną w Londynie, resztę życia spędzając aktywnie, m. in. spisywał dzieje swojej kompanii. Był autorem wspomnień zamieszczonych w londyńskim „Przeglądzie Zachodnim”, a także w wydawnictwach krajowych. Zm. 8 maja 1975 r. w Londynie, a prochy, zgodnie z jego wolą, zostały sprowadzone do kraju i złożone w ziemi rodzinnej – w Wolsztynie. Był odznaczony: Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych (4x), Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Związek małżeński zawarł z Zofią Chyłkowską i miał dzieci: Janusza Józefa (ur. 1924), Andrzeja (ur. 1927) oraz Marię Teresę (ur. 1930).

CAW, Akta odznaczeniowe VM 44/3452, KW-125/582, KN t. 117; CAW, 14 DP 1.313.14.10 zał. 2 do rozk. 14 DP nr 1/39; TU NRL nr 2 z 28 III 1919 r., s. 6; TU NRL nr 6 z 19 III 1919 r., s. 31; TU NRL nr 23 z 24 VI 1919 r., s. 117; nekrologi w prasie

emigracyjnej; Z. Kościański, *Tomiał Stanisław*, (w:) *Słownik...*, s. 375-376; S. Tomiał, *Walki o Wolsztyn, Kopanicę i Babimost*, „*Przegląd Zachodni*” (Londyn) nr 9 (206) z II 1969, s. 6-8; tenże, *Zajęcie Babimostu przez oddziały polskie*, (w:) L. Gomolec, *Powstanie Wielkopolskie 1918—1919*, Poznań 1957, s. 45-46; tenże, *Walki o Wolsztyn*, [w:] *Rocznik dziejów*, s. 113-115; tenże, *Wypad na Nowe Kramsko i Goltzen*, s. 132-134; tenże, *Z walk o Babimost w dn. 31 I 1919 r.*, s. 129-131; tenże, *Zdobycie Babimostu przez Niemców*, s. 135-137; tenże, *Zdobycie Kopanicy w dn. 11 I 1919 r.*, s. 116-128; P. Bauer, J. Krzywania, B. Polak, *Wielkopole w obronie ojczyzny*, Poznań 1980, s. 28; *Wojskowe aspekty*, s. 41, 54, 55; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych piechoty*, Warszawa 1933, 1935; *Rocznik Oficerski*, Warszawa 1923, 1924, 1928, 1932; J. Pollack, *Jeńcy polscy w hitlerowskiej niewoli*, Warszawa 1986, s. 66; Z. Kościański, *Tomiał Stanisław (15 IX 1894 r.-8 X 1875 r.)*, (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. 2, cz. I, s. 153-154; *dokumentacja rodzinna; relacje syna Janusza* (Londyn) oraz *Józefa Fagiewicza*.

Dzdzisław Kościański

Tretyń Andrzej (1881 – 1920), aptekarz podporucznik, zatrudniony w Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. Ur. 21 listopada 1881 r. w Pakości w pow. mogileńskim. Uczył się w gimnazjum w Inowrocławiu. Egzamin aptekarski zdał we Wrocławiu. Dyplom aptekarski otrzymał w 1913 r. w Berlinie. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. W wojsku niemieckim służył od 20 maja

1915 r. do 9 lutego 1918 r. Zwolniony ze służby, skierowany został do apteki „Pod Lwem” w Rybniku. Do Wojska Polskiego jako aptekarz wojskowy wstąpił 6 sierpnia 1919 r., zatrudniony w Składnicy Sanitarnej w Poznaniu na Oddziale Opatunków. Był uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej. Zmarł na czerwonkę w szpitalu w Nowoświecianach 18 czerwca 1920 r.

CAW; Akta personalne nr 630; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919*, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 292.

Jan Majewski

Tuliszka Piotr (1898 – 1967), ur. 27 października 1898 r. w Kurzej Górze k. Kościana w rodzinie robotnika Józefa i Kunegundy z domu Gładka. Ukończył szkołę powszechną w Kurzej Górze (1905-1913). Powołany do armii pruskiej, walczył na froncie zachodnim, gdzie został ranny. Po ucieczce z armii zaborczej, w czasie

Piotr
Tuliszka

urlopu w okresie rekonwalescencji, 29 grudnia 1918 r. wstąpił do tajnej organizacji polskiej mieszczącej się w domu p. Zimińskiej. Następnie w nocy z 29 na 30 grudnia 1918 r. brał czynny udział w zdobyciu arsenału w Zakładzie Psychiatrycznym w Kościanie. Potem jako szeregowiec ochotnik, członek 1 kompanii kościańskiej brał udział w walkach pod Wolsztynem, Wijewem, Lipnem, Pawłowicami, Robaczyskami, Górka Duchowną, Starym Bojanowem i Poniecem. Uczestniczył w walkach na froncie leszczyńskim w szeregach 6 p. strz. wkp. do 23; lipca 1919 r., kiedy to rozkazem naczelnego lekarza Wojsk Polskich został zwolniony ze służby wojskowej (60 % inwalidztwa z okresu I wojny światowej-ranny 23 grudnia 1917 r.). Od 1924 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Do 1939 roku, począwszy od 12 listopada 1919 r. był pracownikiem Poczty Polskiej, awansując kolejno od posłańca pocztowego poprzez woźnego pocztowego, listonosza i konduktora pocztowego na ekspedienta. W latach 1939-1945, nie korzystając z żadnych ulg pracował przy poczcie w kościanie, gdzie mimo zakazu okupanta, szykan i gróźb, pracował dla dobra narodu polskiego wysyłając dziesiątki polskich przesyłek. 30 stycznia 1945 r. podjął ponownie pracę na Poczcie Polskiej w Kościanie, skąd 30 maja 1945 r. został oddelegowany do tworzenia urzędu pocztowego w Zielonej Górze (oficjalnie przeniesiony 1 października 1945 r.). Na poczcie w Zielonej Górze pracował do śmierci. Jako pionier Zielonej Góry awansował kolejno od asystenta przez kontrolera jakości, radcę i starszego kontrolera do kierownika zmiany. W latach 1945-49 był członkiem PPS. Był też członkiem m.

in. PCK, Ligi Morskiej, Związków Zawodowych Pracowników Pocht i Telekomunikacji. Zmarł 21 stycznia 1967 r. i jest pochowany na cm. komunalnym przy ul. Wrocławskiej w Zielonej Górze. Odznaczenia: Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi (1938), Wielkopolski Krzyż Zasługi (1958), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (1937), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz odznakami. Był dwukrotnie żonaty: z Teodozją Tylińską (1902-1940), a po jej śmierci ożenił się z Pelagią Tylińską (1904-1980). Dzieci: Janina (1922-2003); Kazimiera (1924-1999); Maria (ur. 1928); Piotr (ur. 1932); Stefan (ur. 1936) i Edward (ur. 1939).

Dokumenty Związku Kombatanów i Poczty Polskiej w Zielonej Górze; B. Polak, Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Kościan 1999; dokumenty ze zbiorów rodziny.

Wojciech Tuliszka

Vogel Dionizy (1896 – 1986), komendant powstania na pow. nowotomyski, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 21 marca 1896 r. we wsi Troszczyń (pow. nowotomyski), w rodzinie rolnika Romana i Michaliny z Wojtkowiaków. Na przełomie 1906 i 1907 r. wziął udział w strajku szkolnym. W 1910 r. rozpoczął naukę w szkole średniej w Międzyrzeczu, a następnie we

Dionizy
Vogel

Wschowie. Po zdaniu matury, 15 lipca 1915 r. zaciągnięty do armii niemieckiej, początkowo służył w 41 Pułku Artylerii Lekkiej w Głogowie, a od 15 października w Bojanowie – 19 Pułk Piechoty Rezerwowej. Skierowany na front zach. (3 marca 1916, Francja), od marca do czerwca 1917 r. uczestniczył w kursie oficerskim w Biedrusku, po czym wrócił na front i walczył w 18 Pułku Piechoty Rezerwowej. 29 listopada awansowano go na ppor. Ranny 16 X 1918 r., leczyl się w szpitalu, ale 13 grudnia odesłany został do baonu aspirantów 19 Pułku Piechoty Rezerwowej w Bojanowie, gdzie pełnił funkcję dowódcy plutonu oraz kompanii (do 2 stycznia 1919). Na wiadomość o wybuchu powstania wielkopolskiego stawil się do dyspozycji dowódcy frontu, gdzie otrzymał przydział na odcinek Lwówek-Trzciel. Brał udział w zdobyciu Nowego Tomysła, a następnie jako dowódca zdobył pod Trzcielem samolot bombowy, biorąc do niewoli jego załogę. Wskutek dawnych ran musiał opuścić front i objął stanowisko komendanta na pow. nowotomyski (3 X-5 IX 1919). K. Zenkteler (zob.) napisał o nim: *Doświadczony i bardzo odważny żołnierz, doskonale orientował się w powierzonych mu zadaniach. Skromny i nie narzucający się, miłym jest towarzyszem. Wyszukolony piechur i kulomociasta. Kompanie utrzymuje w bardzo dobrym stanie.* Ppłk dyplomowany J. Skrzydlewski stwierdził natomiast: *Współpracując razem ze starostą przyczynił się do spolszczenia administracji powiatu, wyszkolenia kilku turnusów ochotników oraz sformowania baonu piechoty, który wszedł w skład armii polskiej,* 1 lipca 1919 r. mianowany został por. Jako dowódca 2 baonu 1 Pułku Piechoty Rezerwowej (późniejszy 155 pp,

a następnie 73 pp) dowodził na froncie litewsko-białoruskim. Był ranny w akcji pod Grodnem (20 lipca 1920). Następnie jako ochotnik uczestniczył w III powstaniu śląskim. 31 maja 1923 r. przeszedł do rezerwy. W życiu zawodowym od 1926 r. kierował Spółdzielnią Rolniczo-Handlową „Rolnik” w Buku. W grudniu 1939 r. został wysiedlony z rodziną do GG. Od maja 1940 r. do końca II wojny światowej był kierownikiem młyna; pełnił jednocześnie w konspiracji funkcję komendanta AK na pow. Radomsko, (pseudonim „Gryf”). W 1945 r. powrócił do Buku i dalej kierował „Rolnikiem”. 29 listopada aresztowany za działalność wojenną w szeregach AK, został zdegradowany i skazany. Na mocy amnestii zwolniony, powrócił na dawną posadę. W 1948 r. otworzył w Poznaniu firmę „Juta”, którą przemienił w 1950 r. na spółdzielnię. Z powodu choroby w 1954 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Mieszkał w Poznaniu, aktywnie uczestniczył w pracach koła ZBoWiD-u na Sołacz. Zm. 19 lutego 1986 r. Był odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Orderem Odrodzenia Polski V kl., Krzyżem Powstańców Wielkopolskich. Żonaty z Czesławą Mańczak, miał dzieci: Teresę (ur. 1930), Marię (1932-1939) oraz Marka (ur. 1941).

CAW, Akta personalne; Z. Kościński, *Vogel Dionizy*, (w:) *Słownik... s. 382-383*; T. Przyjemski, *Zarys historii wojennej 73 Pułku Piechoty*, Warszawa 1929, s. 7; *Zarys dziejów Nowego Tomysła*, Nowy Tomyśl 1986, s. 82; H. Prętki, *75 lat działalności Spółdzielni Zaopatrzenia i Zbytu w Buku*, Poznań 1983; *relacja D. V. złożona autorowi w 1985 r.*; *Nekrologi*, „Głos Wielkopolski” z 22 i 23 II 1986; Z. Wygocki,

Zarys organizacji jednostek bojowych grupy zachodniej, (w:) Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, pod red. T. Jabłońskiego, Warszawa 1938, s. 24; Z. Kościański, Vogel Dionizy (21 III 1896 r.-19 II 1986 r.), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945, t. 2, cz. I, s. 155-156; tenże, Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Nowy Tomyśl 1988, s. 13-14; tenże, Vogel Dionizy, (w:) Opalenicki słownik biograficzny pod red. Bogumiła Wojcieszaka, Opalenica 1993, T. 1, s. 102-104; Błaszczuk K., Organizacje niepodległościowe w powiecie nowotomyskim w latach 1945-1956, „Przegląd Nowotomyski” 2008 nr 1, s. 21-24; B. Wojcieszak, Nie naszą jest winą... Kilka uwag o nowotomyskim podziemiu niepodległościowym, „Przegląd Nowotomyski” 2008 nr 1, s. 6.

Zdzisław Kościański

Wachowiak Jan (1892 – 1968), ur. 4 lutego 1892 r. w Dębnie, gm. Stęszew, w rodzinie rolnika Jakuba i Agnieszki zd. Tatka. Służbę wojskową odbył w wojsku pruskim. W 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Uczestniczył w walkach o Nowy Tomyśl, Rakoniewice, Wolsztyn. Dowódcą był wówczas Antoni Szyfter z Wir. Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 16 sierpnia 1968 roku w Dębnie, a pochowany został na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. W 1930 roku zawarł związek małżeński z Stanisławą Wojciechowską. Z tego związku urodziły się dzieci: Jadwiga (zam. Ratajczak), Zofia i Stanisława.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych

Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodzinny.

Bogdan Czerwiński

Walkowski Hipolit (1896 – 1961), ur. 13 sierpnia 1896 r. w Szubinie. Ojciec Stanisław, z zawodu kołodziej i matka Pelagia przyprowadzili się do Szubina z Janowca Wlkp. Hipolit jako młody chłopak wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Szubinie. Brał też udział w strajku szkolnym w 1906 r., kiedy to władze zaborcze nasiliły akcję germanizacyjną wobec dzieci i młodzieży polskiej. Dzieci polskie odmówiły wtedy udzielania na lekcjach odpowiedzi, niektóre przestały chodzić do szkoły. W odwecie władze szkolne zastosowały brutalne represje. Pobito wtedy między innymi dziesięcioletniego Hipolita Walkowskiego. W czasie I wojny światowej powołany został do wojska niemieckiego. Gdy wybuchło powstanie bez namysłu wstąpił w szeregi powstańczej armii. W czasie powstania dowodził Kompanią Szubińską. 4 czerwca 1919 r. utworzono ze Straży Ludowej powiatu szubińskiego VI batalion Obrony Krajowej. Na jego czele stanął Hipolit Walkowski. Po powstaniu jako adiutant służył w w szeregach 74 pp w Lublińcu. Karierę w wojsku zakończył ze stopniem porucznika. Wielką pamiątką dla niego była grawerowana szabla, którą otrzymał od kolegów. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości został dyrektorem Państwowej Kasy Chorych w Szubinie. W Szubinie mieszkał na ulicy Ogrodowej 9. W szeregi Towarzystwa Powstańców i Wojaków wstąpił 17 września 1922 r. Od 9 grudnia 1922 r. Walkowski został

komendantem Towarzystwa, a następnie od 10 stycznia 1924 r. prezesem. W 1927 r. był prezesem obwodu. Wtedy to na jednym z zebrań por. rezerwy ubolewał nad stanem Towarzystwa, które wykazywało jego zdaniem małą żywotność. Dzięki niemu doszło do Zjazdu obwodowego w październiku 1927 r., który ożywił działalność koła. W 1927 r. został mianowany członkiem honorowym. Działalność Hipolita Walkowskiego była pozytywnie oceniana przez kolegów z koła. Podczas zebrania wyborczego w marcu 1930 r., gdy przystąpiono do wyborów nowego zarządu przez aklamację wybrano prezesem ponownie Hipolita Walkowskiego. Jego zasługą była praca przysposobienia obronnego, którą prowadziło towarzystwo. Działał w harcerstwie. Swoje zdolności strzeleckie wykorzystywał w Bractwie Strzelckim w Szubinie, którego także został członkiem. Udzielał się też we władzach miasta. W wyborach w 1925 r. i 1928 Hipolit Walkowski wszedł do Rady Miejskiej w Szubinie. Od 18 października 1929 r. należał do aktywu BBWR w Szubinie. Około 1930 r. wyprowadził się wraz z rodziną i osiadł w Gdyni. Rozpoczął pracę w rodzinnej firmie swego teścia, fabryce konserw. Teodor Rózkowski musiał mieć pełne zaufanie do zięcia, którego zatrudnił jako dyrektora. W czasie wojny obronnej we wrześniu 1939 r. por. rez. Hipolit Walkowski walczył w III Gdynskim Bonie ON w obronie Kępy Oksywskiej. Baon ten sformowany został 28 sierpnia 1939 r. z rezerwistów starszych roczników mieszkających w Gdyni i jej okolicach. Walkowski został dowódcą 7 kompanii, która liczyła 150 osób. Wspomnienia z tych kilkunastu dni obrony wybrzeża spisał we wspomnieniach. Po kapituła-

cji trafił do niewoli. Więziony był między innymi w Oflagu II D Gross Born – niemieckim obozie jenieckim dla oficerów wziętych do niewoli położonym koło miejscowości Kłomino na Pomorzu. Po wojnie wrócił do Gdyni, gdzie próbował wrócić do wcześniejszego zajęcia. Po upaństwowieniu prywatnych firm Hipolit Walkowski pracował jako urzędnik. Odznaczony Krzyżem Żelaznym I i II klasy, Krzyżem Walczącym. W 1924 r. poślubił Reginę z domu Rózkowską. Z małżeństwa doczekał się troje dzieci. Najstarsza Zdzisława (ur. 1926 r.) zamieszkała w Kanadzie, Irena (ur. 1927 r.) pracowała jako nauczycielka w Bydgoszczy, najmłodszy syn Mirosław (ur. 1928 r.) jest notariuszem w Gdyni. Hipolit Walkowski zmarł w 1961 r. w Gdyni.

Dzieje Szubina, pod. Red. Mariana Biskupa, Szubin 1974 r.; Kępa Oksywska 1939, Relacje uczestników walk lądowych, Gdańsk 1985 r.; Małkowski K., T Rózkowski i spółka, Dziennik Bałtycki MZS/A/20020; Orędownik Powiatu Szubińskiego, nr 73, 14. IX. 1927 r., nr 81 z 12. X. 1927, Nr 20 z 12. III. 1930 r.; Relacja syna Mirosława Walkowskiego; Strauchman S., O wolność Szubina, Szubin 1934; Strażnica Bałtycka, nr 8, III-V 1927.

Kamila Czechowska

Weychan Julian (1889 – 1973), ur. 9 stycznia 1889 r. w Stęszewie, w rodzinie kupca Paulina i Agnieszki zd. Gołota. W czasie I wojny światowej służył w wojsku pruskim, a następnie w listopadzie 1918 roku już po zakończeniu walk frontowych został powołany na członka Powiatowej Rady Ludowej okręgu Stęszew-miasto. Po odzyskaniu niepodległości przez Pol-

Julian
Weychan

skę został członkiem komisji Opieki Społecznej, zastępcą komendanta Straży Pożarnej i honorowym członkiem Koła Śpiewu im. Stanisława Moniuszki. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz wieloma dyplomami. Zmarł 29 maja 1973 roku w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. 23 października 1922 roku zawarł związek małżeński z Anną Węclewską, która zmarła 14 listopada 1950 roku i pochowana została w grobowcu rodzinnym wraz z mężem. Z tego związku urodziły się dzieci: Stefan, Joanna, Aleksander, Leon, Krystyna i Ireneusz.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Stęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Witkowski Ludwik (1898 – 1981), syn Stanisława i Marii z domu Knast, ur. 9 lutego 1898 r. w Nowym Dworze niedaleko Chodzieży. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Lipie, a następnie, po przeprowadzeniu się w 1910 r. do Miejskiego Młyna, koń-

czył szkołę powszechną w Smogulcu. Dwa lata później rodzina Witkowskich przeprowadziła się do Morakówka pod Gołańczą. W latach 1915-1916 uczył się fachu cieśli u Webera w Kcyni. Po ukończeniu edukacji i osiągnięciu pełnoletności, 4 stycznia 1917 r., został wcielony do wojska i skierowany na przeszkolenie saperskie do Szczecina. Po ponad trzymiesięcznym przygotowaniu wysłano go na front zachodni. W czerwcu 1918 r. został ranny w nogę, a po wyleczeniu kontuzji, na początku listopada 1918 r., ponownie trafił na front. Nie brał już jednak udziału w bitwach, gdyż w tym czasie trwał pełen odwrót armii pruskiej. Kilka dni później, 9 listopada, nastąpiło zawieszenie broni, i trzeba było szybko wycofać się z zajmowanych pozycji. Witkowski, jako saper, został przydzielony do budowy mostu na Renie, w celu umożliwienia niemieckim wojskom przejścia przez rzekę. Pracowano w pośpiechu, aby zdążyć na czas. Praca przy moście, jak i odwrót trwał dzień i noc. W tym czasie, od żołnierza pochodzącego z położonych niedaleko Gołańczy Kujawek, który dopiero wrócił z urlopu, dowiedział się o powstających Radach Robotniczo-Żołnierskich w Niemczech i o organizacji podobnej Rady w Wągrowcu, z którego wypędzono starostę. Dochodziły go różne informacje o rewolucyjnej sytuacji wewnątrz Niemiec oraz

Ludwik
Witkowski

o tym, co dzieje się w Wielkopolsce. W czasie postoju w Getyndze, Witkowski starał się o urlop lub przynajmniej krótkotrwałą przepustkę. Przepustkę świąteczną otrzymał dopiero 25 grudnia i czym prędzej udał się przez Berlin, do domu. W Berlinie akurat trafił na rozruchy i szybko postarał się o miejsce w pociągu jadącym do Poznania. W stolicy Wielkopolski znalazł się następnego dnia – 26 grudnia. Na poznańskim dworcu wartę pełnili żołnierze z Rad Robotniczo-Żołnierskich, od których zasięgnął wiele informacji o sytuacji panującej na miejscu. Stał się naocznym świadkiem gorączkowych przygotowań do powitania Ignacego Jana Paderewskiego, a następnie brał udział w powitaniu tego wybitnego człowieka. Jeszcze tego samego dnia ruszył do domu. Ominęły go wypadki poznańskie, które stały się początkiem wybuchu powstania wielkopolskiego. W niedzielę, 29 grudnia 1918 r., podczas mszy w kościele w Czeszewie ksiądz ogłosił, że jeszcze dziś, w Gołańczy, w sali u Kowalewskiego, odbędzie się wielki wiec żołnierzy polskiego pochodzenia, którzy powrócili z frontu. Witkowski udał się na zebranie, któremu przewodniczył ppor. Włodzimierz Kowalski z Czerlina. Była to podniosła uroczystość, a sala została wypełniona po brzegi. Co chwila ktoś wygłaszał patriotyczne przemówienia. Po wiecu ochotnicy wstępowali do formowanej Gołanieckiej Kompanii Powstańczej. Pierwszy chrzest bojowy gołanieckich powstańców miał miejsce 31 grudnia 1918 r. podczas wyprawy na Kcynię. Następnie Witkowski walczył pod Margoninem, Chodzieżą, Ryczywołem, Czarnkowem, Kowalewem, Paterkiem i Rynarzewem. Po

zakończeniu działań powstańczych, Witkowski znalazł się w 4 p. strz. wlkp., który 7 stycznia 1920 r. przemianowany został na 58 pp, wchodzący w skład 14 dywizji piechoty. Ze swoim pułkiem przeszedł cały szlak bojowy na froncie wschodnim. Po zakończeniu formowania pułku, jeszcze w sierpniu 1919 r., jednostka wyruszyła na front litewsko-białoruski, gdzie z marszu wzięła udział w zajęciu Bobrujska. Tam przebywała aż do czerwca 1920 r., kiedy pułk włączony został do działań na froncie polsko-bolszewickim. W bitwie warszawskiej znajdował się w grupie uderzeniowej gen. Edwarda Rydza – Śmigłego i w pościgu za cofającymi się czerwonoarmistami dotarł do granicy Prus Wschodnich. Wziął udział w bitwie nad Niemnem, a następnie działania bojowe zakończył w dniach 10-11 listopada opanowaniem Kojdanowa w rejonie Mińska. Pułk okazał się jednym z najlepszych pułków w polskiej armii, za co Naczelnny Wódz Marszałek Józef Piłsudski odznaczył sztandar pułkowy Krzyżem Orderu Virtuti Militari V klasy. Witkowski do rezerwy przeniesiony został z końcem lipca 1921 r. i natychmiast wrócił do Morakówka i szybko znalazł sobie pracę w firmie budowlanej Loose w Gołańczy, gdzie pracował do 1939 r. Jak wielu jego kolegów był nader aktywnym członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich i Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Gołańczy. 25 sierpnia 1939 r. wcielony został do gołanieckiej kompanii Batalionu Obrony Narodowej „Wągrowiec”. Przebył z Batalionem całą kampanię wrześniową i w bitwie pod Żychlinem dostał się do niewoli. Do 13 października 1939 r. przebywał w obozie

jenieckim w Kaliszu, z którego został zwolniony, ale w drodze powrotnej do domu zatrzymała go niemiecka żandarmeria i odesłała do obozu w Biedrusku pod Poznaniem. Tam przez dwa tygodnie trwało śledztwo, ale ostatecznie zwolniono go do domu. Przez kilka miesięcy pracował dorywczo, po czym zatrudnił się ponownie w niemieckiej firmie Loosego. Po wyzwoleniu w dniu 22 stycznia 1945 r., zgłosił się ochotniczo do służby w Milicji Obywatelskiej w Gołańczy, którą pełnił przez 3 miesiące. Po zorganizowaniu przez budowniczego Loosego przedsiębiorstwa remontowo-budowlanego, ponownie zgłosił się do niego do pracy i pracował w firmie do grudnia 1959 r., czyli do chwili przejścia na emeryturę. Po wojnie Witkowski udzielał się w ZBoWiD-zie od chwili powołania organizacji, aż do śmierci. Przez pewien czas był nawet prezesem koła w Gołańczy. Zm. 2 stycznia 1981 r. i pochowany został na gołańskim cmentarzu. Za działalność społeczną i kombatancką, wielokrotnie go wyróżniano i odznaczano, m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1966) i Krzyżem Walecznych. W latach 70-ych XX w. otrzymał awans na stopień podporucznika rezerwy WP.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołańczy.

Sławomir Łaniecki

Wojasiak Franciszek (1896 – 1924), działacz niepodległościowy, aptekarz, mgr farmacji. Ur. 29 września 1896 r. w Poznaniu jako syn Wojciecha i Agnieszki z domu Kleiber. Gimnazjum Augusty Wiktorii ukoń-

czył w Poznaniu.. Jako gimnazjalista należał do tajnego koła Towarzystwa Tomasza Zana. W latach 1913-1914 był członkiem tajnych drużyn strzeleckich, powołanych z inicjatywy organizacji „Zarzewie”. Ćwiczenia sprawnościowe prowadził w okolicy Poznania. W początkowym okresie wojny (na przełomie 1915/1916 r.) należał do gimnazjalnej Tajnej Organizacji Niepodległościowej, utworzonej przez Zbigniewa Dalskiego i Henryka Bukowskiego. Skupiała ona około 60. ściśle zakonspirowanych członków. Z osób bardziej znanych należeli do niej rówieśnicy Wojasiaka: Wiktor Dega i Czesław Ganke oraz młodszy od niego o rok Janusz Zeyland. W mieszkaniu Wojasiaka przy ul. Skarbowej 21 (obecnie ul. Taczaka) odbywały się zakonspirowane wykłady wojskowe i nauka języka polskiego. W 1915 r. założył również tajny Związek Młodzieży Polskiej „Kościeszko”, skupiający młodzież gimnazjalną ze szkół tzw. wydziałowych i ludowych. W 1918 r. podjął pracę jako pomocnik aptekarza w Jarocinie. 4 stycznia 1919 r. powrócił do Poznania. Z powodu gruźlicy nie mógł uczestniczyć bezpośrednio w powstaniu wielkopolskim. Po otwarciu w 1919 r. Uniwersytetu Poznańskiego podjął studia farmaceutyczne, zakończone dyplomem magistra. Zmarł 24 kwietnia 1924 r w Poznaniu wkrótce po ukończeniu studiów.

Cmentarz zasłużonych na Wzgórzu Św. Wojciecha w Poznaniu, pod red. M. A. Smockiewiczowej, Warszawa-Poznań 1982, s. 92-93, wyd. 2. pod red. M. A. Smockiewiczowej i R. Linette, Poznań 1997, s. 133-134; K. Suchowiak, Tajna Organizacja Niepodległościowa TON 1915-1916,

Poznań 1929; Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu. Kartoteka mieszkańców Poznania, sygn. 15266; „Wiadomości Farmaceutyczne” 1924, nr 20, s. 316.

Jan Majewski

Wojciechowski Kazimierz (1900 – 1984), ur. 21 października 1900 r. w Przemyście (daw. pow. babimojski) z ojca Władysława i matki Balbiny z domu Józefowska. Rodzice prowadzili gospodarstwo rolne. Miał liczne rodzeństwo: 5 sióstr i 6 braci. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, zdobył kwalifikacje jako cholewkarz. W dniu 14 czerwca 1918 r. został przymusowo wcielony do armii niemieckiej na front zachodni, w której służył do 2 grudnia 1918 r. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo 6 stycznia 1918 r. do miejscowego oddziału zbrojnego – Kompanii Przemyckiej, dowodzonej przez ppor. Józefa Wróblewskiego. Uczestniczył w walkach na froncie południowo-zachodnim powstania – „Grupa Leszno” pod Włoszakowicami, Zbarzewem, Wieloniem i Kaszczorem. Po zakończeniu zwycięskiej epopei powstańczej brał udział jako żołnierz 60 pp w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., w której został ranny. W czasie odwrotu naszych wojsk przed nawałnicą bolszewicką uczestniczył w słynnej bitwie war-

szawskiej zwanej „Cudem nad Wisłą” w sierpniu 1920 r. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swym pułkiem w połowie grudnia 1920 r. do Ostrowa Wlkp., miejsca stałego pobytu tej jednostki. W połowie lat 20-tych wyemigrował z Przemytu z bratem Józefem i jego żoną do Gdyni, celem otrzymania dobrze płatnej pracy, a potem kupna działki budowlanej. Po kilku miesiącach zrezygnował z zamiaru osiedlenia się w tym nowo budowanym mieście i porcie, ze względu na horrendalne ceny działek budowlanych. Po powrocie do rodziny nabył za zarobione pieniądze upragnioną działkę budowlaną od Skarbu Państwa w sąsiednim Przedmieściu, na której zbudował dom mieszkalny zwany do dziś przez lokalną społeczność – „domem na Gdyni”. ródłem utrzymania było nieduże gospodarstwo rolne oraz prywatny zakład cholewkarski. Należał do Koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. majora J. Wróblewskiego w Przemyście. W 1930 r. pełnił w tej organizacji funkcję zastępcy sekretarza. Szczególnie dużą aktywność społeczną przejawiał na niwie środowiskowej kultury. W latach 30-tych był prezesem miejscowego Koła Śpiewaczego „Halka”, istniejącego od 1914 r. Koło to należało do Okręgu XII Wielkopolskiego Związku Śpiewaczego w Lesznie. W czasie okupacji niemieckiej został wysiedlony z rodziną do Rostarzewa, otrzymując nakaz pracy w fabryce obuwia w pobliskich Rakoniewicach. Po 1945 r., przebywając na rencie inwalidzkiej oraz prowadząc gospodarstwo rolne nadal aktywnie uczestniczył w działalności kulturalnej powiększonego do 70 osób Zespołu Chóralnego „Halka”. Zespół ten w 1950 r. wystawił operet-

Kazimierz
Wojciechowski

kę K. Kurpińskiego „Krakowiacy i górale”, którą nagrywało Polskie Radio. Spektakl ten był również 2-krotnie prezentowany w Wolsztynie w dniu 13 marca 1960 r., wzbudzając duży aplauz widowni. W 1962 r. Kazimierz Wojciechowski został prezesem przemęckiej „Halki”, odnosząc kolejne sukcesy artystyczne. Zm. 30 grudnia 1984 r. Pochowany na cmentarzu przy kościele św. Piotra w Przemęcie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem (1972). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1965). 13 listopada 1929 r. poślubił Wiktorię Lewandowską, z którą miał dzieci: Celestyna (ur. 1930), Stanisława (ur. 1931), Kazimierę (ur. 1933), Lecha (ur. 1936), Marię (ur. 1939), Tadeusza (ur. 1940), Ireneusza (ur. 1945).

Bloch R., Rogozinski S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie Przemętu i okolicy, maszynopis z 23.11.1968 r.; Polak B., Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Kościan 1999, s. 300; Fornalski A., Mieszkańcy Ziemi Przemęckiej w walce o polskość, Przemęt 2004, s. 88, 91.; Orędownik na powiat wolsztyński, nr 146 z 29.12.1930 r., s. 3.; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD w Wolsztynie, Teczki nr 17/1971, 28/1972.; Hajduk W., Sylwetki Wolsztynian tom VIII s. 57, Wolsztyn 1982; Informacje syna Ireneusza i wnuka Pawła.

Antoni Fornalski

Wolniewicz Władysław (1890 – 1978), dowódca drużyny powstańczej z Parzęczewa, mjr Wojska Polskiego.

Ur. 8 lipca 1890 r. we wsi Gorzyce (pod Miłosławiem, ówczesny powiat wrześnieński), w rodzinie rzemieślnika Franciszka i Bronisławy z domu Czyżak, jako potomek uczestników powstań narodowych 1848 i 1863 r.. Po ukończeniu gimnazjum w Poznaniu odbył czteroletnią praktykę leśną. Podczas I wojny światowej uczestniczył w walkach na froncie zach., gdzie został dwukrotnie ranny. Następnie pracował (1 maja 1918) jako leśniczy w Kotoszu. Sporządził ewidencję męzczyzn w wieku poborowym oraz zorganizował oddział Straży Ludowej na terenie Parzęczewa i przyległych wsi. 1 stycznia 1919 r. stanął na czele drużyny (baonu) parzęczewskiej, która z 4 na 5 stycznia wyruszyła na front pod Wolsztyn. Uczestniczył w akcjach bojowych pod Kopanicą, Kargową, Chwalimiem i leśniczówką Susloch. Wskutek zajęcia przez jego oddział Kargowej możliwe było zdobycie przez ppor. Nieboraka Babimostu. 29 stycznia 1919 r. został zaprzysiężony. Od 5 czerwca w 4 kompanii 2 baonu 155 pp (późniejszy 73 pp) pełnił funkcję dowódcy w szarży sierż. aspiranta oficerskiego. 15 lipca został przesunięty do 7 kompanii tegoż pułku, jako komendant ds. wojskowych na pow. Poznań-Zachód, z siedzibą w Stęszewie. 20 sierpnia złożył egzamin oficerski w Poznaniu. W ramach macierzystego pułku brał udział w wojnie 1920 r. 12 marca 1923 r. przeniesiony

Władysław
Wolniewicz

został do rezerwy w stopniu sierż.. W okresie międzywojennym był dyrektorem tartaków we wsi Mostki (w Kieleckiem). Po II wojnie światowej zamieszkał w we wsi Jarnatów, obecnie gmina Lubniewice, pow. sulęciński, woj. Lubuskie, a od 8 stycznia 1959 r. w miejscowości Bedrony (obecna nazwa tej miejscowości Baldram). Zmarł w Kwidzynie w 13 września 1978 r. Pochowany na tamtejszym cmentarzu komunalnym: kwatery I rząd 8, miejsce 6. Żonaty z Marianną Grzywacz (ur. 25 stycznia 1910 r. w Poświętnym, zm. 4 stycznia 1989 r. w Kwidzynie) c. Wojciecha i Karoliny z domu Dybisz, w związek małżeński wstąpili 12 stycznia 1977 r. w Kwidzynie. Pozostawił spisane relacje ze swej działalności niepodległościowej. Był członkiem ZBoWiD-u. Odznaczony był m. in. Medalem Niepodległości i Krzyżem Walecznych.

CAW, Akta odznaczeniowe – MN t, 554; AP Poznań, Akta ZBoWiD-u w Poznaniu, 374, s. 77–relacja z 15 IX 1965 r.; tamże, Akta ZPW w Poznaniu, 99, s. 86; Z. Kościański, Wolniewicz Władysław, (w:) Słownik... s. 40; T. Przyjemski, Zarys historii wojennej 73 Pułku Piechoty, Warszawa 1929, s. 7; Wspomnienia powstańca wielkopolskiego 1918-1919 r., dowódcy baonu parzęczewskiego Władysława Wolniewicza, (rękopis) -zbiory Muzeum Regionalnego w Kościanie; listy W. Wolniewicza z 1970 r. – zbiory B. Polaka; B. Polak, Udział Ziemi Kościańskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, (w:) Kościan rzemiosłem stał, pod red. H. Florkowskiego, Kościan 1974, s. 82, 84, 90; Rejestr mieszkańców wsi Bedrony – prowadzony przez Prezydium Gromadzkiej Rady Naro-

dowej w Tychnowach w latach 1962-1967 oraz z Karty Osobowe Mieszkańców Gminy Kwidzyn, w archiwum zakładowym Urzędu Gminy Kwidzyn.

Zdzisław Kościański

Wolski Tadeusz (1897 – 1983), dowódca plutonu 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ur. 27 października 1906 r. w Tucznie (pod Inowrocławiem), w rodzinie rolnika Wojciecha i Franciszki ze Szpringerów. W 1906 r. wziął udział w strajku szkolnym w Jaksicach. Do 1916 r. uczęszczał do gimnazjum w Inowrocławiu. Zmobilizowany do armii niemieckiej (449 Pułk Piechoty), walczył na froncie zach. Ranny jesienią 1918 r., przebywał w szpitalu w Sulzbach. Po powrocie do Inowrocławia brał czynny udział w walkach o wyzwolenie miasta. W ramach nowo sformowanego 2 Pułku Grenadierów Kujawskich walczył w bitwie o Złotniki (11 stycznia 1919), podczas której został kontuzjowany (pułk przemianowano następnie na 5 p. strz. wlkp.). Po opuszczeniu szpitala walczył pod Łabiszynom (w ramach pułku). 15 kwietnia mianowany ppor., objął 2 kompanię w 2 baonie 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich. W styczniu 1920 r., w związku z rewindykacją Pomorza mianowany został komendantem Tucholi. 10

Tadeusz
Wolski

lutego brał udział w uroczystościach zaślubin z morzem (poczet sztandary pułku). Podczas wojny 1920 r., od marca do listopada, był dowódcą 2 kompanii ckm 59 pp (przez krótki czas dowodził 2 baonem tego pułku w walkach n. Liwcem). W kwietniu 1920 r. mianowany został por. Do rezerwy przeniesiono go 10 listopada 1920 r. W latach 1921-1923 studiował na Wydziale Prawa UP. Do 31 grudnia 1927 r. był asesorem, od 1 stycznia 1928 r. – sędzią grodzkim. Do 1937 r. pracował w Czersku (pow. Chojnice), a później we Wrześni, gdzie przebywał do wybuchu II wojny światowej. Na początku 1944 r. został aresztowany przez poznańskie gestapo, osadzony w Forcie VII, a następnie w obozie Żabikowo. Po wyzwoleniu uruchomił Sąd Grodzki we Wrześni, wybrany został przewodniczącym tamtejszej Miejskiej Rady Narodowej. W 1950 r. mianowano go sędzią Sądu Wojewódzkiego w Koszalinie, gdzie do przejścia na emeryturę (1967) pełnił funkcję przewodniczącego Wydziału Karnego. Czynny w ramach ZBoWiD-u, był m. in. przewodniczącym komisji środowiskowej powstańców wielkopolskich. Zm. 2 sierpnia 1983 r. w Słupsku. Odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Związek małżeński zawarł ze Stefanią z Podhajskich, pozostawił syna Janusza (ur. 1928).

CAW, Akta odznaczeniowe t. 626, KK i MN odrzuć. 28 IX 1938; TU NRL nr 5 z 15 IV 1919 r.; „Orędownik na Powiat Tucholski” nr 9 z 31 I 1920; Z. Kościański, Wolski Tadeusz, (w:) Słow-

nik... s. 409; dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacje syna Janusza.

Zdzisław Kościański

Woltman Józef (1892 – 1974), syn Juliusza i Marianny z domu Cegielska, ur. 29 lutego 1892 r. w Tomczycach, w dawnym powiecie wągrowieckim. Tam też uczęszczał do szkoły powszechnej, którą ukończył w 1906 r. Następnie pracował na gospodarstwie rolnym rodziców. W 1912 r. powołano go do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej, gdzie zastał go wybuch Wielkiej Wojny. Walczył dla siebie szczęśliwie na froncie wschodnim i zachodnim. Nigdy nie odniósł żadnej rany. Na pierwszej linii przebywał do 11 listopada 1918 r., a po zaprzestaniu walk dość szybko opuścił szeregi armii i w pełnym rynsztunku, 1 grudnia 1918 r., wrócił do domu. Trafił już na okres, gdy mieszkańcy ziemi wielkopolskiej, niesieni na fali informacji niepodległościowych docierających z Warszawy powoli szykowali się do nadejścia chwili wyzwolenia z jarzma niemieckiej okupacji. Woltman po latach wspominał swoje uczestnictwo w sławnym gołanieckim wiecu w dniu 29 grudnia 1918 r., który rozpoczął się o godz. 15.00 pod przewodnictwem ppor. Włodzimierza Kowalskiego. W spotkaniu tym uczestniczyli głównie mężczyźni, byli żoł-

Józef
Woltman

niemieckiej armii cesarskiej. Na wiecu zebrani dowiedzieli się, że niebawem nadejdzie moment rozpoczęcia walki z Niemcami, których trzeba będzie wypędzić z polskiej ziemi, gdyż sami dobrowolnie nie ustąpią. W tym czasie w Poznaniu i okolicach już trwały walki i lada chwila miały one rozpocząć się również nad Notecią. Po wiecu utworzono Gołaniecką Kompanię Powstańczą pod komendą ppor. Włodzimierza Kowalskiego, nauczyciela z Czerlina. Kowalskiego charakteryzowano, jako człowieka rzutkiego, odważnego, który z łatwością skupił wokół siebie sporą grupę żołnierzy i ochotników. Po dokonaniu rejestracji i udzieleniu instruktażu, że w razie potrzeby wszyscy zostaną powiadomieni przez specjalnych gońców o mobilizacji, powstańcy rozeszli się do domów. Jeszcze w dniu 30 grudnia 1918r. Kowalski dał rozkaz przejścia władzy przez powstańców w samej Gołanicy. I chociaż Józef Woltman nie uczestniczył jeszcze w tych wydarzeniach, to brał w nich udział jego brat Leon, który później poległ na wschodzie w 1920 r. Powstańcy po kolei zajęli pocztę, posterunek policji, komisarjat, dworzec i magistrat. Zajęcie odbyło się bez poważniejszego oporu ze strony Niemców, gdyż jedyny większy oddział zbrojny Haimatschutz, Gołanicy opuścił dzień wcześniej. Również w zdobyciu Kcyni Józef nie brał udziału, ale uczestniczył w tym wydarzeniu wspomniany już jego brat. Józef z gołaniecką kompanią, od 4 stycznia 1919 r. znajdował się w Nakle i uczestniczył, do czasu opuszczenia miasta przez powstańców 11 stycznia, w najważniejszych starciach zbrojnych w okolicy. Grupa gołanieckich powstańców pod dowództwem sierżanta Pituly z Gołanicy,

w której znalazł się też Woltman, włączona została do kompanii jarocińskiej i wzięła udział w nocnej bitwie o Mroczę 5 stycznia oraz w dużej bitwie o Ślesin 8 stycznia. Dzięki tym zwycięstwom zdobyto spore ilości broni i amunicji, którymi m. in. dobrojono kompanię jarocińską. Jedną ze zdobycznych armat obsadził ze swoimi ludźmi Alojzy Erdman z Gołanicy. Po wycofaniu się powstańców z Nakła, oddział gołaniecki, w którym służył Woltman, powrócił do Gołanicy i na krótki czas rozlokował się przy komendzie kompanii w budynku „Strzelnicy”. Następnie kompania brała udział w bitwie o Szamocin oraz w wypadzie na most na Noteci pod Białosławiem, celem zniszczenia tego ważnego strategicznie punktu przeprawowego. Most był dla powstańców bardzo niebezpieczny, gdyż przez niego przeprawały się oddziały niemieckie organizujące wypadki na pozycje powstańcze. Akcją dowodził ppor. Bartsch. Dobrał sobie grupę 8 powstańców, w której znalazł się także Woltman i całość furmanką wyruszyła na akcję. O północy znaleźli się na moście. Mając niemieckie mundury, udawali Niemców chcących przejść przez most i maszerować dalej na Piłę. Fortel był niebezpieczny, gdyż stali na moście tłumacząc obsadzającym go Niemcom swoją sytuację, a w tym czasie celowano w nich karabin maszynowy, który jedną serią mógł ich wszystkich zabić. Na szczęście dla powstańców straż niemiecka uwierzyła w podstęp i po dopuszczeniu Polaków do siebie, szybką akcją, rozbroili wroga. Wszystko odbyło się po cichu i w wielkim zaskoczeniu. Ciemna noc sprzyjała powstańcom. Za mostem znajdował się jeszcze jeden niemiecki posterunek, który również z zaskoczenia

został rozbrojony. Pozostał jeszcze jeden budynek, restauracja, w którym stacjonowała jeszcze jedna grupa Niemców. Niczego niespodziewających się i grających w karty, równie łatwo udało się rozbroić. Powstańcy usiłovali przy pomocy słomy zapalić drewniany most, ale mokre drewno nie chciało się zająć. Ktoś znalazł beczkę z ropą, którą wtoczono na środek mostu i kulami karabinowymi przedziurawiono. Ropa rozlała się po deskach i po krótkiej chwili buchnął słup ognia. Most, rozświetlony w nocy wielką łuną, spłonął. Cała akcja trwała około godziny. Powstańcy zabrali ze sobą zdobytą broń i wrócili na kwaterę. W połowie stycznia 1919 r. kompania gołańska otrzymała własny sztandar, ufundowany przez społeczeństwo Gołańczy i okolic. Ofiarność społeczeństwa, zbiórki pieniężne, kosztowności czy papierów wartościowych na cele powstańcze, była ogromna w społeczeństwie Wielkopolski, także w samej Gołańczy i okolicach. Kto tego nie posiadał, oddawał konie, wozy, żywność, prześcieradła na opatrunki lub oddawał osobistą posługę. Z okazji poświęcenia sztandaru, odbyła się wielka i podniosła uroczystość. Kompania w komplecie stawiała się na Rynku w mieście. Byli też chrzestni sztandaru, odbyła się defilada, podczas której grała orkiestra dęta braci Drzewieckich spod Wągrowca. Z oficerów swoją obecnością uroczystość zaszczylicili: ppor. Kowalski i ppor. Bartsch. Sztandar złożono na miejscowej plebanii, gdzie postawiono straż. Kolejna bitwa, w której wziął udział Woltman, miała miejsce pod Witkowicami. Jego oddział stacjonował wówczas w Próchnowie. Niemcy często powstańców ostrzeliwali. Podjęto decyzję zorganizowania wypadu,

w celu przepędzenia wroga. Akcja w pełni udała się, gdyż przeciwnik został zaskoczony i uciekł, tracąc w walce dwóch zabitych. W Próchnowie Józef Woltman pozostał do końca powstania. W tym czasie kompania gołańska rozlokowana była również m. in. w Lipinach, Czesławicach czy Dębińcu. W kwietniu 1919 r. Józefa zwolniono do domu, natomiast jego brat Leon pozostał jeszcze w szeregach powstańczych. Kompania gołańska wkrótce została wcielona do 4 p. strz. wlkp. Po dwóch tygodniach Józef otrzymał kartę powołania i musiał stawić się w Poznaniu. Jako kawalerzystę z armii niemieckiej, wcielono go do 1 p. uł. wlkp. W sierpniu 1919 r. pułk znalazł się na froncie litewsko-białoruskim i włączony do 3 dywizji piechoty, 28 sierpnia wkroczył do Bobrujska. W lutym 1920 r. pułk otrzymał nową nazwę – 15 Pułku Ułanów Poznańskich. W maju 1920 r. walczył w składzie grupy ppłk. Władysława Andersa, a następnie osłaniał odwrót 14 dywizji piechoty, docierając aż pod Dęblin. 16 sierpnia pułk działał w Grupie Uderzeniowej znad Wieprza, kierując swoje natarcie po linii Kobylnice–Kochów–Maciejowice i dalej w kierunku Prus Wschodnich. W I połowie września Łapacz wziął udział w bitwie nad Niemnem, a następnie w ciężkich zmaganiach o Międzyrzecze–24 września, Nieśwież–9 października i Krupice–15 października. Krótko później zawarto zawieszenie broni na wschodzie i jeszcze w 1920 r. Woltman powrócił do domu. W okresie międzywojennym gospodarzył na rodzinnym majątku rolnym, w 1935 r. założył rodzinę. Był czynnym członkiem Kółka Rolniczego w Gołańczy i koła Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich. W listo-

padzie 1940 r. został przez okupanta wywłaszczony ze swojego gospodarstwa i wywieziony do Morakówka, gdzie pracował w firmie budowlanej. Hitlerowcy proponowali mu przyjęcie listy narodowościowej, co tym łatwiej byłoby mu uczynić, że miał niemieckie nazwisko. Stanowczo odmówił. Po wojnie wrócił na swoje gospodarstwo. Z powodu bezmyślnej eksploatacji i w wyniku działań wojennych, było ono poważnie zdewastowane. Jeszcze przez jakiś czas pracował na roli, a następnie przekazał gospodarstwo synowi, wykształconemu rolnikowi. Pomagał mu w gospodarzeniu oraz z wielką pasją oddawał się pielęgnowaniu zasadzonego przez siebie kilkuhektarowego lasu. Po wojnie nie udzielał się już społecznie. Zm. 11 stycznia 1974 r. w Tomczyszczach.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołanżycu.

Sławomir Łaniecki

Woźniak Jan (1885 – 1974), ur. 12 maja 1885 r. w Granówku, w rodzinie rolnika Wawrzyńca i Ludwiki zd. Pawliczak. 4-klasową szkołę ukończył w Granowie, następnie pracował jako robotnik rolny, a później jako murarz. W 1914 roku został powołany do wojska pruskiego. W latach 1915-1917 walczył na terenie Rosji, gdzie został wzięty do niewoli. Przebywał wówczas w obozie jenieckim za Uralem. Po wybuchu rewolucji rosyjskiej w 1917 r. udało mu się wydostać z miejsca zesłania i wrócić do rodzinnej Wielkopolski. 5 stycznia 1919 roku przystąpił do Powstania Wielkopolskiego. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Kargową i Nowym Dworem pod dowództwem ppłk. Kazimie-

rza Zenktelera. Po zakończeniu wojny powrócił do rodzinnego Granówka w stopniu kaprała. Został zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski przed 1939 rokiem w DOK – VII Poznań pod numerem 15460. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Antoniną Balcerek i zamieszkał w Granowie. Z tego związku urodziły się dzieci: Marian (ur. 1925) i Maria (ur. 1928). Był właścicielem 2.5 ha gospodarstwa, a dodatkowo pracował jako murarz. W czasie okupacji hitlerowskiej w 1940 roku został wysiedlony do miejscowości Podgłębok, pow. Chełm Lubelski, gdzie przebywał do końca okupacji. W 1945 roku powrócił do rodzinnego Granowa. Na początku XX w. małżonka Jana, Antonina brała udział w strajku szkolnym w Granowie. Za używanie języka polskiego w 1912 roku była bita i prześladowana. W 1939 roku została odznaczona przez prezydenta RP Srebrnym Krzyżem Zasługi za udział w w/w strajku.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sędziszowie; zbiory: Muzeum Regionalnego w Sędziszowie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodzinne.

Bogdan Czerwiński

Woźny Adam (1879 – 1939), ur. 9 grudnia 1879 r. w Środzie Wlkp., w rodzinie Jan i Wiktoria z domu Fliwier. Był jednym z pięciorga rodzeństwa. Miał trzy siostry: Zofię, Marię i Teklę oraz brata Kazimierza. Szkołą edukację ukończył w Poznaniu. Z domu rodzinnego wyniósł głębokie

poczucie przynależności narodowej, podporządkowaną pracy organicznej na rzecz umacniania w środowisku ducha patriotycznego prowadzącego ostatecznie do wyzwolenia spod okupacji pruskiej. W domu mówiło się wyłącznie po polsku, kultywowało się polskie tradycje, święta, religię. Rodzice śledzili i pokazywali dzieciom wieści o polskiej literaturze, malarstwie, rzeźbie. Po ukończeniu szkoły średniej rodzice zdecydowali, iż Adam przygotowywany będzie do przejścia i prowadzenia rodzinnej firmy – sklepu bławatów z zapleczem krawieckim. W związku z powyższym Adam praktykował najpierw w sklepie rodziców, a później jako pełnomocnik handlowy we Wrocławiu i Berlinie. Poza pracą czynnie angażował się i uczestniczył w tworzeniu różnych organizacji. W swoim życiorysie sam wymienia: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”; Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”, którego był współzałożycielem; Bractwo Kurkowe, w którym udzielał się aż do wybuchu II wojny światowej. W latach 1897 – 1914 prezesował Towarzystwu Przemysłowców. Od 1911 r. patronował Towarzystwu Młodzieży Katolickiej. Wybuch I wojny światowej spowodował powołania Adama do armii niemieckiej i od 10 marca 1915 r. do listopada 1918 r. służył na froncie wschodnim w wojskach technicznych

Adam
Woźny

jako szeregowy. Natychmiast po demobilizacji, na początku grudnia 1918 r. wstąpił ochotniczo w szeregi Straży Ludowej i od tej pory brał czynny udział w organizowaniu zbrojnego powstania. Przejawiało się to w zbieraniu, gromadzeniu, przechowywaniu, również we własnym mieszkaniu, broni i amunicji. W jego rodzinnym domu szyty był sztandar dla I Kompanii Średzkiej, ufundowany przez jego matkę – Wiktorię. Został zrobiony z dwóch brytów czerwonego sukna wełnianego, brzegi obszyto srebrnymi frędzelkami. Na stronie głównej widnieje aplikacja orła białego z koroną nad głową, pod nim napis: „I Kompania Średzka”. Na odwrocie identyczny orzeł z głową zwróconą w przeciwną stronę i napis: „Boże błogosław nam”. Obecnie sztandar znajduje się w zbiorach Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego w Poznaniu na Starym Rynku, jako jedna z dwóch chorągwi bojowych towarzyszących powstaniu w czasie walk. W momencie rozpoczęcia działań wyzwoleniczych, a iskrą był przyjazd do Poznania Ignacego Paderewskiego, zdecydował Adam o dowiezieniu tegoż sztandaru i podarowanie go dowódcy kompanii średzkiej, stacjonującej na ulicy Grunwaldzkiej – podporucznikowi Alfredowi Milewskiemu. Podporucznik Milewski miał wówczas powiedzieć: *I Kompania Średzka nie zawiedzie pokładanego w niej zaufania, spełni chlubnie swój obowiązek bojowy*. Poprosił też o wyrażenie wdzięczności i podziękowanie fundatorce oraz całemu społeczeństwu Środy i okolic. Od 27 grudnia 1918 r. Adam Woźny brał czynny udział w walkach ulicznych. Przez Główną Komendę Straży Ludo-

wej w Poznaniu mianowany został adiutantem Sztabu Komendy Straży Ludowej na powiat średzki i równocześnie przez komisariat Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu mężem zaufania kolei na odcinku Gądko-Sulęcinek. 12 maja 1919 r. powołany został na pierwszy doraźny kurs przy Szkole Oficerskiej Obrony Krajowej w Poznaniu. Ukończył go 27 czerwca 1919 r. z wynikiem bardzo dobrym. W lipcu 1919 r. wyznaczony został na dowódcę Kompani Obrony Krajowej w Środzie, mianowany komendantem na powiat średzki i awansowany do stopnia podporucznika. Następnie przydzielony został do Baonu Zaopatrzenia. 21 kwietnia 1920 r. zwolnił się na własną prośbę, chcąc osobiście nadzorować uruchomienie w Środzie fabryki tkackiej. Już 25 lipca 1920 r. wrócił do służby wojskowej i został adiunktem głównej Komendy Zachodniej Straży Obywatelskiej na województwo poznańskie i pomorskie. W ramach tych obowiązków organizował wspólnie z pułkownikiem Julianem Lange, a potem kapitanem Szumanem armię ochotników mogących stawić czoła nawale bolszewickiej. Od 27 sierpnia 1920 r. służył jako podporucznik w intendenturze D. O. G. Poznań. Był członkiem zarządu Wojskowej Fabryki Skór w Gnieźnie. 16 listopada 1920 r. przydzielono go do Baonu Zapasowego WW jako dowódcę kompani. W związku z pogorszeniem się stanu zdrowia dnia 15 marca 1920 r. złożył Adam Woźny prośbę o zwolnienie z dalszej służby wojskowej. 8 stycznia 1924 r. awansowany został (ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r.) do stopnia porucznika rezerwy WW i przydziałem do 68 pp. 18 października 1929 r. przeniesiono go do pospolitego ruszenia. Odejście ze służby woj-

skowej nie oznaczało odsunięcia się od życia publicznego. Nadal udzielał się w wielu towarzystwach i organizacjach publicznych. Przyjął również od swoich rodziców sklep bławatny. Założył rodzinę. Z żoną Jadwigą z Głowackich doczekali się dwóch synów i dwóch córek. Oboje rodzice starali się wpajać swoim dzieciom te same wartości, które wynieśli ze swoich domów, dać im jak najlepsze wykształcenie. Córka Lucyna Zaborska pamięta ojca jako „duszę towarzystwa”, gawędziarza, sypiącego anegdotami, zapalonego brydżystę. Córka Maria we wspomnieniach o ojcu pisze: *Ojciec prowadził duży sklep z materiałami ubraniowymi i zatrudniał kilka osób do sprzedaży. Sam zajmował się, przede wszystkim prowadzeniem ksiąg sklepowych w swoim biurze, lecz czasami osobiście klienta. Bardzo lubiłam obserwować ruch sklepowy i odwiedzać ojca w biurze. Stała tam bowiem żelazna, oszklona szafa, w której znajdowała się rozmaita broń. Był bowiem ojciec znakomitym strzelcem i często zdobywał pierwsze nagrody w Bractwie Kurkowym. Każdej jesieni chodził na polowania na kuropatwy i zające, przynosząc do domu wielkie łupy. Miał świetną znajomość przyrody. Zabierał mnie na długie spacerunki po lasach w Zaniemyślu, gdzie rościło wiele grzybów i na łąki za Środą. Zwracał moją uwagę na różne dzikie rośliny, o których wiele wiedział. Był człowiekiem rodzinnym. Bardzo kochał swoją matkę. Troszczył się, by na starość miała wszystkie wygody i należyłą opiekę. Także bliską jego sercu była siostra Tekla, wdowa z nieletnimi dziećmi. Gdy myślę o Ojcu widzę go w mundurze oficerskim powstańca wielkopolskiego, na defiladzie z okazji Święta 3- Maja. Po wybuchu II wojny światowej*

wej, już w drugim miesiącu działań wojennych Adam Woźny został aresztowany przez Niemców i 20 października 1939 r., po farsie procesu sądowego, rozstrzelany wraz z innymi patriotami na średzkim rynku. Za wybitne zasługi w wyzwoleniu ziemi polskiej spod niewoli pruskiej, czynny udział w przygotowaniu i Powstaniu Wielkopolskim odznaczony został Adam Woźny Medalem Za wojnę 1918-1921; Odznaką Za Waleczność NRL i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Z relacji córki, Lucyny Zaborskiej wynika, iż w/ w odznaczenia a także portret w stroju powstańczym, подарowane zostały przed wielu laty pierwszemu kustoszowi tworzącego się już wówczas Muzeum Ziemi Średzkiej w Koszutach – p. Franciszkowi Kosińskiemu przez syna-Jerzego Woźnego-Głowackiego.

CAW, zaświadczenie z 17 marca 2008 r.; informacje: Marii Kołos, Lucyny Zaborowskiej, rodzin Schmidtów i Woźnych.

Małgorzata Andruszowska

Woźny Kazimierz Henryk (1895 – 1940), ur. 18 stycznia 1895 r. w Środzie Wlkp. w rodzinie Jana i Wiktorii z domu Fligier. Ukończył Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, uzyskując świadectwo dojrzałości w lipcu 1914 r. Już jako uczeń wstąpił

Kazimierz Henryk
Woźny

w 1909 r. do tajnej organizacji młodzieży gimnazjalnej, Towarzystwa Tomasza Zana, a od 1912 r. był w sekcji wojskowo-strzeleckiej tej organizacji. W maju 1915 r. wyjechał na studia medyczne do Lipska. Tam wstąpił do Towarzystwa Studentów Polskich „Unitas”. W październiku 1916 r. został powołany do armii niemieckiej (47 pp). 2 stycznia 1917 r. w składzie 4 kompanii tego pułku walczył pod Verdun, gdzie w lutym został kontuzjowany i przez pół roku leczył się. Od września 1917 r. służył jako sanitariusz w szpitalu zapasowym w Nauheim, a od lutego 1918 w czołówce sanitarniej nr 24, która znajdowała się w pociągu sanitarnym. Przebywał tam do końca listopada 1918 r. Po powrocie z wojska pruskiego do Środy Wlkp., wstąpił do tworzącej się tajnej organizacji i z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego w dn. 27 grudnia 1918 r. przybył do Poznania w składzie 1 Ochotniczej Kompanii Średzkiej, późniejszej 9 kompanii III baonu II grupy Zachodniej Wojsk Wielkopolskich, którą dowodził ppor. Alfred Milewski. Pełnił funkcję starszego sanitariusza. Uczestniczył m. in. w walkach o Zbąszyń. Po ukończeniu kursu dla podlekarzy w Poznaniu otrzymał przydział do Szpitala Obozu Jeńców w Szczypiornie. 30 maja 1919 r. mianowany ppor. We wrześniu 1919 r. został asystentem na oddziale chirurgicznym w szpitalu polowym „Łuck”. Przebywał na froncie wołyńskim. W kwietniu 1920 r. uczestniczył w trzymiesięcznym kursie dla medyków wojskowych we Lwowie. W lipcu 1920 r. wrócił do szpitala polowego „Łuck”, który znajdował się w Poznaniu. W październiku 1920 r. przebywał w Lidzie, gdzie „Łuck” był szpitalem etapowym, a następnie w Dęblinie. 19

marca 1921r. mianowany por., a następnego dnia bezterminowo urlopowany z wojska. Kontynuował studia medyczne początkowo na uniwersytecie Poznańskim, gdzie w 1927 r. uzyskał dyplom lekarski i tytuł doktora wszechnauk lekarskich. Osiadł w Rogoźnie Wielkopolskim, gdzie zajmował stanowisko naczelnego lekarza szpitala miejskiego. W kwietniu 1936 r. przeprowadził się do Gdyni, tam poświęcił się praktyce prywatnej. W chwili wybuchu II wojny światowej otrzymał przydział do batalionu sanitarnego w Toruniu. Po zgłoszeniu się, mianowany komendantem Szpitala Polowego nr 202 w Pińsku i tam prawdopodobnie dostał się do niewoli radzieckiej. Przebywał w Kozielsku, skąd nadszedł jedyny list do rodziny mieszkającej w Poznaniu. Listy wysyłane do żony w Gdyni nie dotarły, ponieważ w październiku 1939 r. została wywieziona wraz z dziećmi na teren poznański. W kwietniu 1940 r. zamordowany w Lesie Katyńskim. Ekshumowany z dołu śmierci do mogiły bratniej i zewidencjonowany pod numerem 1068. Odznaczony Odznaką Pamiątkową „Za Waleczność” w Powstaniu Wielkopolskim NKSL i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Pozostawił żonę, Marię z Tomaszewskich i czworo dzieci: dwie córki i dwóch synów.

Tucholski J., Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 251; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Anna Zygnerska

Wróbel Leon (1892 – 1962), szewc, członek Straży Ludowej, plutonowy Wojska Polskiego Ur. 8 kwietnia 1892 r. w Kierznie, syn Franciszka i Teofili z domu Ospalek. Uk. 7 klas szkoły

powszechniej i dwa kursy gimnazjalne. W latach 1908- 1911 uczył się zawodu szewca. Między 12 października 1912 i 21 grudnia 1918 r. w armii niemieckiej. Od 6 stycznia do 16 marca 1919 r. w Straży Ludowej w Kierznie. Od 17 marca 1919 r. przeniesiony do III baonu 12 p. strz. wlkp., skąd nast. został skierowany do służby przy orkiestrze 17 p. artylerii lekkiej. 30 kwietnia 1933 przeniesiony w stan spoczynku. Między 1 i 31 czerwca 1939 r. zatrudniony w Urzędzie Poczto-wo – Telekomunikacyjnym Ostrzeszowie, a od 1 lipca t. r. do wybuchu II wojny światowej pełnił funkcję kierownika Agencji pocztowej Mroczeń w powiecie kępińskim. W czasie okupacji hitlerowskiej wywieziony do Niemiec na roboty przymusowe, pracował jako pomocnik młynarski w młynie we Wrocławiu. 10 stycznia 1944 r. został wywieziony jako więzień polityczny do obozu koncentracyjnego Gross Rossen – Buchenwald. Po wojnie pracował jako kierownik w Agencji Pocztowej Bralin i Mąkoszyce (15 września 1945–31 października 1948), pomocnik maszynisty w Cegielni w Ostrzeszowie (19 kwietnia 1949–22 listopada 1949), referent samochodowy w Powiatowym Zarządzie Drogowym Kępno (1 marca 1950–24 października 1950). Zmarł 8 lutego 1962 roku w Ostrzeszowie, tam też jest pochowany. Odznaczony Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstań-czym. Od 1920 roku żonaty ze Stanisławą Cichosz. Miał dwoje dzieci: Mariana (1922-1945) oraz Ireneusza (ur. 1934)

Dokumentacja osobista, relacja syna Ireneusza i synowej Teresy.

Ireneusz i Teresa Wróblowie

Zabór Stanisław (1883 – 1981), dowódca kompanii Straży Ludowej w Wąsowie. Ur. 12 października 1883 r. w Chraplewie (pow. nowotomyski), w rodzinie rolnika Józefa i Marianny z Dankowskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Chraplewie, pracował jako robotnik rolny w majątku Wąsowo. W 1902 r. powołany został do służby czynnej w 2 Pułku Dragonów armii niemieckiej (Schwecht n. Odrą). W latach 1905—1908 pracował jako robotnik rolny, następnie wódcarz w głównym majątku w Wąsowie. Podczas I wojny światowej powołany do 7 baonu 273 Pułku Artylerii Lekkiej, skierowany został na front zach. Awansował do stopnia sierż. W listopadzie 1918 r. zorganizował kompanię Straży Ludowej w Wąsowie, która pełniła służbę wartowniczą i patrolową. Brał udział w oswobodzeniu Nowego Tomyśla (z 2 na 3 stycznia 1919). Pełnił w powstaniu funkcję członka PRL. W niepodległej Polsce był m. in. członkiem NPR, Sejmiku Powiatowego, Sejmiku Wojewódzkiego oraz prezesem filii Związku Zawodowego Robotników Rolnych. Do 1932 r. pracował w Wąsowie, następnie w Dziekanie (pow. gnieźnieński) i Pawłótku (pow. nowotomyski). Po II wojnie światowej nadal czynnie działał w branży rolniczej, pełnił funkcję kierownika PGR w Pawłótku. Zm. 20 czerwca 1981 r. w Nowym Tomyślu. Odznaczony był m. in. Orderem Odrodzenia Polski V kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Dwukrotnie żonaty, z Katarzyną z Piechotów oraz Walentyną z Jandych, miał dzieci: Karola (ur. 1906), Stanisława (ur. 1908), Franciszka (ur. 1912), Maksymiliana (ur. 1914), Brunona (ur. 1918) oraz Martę (ur. 1920) i Teresę (ur. 1932).

CAW, *Akta odznaczeniowe KN 12 VI 1935*; AP Poznań, *Akta Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu*, 33, s. 32; Z. Kościański, *Zabór Stanisław*, (w:) *Słownik... s. 418*; *dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacje córki Marty Knop i wnuka Ryszarda Knopa*.

Zdzisław Kościański

Zapłata Franciszek (1897 – 1993), ur. w 31 marca 1897 r. w Bukówcu Górnym k. Włoszakowic jako syn Wojciecha (zm. tuż przed II wojną światową) i Heleny, z domu Wasiek. W 1914 r. został wcielony do armii pruskiej i po kilkumiesięcznym przeszkoleniu w Głogowie trafił jako saper na front francuski (m. in. walczył pod Verdun). Gdy rozpoczęło się Powstanie przebywał na urlopie, natychmiast zdezerterował z bronią i do pruskiego wojska już nie wrócił, przystępując do któregoś z powstańczych oddziałów. We wspomnieniach pisał: „(...) w listopadzie 1918 roku uciekłem z bronią i całym ekwipunkiem z armii niemieckiej i wstąpiłem jako ochotnik do armii polskiej. Od grudnia 1918 r. (...) walczyłem w armii powstańczej.” Z książki wojskowej wynika, że służbę w wojsku wielkopolskim rozpoczął 6 stycznia 1919 r., jednak nie można stwierdzić jednoznacznie czy było to w Poznaniu, czy Lesznie. Wspominał też, że walczył na odcinku Leszno,

Franciszek
Zapłata

Rawicz, Wolsztyn, Zbąszyń, a dowódcą jego kompanii był chorąży Szymon Mocek, również z Bukówca. Do niewoli niemieckiej dostał się pod Zbąszyniem 20 maja 1919 r. i przewieziono go do Żagania, skąd z kilkoma kolegami uciekł 20 sierpnia 1919 r. Wrócił na stronę powstańczą, gdzie został natychmiast aresztowany jako podejrzany o szpiegostwo. Po wyjaśnieniu sytuacji powrócił do oddziału. Powstanie zakończył prawdopodobnie w stopniu kaprała. Później brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1936 roku otrzymał od Niemców zaświadczenie o przebiegu służby w czasie I wojny światowej – m. in. *zwolniony ze służby – 9.01.1919 r.* 26 marca 1963 r. Centralne Archiwum Wojskowe wydało zaświadczenie o zweryfikowaniu F. Zapłaty przed 1939 rokiem jako Powstańca Wielkopolskiego i ujęciu go w ewidencji Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu pod numerem 22668. Zmarł w Zielonej Górze 21 listopada 1993 r. Ożeniony z Teklą z domu Nowińską (zm. II 1993), miał dwie córki: Helenę (ur. w 1927) i Eugenię (ur. w 1930) – obie mieszkają w Zielonej Górze. 15 września 1965 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Informacje wnuka F. Zapłaty – Grzegorza Chudzika z Zielonej Góry.

Mieszko Kamiński

ZarANEK Franciszek (1884 – 1975), rolnik, ochotnik baonu Budzińskiego. Ur. 27 lipca 1884 r. na Hubach w Budzynie, w rodzinie rolnika Stefana i Julianny z d. Ksycka. Ukończył szkołę powszechną w Budzynie. W 1905 r. został powołany do armii pruskiej, służbę odbywał w jednostce

w Szczecinie. W czasie I wojny światowej, w 1916 r. zmobilizowany do armii niemieckiej i wysłany na front wschodni na Łotwie. Po demobilizacji wrócił do Budzyna, gdzie z początkiem roku 1919 uczestniczył w przejęciu przez powstańców stacji kolejowej oraz brał udział w walkach na froncie północnym powstania wielkopolskiego. W latach międzywojennych był członkiem Towarzystwa Budzyńskich Przemysłowców, Cechu Piwowarów oraz Bractwa Kurkowego (w 1938 r. uzyskał szczytny tytuł strzeleckiego Króla Kurkowego). Był również wieloletnim komendantem Straży Grobu Bożego – tzw. „Turków”, którzy w Wielki Piątek uzbrojeni w szable zaciągali wartę honorową przed Grobem Chrystusa. W okresie II wojny światowej został wysiedlony wraz z rodziną do Kamionki k. Chodzieży. Po zakończeniu wojny wrócił do Budzyna na rodzinne Huby, gdzie gospodarował aż do śmierci. Zmarł 30 marca 1975 r. i został pochowany w rodzinnym grobie na cm. parafialnym przy ulicy Cichej w Budzynie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika rezerwy WP. W 1912 r. zawarł związek małżeński

Franciszek
ZarANEK

z Marianną Duszyńska (1887-1955), z którą miał dzieci: Romana (1913-2001); Walentynę, zam. Cybulska (1915-1985); Bolesława (1919-1993); Aleksandrę, zam. Smaruj (1920-1997) i Stefanię, zam. Łączkowiak (1924-1998).

Cybulski W.. Powrót do korzeni. Budzyńskie Huby-rodzinny dom Zaranków, Budzyna 2000, ss. 52 z fot.; Grewling R. (red.), Zasłużeni dla Ziemi Chodzieskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Chodzież 2004, ss. 102 z fot.

Seweryn Grobelny

Zawal Józef (1895 – 1962), powstaniec-ochotnik, uczestnik frontu pñ. Ur. 29 lutego 1895 r. w Wysogotowie (pow. poznański), w rodzinie rolnika Walentego. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, podjął naukę w zawodzie ślusarza. W listopadzie 1918 r. czynnie działał w pracach przygotowawczych do powstania. Od 28 grudnia znajdował się w szeregach powstańczych w Poznaniu. Walczył w ramach 10 p. strz. wkp., m. in. pod Gołańczą, Kcynią i Chodzieżą. Brał udział w wojnie 1920 r. Był dwukrotnie ranny: pod Rynarzewem i na froncie wsch. Po zwolnieniu z wojska, do 1939 r. pracował w Rejonowej Komendzie Uzupełnień Poznań-Powiat.

Józef
Zawal

W okresie okupacji hitlerowskiej zatrudniony był w niemieckich magazynach w Poznaniu. Po II wojnie światowej podjął pracę ślusarza w Zakładach Metalurgicznych „Pomet”, gdzie pracował do przejścia na emeryturę (1960). Zm. 16 lipca 1962 r. w Poznaniu. Odznaczony był m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Heleną z Toruńskich, dzieci nie miał.

CAW, Akta odznaczeniowe MN, t. 76; Z. Kościański, Zawal Józef, (w:) Słownik... s. 422-423, dokumentacja w posiadaniu rodziny; relacja Janusza Czubali.

Zdzisław Kościański

Zenkter Kazimierz (1884 – 1955), dowódca frontu zach. powstania, ppłk Wojska Polskiego. Ur. 24 stycznia 1884 r. w Wojnowicach (pow. nowotomyski), w rodzinie kupca Edwarda i Joanny z Szyfterów. Po ukończeniu 7 klas gimnazjum w Poznaniu, powołany został (1 września 1906) na jednoroczny kurs do armii niemieckiej. Służbę odbywał w 5 Pułku Artylerii Ciężkiej, gdzie ukończył kurs aspirantów oficerskich. Awans na sierż. otrzymał (30 lipca 1909) po odbyciu obowiązkowych ćwiczeń. Zajął się kupiectwem. Po

Kazimierz
Zenkter

wybuchu I wojny światowej, 1 sierpnia 1914 r. powołany został do armii niemieckiej. Wcielony do komisji remontu, przeniesiony został do 3 baonu 5 Pułku Artylerii Ciężkiej, a we wrześniu do 1 baonu tegoż pułku. Odbył kampanię na froncie zach. i w listopadzie otrzymał awans na zastępcę oficera. W styczniu 1915 r. mianowano go dowódcą lekkiej kolumny baonu w Poznaniu, z którą wyruszył na front wsch. i tam awansowany (30 października 1915) do stopnia ppor. artylerii ciężkiej. Przeniesiony do Francji (2 maja 1917), brał udział w walkach we Flandrii. Ciężko ranny pod górą Kemmel (25 czerwca 1918), został przekazany do lazaretu w Malborku, a następnie w Poznaniu. Orzeczeniem komisji lekarskiej (7 lipca 1918) zwolniono go jako pełnego inwalidę. Powrócił do Buku i włączył się do akcji niepodległościowej, wstępując do POW ZP (listopad 1918). Został mianowany przewodniczącym grodzkiej PRL (listopad 1918). Jednocześnie został mianowany dowódcą Powiatowej Straży Ludowej. 28 grudnia przystąpił do organizowania sił powstańczych na terenie zach. Wielkopolski. Z jego osobą od 1 stycznia 1919 r. powiązały swoje działania grupy powstańcze w: Buku, Grodzisku, Opalenicy, Rostarzewie, Rakoniewicach, Wielichowie, Przemęcie, Witkowie Polskim i Kamieńcu. 5 stycznia był autorem akcji powstańczej oddziałów z Wielichowa, Kościana, Wilkowa Polskiego, Słeszewa, Wielkich Łęk, Kamieńca, Obry, Rakoniewic i Grodziska, które opanowały Wolsztyn. W ręce dowodzonych wtedy przez niego powstańców wpadła broń z dużą ilością amunicji oraz całkowite urządzenie szpitala wojskowego. We wniosku o odznaczenie Orderem Virtuti

Militari stwierdzono, że *mimo nie wyleczonych ran prowadził (o kiju) walki o Wolsztyn, Nowy Tomysł i Zbąszyń*. Rozkazem dziennym nr 2 (z 7 stycznia 1919) Dowództwa Głównego w Poznaniu otrzymał nominację na dowódcę V Okręgu Wojskowego w Grodzisku, który obejmował (od 13 stycznia 1919) pow.: międzyrzecki, nowotomyski, grodziski i babinowski. Jako dowódca frontu zach. przeprowadził (po 10 stycznia 1919) szereg akcji zaczepnych, m. in. na Kopanicę i Zbąszyń. Po objęciu dowództwa frontu zach. przez płk. M. Milewskiego, pełnił (od 17 kwietnia 1919) obowiązki komendanta okręgu. Rozkazem Dowództwa Głównego nr 46 (z 19 lutego 1919) został mianowany komendantem etapu zach. Dekretem Komisariatu NRL (z 17 kwietnia 1919) awansowano go do stopnia kpt. Na skutek zmian strukturalnych w czerwcu 1919 r. objął Okręg Wojskowy II, równocześnie pełnił obowiązki dowódcy 155 Pułku Piechoty (1 Pułku Rezerwowego), złożonego z 4 baonów (od 4 października 1919). Rozkazem dziennym Dowództwa Głównego w Poznaniu nr 238 (z 7 października 1919) mianowany został dowódcą grupy zach. frontu wlkp. W styczniu 1920 r. dowodzone przez niego oddziały uczestniczyły w rewindykacji ziem zach. Wielkopolski, przyznanych ostatecznie Polsce. Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. dowodził, równocześnie awansując, 7 Rezerwową Wielkopolską Brygadą Piechoty, a następnie 23 Dywizją Piechoty. W czasie powstań śląskich wspierał materiałami wojennymi POW Górnego Śląska. Polskie czynniki rządowe wyznaczyły go tam dowódcą armii powstańczej (3 czerwca 1921). Zadaniem jego miało być

utrzymanie w ryzach armii powstańczej w chwili, gdy zapadną decyzje o likwidacji powstania i podziale Górnego Śląska. Po likwidacji powstania przeszedł z powrotem do Wojska Polskiego. 31 grudnia 1921 r. przeniesiony został do rezerwy. Osiadł na roli w Mieściskach (dawny pow. szamotulski). W życiu społecznym wyróżniał się ofiarnością i szlachetnością, nie gardząc pomocą finansową dla potrzebujących. Został członkiem honorowym wielu towarzystw, m. in. Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Lwówku, które przyjęło go także jako swojego patrona. Wchodził w skład grupy b. dowódców powstania, którzy powzięli decyzję o utworzeniu Centralnego Komitetu do Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 (20 styczeń 1926). Z uwagi na stan zdrowia zwolniono go (4 marca 1926) z obowiązku służby w rezerwie. Represjonowany po kampanii wrześniowej 1939 r., w grudniu został przez Niemców deportowany do GG. Osiadł w Jędrzejowie na Kielecczyźnie, zajmując się handlem. Zm. 22 stycznia 1955 r. w całkowitym zapomnieniu. Pochowany został na pocysterskim cmentarzu parafii św. Trójcy w Jędrzejowie. Skromny pomnik na jego mogile wystawiło miasto i ZBoWiD w Jędrzejowie. Odznaczony był m. in. Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Orderem Odrodzenia Polski V kl., Krzyżem Walecznych, Orderem Legii Honorowej V kl. Rodziny nie założył.

CAW, *Akta odznaczeniowe i personalne* – VM 89-8458, KN z Miecz. 17 IX 1932, ap 4852; AP Poznań, *Starostwo Powiatowe Nowy Tomyśl 1919-1939*, 568, s. 56; AP Poznań, *Akta*

Związku Powstańców Wielkopolskich, 56, s. 10; Z. Kościański, Zenkteler Kazimierz, (w:) *Słownik...* s. 423-425; *Encyklopedia Powstań Śląskich*, Opole 1982, s. 651; *Wybór źródeł*, s. 150; Z. Kościański, Pułkownik Kazimierz Zenkteler (1884-1955), (w:) *Biografistyka*, s. 121-124; M. Wrzosek, *Powstania śląskie 1919–1921. Zarys działań bojowych*, Warszawa 1971, s. 235, 240; W. Ryżewski, *Trzecie powstanie śląskie*, Warszawa 1977, s. 402, 404, 413, 418; J. Ludyga-Laskowski, *Zarys historii trzech powstań śląskich 1919-1920-1921*, Warszawa-Wrocław 1973, s. 298-299, 311, 379, 388 (fot), 48; M. Wieliczka, *Polska w pierścieniu prób i ognia —1918-1926 r.*, Warszawa 1933, s. 160; B. Waligóra, *Bój na przedmieściu Warszawy w sierpniu 1920 r.*, Warszawa 1934, s. 74, 77-78, 80, 392-393; T. Przyjemski, *Zarys historii wojennej 73 Pułku Piechoty*, Warszawa 1929, s. 5, 7, 9-10; *Orędownik Urzędowy Grodzisk-Nowy Tomyśl nr 11*, 1923; S. Siuda, *Walki na odcinku wolsztyńskim*, (w:) *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, pod red. T. Jabłońskiego, Warszawa 1938; K. Bross, *Przyczynki do historii Powstania Wielkopolskiego*. Nowy Tomyśl 2/3 1 1919-7/8 1 1919 Zbąszyń, Poznań 1935, s. 16-50; K. Rzepecki, *Powstanie grudniowe*, Poznań 1919, s. 112; S. Celi-chowski, *Wyprawa zbąszyńska*, Poznań 1935, s. 35, 37; Z. Kościański, Kazimierz Zenkteler – zapomniany bohater, „Echa Opalenickie” 1989, nr 2; tenże, Zenkteler Kazimierz (24 I 1884-22 I 1955), (w:) *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, t. II, cz. I, s. 164-65; tenże, *Kadra dowódcza Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Nowy Tomyśl 1988, s. 9-12; tenże, Zenkteler

Kazimierz, (w:) *Opalenicki Słownik Biograficzny*, Opalenica 1993, pod red. Bogumiła Wojcieszaka, T. 1, s. 110-114; dokumentacja rodzinna; relacja Marii Markwitz-Trojanek; relacje Krystyny Karczewskiej i Hieronima Łubieńskiego.

Zdzisław Kościański

Zielewicz Stefan (1897 – 1963), dowódca plutonu kompanii opalenickiej. Ur. 14 sierpnia 1897 r. w Rudnikach k. Opalenicy, w rodzinie rolnika Wojciecha i Weroniki z Kałków. Po ukończeniu tamtejszej szkoły powszechnej, podjął naukę w gimnazjum grodziskim. Za przynależność do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” został wydalony z 5 klasy gimnazjum. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej (6 marca 1916-1 grudnia 1918). Powrócił do Opalenicy (17 grudnia 1918), gdzie został członkiem komitetu werbunkowego Rady Robotniczej i Żołnierskiej. Organizował, wspólnie z E. Klemczakiem i L. Baranieckim, kompanię opalenicką. 27 grudnia wziął udział w walkach w Poznaniu. Uczestniczył w wyprawie na Nowy Tomyśl. Walczył na odcinku frontu Zbąszyń-Babimost (od 4 stycznia 1919), gdzie dowodził plutonem kompanii opalenickiej. 11 lutego został ciężko ranny, a 17 lutego awansowano go na kpr. Po

Stefan
Zielewicz

wyleczeniu, skierowany został (18 marca) do 61 pp, gdzie pełnił funkcję oficerską, a 18 września awansowano go na sierż. Następnie (do 1 listopada 1919) był adiutantem 61 pp. W okresie międzywojennym pełnił funkcje urzędnicze na terenie Wielkopolski, m. in. w Nowym Tomyślu. Był autorem wspomnień. Uczestniczył w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r. Po II wojnie światowej pracował w dyrekcji DOKP w Poznaniu. Zm. tam 6 lipca 1963 r. Odznaczony był m. in. Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych. Był żonaty i pozostawił dzieci: Emilię, Marię, Bogdana oraz Janusza.

CAW, *Akta odznaczeniowe* – KN t. 130, KW – 140/7815; Z. Kościański, Zielewicz Stefan, (w:) *Słownik... s. 425-426*; S. Zielewicz, *Walki powstańcze – front zbąszyński*, (w:) *Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego*, pod red. J. Świerżowicza, Nowy Tomyśl 1938, s. 50-60; L. Gomolec, *Udział dzisiejszego powiatu nowotomyskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Nowy Tomyśl 1968; Z. Kościański, Zielewicz Stefan, (w:) *Opalenicki Słownik Biograficzny pod red. B. Wojcieszaka*, Opalenica 1993, T. 1, s. 114-115.

Zdzisław Kościański

Zieliński Bolesław (1900 – 1988), syn Walentego i Marianny z domu Kubanek, ur. 12 stycznia 1900 r. w Smuszewie, w powiecie wągrowieckim, gdzie jego rodzice posiadali niewielkie, 1,5 hektarowe gospodarstwo i wiatrak. Dwa lata później, razem z rodziną, przeprowadził się do Czeszewa, na nowe, 20-hektarowe gospodarstwo rolne kupione od hrabiostwa Bnińskich. Tam też ukończył miejsco-

wą szkołę powszechną i jako jedyny syn, mający tylko starsze siostry, rozpoczął pracę na rodzinnym majątku. W maju 1918 r. powołano go do odbycia służby wojskowej w wojsku pruskim. Po odbyciu podstawowego przeszkolenia trafił do Belgii, gdzie kontynuowano dalsze wojskowe szkolenie rekrutów. Miał szczęście, gdyż jeszcze przed wyjazdem na front, doszło do zawieszenia broni i wstrzymanie działań wojennych w listopadzie 1918 r. Wykorzystując powszechne rozprężenie w armii, wybuch rewolucji w Niemczech, tworzenie się Rad Robotniczych i Żołnierskich, opuścił macierzystą jednostkę wojskową i w pełnym uzbrojeniu, powrócił 16 grudnia 1918 r. do Czeszewa. Kolejne grudniowe dni spędził w domu rodzinnym. 28 grudnia 1918 r. dotarła do niego wieść, iż dzień wcześniej, na ulicach Poznania, doszło do działań zbrojnych polskich powstańców przeciwko niemieckiemu okupantowi. Na wieść o tych wydarzeniach natychmiast wciągnął się w działalność konspiracyjną mieszkańców Czeszewa, szykujących się do podjęcia działań zbrojnych. Wieczorem, 31 grudnia 1918 r., liczący 18 osób czeszewski oddział, dowodzony przez miejscowego nauczyciela, ppor. Maternowskiego, otrzymał wezwanie stawienia się na wyznaczone miejsce zbiórki z zadaniem koncentracji, w celu zaata-

kowania i oswobodzenia Kcyni. Po drodze siły czeszewskie łączą się z oddziałami maszerującymi z Gołańczy. Dowództwo nad całością objął ppor. Włodzimierz Kowalski z Gołańczy. Późnym wieczorem Kcynia została opanowana przez powstańców. Dla Zielińskiego Był to pierwszy powstanieczy bój i pierwsza bitwa, w jakiej w ogóle wziął udział. W następnych dniach brał udział w walkach o Chodzież i kilku potyczkach w tej części Noteci, następnie w bitwach o Szamocin i Margonin, a po zawarciu rozejmu w Trewirze, razem ze swoim oddziałem, wzmacniał posterunki wielkopolskie w okolicach Czesławic. Mimo rozejmu, przez wiosenne miesiące 1919 r. często trzeba było potykać się z niemieckimi oddziałami. Do 19 lutego 1919 r. walczył jako ochotnik. Po latach wspominał, że mimo braku w pełni wojskowej organizacji, poczucie obowiązku było tak duże, że zachowywano dyscyplinę, respektowano rozkazy przełożonych, a wszyscy czuli się, jak w prawdziwym wojsku. Z końcem lutego zaczęto organizować pełnoprawną armię wielkopolską. Starsi wiekiem ochotnicy zaczęli wracać do domów, natomiast młodszy nadal pełnili swoją funkcję. W wojsku pozostał także Zieliński, który po reorganizacji oddziałów powstańczych zajmował w armii różne stanowiska, by ostatecznie w kwietniu trafić do 2 Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich, który w połowie 1919 r. dozorował polsko-niemiecki rejon graniczny w okolicach Pruchna, Skoczowa i Końcyc na Śląsku. Na początku 1920 r. pułk brał udział w zajmowaniu Pomorza. W kwietniu 1920 r. transportem kolejowym trafił na front ukraiński i jeszcze z końcem miesiąca wziął udział w pierwszej swojej operacji na wscho-

Bolesław
Zieliński

dzie – rajdzie na Koziatyń. W maju Wraz ze swoim oddziałem Zieliński walczył w okolicach Rokitna, Teleśzówki, Bereźna i Radziwiłłówki. Pod koniec czerwca wszedł w skład 6 dywizji piechoty, walcząc o Horodnicę i Seredy. Następnie, ze względu na zmęczenie i straty wycofany został w celu odpoczynku i uzupełnienia stanów pod Zamość. 20 lipca, w składzie 4 brygady jazdy, pułk trafił pod Beresteczko. Trzy dni później w walce zdobył Peremyl, a następnego dnia Szczurowice. 31 sierpnia aż trzy krotnie szarżował pod Komarowem. W dniach 8-10 października pułk przeprowadził zagon na Korosteń, unieszkodliwiając m. in. 2 nieprzyjacielskie pociągi pancerne. Tam też zakończył swój chlubny szlak bojowy na wschodzie. W służbie wojskowej pozostał do 25 marca 1922 r., poczym zdemobilizowany, powrócił do domu. W okresie międzywojennym Zieliński prowadził gospodarstwo rolne po rodzicach. Udzielał się w Towarzystwie Powstańców i Wojaków w Czeszewie, którego był jednym z założycieli, a także w miejscowym Kółku Rolniczym. Od 1935 r. pełnił również funkcję radnego w Radzie Gromadzkiej i jednocześnie był członkiem Zarządu Gminnego w Czeszewie. 25 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do Gołanieckiej Kompanii Batalionu Obrony Narodowej „Wągrowiec”, która do 5 września obsadzała pozycje w okolicach Wągrowca. W czasie dalszej kampanii wrześniowej wągrowiecki B. O. N. cofał się w kierunku Warszawy, by w dniu 17 września 1939 r., wraz z innymi oddziałami Wojska Polskiego, stoczyć krwawą bitwę z siłami Wehrmachtu pod Sochaczewem. Tam Zieliński dostał się do niewoli. Przez najbliższe mie-

siące przesiedział w obozach przejściowych w Piątku i Henrykowie na Śląską, Neu Brandenburgu oraz w Antonowie koło Skoków, skąd zwolniony do domu został 1 maja 1940 r. Nie długo cieszył się spokojem i wolnością. 9 maja wszyscy mieszkańcy Czeszewa polskiego pochodzenia, w tym Zieliński z żoną, trójką małych dzieci i schorowaną matką, wywiezieni zostali na Lubelszczyznę do GG, do miejscowości Blinowa. Tam mieszkał z rodziną w niewielkim pokoiku oraz pracował na majątkach ziemskich, jako robotnik rolny. W 1941 r. osiedlił się pod Zamościem, gdzie pracował na folwarku, jako magazynier, a następnie kierownik. Do rodzinnego Czeszewa powrócił dopiero w kwietniu 1945 r. już po zakończeniu działań wojennych w Wielkopolsce. Na miejscu zastał zdemastowane gospodarstwo. Niebawem wyprowadził się do miejscowości Kujawki na nowe gospodarstwo. W wolnych chwilach udzielał się społecznie w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Gołanoczy. Bz odynacyonz m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958); Srebrny Krzyż Za Zasługi dla Związku Powstańców i Wojaków (1935); Medalem Zwycięstwa i Wolności (1972); Odznaką Grunwaldzką (1970). Za udział w powstaniu wielkopolskim i w kampanii wrześniowej otrzymał awans na stopień podporucznika WP. Zm. 10 sierpnia 1988 r. i pochowany został na cmentarzu w Czeszewie.

Materiały i dokumenty z archiwum ZBoWiD w Gołanoczy.

Sławomir Łaniecki

Żmidziński Aleksander (1847 – 1931), proboszcz w Michorzewie, poseł na sejm dzielnicowy w Poznaniu, współorganizator kompanii opalenickiej. Ur. 26 lutego 1847 w Krukówku (pow. wyrzyski) w rodzinie rolnika-dzierżawcy Walentego i Joanny z d. Grubich. Naukę gimnazjalną rozpoczął w Trzemesznie, jednak wskutek zamknięcia tamtejszego gimnazjum przez władze pruskie w odwecie za liczny udział gimnazjalistów w powstaniu styczniowym, kontynuował ją w Inowrocławiu, gdzie w roku 1868 zdał egzamin dojrzałości. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie w roku 1872 otrzymał święcenia kapłańskie. Jako neoprezbiter skierowany został na wikariat do Lwówka, gdzie przebywał przez 12 lat, w trudnym okresie kulturkampfu, u boku Jana Hebanowskiego, dziekana lwóweckiego. Podczas pobytu na wikariacie w Lwówku był współzałożycielem (13 II 1878) banku ludowego i do końca swego tam pobytu (1884) członkiem jego zarządu. Wiadomo także, że w roku 1881 obecny był na zebraniu wyborczym powiatu bukowski w Opalenicy. W roku 1884 objął administrację parafii w Sierakowie, a w styczniu 1887 został proboszczem w Śnieciskach. Tu aktywnie działał w kółku rolniczym – pełnił obowiązki najpierw sekretarza, a następnie prezesa. 19 VIII 1888 wybrany został do polskiego komitetu wyborczego powiatu średzkiego. Od 1890 do śmierci był proboszczem w Michorzewie k. Opalenicy. Tu pozostawał w bliskich stosunkach z rodziną Niegolewskich z pobliskiego Niegolewa oraz z Emilią Szczaniecką, u schyłku jej życia. W Michorzewie kontynuował pozaduszpasterkie działania. Przede wszystkim kontynuował

działalność w zakresie propagowania oświaty rolniczej. Z okazji 25. lecia kółka michorzewskiego zorganizował (1901) wystawę rolniczą z udziałem m. in. M. Jackowskiego. Uczestniczył w zebraniach kółek powiatów grodzkiego i nowotomyskiego (m. in. 8 X 1905 i 13 X 1912 r. w Opalenicy) oraz w walnych zebraniach prezesów i delegatów kółek rolniczych w poznańskim Bazarze. Prowadzone przez ks. Żmidzińskiego własne gospodarstwo rolne pełniło także funkcję dydaktyczną, bowiem zwiedzane było przez michorzewskie i okoliczne kółka rolnicze. Na szczeblu powiatu nowotomyskiego działał w polskim Komitecie Wyborczym, m. in. przewodniczył powiatowemu zebraniu wyborczemu w Lwówku (19 V 1898) gdzie wygłosił naukę o wyborach i zachęcał wspólnej pracy. Reprezentował komitet wyborczy powiatu nowotomyskiego na walnych zebraniach delegatów w Poznaniu (30 V 1893, 13 X 1898, 16 XI 1903). Z kolei na zebraniu przedwyborczym we Lwówku 25 X 1903 przemawiał... *wzywając do zgody narodowej i do głosowania na polskich kandydatów*, podobnie na zorganizowanym tamże, 12 III 1905, jednym z wielu wieców wyborczych. Przez kilkanaście lat pełnił obowiązki delegata wyborczego i zastępcy prezesa polskiego komitetu wyborczego powiatu nowotomyskiego.

Aleksander
Żmidziński

go. Był także organizatorem i popularyzatorem oświaty i czytelnictwa m. in. reprezentował powiat nowotomyski na III (1911), IV (1912) i V (1913) sejmikach oświatowych TCL oraz współorganizował wiece oświatowe na terenie powiatu nowotomyskiego. Należał też do patriotycznej organizacji „Straż”. W roku 1902 powołał do życia bank ludowy w Michorzewie i objął w nim obowiązki członka zarządu – dyrektora. Zachęcał parafian do oszczędności i „ostrzegał przed pochopnym korzystaniem z kredytów”. Był założycielem i patronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Michorzewie, założył w parafii Bractwo Wstrzemięźliwości, był także członkiem Towarzystwa Kolonii Wakacyjnych „Stella”. Był też członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Powołany na sekretarza walnego zebrania Towarzystwa Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (1901). Podczas wojny zbierał datki dla Komitetu niesienia pomocy ludności Królestwa Polskiego. Jego staraniem odbył się w Michorzewie (15 XII 1917) patriotyczny obchód 100. rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki, na który złożyły się deklamacje, śpiew chóru, inscenizacje oraz pokaz „obrazów świetlnych”. Reprezentował powiat nowotomyski na polskim sejmie dzielnicowym w Poznaniu (4-8 XII 1918), gdzie „przemawiał ze znaną krasomówczością”. Po wybuchu powstania, w niedzielę 5 stycznia 1919, zaapelował po mszy św. do parafian o wstępowanie w szeregi powstańcze, co sprawiło, że liczni ochotnicy zasilili szereg powstańczej kompanii opalenickiej. Wiadomo też, że podczas powstania – m. in. w porozumieniu z Wandą Niegolewską –

organizował zaplecze aprowizacyjne. W trudnym okresie wybijania się na niepodległość i tworzenia własnego państwa zaangażował się w polszczenie szkolnictwa, i mimo podeszłego wieku, objął obowiązki pierwszego powiatowego inspektora szkół w powiecie nowotomyskim. W okresie międzywojennym nadal kierował kółkiem rolniczym i bankiem ludowym, założył w parafii kółko włościanek i stowarzyszenia młodzieży. W roku 1928... *za wybitną pracę i działalność na polu narodowym i społecznym* otrzymał złoty krzyż zasługi. W uznaniu zasług w roku 1912 otrzymał godność honorowego radcy duchownego, a 11 grudnia 1929 mianowany został kanonikiem honorowym metropolitarnej kapituły poznańskiej. Zmarł 2 grudnia 1931, pochowany jest na cmentarzu przykościelnym w Michorzewie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu KA 1358 (personalia); APP: NP 6150, s. 291, 361, NP 6152 s. 6, NP 6153 s. 56, NP 6154, s. 58, NP 6275 s. 303-304, 403-404, NP 6276, s. 74-75, 193; Urząd Wojewódzki Poznański 173, s. 385-388; Landr. Grätz 380, s. 148, 405, s. 130; Landr. Neutomischel 380, s. 101, 148; 381 s. 74, 91; Archiwum parafii w Michorzewie (fot.) – Elenchus omnium ecclesiorum et universi cleri Archidiececesis Gnesnensis et Posnaniensis pro Anno Domini... 1872, 1874-1880, 1889-1927; Dworecki Z., Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu w grudniu 1918, „Przegląd Wielkopolski” 1991; S. Karwowski, Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Poznań 1918-1931, t. III, s. 213-214; Klimkiewicz W., Mowa żałobna..., Poznań 1931, s. 14; Veritate et scientia. Księga pamiąt-

kowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa-Poznań 1982, s. 256 ; *Opalenicki słownik biograficzny pod red. B. Wojcieszaka*, t. I, Opalenica 1993, s. 74, 79; Rzepecki K., *Pobudka wyborcza*, Poznań 1907, s. 71, *Tenże, Naprzód czy wstecz? Pobudki wyborczej t. II*, s. 85; Wilczyński L., *Księga społecznicy w Wielkopolsce 1919-1939*, Poznań 2003, s. 112-114; Wojciechowska M., *Materiały do dziejów katolickich towarzystw robotników polskich w Wielkopolsce*, „Poznańskie Studia Teologiczne” t. 6: 1986, s. 408; Wojcieszak B., *Na marginesie starych fotografii i 90. rocznicy powstania wielkopolskiego – kilka uwag*, „Przegląd Nowotomyski” 2008 nr 3(7), s. 16-18 – „Czytelnia Ludowa” 1906 s. 70, 1909, s. 31; „Dziennik Poznański.” 1898 nr 124, 232, 235, 1901 nr 57, 219, 1902 nr 24, 1903 nr 107, 1904 nr 4, 1905 nr 136, 137, 244, 1907 nr 12, 1908 nr 134, 1910 nr 237, 1914 nr 128, 1915 nr 53, 1917 nr 292; „Kurier Poznański”

1877 nr 38, 39, 218; 1881 nr 180, 1887 nr 43, 1888 nr 191, 1893 nr 122, 123, 1898 nr 116, 231, 233, 235, 236; 1899 nr 61, 1901 nr 112, 428, 1902 nr 48, 1903 nr 120, 246, 254, 1904 nr 3, 1929 nr 581, 1931 nr 14; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1930 s. 11, 1932, s. 4-5 (nekrolog); „Poradnik Gospodarski” 1901 s. 285; „Praca” 1897 s. 91; „Przegląd Oświatowy” 1911 s. 351, 1912 s. 318, 1913 s. 303; „Robotnik” 1910 nr 9, 1911 nr 16 (dod.); „Rocznik Kółek Rolniczo-Włościańskich” R. XIII: 1886-R. XL: 1914 (Śnieciska, Michorzewo); „Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych” 1878-1884 (Lwówek) 1903-1925 (Michorzewo); Towarzystwo Kolonii Wakacyjnych „Stella” – sprawozdanie za rok 1918 s. 49, 1925, s. 50; – *Relacje Hermana Kaźmierczaka z Krystianowa* (z 12 II 1986) i *Ludwika Wojcieszaka z Otusza* (z 14 V 1983) w zbiorach autora.

Bogumił Wojcieszak

ANEKS

Spis biogramów zamieszczonych w: „**Powstańcy wielkopolscy...**

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”,

tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006 i tom III, Poznań 2007

A.

Adamczak Ignacy (1878–1967), T. III, s. 9
Adamczak Ignacy (1897–1985), T. I, s. 12
Adamczak Maciej (1883–1966), T. II, s. 8
Adamczewski Tadeusz (1902–1979), T. I, s. 12
Adamczewski Tomasz Jan (1884–1939), T. II, s. 8
Adamski Wojciech (ur. 1877 –?), T. I, s. 13
Alejski Bronisław (1900–1942), T. I, s. 13
Alejski Franciszek (1902–1992), T. I, s. 14
Aleksander Franciszek (1893–1975), T. III, s. 9
Anders Władysław (1892–1970), T. III, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1902–1941), T. II, s. 9
Andrzejewski Stefan Marian (1899–1996), T. III, s. 21
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896–1987), T. II, s. 10
Antoniewicz Adam (1888–1944), T. II, s. 10
Arudianow Jan (1889–1983), T. I, s. 14
Augustyniak Franciszek (1881–1975), T. II, s. 12

B.

Bacik Kazimierz (1903–1977), T. I, s. 15
Bajoński Jarosław (1887–1950), T. I, s. 15
Balcerkiewicz Stanisław (1901–1991), T. I, s. 16
Balcerzak Józef Franciszek (1898–1919), T. III, s. 22
Balcerzak Stanisław (1874–1933), T. III, s. 23
Banachowicz Wojciech (1900–1979), T. III, s. 25
Banasiak Jan (ur. 1897–?), T. I, s. 17
Banaszak Józef (1897–1920), T. II, s. 12

Baranowski Edmund (1886–1939), T. I, s. 17
Barłóg Władysław (1897–1985), T. I, s. 18
Bartkowiak Antoni (1897–1922), T. I, s. 19
Bartkowiak Antoni (1900–1985), T. III, s. 25
Bartkowiak Franciszek (1894–1958), T. II, s. 13
Bartkowiak Franciszek (1901–1989), T. III, s. 26
Bartkowiak Józef (1895–1942), T. II, s. 13
Bartkowiak Władysław (1900–1920), T. I, s. 20
Bartkowski Edmund (1894–1939), T. III, s. 27
Basiński Franciszek (1858–1942), T. II, s. 14
Bauza Andrzej (1896–1948), T. I, s. 20
Bąk Tomasz (1897–1973), T. II, s. 16
Bąkowski Wawrzyn (1889–1981), T. II, s. 17
Bednarski Franciszek (1894–1965), T. II, s. 17
Beisert Jan Chrzciel (1866–1923), T. II, s. 18
Belzerowski Piotr (1895–1980), T. III, s. 28
Benkel Maksymilian (1884–1940), T. I, s. 21
Berger Marcin (1896–1966), T. III, s. 31
Białas Michał (1898–1959), T. II, s. 19
Białasik Teodor (1898–1959), T. III, s. 31
Białożyński Jan (1901–1966), T. I, s. 22
Biały Kazimierz (1888–1943), T. I, s. 22, T. II, s. 19
Biczkowski Szczepan (1894–1973), T. III, s. 31
Biegała Antoni (1899–1979), T. III, s. 33
Biegański Kazimierz (1902–1963), T. I, s. 22

Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893–1923), T. I, s. 23
 Błaszczynska Klara z d. Chojnacka (1891–?), T. III, s. 33
 Błażejczyk Tomasz (1869–1940), T. III, s. 34
 Błażyński Alojzy (1898–1934), T. III, s. 35
 Błoch Franciszek (1894–1974), T. I, s. 23
 Bocian Michał (1885–?), T. I, s. 24
 Bociński Ludwik (1892–1970), T. I, s. 24
 Bogucki Franciszek (ok. 1892–1919), T. III, s. 36
 Bojanowski Teofil (1889–?), T. I, s. 25
 Bonowski Jan Niepomucen (1900–1971), T. III, s. 37,
 Borczyński Stefan (1864–1949), T. I, s. 26
 Boroch Franciszek (1899–1979), T. I, s. 26
 Borysiak Józef (1900–1974), T. II, s. 20
 Borzych Franciszek (1890–1924), T. III, s. 37
 Brandecki Michał (1887–1971), T. I, s. 26
 Brembor Teodor (1890–1939), T. III, s. 39
 Brojewski Kazimierz (1898–1969), T. III, s. 40
 Bromberek Jan (1896–1919), T. II, s. 21
 Brożyński Franciszek (1866–1946), T. III, s. 40
 Bródka Antoni (1900–1974), T. II, s. 22
 Brust Piotr (1871–1937), T. III, s. 40
 Brylak Antoni (1889–1949), T. I, s. 27
 Buchwald Stanisław (1890–1977), T. III, s. 41
 Buczkowski Stanisław (1884–1969), T. III, s. 42
 Budzyński Franciszek (1875–1958), T. II, s. 22
 Bukolt Antoni (1887–1938), T. III, s. 42
 Buławski Mieczysław (1885–1949), T. I, s. 28, T. II, s. 24
 Burian Zbigniew Stanisław (1895–1976), T. II, s. 24
 Buschke Mikołaj (1901–1982), T. II, s. 25
 Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901–1999), T. II, s. 26
 Büeler Leokadia Barbara (1888–1982), T. III, s. 43

C.

Cegiełka Marcin (ur. 1879), T. I, s. 31
 Chatliński Józefat (1883–1965), T. II, s. 26

Chatliński Roman (1875–1965), T. II, s. 27
 Chlebowski Klemens Andrzej (1898 – 1976), T. II, s. 28
 Chmielewski-Wieniawa Jerzy (1891 – 1945), T. II, s. 28
 Chojnacki Ignacy (1885–1944), T. III, s. 43
 Chowański Wojciech (1898–1975), T. II, s. 29
 Chrzanowski Leon (1894–?), T. II, s. 30
 Chudziński Mieczysław (1875–1936), T. II, s. 30
 Chwalisz Jan (1897–1980), T. II, s. 31
 Chytrowski Stanisław (1882–1940), T. I, s. 31
 Cibail Ludwik (1897–1964), T. I, s. 31
 Ciesielski Edward (1890–1960), T. III, s. 44
 Ciesielski Stanisław (1887–1972), T. III, s. 45
 Cieślewicz Michał (1881–?), T. I, s. 32
 Cieszyński Stefan (1899–1986), T. III, s. 46
 Cofta Jan (1900–1961), T. I, s. 33
 Cugeher (Zugehöer) Marian (1897–1967), T. I, s. 33
 Cyranowska Waleria z domu Cylińska (1891–?), T. III, s. 47
 Czabański Bronisław (1888–1940), T. III, s. 47
 Czarliński Lech Leon, ps. „Lech z kropką” (1899–po 1939), T. II, s. 32
 Czarnyszka Józef (1900–1987), T. II, s. 33
 Czechowski Ignacy (1877–1941), T. II, s. 34
 Czepczyński Tadeusz (1899–1985), T. II, s. 35
 Czerniak Walerian Józef (1896–1972), T. I, s. 34
 Czerwiński Bronisław (1877–1966), T. I, s. 35
 Czwardon Władysław (1898–1978), T. I, s. 37
 Czyż Kazimierz (1891–1954), T. I, s. 38, T. II, s. 36
 Czyż Ludwik (1897–1966), T. I, s. 38

D.

Dahlke Stanisław (1895–1979), T. III, s. 48
 Darnowski Jan (1879–1920), T. I, s. 38
 Daroń Edward (1899–1982), T. III, s. 49
 Dawid Jan (1894–1940), T. I, s. 39
 Dąbrowski Jan (1879–1962), T. I, s. 39

Dąbrowski Józef (1896–1980), T. I, s. 40
Dąbrowski Marcin (1901–1955), T. I, s. 40
Dąbrowski Stanisław (1900–1945), T. I, s. 41

Dąbrowski Szczepan (1897–1925), T. I, s. 42

Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898–?), T. II, s. 37

Dera Stanisław (1901–1980), T. I, s. 43

Derwich Stanisław (1895–1976), T. II, s. 37

Dębiec Helena z domu Vollmüler (1897–1990), T. III, s. 52

Dębowski Bolesław (1894–?), T. I, s. 44

Dirska Jan (1854–1941), T. I, s. 44

Dirska Wacław (1888–1972), T. I, s. 45

Doktór Edmund (1893–1971), T. I, s. 45

Domagalski Stefan (1897–1971), T. I, s. 46

Dominiak Jan (1893–1947), T. I, s. 46

Dotka Jan (1897–1980), T. III, s. 53

Dratwiński Kazimierz Józef (1893–1920), T. II, s. 38

Drażkiewicz Kazimierz (1899–1992), T. II, s. 39

Drygas Bronisław (1884–?), T. II, s. 40

Duchalski Antoni (1900–1987), T. I, s. 47

Dudek Stanisław (1892–1940), T. I, s. 47

Dudkówna Elżbieta (1898–?), T. II, s. 40

Dutkiewicz Norbert (1898–1943), T. I, s. 48

Dutkiewicz Wojciecha (1896–1990), T. I, s. 49

Dwornik Antoni (1898–1979), T. II, s. 41

Dypczyński Walenty (1886–1959), T. III, s. 54

Działak Ignacy (1896–1971), T. I, s. 50

Dzidek Marian Stanisław (1891–1938), T. II, s. 42

Dziegiecki Marian (1886–?), T. III, s. 57

Dziekani Józef (1896–1962), T. I, s. 50

Dziembowski Leon (1903–1975), T. III, s. 58

Dzierzgowski Michał (1902–1940), T. I, s. 51

Dzięcioł Alfons (1897–1973), T. III, s. 59

Dzióbkowski Wincenty (1884–1979), T. I, s. 52

E.

Eichstaedt Sylwester (1878–1961), T. III, s. 60

Elmanowicz Stanisław (1900–1975), T. II, s. 43

F.

Fabrowski Zygmunt (1893–1940), T. I, s. 52

Falszewicz Walenty (1895–1974), T. I, s. 53

Fankidejski Władysław (1890–1939), T. I, s. 54

Feldamnn Franciszek (1894–1956), T. II, s. 44

Feldmann Roman (1898–1939), T. I, s. 55

Felich Jan (1898–1976), T. III, s. 61

Felsman Stanisław (1901–1978), T. II, s. 44

Fengler Antoni (1893–1982), T. I, s. 56

Fengler Józef (1894–1960), T. II, s. 45

Filipiak Jan (1881–1946), T. III, s. 61

Filipowski Bolesław (1884–1969), T. I, s. 57

Fiołka Fryderyk (ur. 1870), T. I, s. 58

Firlej Antoni (1886–1976), T. III, s. 62

Florkowski Antoni (1901–1975), T. II, s. 46

Folaron Julian (1901–1981), T. III, s. 63

Franikowski Józef (1899–1959), T. I, s. 58

Frąckowiak Jan (1898–1970), T. I, s. 59

Frykowski Roch (1880–1958), T. I, s. 59

G.

Gajdecki Roman (1898–1985), T. III, s. 64

Galant Franciszek (1900–1972), T. I, s. 59

Galon Jan (1873–1964), T. I, s. 60

Galon Stanisław (1895–1974), T. III, s. 65

Galon Stanisław (1899–1977), T. II, s. 47

Garstecki Roman (1894–1977), T. II, s. 48

Garstecki Wincenty (1892–1973), T. I, s. 61

Gawroński Antoni (1901–1984), T. III, s. 66

Gawroński Franciszek (1890–1979), T. III, s. 66

Gawroński Jan (1894–1950), T. III, s. 66

Gertych (Gertig) Józef (1874–1935), T. II, s. 48

Gibasiewicz Stanisław (1904–1986), T. II, s. 49

Gibasiewicz Telesfor (1889–1981), T. I, s. 62

Glinkiewicz Franciszek (1875–1936), T. I, s. 63

Gładysz Stanisław Kostka (1866-1934), T. II, s. 51
 Gmerek Władysława (1898-1993), T. II, s. 52
 Godek Ludwik (1886-1977), T. I, s. 63
 Golczak Franciszek (1897-1919), T. II, s. 53
 Golus Władysław (1900-1971), T. I, s. 64
 Gomuła Andrzej (1898-1976), T. II, s. 53
 Gorgolewski Bogusław (1895-1967), T. I, s. 65
 Gorzelnia Roman (1900-1946), T. III, s. 68
 Gościński Jan (1895-1960), T. II, s. 54
 Górecki Marcei (1894-1969), T. III, s. 69
 Górny Mieczysław Wincenty (1885-1927), T. II, s. 55
 Górski Teodor (1876-1938), T. III, s. 70
 Grabarczyk Franciszek (1898-1954), T. I, s. 65
 Grabowski Stefan (1900-1992), T. III, s. 73
 Gracz Michał (1891-1973), T. III, s. 74
 Graf Teofil (1895-1980), T. I, s. 65
 Graczyński Alfons (1879-1943), T. II, s. 56
 Gregorowicz Zygmunt (1883-?), T. II, s. 58
 Gretkiewicz Stanisław (1897-1982), T. I, s. 66
 Grobelny Jan Nepomucen (1868-1940), T. II, s. 59
 Grobelny Józef Kazimierz (1899-1958), T. II, s. 60
 Grochowski Stefan (1899-1945), T. I, s. 67
 Grośty Wojciech (1866-1926), T. II, s. 61
 Grubczyński Józef (1895-2001), T. III, s. 74
 Gruszka Michał (1897-po1968), T. I, s. 68
 Gryczyński Stanisław (1892-1974), T. III, s. 75
 Grygiel Albin (1898-1957), T. I, s. 69
 Grygiel Antoni (1900-1992), T. III, s. 75
 Grzeczka Piotr Paweł (1880-1955), T. III, s. 77
 Grzelczak Marian (1899-1991), T. I, s. 69
 Grzempa Andrzej (1894-1985), T. II, s. 62; T. III, s. 79
 Grzeszkowiak Roman (1894-?), T. II, s. 63
 Grześkowiak Leon (1900-1975), T. I, s. 70
 Grześkowski Władysław (1890-1973), T. I, s. 71
 Grzęda Jan (1896-1994), T. I, s. 71

Gust Roman (1863-1948), T. II, s. 64
 Gutkowski Apolinary (1868-1955), T. III, s. 79
 Gutkowski Franciszek (1900-1941), T. I, s. 72
 Gutkowski Józef (1901-1983), T. III, s. 80

H.

Hałas Franciszek (1898-1989), T. III, s. 81
 Hałas Jakub (1897-1974), T. III, s. 82
 Hańczewski Stefan (1899-1973), T. I, s. 73
 Hasała Andrzej (1899-1968), T. II, s. 64
 Haupa Wawrzyn (1867-1961), T. II, s. 64
 Hejnowicz Mieczysław (1890-1939), T. I, s. 73, T. II, s. 65
 Hetmanowski Józef (1901-1985), T. II, s. 66
 Hoffmann Filip (1876-1944), T. 67
 Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896-1985), T. II, s. 68
 Horowski Czesław (1893-1958), T. I, s. 74

I.

Idaszewski Leon (1878-1956), T. II, s. 69
 Ignaszewski Kazimierz (1894-1959), T. III, s. 82
 Ignaszewski Władysław (1898-1973), T. III, s. 83
 Inerowicz Władysław (1903-1988), T. I, s. 76
 Insiński Jan (1901-1965), T. III, s. 84
 Insiński Józef (1897-1969), T. III, s. 84

J.

Jachowski Tadeusz (1893-1966), T. II, s. 72
 Jadomski Stefan Roman (1874-1923), T. III, s. 85
 Jagiński Władysław (1901-1994), T. I, s. 76
 Jaguźny Adam (1905-1985), T. I, s. 77
 Jakubowicz Stanisław (1897-1967), T. I, s. 77; T. II, s. 74
 Janaszewski Tadeusz (1890-1966), T. III, s. 86
 Janiak Wawrzyn (1895-1977), T. I, s. 78
 Jankowska Aniela z domu Ziółkowska (1880-1970), T. III, s. 87
 Jankowski Bolesław Kazimierz (1901-1942), T. II, s. 75
 Jankowski Jakub (1900-1979), T. II, s. 75

- Janus Józef (1900-1960), T. I, s. 78
 Jarczewski Stanisław (1897-1958), T. III, s. 88
 Jarecki Józef (1892-1976), T. III, s. 89
 Jarmański Jan (1893-1965), T. III, s. 90
 Jasiński Józef (1854-1933), T. I, s. 79
 Jasiński Stefan (1885-1962), T. II, s. 76
 Jaworski Wojciech (1893-1971), T. III, s. 91
 Jazdon Hipolit (1884-1957), T. II, s. 77
 Jerchel Michał (1892-1940), T. I, s. 80
 Jerzak Franciszek (1889-1962), T. III, s. 92
 Jesionkowski Franciszek (1901-1981), T. III, s. 93
 Jeszke Henryk Wacław (1884-1955), T. III, s. 94
 Jędrzejewski Franciszek (1892-1982), T. I, s. 81
 Józefowski Józef (1901-1962), T. III, s. 94
 Józwiak Piotr (1895-1984), T. I, s. 81
 Judek Roman (1898-1981), T. I, s. 82
 Juniczak Kazimierz (1900-1997), T. II, s. 77
 Jurkiewicz Franciszek (1902-1972), T. I, s. 83
 Jurkowski Antoni Alojzy (1885-1952), T. II, s. 80
- K.**
 Kaczmarek Franciszek (1895-1937), T. III, s. 96
 Kaczmarek Jan (1880-1939), T. I, s. 83
 Kaczmarek Maksymilian (1896-1975), T. III, s. 97
 Kaczmarek Stefan (1897-1953), T. III, s. 97
 Kaczmarek Wiktor (1895-1952), T. II, s. 81
 Kadow Marian (1886-1950), T. I, s. 84
 Kaiser Franciszek (1902-1969), T. I, s. 84
 Kaiser Józef (1898-1975), T. II, s. 83
 Kaja Władysław (1894-1939), T. III, s. 98
 Kalemba Jan (1899-1989), T. I, s. 85
 Kaliszewski Władysław (1886-1964), T. I, s. 85
 Kalkstein-Osłowski Adam (1892-1984), T. II, s. 83
 Kałek Józef (1899-1987), T. III, s. 100
 Kałwiński Józef (1892-1969), T. I, s. 86
 Kamiński Bolesław Ignacy (1888-1937), T. I, s. 86
 Kantecki Ludwik (1877-1963), T. I, s. 87
 Kapella Kazimierz (1884-zm. po 1933 r.), T. I, s. 88
 Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899), T. I, s. 89
 Karpiński Antoni (1855-1945), T. III, s. 100
 Karpiński Stanisław (1888-1976), T. II, s. 85
 Karpiński Władysław (1895-1940), T. I, s. 89
 Karpiński Zygmunt (1892-1981), T. III, s. 101
 Kasperski Florian (1880-1960), T. I, s. 90
 Kasprowicz Bolesław Michał (1859-1943), T. II, s. 85
 Kasprowicz Bolesław Piotr (1895-1982), T. III, s. 102
 Kawalka Feliks (1901-1983), T. I, s. 90
 Kawczyński Józef (1899-1920), T. I, s. 91
 Kaźmierczak Antoni (1901-1983), T. III, s. 104
 Kaźmierczak Franciszek (1889-1978), T. III, s. 104
 Kaźmierski Bolesław (1879-1945), T. II, s. 87
 Kempski Józef (1896-przed 1977), T. I, s. 91
 Kędzieja Leon (1884-1958), T. III, s. 105
 Kędziora Stanisław (1894-1920), T. I, s. 91
 Kiciński Adam (1900-1977), T. I, s. 92
 Kiełbasiewicz Leon (1899-1995), T. I, s. 92
 Kiełczewski Karol (1899-1978), T. I, s. 93
 Kiełczewski Stanisław (1893-1984), T. I, s. 94
 Kiełczewski Stefan (1901-1986), T. III, s. 106
 Kijak Jan (1886-1968), T. III, s. 106
 Kłaga Ignacy (1894-1972), T. I, s. 95
 Kledzik Józef (1887-1948), T. II, s. 89
 Klepacz Józef (1899-1979), T. I, s. 95
 Klera Jan Nepomucen (1886-1951), T. II, s. 90
 Klewenhagen Brunon (1882-1940), T. I, s. 96
 Klich Edmund (1891-1967), T. III, s. 107
 Kłerek Ludwik (1897-1982), T. III, s. 108
 Klucz Władysław (1897-1940), T. II, s. 91
 Kłaczyński Kazimierz (1882-1941), T. III, s. 108

- Kłosowski Andrzej (1895–1945), T. I, s. 96, T. II, s. 91
 Kłosowski Henryk (1901–1986), T. I, s. 97
 Knast Dionizy (1899–1972), T. II, s. 92
 Kocur Adam Bronisław (1894–1965), T. III, s. 109
 Kolendowicz Wacław (1877–1949), T. III, s. 110
 Kołodziej Antoni (1896–1970), T. I, s. 98
 Komasiński Michał (1887–1971), T. III, s. 110
 Konarski Sylwester (ur. 1894), T. I, s. 98
 Konewka Józef (1899–1940), T. II, s. 93
 Konieczny Antoni (1900–1980), T. III, s. 112
 Konieczny Jan (1892–1967), T. II, s. 94
 Konieczny Stanisław (1878–1946), T. II, s. 94
 Konieczny Stanisław (1898–1986), T. III, s. 112
 Kończal Franciszek (1894–1940), T. I, s. 98
 Kopa Andrzej (1879–1956), T. II, s. 95
 Kosicki Józef (?-?), T. II, s. 98
 Kosicki Kazimierz (1900–1920), T. II, s. 98
 Kosicki Piotr (1896–1961), T. II, s. 99
 Kosicki Wawrzyn (1887–1955), T. II, s. 99
 Kosiński Wojciech (1897–1976), T. II, s. 100
 Kosmala Stanisław (1897–1973), T. II, s. 101
 Kosmowski Antoni (1899–1940), T. I, s. 98
 Koszewski Stanisław (1895–1970), s. T. I, 99
 Koszutski (Leszczyc-Koszutski) Konstanty Albin (1882–1939), T. I, s. 99
 Kośmider Stanisław (1889–1958), T. I, s. 101
 Kowalczyk Adam (1894–1940), T. I, s. 101
 Kowalczyk Franciszek (1890–1961), T. II, s. 102
 Kowalczyk Marcin (1899–1994), T. III, s. 113
 Kowalczyk Stefan (1898–1955), T. I, s. 102
 Kowalski Franciszek (1900–1920), T. I, s. 102
 Koza Stanisław III (1882–1960), T. II, s. 103
 Kozłowski Stanisław (1903–1990), T. I, s. 102
 Krajewski Andrzej (1891–1982), T. I, s. 103
 Kramarczyk Leon (1896–1984), T. I, s. 104
 Kramer Franciszek (1899–1946), T. II, s. 103
 Kramer Ludwik (1900–1972), T. II, s. 104
 Krawczyński Franciszek (1894–1976), T. II, s. 104
 Krenz Paweł (1896–1955), T. II, s. 105
 Król Bolesław (1898–1942), T. II, s. 106
 Król Ignacy (1891–1962), T. III, s. 113
 Król Władysław (1896–1945), T. III, s. 115
 Krukowski Albin (1902–1982), T. III, s. 116
 Kryszak Walenty (1897–1920), T. I, s. 104
 Krzesiński Stefan (1897–1960), T. I, s. 105
 Krzewina Zygmunt (1898–1976), T. I, s. 105; T. II, s. 107
 Krzykała Wawrzyn (1871–1941), T. I, s. 107
 Krzyżankiewicz Mieczysław (1882–1952), T. III, s. 117
 Kubacki Antoni (1880–1956), T. I, s. 108
 Kubera Czesław Antoni (1894–1965), T. I, s. 108
 Kucal Czesław (1903–1973), T. III, s. 120
 Kuczkowski Władysław (1898–1942), T. II, s. 109; T. III, s. 121
 Kujawa Franciszek (1893–1976), T. I, s. 108
 Kujawa Ludwik (1900–1966), T. II, s. 110
 Kurczewski Piotr (1890–1983), T. I, s. 109
 Kurczewski Władysław (1898–1979), T. II, s. 111
 Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869–1925), T. II, s. 112
 Kuroszczyk Piotr (1879–1947), T. I, s. 109
 Kurowski Aleksander (1879–1958), T. I, s. 110
 Kurzawski Józef (1870–1925), T. I, s. 110
 Kusz Józef (1896–1919), T. II, s. 113
 Kwasek Jerzy (1900–1994), T. III, s. 122
- L.**
 Lakner (Lackner) Marian (1880–1936), T. III, s. 126
 Lange Marian Józef (1901–1943), T. I, s. 112, T. II, s. 114
 Latanowicz Marcin (1897–1985), T. III, s. 127
 Lechna Andrzej (1894–1943), T. III, s. 127

Lechna Wiktor (1898-1971), T. II, s. 115
 Leopold Wincenty (1891-1974), T. III, s. 128
 Lester Władysław (1898-1941), T. II, s. 116
 Leszczyński Leon (1880-1950), T. I, s. 112
 Leśny Stanisław (1894-1977), T. III, s. 129
 Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859-1927), T. I, s. 113
 Lis Władysław (1900-1980), T. III, s. 129
 Lisiecki Bolesław (1885-1954), T. I, s. 114
 Lissowski Antoni (1889-1977), T. III, s. 130
 Litwiński Wiktor (1873-1952), T. III, s. 130
 Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892-1978), T. I, s. 115
 Lowak Henryk (1885-1958), T. I, s. 116,
 Ludwiczak Antoni (1901-1958), T. I, s. 116,
 Lulczyński Jan (1886-1919), T. II, s. 116

Ł.

Łaszczyński Walenty (1896-1975), T. III, s. 132
 Łaszczyński Wojciech (1897-1961), T. II, s. 116
 Łuczak Józef (1898-1975), T. III, s. 132
 Łuś Franciszek (1885-?), T. I, s. 116

M.

Machaj Józef (1903-1988), T. I, s. 117
 Machowiak Franciszek (1890-1975), T. III, s. 133
 Machowiak Jan (1899-1919), T. III, s. 134
 Machowski Jan (1894-1972), T. II, s. 117
 Maciaszek Stanisław (1872-1930), T. II, s. 118
 Maćkowiak Edmund (1901-1940), T. I, s. 117
 Maeusel Antoni (1883-1947), T. II, s. 119
 Majchrzak Józef (1902-1975), T. III, s. 134
 Majewicz Feliks (1901-1990), T. III, s. 135
 Majewski Walery (1905-1999), s. T. I., 118
 Małecki Lucjan (1899-1979), T. I, s. 118
 Małecki Wojciech (1897-1968), T. I, s. 119
 Małyszczak Ludwik (1898-1983), T. III, s. 135
 Mańczak Ludwik (1884-1945), T. I, s. 120

Marcinkowski Roman (1874-1929), T. I, s. 120
 Marcinkowski Stanisław (1882-1939), T. III, s. 136
 Marosz Władysław (1901-2000), T. III, s. 137
 Marszał Wiesław (1896-1963), T. I, s. 121
 Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891-1962), T. I, s. 122
 Maryński Felicjan (1892-1920), T. I, s. 123
 Marzyński Antoni (1897-1963), T. II, s. 120
 Mataczyński Roman (1892-1970), T. III, s. 139
 Matuszewski Ignacy (1895-1987), T. III, s. 141
 Mądry Wincenty (1879-1962), T. II, s. 121
 Mende Edmund (1875-1933), T. II, s. 122
 Menzel Antoni (1903-1982), T. III, s. 141
 Mędlewski Julian (1896-1975), T. III, s. 142
 Mędlewski Wiktor (1861-1924), T. III, s. 143
 Michalak Walenty (1890-1962), T. III, s. 143
 Michalski Andrzej Józef (1882-1960), T. I, s. 123
 Michalski Antoni (1885-1965), T. II, s. 123
 Michalski Jan (1886-1949), T. II, s. 123
 Michalski Józef (1900-1994), T. I, s. 124
 Michalski Kazimierz (1883-1956), T. I, s. 125
 Michalski Piotr (1895-1962), T. I, s. 127
 Michalski Stanisław Leon (1882-1953), T. II, s. 124
 Michałowski Franciszek (1898-1990), T. II, s. 125
 Michałowski Ignacy (1871-1945), T. III, s. 144
 Michałowski Nikodem (1896-1987), T. I, s. 127
 Mielcarek Antoni (1899-1970), T. II, s. 126
 Mielcarek Jan (1898-1989), T. II, s. 127
 Migaszewski Antoni (1900-?), T. II, s. 128
 Miklaszewski Włodzimierz (1897-1919), T. I, s. 128
 Mikołajczak Ludwik (1898-1979), T. I, s. 128
 Milewski Jan (1893-1971), T. II, s. 128
 Milewski Ludwik (1869-1940), T. II, s. 129

- Mickiewicz Wincenty (1867-1940), T. II, s. 130
- Misiek Stanisław (1901-1998), T. I, s. 129
- Mizera Antoni (1892-1972), T. I, s. 130
- Mocek Szymon (1888-1960), T. I, s. 130
- Moczko Ludwik (1877-1949), T. I, s. 131
- Moder Wojciech (1891-1972), T. III, s. 145
- Modlibowski Józef (1889-?), T. III, s. 145
- Modrak Hieronim (1892-?), T. I, s. 132
- Modrzyk Stanisław (1898-1980), T. II, s. 131
- Morawski Czesław (1882-1954), T. III, s. 146
- Morawski Kazimierz (1884-1934), T. III, s. 146
- Mosiewicz Władysław (1880-?), T. III, s. 147
- Moś Ignacy (1872-1959), T. I, s. 132
- Musiak Franciszek (1900-1973), T. II, s. 132,
- Musiak Stefan (1897-1987), T. II, s. 134,
- Muszyński Szczepan (1890-1939), T. I, s. 133
- N.**
- Napiecek Leon (1899-1975), T. III, s. 148
- Napierała Klemens (1900-1986), T. III, s. 150
- Napierała Roman (1876-1941), T. II, s. 135
- Narożny Stanisław (1888-1929), T. I, s. 133
- Nawroć Franciszek (1901-1920), T. II, s. 136
- Nawroć Jan (1895-1920), T. I, s. 133
- Niedźwiedziński Bronisław (1882-1946), T. III, s. 151
- Niedźwiedziński Ignacy (1873-1941), s. 152
- Niegolewska Wanda (1877-1970), T. I, s. 134
- Niełacny Franciszek (ur. 1899), T. I, s. 136
- Niesobski Leon (1897-1967), T. I, s. 136
- Nietrzepka Ignacy (1892-1980), T. I, s. 137
- Nietzsche Roman (1876-1947), T. II, s. 136
- Nieznany Powstaniec Wielkopolski – Grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego w Bydgoszczy, T. III, s. 153
- Nowaczyk Franciszek (1899-1983), T. II, s. 137
- Nowaczyk Władysław (1896-1919), T. II, s. 138
- Nowaczyk Wojciech (1896-1980), T. II, s. 139
- Nowak Antoni (1896-1988), T. II, s. 140
- Nowak Franciszek (1889-1945), T. III, s. 157
- Nowak Jan (1894 – 1940), T. II, s. 140
- Nowak Mikołaj (1889-1972), T. II, s. 141
- Nowak Stanisław (1883-1939), T. III, s. 158
- Nowak Tadeusz (1898-1942), T. II, s. 142
- Nowicki Andrzej (1877-1950), T. II, s. 143
- Nowicki Edmund (ur. 1891), T. I, s. 137
- Nykiel Kazimierz (1895-1942), T. II, s. 143
- O.**
- Obrębowicz Mieczysław (1889-1920), T. I, s. 137
- Obrębowicz Tadeusz (1885-1940), T. I, s. 138
- Ochocki Stanisław (1897-1981), T. III, s. 158
- Ogrodowicz Antoni (1892-1970), T. I, s. 139
- Ogrodowski Wacław (1903-1969), T. I, s. 140
- Okoniewski Wincenty (1894-1979), T. I, s. 140
- Okoniewski Wojciech (1894-1969), T. II, s. 144
- Olejniczak Walenty (1897-?), T. I, s. 141
- Olekszak Stanisław Józef (1900-1933), T. I, s. 142
- Olszewska Maria (1900-1989), T. III, s. 160
- Olszewski Ludwik (1897-1987), T. II, s. 146
- Olszewski Władysław (1895-1943), T. III, s. 162
- Omiński Stefan (1889-1967), T. I, s. 142
- Oreś Michał (1898-1997), T. I, s. 143
- Orłowski Zdzisław (1892-1982), T. III, s. 164
- Osmański Franciszek (1886-1959), T. I, s. 143
- Ostroróg-Gorzeński Zbigniew (1869-1926), T. II, s. 147
- Owczarski Józef (1893-1940), T. I, s. 144
- Owoc Wincenty (1891-1960), T. I, s. 144

Ozdyk Franciszek (1897-1919), T. III, s. 166

P.

Pachciarz Franciszek (1899-1976), T. II, s. 149

Pacholski Andrzej (1897-1930), T. I, s. 145

Pajkert Jan (1886-?), T. I, s. 145

Pajzderski Antoni (1884-1937), T. III, s. 168

Palacz Adam (1902-1958), T. I, s. 146

Parucki Józef (1900-1988), T. II, s. 150

Paszyński Alojzy (1900-1968), T. II, s. 151

Patera Jan (1901-1976), T. II, s. 152

Patyk Ludwik (1887-1954), T. II, s. 153

Pawelczak Władysław (1889-1954), T. III, s. 170

Pawlaczyk Stanisław (1900-1958), T. III, s. 171

Pawlak Stefan (ur. 1895), T. I, s. 147

Pawłęty Franciszek (1899-1977), T. II, s. 154

Pawłowski Stanisław (1901-1997), T. I, s. 147

Pawuła Antoni (1891-1989), T. II, s. 155

Pazgrat Franciszek (1901-1919), T. II, s. 157

Pazgrat Walenty (1895-1919), T. II, s. 158

Peksa Stefan (1897-1973), T. II, s. 158

Pempera Franciszek (1902-1948), T. II, s. 159

Pempera Marcin (1886-1980), T. II, s. 160

Perl Franciszek (1897-1957), T. III, s. 172

Pękała Stanisław (1899-1956), T. III, s. 174

Piasecki Stanisław (1899-1983), T. I, s. 148

Piechocki Edmund (1883-1931), T. I, s. 148

Pietraszak Kazimierz (1893-1978), T. III, s. 175

Pietrzyński Bolesław (1897-1974), T. II, s. 160

Pilaczyński Mieczysław (1883-1943), T. I, s. 149

Pinczak Jan (1898-1987), T. I, s. 150, T. II, s. 161

Pinecki Zygmunt (1885-1930), T. III, s. 175

Pińczak Ignacy (1896-1971), T. I, s. 150

Pioszczyński Walenty (1896-?), T. I, s. 150

Piórek Lucjan (1891-1958), T. II, s. 161

Pituła Stefan (1890-1957), T. I, s. 151

Piwecki Wojciech (1901-1994), T. I, s. 152

Plewka Stanisław (1898-2003), T. I, s. 153

Pogorzelska Zofia Helena (1899-1987), T. I, s. 154

Polowy Florian (1894-1987), T. III, s. 176

Pomorski Konrad (1875-1939), T. I, s. 155

Popielski Franciszek (?-?), T. III, s. 177

Popielski Ignacy (1896-?), T. III, s. 177

Poprawa Wincenty (1889-1960), T. I, s. 156

Poprawski Franciszek (1893-1970), T. II, s. 162

Poprawski Jan (1898-1970), T. II, s. 163

Poprawski Marian (1885-1940), T. II, s. 163

Poprawski Teofil Józef (1876-1938), T. II, s. 164

Poznań Stanisław (1888-1963), T. II, s. 165

Poznański Andrzej (1898-1984), T. II, s. 165

Pruchniewski Franciszek (1878-1937), T. II, s. 165

Przewoźny Jan (1898-1933), T. I, s. 156

Przybylski Sylwester (1893-1970), T. III, s. 178

Przybył Bolesław (1900-1988), T. II, s. 166

Przybył Franciszek (1900-1940), T. I, s. 157

Przybyła Wincenty (1890-1974), T. II, s. 167

Przydanek Antoni (1898-1985), T. II, s. 167

Przygoda Jan (1881-1977), T. I, s. 158

Prykucki Stanisław (1874-1951), T. III, s. 179

Przystański Sylwester (1901-1972), T. II, s. 168

Przywecki Michał (1898-1976), T. II, s. 169

Psik Jan (1899-1945), T. II, s. 169

R.

Rackowski Sylwester (1899-1987), T. III, s. 180

Radziński Franciszek (1884-1949), T. II, s. 169

Rafiński Maksymilian (1893-1949), T. I, s. 158

Rajewicz Jan (1900-1992), T. II, s. 170

- Ratajczak Aleksander (1894–1983), T. I, s. 158
- Ratajczak Ignacy (1896–1984), T. I, s. 159
- Ratajczak Franciszek (1900–1994), T. II, s. 170
- Reinholz Józef (1884–1939), T. I, s. 160
- Reinke Teofil (1890–1962), T. III, s. 181
- Reinsch Leon (1901–1984), T. III, s. 182
- Reysowski Maksymilian (1898–1942), T. III, s. 183
- Rękosiewicz Hipolit (1901–1943), T. I, s. 160
- Rogacz Stanisław (1896–1971), T. II, s. 171
- Rogała Wojciech (1899–1994), T. I, s. 162
- Rogalewski Adam (1886–1951), T. II, s. 172
- Rogalewski Michał (1888–1953), T. I, s. 162
- Rohde Bernard Ludwik (1886–1967), T. II, s. 173
- Rohde Jan (1877–1958), T. I, s. 163
- Rojda Jan (1895–1983), T. II, s. 174; T. III, s. 184
- Rokicki Franciszek (1898–1966), T. I, s. 163
- Romanowski Józef (1900–1986), T. I, s. 163
- Romel Jan (1891–1975), T. III, s. 185
- Rosadziński Adam (1900–1923), T. I, s. 165
- Rosołek Franciszek (1874–1951), T. II, s. 174
- Rosołek Tomasz (1898–po 1984), T. I, s. 165
- Rossa Wiktor (1889–1942), T. III, s. 186
- Rozwalka Jan (1898–1967), T. II, s. 175
- Rożek Franciszek (1896–1986), T. II, s. 176
- Rubaszewski Bolesław (1903–1945), T. II, s. 177
- Ruciński Stanisław (1896–1977), T. III, s. 188
- Ruge Tadeusz (1886–1939), T. I, s. 165
- Rybarczyk Piotr (ur. 1894), T. I, s. 166
- Rybarczyk Piotr (1894–1989), T. I, s. 166
- Rybicki Kazimierz (1897–1985), T. III, s. 189
- Rynkowski Roman (1890–1971), T. I, s. 167
- Rzepa Jan (1899–2005), T. I, s. 168
- Rzyski Andrzej (1888–1954), T. II, s. 178
- Rzyski Karol (1885–1956), T. II, s. 178
- Rzyski Stanisław (1878–1942), T. II, s. 178
- Rzyski Władysław (1880–1926), T. II, s. 179
- S.
- Samberger Walenty (1877–1935), T. III, s. 194
- Sander Edmund (1901–1988), T. II, s. 179
- Sander Franciszek (1874–1939), T. II, s. 180
- Sauer Reinhold (1900–1940), T. I, s. 169
- Sawala Marcin (1898–1953), T. I, s. 169
- Schmidt Adam (1881–1945), T. II, s. 180
- Sekulski Stefan (1899–1959), T. II, s. 182
- Siciński Adam Julian (1895–1975), T. I, s. 170
- Sikorska Apolonia z d. Płoszyńska (1875–1951), T. III, s. 194
- Sikorski Andrzej (1873–1939), T. III, s. 195
- Sikorski Franciszek (1905–1982), T. III, s. 196
- Sitarz Leon (1900–1989), T. I, s. 170
- Skąpski Konstanty Zdzisław (1894–1971), T. III, s. 197
- Skibiński Stanisław (1892–1975), T. III, s. 199
- Skibiński Wawrzyn (1901–1981), T. III, s. 200
- Skonieczny Wincenty (1898–1976), T. III, s. 201
- Skorupka Leon (1901–1940), T. II, s. 183
- Skrzypczak Franciszek (1900–1955), T. III, s. 202
- Skrzypczak Piotr (1896–1971), T. III, s. 202
- Skrzypczak Stanisław (1900–1920), T. I, s. 171
- Skrzypek Józef (1900–1986), T. II, s. 184
- Ślawiński Jan Nepomucen (1895–1981), T. I, s. 171
- Słowińska Klara (1907–1999), T. I, s. 172
- Słowiński Marcin (1883–1940), T. I, s. 174
- Smarsz Władysław (1890–1977), T. I, s. 174
- Smektała Jan Stanisław (1890–1959), T. I, s. 175
- Sment Roman (1898–1988), T. I, s. 176
- Smukalski Augustyn (1873–1948), T. I, s. 177
- Snadny Feliks (1910–1977), T. III, s. 204

- Sobański Bronisław (1898-1974), T. II, s. 184
- Sobański Franciszek (1894-1970), T. II, s. 186
- Sobczak Władysław (1887-1943), T. I, s. 177
- Sobiesiński Franciszek (1900-1986), T. III, s. 205
- Sobolewski Józef (1901-1945), T. I, s. 178
- Soloch Marcin (1897-1939), T. I, s. 179
- Sondenhoff Maksymilian (1890-1940 ?), T. I, s. 179
- Soszyński Jan (1899-1986), T. I, s. 180
- Sporny Jan (1902-1990), T. III, s. 205
- Stachecki Mikołaj (1891-1986), T. III, s. 207
- Stachecki Stanisław (1898-1928), T. II, s. 187
- Stachowiak Adam (1894-1978), T. I, s. 180
- Stachowiak Paweł (1898-1940), T. II, s. 188
- Starybrat Leon (ok. 1890-1920), T. I, s. 181
- Staszewski Leonard Maksymilian (1877-1983), T. III, s. 208
- Stawski Jan Paweł (1895-1968), T. I, s. 181
- Stawski Walerian (1897-1940 ?), T. I, s. 182
- Stein Feliks (1888-po 1937 r.), T. I, s. 182
- Stepczyński Cezary (1894-1983), T. III, s. 210
- Stepczyński Kazimierz (1881-1939), T. II, s. 189
- Stepczyński Leon (1893-1981), T. III, s. 210
- Sterna Jan (1890-1942), T. II, s. 191
- Stęplewski Józef Władysław (1899-1940), T. II, s. 191
- Stęszewski Czesław (1893-1973), T. III, s. 211
- Stolpe Stanisław (1891-?), T. III, s. 212
- Straburzyński Maksymilian (1886-1976), T. I, s. 184
- Stroiński Ludwik Franciszek (1865-1937), T. III, s. 213
- Stroiński Stanisław (1872-1954), T. I, s. 185
- Stróżyk Józef (1890-1951), T. I, s. 186
- Stróżyk Józef (1897-1984), T. II, s. 192
- Struta Jan (1900-1988), T. II, s. 193
- Stryczyński Jan (1866-1939), T. I, s. 186
- Strzelecki Adam (1898-1977), T. I, s. 187
- Strzyżewski Jan (1893-1982), T. III, s. 213
- Strzyżewski Piotr (1899-1977), T. III, s. 215
- Styczyński Władysław (1900-1980), T. III, s. 216
- Suchocki Stanisław Leopold (1855-1927), T. I, s. 188
- Suchora Jakub (1897-1949), T. I, s. 189
- Sumiński Leon (1874-1942), T. I, s. 189
- Surdyk Marceli (1901-?), T. III, s. 216
- Susala Kazimierz (1895-1920), T. I, s. 190
- Szadkowski-Rola Jan Kanty (1883-1955), T. II, s. 194
- Szafarkiewicz Stanisław (1888-1919), T. I, s. 193
- Szała Antoni (1888-1961), T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1881-1968), T. I, s. 193, T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1895-1977), T. I, s. 194
- Szałek Stanisław (1885-1955), T. III, s. 217
- Szatkowski Hipolit (1895-1971), T. I, s. 194
- Szczepaniak Franciszek (1897-1971), T. I, s. 195
- Szkudlarz Antoni (1900-?), T. I, s. 195
- Szmania Szczepan (1897-1982), T. I, s. 196
- Szpręga Augustyn (1896-po 1939), T. II, s. 197
- Szulc Antoni (1898-1971), T. III, s. 217
- Szulc Franciszek (1893-1940), T. I, s. 197
- Szulc Teodor (1883-1968), T. III, s. 219
- Szumacher Stanisław (1892-?), T. III, s. 220
- Szyfter Józef (1893-1940), T. II, s. 198
- Szymanek Franciszek (1899-1962), T. II, s. 198
- Szymanowski Jan (1890-1926), T. III, s. 220
- Szymanowski Stefan Ludwik (1896-1969), T. I, s. 198
- Szymański Jan (1894-1987), T. II, s. 199
- Szymański Leonard (1900-1973), T. II, s. 200
- Szymański Wacław (1896-1965), T. I, s. 199
- Szymkowiak Jan (1900-1999), T. II, s. 200
- Szymkowiak Stanisław (1901-1988), T. II, s. 202
- Szymkowiak Walenty (1894-1970), T. III, s. 221

Szyperski Julian (1894-1967), T. III, s. 222
Szyszka Piotr (1874-1965), T. II, s. 202

Ś.

Śledzikowski Franciszek (1901-1962), T. I, s. 199
Śledzikowski Julian (1903-1959), T. III, 223
Śledzikowski Mieczysław (1875-1941), T. I, s. 201
Ślęzak Mikołaj (1897-1983), T. I, s. 202
Śliwa Walenty (1880-1961), T. I, s. 202
Śliwiński Czesław (1898-1973), T. I, s. 203
Śliwiński Stanisław Bernard (1883-1941), T. II, s. 203
Śliwiński Władysław (1895-1986), T. III, s. 224
Ślósarczyk Stefan (1886-1949), T. II, s. 206
Śramkiewicz Kazimierz (1875-1954), T. I, s. 204
Świdorski Dominik (1898-1977), T. I, s. 205

T.

Targowski Jan (1895-1993), T. II, s. 206
Tarkowski Jan (1899-1964), T. III, s. 225
Telega Franciszek (1897-1977), T. II, s. 207
Tetzlaff Bronisław (1895 - 1940), T. II, s. 208
Tomaszewski Aleksander (1891-1970), T. III, s. 226
Tomaszewski Józef (1897-1983), T. III, s. 229
Tomaszewski Kazimierz (1881-1938), T. I, s. 205
Tomaszewski Stanisław (1890-1939), T. III, s. 230
Tomaszewski Władysław (1894-1973), T. III, s. 230
Tomczak Roman (1900-1973), T. I, s. 207
Tomys Józef (1893-1940), T. II, s. 209
Tonder Michał (1899-1975), T. II, s. 209
Traeger Albert (1892-1953), T. I, s. 207
Trafas Antoni (1898-1983), T. III, s. 233
Tryjanowski Stanisław (1890-?), T. III, s. 234

Trzeciakowski Józef (1871-1951), T. III, s. 235

Trzeciakowski Marian (1899-1977), T. III, s. 235

Tyc Szczepan (1899-1992), T. I, s. 208

U.

Umbreit Henryk (1902-1983), T. I, s. 208
Urbanek Roman (1899-1987), T. II, s. 210
Urbański Roman (1897-1920), T. I, s. 210

V.

Voelkel Stanisław (1886-1976), T. III, s. 236
Vogel (Fogel) Franciszek (1897-1970), T. I, s. 210
Vogiel Waław (1881-1953), T. I, s. 211

W.

Walczak Józef (1890-?), T. II, s. 210
Walczak Szczepan (1899-1984), T. III, s. 237
Wałęsiak Józef (1893-?), T. III, s. 138
Wałęsiak Władysław (1901-1976), T. III, s. 239
Walicki Józefat (1894-1978), T. II, s. 211
Waligórski Kazimierz (1898-1941), T. III, s. 240
Walkowiak Andrzej (1898-1971), T. II, s. 212
Wallicht Hipolit (1885-1933), T. III, s. 241
Walter Jan (1895-1984), T. II, s. 212
Walter Leon (1868-1939), T. II, s. 214
Wawrzyniak Franciszek (1891-1980), T. I, s. 212
Wawrzyniak Ignacy (1900-1983), T. I, s. 212
Wawrzyniak Tomasz (1895-1947), T. III, s. 242
Wawrzyniak Władysław (1900-1990), T. III, s. 242
Wesołowski Tadeusz (1903-2000), T. II, s. 214
Wężyk Henryk (1891-1920), T. I, s. 213
Wężyk Wojciech (1890-1920), T. I, s. 213
Wiatroluk Leopold (1890-1957), T. III, s. 244
Wichrowski Witold Antoni (1884-1940), T. I, s. 214

Wieczorek Nepomucen (1889–1920), T. I, s. 215
 Wielich Józef (1889–1969), T. II, s. 215
 Wiertel Albin (1903–1985), T. II, s. 216
 Wierusz Maria (1900–1968), T. I, s. 216
 Wierzchaczewski Franciszek (1884–1947), T. III, s. 245
 Wiewiórowski Władysław (1883–1919), T. I, s. 216
 Więckowiak Józef (1897–1972), T. II, s. 217
 Wilczek Stanisław (1896–1976), T. III, s. 246
 Wiśniewski Hipolit (1901–1979), T. III, s. 246
 Wiśniewski Leonard (1897–1985), T. I, s. 217
 Wiśniewski Michał (1898–1961), T. II, s. 217
 Wiśniewski Walenty (1894–1977), T. I, s. 218
 Witt Władysław (1900–1969), T. I, s. 218
 Wittchen Nikodem (1889–1940), T. I, s. 218
 Włodarkiewicz Jan Józef (1897–1954), T. II, s. 218
 Wodniakowski Antoni Władysław (1877–1935), T. I, s. 219
 Wojciechowski Józef (1901–1989), T. II, s. 218
 Wojtasik Piotr (1891–1979), T. I, s. 220
 Wojtkowiak Marcin (1899–1979), T. II, s. 219
 Wojtkowiak Stefan (1901–1945), T. II, s. 221
 Woliński Jan (1895–1971), T. I, s. 221
 Woliński Władysław (1883–1953), T. III, s. 246
 Wolniczak Antoni (1898–1982), T. II, s. 222
 Wolny Ignacy (1899–1945), T. I, s. 221
 Woltyński Wacław (1897–1986), T. II, s. 222
 Wołyński Władysław (1897–1966), T. III, s. 247
 Woźniak Kazimierz (1896–1968), T. II, s. 223

Wróblewski Józef (1879–1920), T. III, s. 248
 Wróblewski Józef (1896–1975), T. III, s. 249
 Wróblewski Kazimierz (1898–1934), T. III, s. 250
 Wrycza Józef (1884–1961), T. III, s. 251
 Wujec Józef (1882–1980), T. III, s. 254
 Wyrembelski Jan (1887–1953), T. I, s. 222
 Wyrwa Bronisław (1890–1970), T. I, s. 223
 Wysocki Bronisław (1863–1931), T. I, s. 224
 Wysocki Jan (1899–1981), T. II, s. 223
 Wysocki Józef (1879–?), T. II, s. 225
 Wysocki Kazimierz (1892–1940), T. I, s. 224

Z.

Zabłocki Wacław (1879–1973), T. I, s. 225
 Zakrzewski-Wyskota Stanisław (1902–1986), T. III, s. 254
 Zegar Ignacy (1897–1968), T. II, s. 226
 Ziała Michał (1899–1981), T. I, s. 226
 Zielewicz Władysław (1886–1984), T. II, s. 226
 Zieliński Franciszek (1893–1927 ?), T. I, s. 226
 Zieliński Szczepan (1898–1979), T. III, s. 257
 Zielke Stefan (1897–1958), T. I, s. 227
 Znaniecki Michał (1885–1933), T. I, s. 227
 Zydor Jan (1890–1971), T. III, s. 258
 Zygmąński Kazimierz (1902–1972), T. III, s. 259
 Zygmunt Franciszek (1889–1957), T. II, s. 228

Ż.

Żak Wawrzyn (1901–1977), T. I, s. 228
 Żelazny Walenty (1891–1960), T. II, s. 228
 Żuchelkowski Edmund (1898–1939), T. I, s. 228
 Żurawski Marian (1902–1977), T. III, s. 260
 Życki Antoni (1856–1924), T. I, s. 229
 Życki Tadeusz (1896–1920), T. I, s. 230

SPIS TREŚCI

1. Przedmowa—Marek Woźniak Marszałek Województwa Wielkopolskiego...	5
2. Skróty językowe i ogólne	7
3. Skróty bibliograficzne	8
4. Biogramy	
Adamkiewicz Sylwester (1900-1986)	9
Adamski Stefan (1899-1975)	9
Alkiewicz Jan Feliks (1896-1979)	10
Alwin Franciszek (1879-1961)	11
Anasiewicz Hieronim (1894-1971)	13
Antczak Nepomucen Jan (1893-1968)	13
Bajon Józef (1900-1977)	14
Balcerek Walenty (1899-1966)	15
Banaszak Jan (1899-1986)	15
Baraniecki Kazimierz (1900-1940)	16
Baraniecki Ludwik (1897-1920)	17
Beszterda Antoni (1895-1971)	18
Biskupski Antoni (1890-1930)	19
Bloch Ryszard (1900-1980)	20
Bobbiewicz Stanisław (1886-1938)	21
Bobrowski Antoni (1902-1983)	22
Bogusławski Edmund (1880-1940)	23
Bratborski Jan (1895-1973)	24
Brenienek Stefan (1888-1968)	25
Bross Janina (1896-1983)	26
Bross Kazimierz (1894-1939?)	27
Brychczyński Jan (1902-1984)	28
Brzeziński Michał (1894-1981)	30
Bujewski Michał (1891-1949)	30
Burzyński Franciszek (1895-1980)	31
Cerkaski Walerian (1887-1939)	32
Ciszewski Józef (1901-?)	34
Cyms Leon (1885-1931)	35
Czajkowski Florian (1899-?)	36
Czekąła Franciszek (1895-1977)	37
Czub Jan (1892-1961)	38
Czubala Jakub (1893-1972)	38
Dąbrowicz Leon (1901-1955)	39

Dirbach Józef (1872-1940)	39
Dolata Stanisław (1896-1919)	40
Drecki Jan (1888-1970)	41
Drewnik Cecylia (1891-1983)	42
Drewnik Ignacy (1896-1983)	42
Drewnik Stefan (1899- 1974)	44
Dreżewski Antoni (1899-1975)	44
Drożdżyński Stanisław (1894-1965)	45
Duczmał Stanisław (1899-1985)	46
Duda Stanisław (1901-1974)	47
Dwornicki Walenty (1881-1942)	48
Dziembowski Jerzy Adam (1892-1958)	49
Dziembowski Walenty (1870-1933)	50
Dziembowski Władysław (1902-1975)	51
Ebel Kazimierz (1876-1967)	51
Erdmann Florian (1894-?)	53
Figaszewski Franciszek (1880-1957)	54
Flaczyński Stanisław (1893-1975)	55
Frankowski Józef (1896-1973)	55
Frydrych Bolesław (1900-1990)	56
Galasiński Piotr (1899-?)	58
Graetz Czesław (1894-1940)	59
Grembowski Jan (1898-1962)	60
Grębowicz Stanisław (1902-1977)	60
Gruszczyński Antoni (1875-1940)	61
Grygiel Antoni (1900-1992)	61
Hałas Piotr (1901-?)	62
Idziak Franciszek (1900-1971)	63
Imbiorowicz Michał (1893-1971)	63
Jachmann Jan (1884-1946)	64
Jachmann Walenty (1888-1919)	65
Jackowiak Józef (1900-1992)	66
Jackowiak Ludwik (1895-1987)	67
Jagielski Władysław (1901-1994)	67
Jahns Antoni (1883-1960)	68
Jankiewicz Marian (1897-1967)	69
Janus Antoni (1891-1942)	70
Jaroszyński Sylwester (1886-1958)	71
Jęsień Walenty (1895-1919)	71
Kaczor Jan (1895-1972)	72
Kałek Władysław (1897-1984)	74
Kamiński Edmund (1903-1939)	74
Kamiński Józef (1879-1971)	75
Kaźmierczak Jan (1897-1972)	76
Klemczak Edmund (1886-1939)	77
Kliem Michał (1898-1942)	79

Klinik Józef (1890-1940)	80
Kobusiński Stefan (1899-1974)	80
Kobusiński Wojciech (1897-1982)	82
Koczorowski Karol (1884-1952)	82
Koczorowski Maciej (1884-1928)	84
Koczorowski Napoleon (1861-1930)	85
Kończal Stanisław (1898-1958)	86
Kopczyński Józef (1896-1979)	87
Korbał Stanisław (1895-?)	88
Kranz Józef (1884-1939)	90
Kręczyński Franciszek (1885-1961)	90
Kroll Jan (1898-1996)	91
Kruszka Leon (1897-1960)	92
Księżniakiewicz Walenty (1892-1970)	93
Kulczyński Władysław (1898-?)	93
Kuliszak Stanisław (1882-1939)	95
Kupka Sylwester (1897-1969)	96
Kurkowiak Piotr (1900-1964)	97
Kuśnierczak Jan (1893-1977)	97
Lasik Stanisław (1897-1963)	98
Latosiński Stanisław (1893-1942)	99
Lewandowski Ignacy (1895-1982)	100
Lis Wincenty (1890-1944)	101
Łamaszewski Franciszek Adam (1894-1981)	102
Łapacz Józef (1899-?)	103
Łącki-Korzbok Stanisław (1866-1937)	105
Łojek Józef (1893-1981)	107
Łukowicz Stefan Szczepan (1894-1941)	107
Łusiewicz Stefan (1888-1958)	108
Machajewski Franciszek (1897-1970)	109
Machajewski Marian (1899-1975)	109
Machajewski Stanisław (1900-1965)	110
Machoy Maria (1894-1951)	112
Maik Ludwik (1899-1971)	113
Mallow Bogdan (1902-1944)	113
Mallow Wiktor Emanuel (1861-1933)	114
Małecki Tomasz (1895-1984)	115
Małek Władysław (1864-1935)	116
Masłowski Zygmunt (1897-1932)	116
Matysiak Gracjan (1897-1987)	117
May Józef (1893-1977)	118
Michalski Jan (1899-1945)	119
Miedziński Stanisław (1894-1945?)	120
Miękus Józef (1891-1945)	121
Mikołajewicz Stanisław (1901-1919)	122
Milewski Michał (1875-1935)	122

Miśkiewicz Antoni (1890-1977)	123
Mocek Ludwik (1906-1990)	124
Multana Ignacy (1897-1984)	125
Myssak Stanisław (1897-1966)	125
Okupniak Tomasz (1895-?)	126
Olejniki Michał (1895-1984)	128
Olejniki Wojciech (1899-1929)	129
Orzeł Władysław (1892-1963)	130
Pardua Czesław (1893-1979)	131
Patalas Władysław (1900-1939)	131
Pater Ludwik (1899-1958)	132
Pawuła Antoni (1891-1989)	133
Perkiewicz Franciszek (1898-1980)	135
Piasecki Jan (1878-1937)	135
Pieszak Józef (1886-1941)	136
Pietrzykowski Tadeusz (1895-1940?)	137
Pluciński Jan (1889-1969)	138
Płoszyński Franciszek (1869-1949)	139
Pochanke Józef (1888-1942)	140
Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884-1941)	141
Poprawski Stanisław (1894-1969)	143
Pospieszalski Antoni (1885-1953)	144
Preisler Michał (1880-1975)	144
Przybylski Józef (1900-1963)	146
Przyłucki Czesław (1889-1942)	146
Ratajczak Józef (1900-1979)	147
Rosik Jan (1894-1981)	147
Rosochowicz Bonifacy (1869-1946)	148
Rost Franciszek (1890-1940)	151
Rózek Jan (1886-1940)	152
Rubas Jan (1901-1940)	153
Rudnicki Adam (1890-1930)	155
Rychlik Stefan (1891-1967)	155
Rynkowski Wawrzyniec (1900-1979)	156
Sieciński Karol (1879-?)	157
Sierchuła Tomasz (1896-1930)	158
Siuda Stanisław (1880-1945)	259
Skrzydlewski Józef (1896-1952)	160
Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897-1970)	162
Skrzypczak Ludwik (1886-1953)	163
Softysiak Franciszek (1900-1980)	164
Stachecki Antoni (1899-1973)	165
Stachecki Bolesław (1896-1977)	166
Stachecki Jan (1896-1920)	166
Stachecki Ludwik (1895-?)	167
Stachecki Piotr (1900-1977)	168

Stachecki Walerian (1900-1978)	169
Stachowiak Kazimierz (1887-1942)	170
Staniszewski Bolesław (1880-1942)	171
Stankowski Antoni (1898-1989)	173
Stankowski Kazimierz Antoni (1878-1929)	174
Stanowski Adam (1871-?)	176
Stark Władysław (1886-1939)	177
Starosta Franciszek (1895-1978)	178
Stawny Jakub (1899-1977)	178
Stefaniak Antoni (1899-1985)	178
Strzyżewski Wiktor (1892-1979)	180
Styburski Stanisław (1898-1976)	181
Styczyński Tadeusz (1870-1942)	182
Szczerbicki Alfons (1899-1975)	187
Szcześniak Kazimierz (1885-1945)	188
Szkuclarz Antoni (1900-1980)	190
Szukulalski Alfons (1890-1942)	190
Szukalski Franciszek Ksawery (1878-1956)	191
Szulc Stefan (1899-1969)	193
Szyfter Stanisław (1891-1949)	194
Szyfter Wincenty (1897-1965)	195
Szymański Kazimierz (1898-1965)	195
Szymczak Bolesław (1890-1978)	196
Szyper Stanisław (1888-1949)	196
Śledzikowski Stanisław Antoni (1901-1948)	197
Śmierzchalska Władysława (1891-1963)	198
Świerczyk Wojciech (1898-1987)	199
Tanaś Stanisław (1900-1966)	200
Tądrowski Wilhelm Kleofas (1883-1967)	201
Thiel Michał (1900-1975)	202
Thomas Paweł Bartłomiej (1891-1969)	204
Tomiak Stanisław (1894-1975)	205
Tretyń Andrzej (1881-1920)	207
Tuliszka Piotr (1898-1967)	207
Vogel Dionizy (1896-1986)	208
Wachowiak Jan (1892-1968)	210
Walkowski Hipolit (1896-1961)	210
Weychan Julian (1889-1973)	211
Witkowski Ludwik (1898-1981)	212
Wojasiak Franciszek (1896-1924)	214
Wojciechowski Kazimierz (1900-1984)	215
Wolniewicz Władysław (1890 -1978)	216
Wolski Tadeusz (1897-1983)	217
Woltman Józef (1892-1974)	218
Woźniak Jan (1885-1974)	221
Woźny Adam (1879-1939)	221

Woźny Kazimierz Henryk (1895-1940)	224
Wróbel Leon (1892–1962)	225
Zabór Stanisław (1883-1981)	226
Zapłata Franciszek (1897-1993).....	226
Zaranek Franciszek (1884-1975)	227
Zawal Józef (1895-1962).....	228
Zenkteler Kazimierz (1884-1955)	228
Zielewicz Stefan (1897-1963)	231
Zieliński Bolesław (1900- 1988)	231
Żmizdiński Aleksander (1857-1931)	234

5. Aneks:

Spis biogramów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy... .	
Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”, tom I,	
Poznań 2005 i tom II, Poznań 2006, tom III, Poznań 2007	237

ISBN 978-83-920103-9-5